

PIRKANMAAN MODERNIT KIRJASTOT

Rakennusinventointi

Pirkanmaan maakuntamuseo 2023

PIRKANMAAN MAAKUNTAMUSEO

Pirkanmaan modernit kirjastot

Rakennusinventointi

Verna Hahtola

Pirkanmaan maakuntamuseo 2023

Tampereen historialliset museot

Tampere

ISBN 978-952-371-074-0

Painopaikka: Punamusta Oy

Kannen valokuvat: Verna Hahtola

Taitto: Verna Hahtola

Kansikuvan kohteet vasemmalta oikealle ylärivistä lukien:

Viialan kirjasto Vilkku

Ruoveden kunnankirjasto

Tampereen pääkirjasto Metso

Messukylän kirjasto

Lempäälän pääkirjasto

Virtain kaupunginkirjasto

Hervannan kirjasto

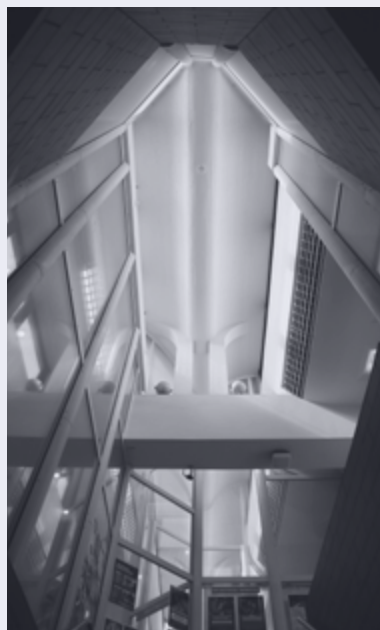
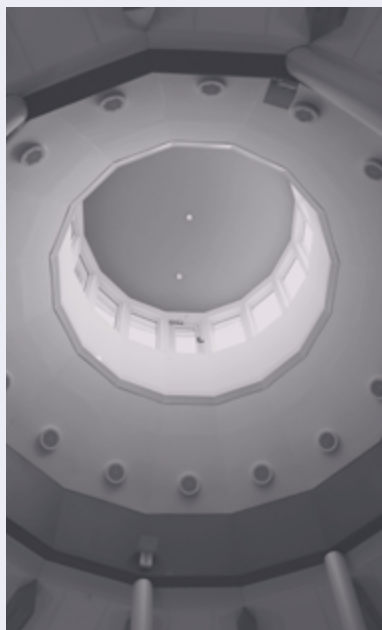
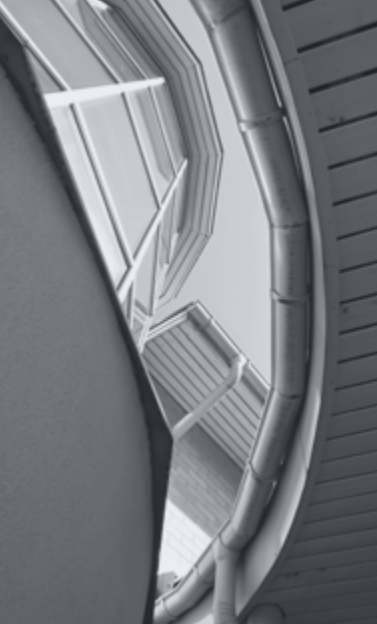
Koivistonkylän kirjasto

Pälkäneen pääkirjasto Arkki

Mouhijärven kirjasto

Punkalaitumen kirjasto

Pirkkalan pääkirjasto

PIRKANMAAN MODERNIT KIRJASTOT

Rakennusinventointi

Pirkanmaan maakuntamuseo 2023

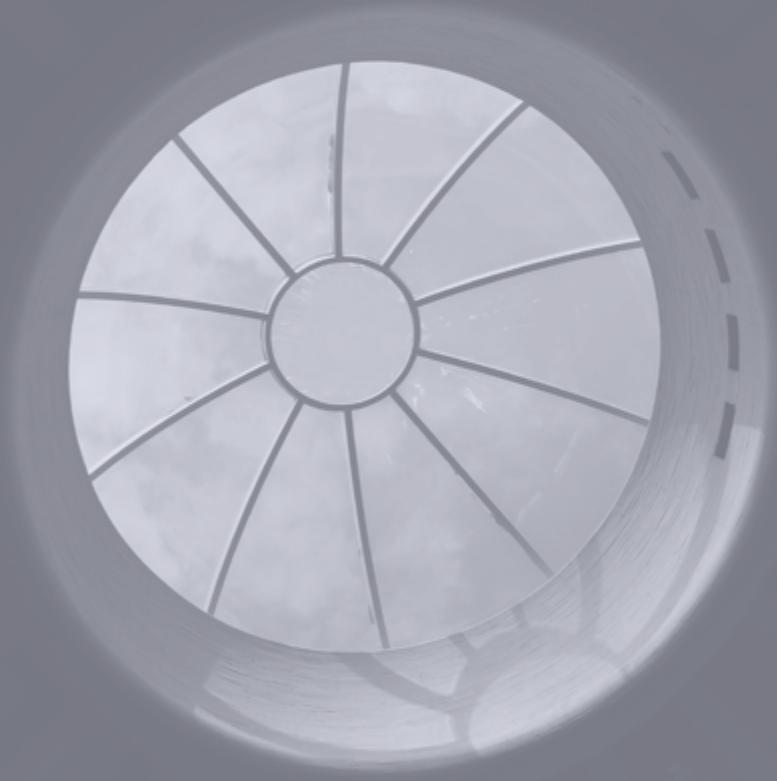
SISÄLLYS

OSA 1 PIRKANMAAN KIRJASTOT: YLEISTÄ KIRJASTOLAITOKSESTA JA KIRJASTOARKKITEHTUURISTA

1	Johdanto	s. 6
2	Menetelmät	s. 7
2.1	Inventoitavien kohteiden rajaaminen	s. 7
	Inventoidut kohteet	s. 8
	Inventointirajauksen ulkopuolelle jääneet kirjastot	s. 10
3	Kirjastolaitoksen ja -arkkitehtuurin kehittyminen	s. 12
3.1	Kirjastokäsitteistä	s. 12
3.2	Kirjastoarkkitehtuurin juuret ja kehittyminen	s. 13
3.3	Kirjastojen synty ja kehitys Suomessa	s. 14
3.4	Kirjastot 1900-luvun alkupuoliskolla	s. 15
3.5	1960-luku	s. 18
3.6	1970-luku	s. 19
3.7	1980-luku	s. 20
3.8	1990-luku	s. 21
3.9	2000-luvun ensivuosisikymmenet	s. 22
4	Tulokset	s. 24
4.1	Kirjastojen ulkoarkkitehtuuri	s. 24
4.2	Kirjastojen sisätilat	s. 26
4.3	Keskeisiä suunnittelijoita	s. 29
5	Kohteiden arvottaminen ja arvojen luokittelu	s. 30
5.1	Modernin rakennusperinnön ja kirjastoarkkitehtuurin arvottaminen	s. 30
5.2	Inventointityössä käytetyt arvottamiskriteerit	s. 31
5.3	Pirkanmaan modernien kirjastojen arvoluokitus	s. 32
6	Lähteet	s. 33

OSA 2 *PIRKANMAAN KIRJASTOT: INVENTOINTIKORTIT*

1	Akaan pääkirjasto	s. 41
2	Viialan kirjasto Vilkku	s. 51
3	Hämeenkyrön kirjasto	s. 59
4	Juupajoen kunnankirjasto	s. 67
5	Kangasalan pääkirjasto	s. 75
6	Kuhmalahden kirjasto	s. 85
7	Kihniön kunnankirjasto	s. 93
8	Lempäälän pääkirjasto	s. 101
9	Mäntän kirjasto	s. 111
10	Nokian kirjasto- ja kulttuuritalo Virta	s. 121
11	Oriveden kaupunginkirjasto	s. 131
12	Pirkkalan pääkirjasto	s. 139
13	Punkalaitumen kirjasto	s. 147
14	Pälkäneen pääkirjasto Arkki	s. 155
15	Ruoveden kunnankirjasto	s. 163
16	Mouhijärven kirjasto	s. 173
17	Sastamalan pääkirjasto	s. 181
18	Hervannan kirjasto	s. 189
19	Kaukajärven kirjasto	s. 203
20	Koivistonkylän kirjasto	s. 211
21	Messukylän kirjasto	s. 219
22	Tampereen pääkirjasto Metso	s. 229
23	Sampolan kirjasto	s. 245
24	Vesilahden kirjasto Lähde	s. 253
25	Virtain kaupunginkirjasto	s. 261
26	Ylöjärven pääkirjasto Leija	s. 271

OSA 1

PIRKANMAAN KIRJASTOT: YLEISTÄ KIRJASTOLAITOKSESTA JA KIRJASTOARKKITEHTUURISTA

1 Johdanto

Pirkanmaan maakuntamuseo toteutti kesällä 2023 modernin rakennusperinnön teemainventoinnin pirkanmaalaisista kirjastorakennuksista osana alueellisen vastuuseumeon kulttuuriperintötiedon edistämistehtävää. Työ jatkaa vuonna 2020 aloitettua teemainventointien sarjaa: aiemmat teemainventoinnit ovat käsitelleet moderneja terveyskeskuksia (2020) ja seurakuntakeskuksia (2021–2022).

Kirjastoinventoinnin tarkastelukohteiksi rajattiin 1940-luvulla tai sen jälkeen valmistuneet, kirjastoiksi nimenomaan alun perin suunnitellut ja yhä toiminnassa olevat kirjastot, jotka toimivat omissa rakennuksissaan tai arkkitehtonisesti selkeästi kirjastoarkkitehtuuria edustavissa rakennuksen siipiosissa. Inventoinnin tavoitteena oli saada vertailukelpoinen kokonaiskuva modernin aikakauden kirjastoarkkitehtuurista Pirkanmaalla. Kaavaprosessien yhteydessä ei ole mahdollisuutta tarkastella yksittäistä rakennustyyppiä yhtä laajamittaisesti ja vertailla kirjastorakennusten keskinäisiä piirteitä ja arvoja. Inventoinnin tarkoituksena on tunnistaa rakennustyyppin arvokkaimmat kohteet Pirkanmaalla samalla dokumentoiden kuitenkin kattavasti kaikki maakunnan kirjastoarkkitehtuurin edustajat. Mahdolliset suojeluratkaisut tehdään kuitenkin kaavaprosessien yhteydessä.

Tämä inventointiraportti on jaettu kahteen osaan. Ensimmäisessä osassa käsitellään yleisesti inventoinnin menetelmiä sekä tuloksia, kirjastoa rakennustyyppinä sekä kirjastoarkkitehtuurin historiaa peilaten sitä kirjastolaitoksen toimintaan vaikuttaneisiin muutoksiin. Raportissa käsitellään kirjastorakentamisen kehittymistä läpi historian, painottuen kuitenkin 1950-luvulta tähän päivään. Raportissa pyritään tuomaan esiin pirkanmaalaisten kirjastojen ominaispiirteet suhteessa suomalaisen kirjastolaitoksen ja -arkkitehtuurin kehittymiseen. Lisäksi ensimmäisessä osassa esitellään inventointityön tuloksia kohdekirjastojen ulkoasuun ja sisätiloihin liittyvien ominaispiirteiden ja niiden edustavuuden kannalta.

Toinen osa esittelee inventoidut kirjastorakennukset. Kohteet on esitelty kuntien mukaan aakkostetussa järjestyksessä inventointikortteina, joihin on kerätty kohteiden perustiedot sekä historiatietoa niin rakennuksesta kuin seudun kirjastotoimestakin. Lisäksi inventointikorteissa on kuvaukset kirjastojen ulko- ja sisätiloista. Inventoinnissa keskitytään kirjastorakennusten arkkitehtonisiin ominaispiirteisiin. Vaikka raportti syvennyy kirjastorakennuksiin, on inventoinnissa otettu huomioon kirjastojen lähiympäristö sekä kirjastotoimen historiallinen konteksti kyseisessä kunnassa tai seudulla. Historiatiedot eivät välttämättä ole kaikenkattavat, mutta ne pyrkivät tuomaan ilmi kirjastotoimen juuret ja kehityksen etenkin kirjastotilojen kannalta. Inventoinnissa kohteista käytetään kuntien ja kaupunkien viestinnässä vakiintuneita nimityksiä.

Suuret kiitokset kaikkien kohdekirjastojen johdolle ja henkilökunnalle vieraanvaraisuudestaan sekä mieltäylentävistä keskusteluista kirjastoihin ja kirjastoarkkitehtuuriin liittyen. Olen nauttinut suunnattomasti saadessani dokumentoida rakennustyyppiä, jolla on pitkät juuret kulttuurissamme ja jonka luonne aidosti julkisena tilana on vertaansa vailla. Kiitokset myös työni ohjaajille, Pirkanmaan maakuntamuseon rakennustutkijoille korvaamattomasta tuesta ja neuvoista.

Tampereella Vapriikissa 12.9.2023

Verna Hahtola

2 Menetelmät

Inventoinnin toteutti arkkitehti Verna Hahtola 23.5.-12.9.2023 välisenä aikana. Työn ohjausryhmään kuuluivat Pirkanmaan maakuntamuseon rakennustutkijat Miia Hinnerichsen, Miinu Mäkelä ja Anna-Leena Lehto.

Työn aluksi otettiin kootusti yhteyttä kirjastojen johtoon ja sovittiin kohdekäynnit kuhunkin inventoitavaan kirjastoon. Lisäksi kirjastojen rakennuslupapaperustuksia saatiin kunnilta joko sähköisesti tai niihin käytiin tutustumassa kuntien rakennusvalvonnoissa. Inventointityössä on lisäksi tutustuttu kirjalliseen lähdeaineistoon, joka on käsittänyt sekä yleisen kirjastolaitoksen historiaa, kirjastoarkkitehtuurin historiaa että kuntien yleistä ja kirjastotoimen historiaa. Tärkeimpiä kirjallisia lähteitä ovat olleet kirjastohistorian dosentti Ilkka Mäkisen laajat kirjoitukset, Hanna Aaltosen teokset kirjastoarkkitehtuurista sekä arkkitehti, tekniikan tohtori Anni Vartolan kirjoittamat artikkelit Museoviraston Rakennettu hyvinvointi -sivustolle. Muutamista yksittäisistä kirjastoista on myös tehty rakennushistoriallisia selvityksiä tai ne ovat olleet osa aiempaa alueinventointia. Lisäksi Maanmittauslaitoksen kartta-aineisto sekä vanhat kartat ovat toimineet keskeisinä lähteinä. Kohdekäynneillä tiloja esitelleet kirjaston henkilökunnan jäsenet ovat antaneet tietoja rakennuksista. Lisäksi osassa kirjastoissa tutustuttiin myös kirjaston arkistoon, joka on sisältänyt esimerkiksi lehtileikkeitä sekä vanhoja valokuvia. Raportissa esiintyvät valokuvat ovat tekijän, jos lähdeä ei ole erikseen mainittu.

Inventointiraportin sisältämät tiedot on tallennettu myös Tampereen historiallisten museoiden ylläpitämään Siiri-tietokantaan.

2.1 Inventoitavien kohteiden rajaaminen

Tähän teemainventointiin lukeutuvat yhä toiminnassa olevat kirjastot, jotka toimivat alun perin kirjastoiksi suunnitelluissa tiloissa. Inventointi koskee selkeästi itsenäisissä rakennuksissa tai rakennusosissa toimivia kirjastoja, jotka ilmentävät kirjastoarkkitehtuuria. Kyseiseen rajaukseen on sisällynyt 26 pirkanmaalaista kirjastoa.

Inventoitavat kirjastot on esitelty lyhyesti seuraavalla aukeamalla kuntien mukaan aakkostettuna, samassa järjestyksessä kuin toisen osion inventointikorteissa.

Kuva 1. Inventoitujen kirjastokohteiden lukumäärä kunnittain.

Inventoidut kohteet

Inventoidut kohteet kunnittain aakkosjärjestyksessä. Sulussa kirjaston valmistumisvuosi ja perässä mahdollinen laajennus- tai korjausvuosi.

Akaan pääkirjasto (1982)

Kihniön kirjasto (1988)

Punkalaitumen kirjasto
(1986)

Viialan kirjasto Vilku (2005)

Lempäälän pääkirjasto
(2020)

Pälkäneen pääkirjasto Arkki
(2008)

Hämeenkyrön kirjasto
(2016)

Mäntän kirjasto (1968; 2001)

Ruoveden kunnankirjasto
(1975)

Juupajoen kirjasto (1978)

Nokian kirjasto- ja kulttuuritalo Virta (2019)

Mouhijärven kirjasto (2007)

Kangasalan pääkirjasto
(1973; 2009-2010)

Oriveden kaupunginkirjasto
(1993)

Sastamalan pääkirjasto
(1988)

Kuhmalahden kirjasto (1984;
2008)

Pirkkalan pääkirjasto (2009)

Hervannan kirjasto (1989)

Kaukajärven kirjasto (1978;
2014)

Virtain kaupunginkirjasto
(1999)

Koivistonkylän kirjasto
(1985, 2016)

Ylöjärven kirjasto Leija
(2002)

Messukylän kirjasto (1999)

Tampereen pääkirjasto Metso (1986, 2015)

Sampolan kirjasto (2003)

Vesilahden kirjasto Lähde
(2018)

Inventointirajauksen ulkopuolelle jääneet kirjastot

Kirjastot, jotka on sijoitettu alun perin johonkin muuhun käyttöön tarkoitettuun huoneistoon tai jotka toimivat esimerkiksi koulurakennuksen yhteydessä ilman ulkoisesti erottuvaa arkkitehtonista identiteettiä ovat rajautuneet inventoinnin ulkopuolelle. Seuraavaksi esitellään lyhyesti rajauksen ulkopuolelle jääneet kirjastot kuntakohtaisesti.

Ikaalisten kaupunginkirjasto on sijoitettu osaksi koulurakennuksen alinta kerrosta. Kyseistä kirjastoa käytiin katsomassa paikan päällä.

Kangasalla Vatialan lähikirjasto toimii vanhan veturikorjaamon tiloissa (Helen 2013, 182), Sahalahden kirjasto puolestaan muutti vuonna 1995 tiloihin entisen pankin rakennukseen (Helen 2013, 174).

Kuhmoisissa pääkirjasto toimii entisen pankin tiloissa, Päijälässä kylätalon yhteydessä ja Pihlajakoskella yksityishenkilön omistaman kiinteistön tiloissa (Pollari 2023).

Lempäälässä Sääksjärven kirjasto toimii vuonna 1982 suunnitellussa liikekeskuksessa, jossa on alun perin toiminut posti, pankki, kampaamo, paperikauppa sekä myymälöitä (Penttilä 1982). Kuljun kirjasto toimii 1990-luvun alussa valmistuneessa koulurakennuksen laajennuksessa ja siihen käytiin tutustumassa.

Mänttä-Vilppulassa Vilppulan kirjasto toimii alun perin pankiksi suunnitelluissa tiloissa, jotka myöhemmin laajenivat myös viereisiin kioskin tiloihin (Leppänen 2018, 10). Kolhon kirjasto sijaitsee rakennuksessa, jossa on aiemmin ollut nuorisotila sekä asuntoja. Rakennus on ilmeisesti rakennettu 1950-luvulla kouluksi ja neuvolaksi. Kylätalolla toiminut Pohjaslahden kirjasto lakkautettiin vuodenvaihteessa 2022–2023. (Vanha-Juho 2023.)

Nokian Linnavuoren kirjasto on toiminut vuodesta 2009 lähtien Vuorenhovi-nimisessä rakennuksessa, joka on rakennettu vuonna 1947 Linnavuoren tehtaan ruokala- ja huoltorakennukseksi (Kalmanlehto 2018, 16–21).

Orivedellä Eräjärven sivukirjasto toimii Eräjärven koulun ruokasalin yhteydessä hyllyillä erotettuna (Kaukonen 2023).

Parkanon kirjasto on sijoitettu vuonna 1964 valmistuneen kauppaliike Tennan myymälän tiloihin (Lahtinen 2010, 331; Alatalo 1988).

Pirkkalassa Nuolialan sivukirjasto on sijoitettu muutama vuosi sitten koulun aulatilojen yhteyteen (Jokinen 2023), samoin Toivion lainausasema sijaitsee 2010-luvun alussa saneeratun ja laajennetun koulun yhteydessä (Pirkkalan kunta 2023). Kirkonkylän lainausasema sijaitsee Kirkonkylän koulun yhteydessä, jonka vanhin puurakennus on vuodelta 1887 (Niukko & Heiskanen 2018).

Pälkäneellä Luopioisten kirkonkylän kirjasto toimii kirkonkylän vanhassa puukoulussa (Siiri-tietokanta 2023).

Sastamalassa Karkun kirjasto toimii vuonna 1910 rakennetussa Otavan-talossa, joka on toiminut apteekkina ja tämän jälkeen kunnantalona vuoteen 1973 saakka. Sittemmin rakennukseen on sijoitettu kirjaston lisäksi asuinhuoneisto. (Siiri-tietokanta 2014.) Myös Kiikan kirjasto toimii lakkautetun kunnan entisessä kunnantalossa (Sillanpää 2023). Kiikoisten kirjasto muutti vuonna 2017 koulurakennuksen uudisosaan (Starkman 2022). Kiikoisten kirjastoa käytiin katsomassa inventoinnin yhteydessä, mutta sen ei todettu ilmentävän kirjastoarkkitehtuuria vaan liittyvän koulukokonaisuuteen varsin huomaamattomasti. Suodenniemen kirjasto toimi entisen kunnatalon tiloissa, joista se muutti uuteen monipalvelukeskukseen vuoden 2023 alussa (Starkman 2022). Myös Suodenniemen kirjastoa käytiin katsomassa. Stormin kirjasto sijaitsee vuonna 2011 valmistuneessa monipalvelukeskuksessa (Kinnari 2010). Kirjasto siirtyi vuonna 2018 rakennuksen sisällä uusiin tiloihin lähemmäs pääovia, kun aiemmat tilat otettiin päiväkodin ja koulun käyttöön (Kerola 2018). Äetsässä kirjasto toimii entisessä vanhusten ruokala- ja kerhotilassa (Sillanpää 2023).

Tampereen Koilliskeskuksen kirjasto sijaitsee Linnainmaan Prisman yhteydessä (Tampereen kaupunki 2023a), Lielahden kirjasto Lielahdenkeskuksen ylimmässä kerroksessa (Tampereen kaupunki 2023b) ja Tesoman kirjasto puolestaan kauppakeskus Westerin yhteydessä sijaitsevan hyvinvointikeskuksen ensimmäisessä

Kuva 2. Tampereen Kämmenniemen kirjasto koulurakennuksen osana.

Kuva 3. Sastamalan Suodenniemen kirjasto sijaitsee urheilutalon rakennuksessa.

Kuva 4. Lempäälän Kuljun kirjasto sijaitsee koulun yhteydessä.

Kuva 5. Ikaalisten kirjasto on sijoitettu osaksi koulurakennuksen pohjakerrosta.

Kuva 6. Kangasalan Sahalahden kirjasto toimii entisessä pankkirakennuksessa.

Kuva 7. Sastamalan Kiikoisten kirjaston tilat sijoittuvat koulurakennuksen siipeen laajennusosaan.

kerroksessa (Tampereen kaupunki 2023c). Nekalan kirjasto sijaitsee Nekalan koulutalon pihalla siirtokelpoisessa kontissa (Tampereen kaupunki 2023d), ja se on tarkoitus sijoittaa vanhoille sijoilleen koulurakennuksen peruskorjauksen valmistuessa (Sahländer 2023). Peltolammin kirjasto toimii väistötiloissa koulun yhteydessä (Tampereen kaupunki 2023e), ja se tulee muuttamaan suunnitteilla olevaan hyvinvointikeskukseen (Sahländer 2023). Härmälän kirjastoa remontoidaan (Tampereen kaupunki 2023f), ja se sijaitsee osana koulurakennusta. Terälahden kirjasto on sijoitettu 1980-luvulla rakennettuun koulurakennukseen, kun teknisen työn luokkatilat remontoitiin kirjastokäyttöön 2000-luvun alussa (Tampereen kaupunki, lupakuva-arkisto). Kämmenniemen kirjasto sijaitsee koulurakennuksen laajennusosassa, ja siihen käytiin tutustumassa paikan päällä.

Uralassa kirjasto on sijoitettu entisen verotoimiston ja pankin tiloihin vuonna 1997 (Lahtinen 2010, 354, 359).

Valkeakosken kaupunginkirjasto Valo toimii ostoskeskus Torikeskuksen toisessa kerroksessa (Valkeakosken kaupunki 2023).

Ylöjärven Viljakkalan kirjasto remontoitiin entisen kunnantalon tiloihin kuntaliitoksen myötä vuonna 2007 (Ylöjärven kaupunki 2023). Kurun kirjasto puolestaan sijaitsee 1960-luvulla rakennetussa, entisissä kunnantalon tiloissa, jotka remontoitiin kirjaston käyttöön ja vihittiin kirjastolle vuonna 2009 (Nikkilä 2023).

3 Kirjastolaitoksen ja -arkkitehtuurin kehittyminen

3.1 Kirjastokäsitteistä

Suomenkielisen käsitteen '**kirjasto**' loi C. A. Gottlund vuonna 1831 (Mäkinen 2009a, 27). Kirjaston esiasteena voidaan pitää säätyläisten keskuudessa 1700-luvun jälkipuoliskolta alkaen perustettuja **lukupiirejä tai lukuseuroja**: joukko ihmisiä lukivat vuorotellen saman kirjan, minkä jälkeen kirjasta kokoonnuttiin keskustelemaan. Luetuista kirjoista alkoi kertyä kokoelma, joka saatettiin sijoittaa kirjakaappiin jonkun lukupiiriläisen tarjoamaan tai erikseen vuokrattuun huoneeseen. Näin alkoi syntyä **lukukirjastoja**. Suuremmissa kaupungeissa lukukirjastoista alkoi kehittyä **lukukabinetteja**, joissa oli erilliset huoneet kirjastoa, lukusalia ja seurustelua varten. (Mäkinen 1994, 22–23; Hietala 1999, 18–19.)

Varhaisimmat kirjastot ovatkin syntyneet ylempien säätyjen piirissä, ja sivistyneistö oli mukana perustamassa kirjastoja, jotka olisivat avoimia kaikille ja sivistäisivät myös tavallista kansaa (Wacklin 2011, 12; Mäkinen 2009a, 41). Sen vuoksi kirjastojen historiasta puhuttaessa on käytetty termejä kuten **lukukirjasto, lainakirjasto, rahvaankirjasto, kansankirjasto** ja **yleinen kirjasto** täsmentämään kirjastoaatteen leviämistä koko kansaa koskevaksi sivistyspyrkimykseksi. Toisaalta terminologia myös erotti kansan sivistyneistöstä: esimerkiksi 'kansankirjasto'-termi sittemmin hylättiin (Koskinen & Palomäki 2000, 116). Yleisiä lukukirjastoja perustettiin erityisesti papiston myötävaikutuksesta 1800-luvun puolivälin jälkeen (Mäkinen 2005, 16–17).

1900-luvun Suomessa kunnissa saattoi toimia pääasiallinen kirjasto sekä ympäri kuntaa perustettuja, esimerkiksi kansakoulujen yhteydessä toimivia lainaus-asemia. Vuoden 1945 säännösten mukaan kunnan kirjastolaitos muodostui **kantakirjastosta** ja **piirikirjastosta**, ja säädösten muuttuessa vuonna 1962 kantakirjastosta tuli **pääkirjasto** ja piirikirjastoista **sivukirjastoja**. (Raitio 1996, 395). Nykyään puhutaan lähinnä pääkirjastoista, **kunnan- tai kaupunginkirjastoista** sekä **lähikirjastoista**.

3.2 Kirjastoarkkitehtuurin juuret ja kehittyminen

Kirjastoiksi nimitettyjä tiloja tunnetaan länsimaiden historiassa jo antiikin ajoista. Antiikin kirjastoissa tilaratkaisuissa näkyi juhlava pääportaikko sisäänkäynnin yhteydessä, pylväskäytävä, vapaa salitila sekä puolipyöreät tilat ja kuvapatsaat (Aaltonen 2009, 467–469.) Keskiajalla kirjastoja sijoitettiin myös luostareihin, jossa kirjoja säilytettiin ovellisissa kirjakaapeissa, jota kreikan sana 'bibliotheca' on alun perin tarkoittanutkin. Kirjastot olivat osa luostaria tai myöhemmin yliopistoa. Tilaperiaate perustui pitkään suorakaiteeseen ja runsaasti aukotettuun julkisivuun. (Aaltonen 2009, 470.)

Kirjastojen keskeisin tila, kirjastosali, alkoi muotoutua tilankäytössä keskeiseksi jo 1500-luvulla. Kirjahyllyt sijoitettiin seinustoille kehystämään tilaa, ja kirjastosalin korkeus alkoi kasvaa. Myös galleria tuli keskeiseksi osaksi kirjastosalin tilaratkaisua. Kasvanut huonekorkeus muutti tilan kirjoitus- ja lukuhuoneesta juhlavaksi ja koristeelliseksi kirjojen säilytys-huoneeksi. (Aaltonen 2009, 471–472.)

Amerikkalaiselle kirjastoliikkeelle tunnusomaiset piirteet, kuten avohyllyjärjestelmä ja erilliset lastenosastot, alkavat yleistyä 1890-luvulla (Vatanen 1999, 33). Muutos suljetusta hyllyjärjestelmästä, jossa kirjastovirkailijat noutivat asiakkaan toivoman kirjan kirjavarastosta, avoimeen hyllyjärjestelmään muokkasi kirjaston tilajäsentelyä merkittävästi. Jo 1910-luvulla kirjaston keskeisimmäksi tilaksi muodostui lainaussali, jossa ihmiset saivat omatoimisesti tutustua kirjaston aktiivikokoelmaan lukien ja lainaten kirjoja. Kirjastoihin sijoitettiin lukupisteitä hyllyjen lomaan, ja erillisten lukusalien määrää vähennettiin. (Vartola 2019, 4–5.)

Avohyllyjärjestelmä rantautui Suomeen 1912, mikä lisäsi käyttäjien autonomisuutta, kun asiakkaat saattoivat tutustua kirjaston valikoimaan itse, ilman kirjastonhoitajaa (Vatanen 2009, 274–275). Tampereelle hankittiin avohyllyt kuitenkin jo vuonna 1891 Hämeenpuiston ja Puutarhakadun kulmassa sijainneisiin tiloihin. Sanomalehtisali saatiin jo vuonna 1877. (Wacklin 2011, 20–21.) Arkkitehtien Jussi ja Toivo Paatelan suunnittelema, vuonna 1925 valmistunut Tampereen kirjastotalo (nykyinen kulttuuritalo Laikku) oli ensimmäinen uudishanke, jossa sovellettiin amerikkalaisia tila- ja toimintaideoita. Kyseinen rakennus luotasi suomalaisen kirjastoarkkitehtuurin modernisoitumista (Aaltonen 2009, 524–526). Ennen avohyllyjärjestelmää kirjastonhoitaja luetteli kirjojen nimiä, ja kiinnostavan nimen kuullessaan lainaajat huusivat kiinnostuksensa merkiksi. Tampereella huutojärjestelmästä luovuttiin vuonna 1891 avohyllyjen myötä. (Wacklin 2011, 35–36.)

Kirjastojen typologia muuttui merkittävästi avohyllyjärjestelmän myötä: lainausosaston koko kasvoi ja erillisiä lukusaleja tarvittiin aiempaa vähemmän. Kirjastoissa oli usein lainausosasto, aikuisten lukusali, käsikirjasto sekä lasten lukusali. Lisäksi sanomalehtilukusaliin oli usein erillinen sisäänkäynti, mutta se oli usein kalustettu vain seisomista varten. Avohyllyjärjestelmän ja lainaamon lasiseinien turvin yksi kirjastonhoitaja riitti tilojen valvojaksi. (Vatanen 2009, 253–255.)

3.3 Kirjastojen synty ja kehitys Suomessa

Kun viitataan julkisiin kirjastoihin, niiden historia kytkeytyy tiiviisti angloamerikkalaiseen kulttuuriin. Ensimmäiset julkiset kirjastot perustettiin Englannissa 1400-luvulla. (Hietala 1999, 11.) Yhdysvalloissa Public Library Movement -kirjastoliike käynnistyi 1850-luvulla Bostonissa: liike perustui ajatukselle tiedon tarjoamisesta kaikille kansalaisille ilmaiseksi, verovaroin tai lahjoituksin kustannettuna (Vatanen 1999, 32).

Kirjastojen kehittyminen liittyy tiivisti paitsi kirjapainotaitoon myös kansan sivistykseen ja lukutaitoon. Suomessa historiallinen aika kirjallisine lähteineen alkoi noin 1100-luvulla, mutta lukeminen säilyi ylempien säätyjen yksinoikeutena pitkälle 1800-luvulle (Mäkinen 2009a, 15, 17). Varhaisimmat kirjastot palvelivatkin *kymnaaseissa* tieteellistä työtä, ja kansankirjaston uranuurtajana voidaan pitää kirkkojen kirjakokoelmaan kuuluvien hengellisten kirjojen lainaamista seurakuntalaisille jo 1600-luvun lopulla (Mäkinen 2009a, 31–32). Vuoden 1644 kuninkaallinen asetus edellytti lukkareilta lukutaitoa. Etenkin piispa Johannes Gezelius vanhempi edisti kansanopetusta, ja 1600-luvulla alettiin järjestää lukukinkereitä. (Kalske 2011, 11.)

Suomessa varhaisimpia kirjastoja olivat Turun akatemian kirjasto, joka perustettiin vuonna 1640. Sen merkittävä kirjakokoelma kuitenkin tuhoutui lähes täysin Turun palossa vuonna 1827. Suomeen syntyi Ruotsin ja Saksan mallin mukaisesti lukuseuroja säätyläisten keskuuteen 1700-luvun jälkipuoliskolla (Hietala 1999, 18–19). Ensimmäinen avoin kirjasto perustettiin Vaasaan vuonna 1794. (Mäkinen 1999, 15–26; Mäkelä 2007, 1 mukaan).

Kirjastoja saatettiin perustaa maaseudulle jo 1800-luvun alkupuolella yksityishenkilöiden tai yhdistysten toimesta: näin oli esimerkiksi Kuhmalahdella Kivisalmessa ja Vehkajärvellä (Raitio 1996, 393). Kansan luku- ja kirjoitustaito alkoivat yleistyä vasta 1800-luvun lopulla kansansivistystyön myötä, johon kirkolla ja sittemmin kansakouluilla oli huomattava vaikutus (Helen 2013; Mäkinen 2009a, 15, 17). Kirjastojen syntyyn vaikuttikin ratkaisevasti paitsi papisto ja *sivistysaatteen* leviäminen myös *kansallisuusaatteen* herääminen, jonka myötä suomenkielinen kirjallisuus ja lehdistö alkoivat kukoistaa 1800-luvun puolivälin sensuuriasetuksen kumoamisen jälkeen (Wacklin 2011, 11). Suomenkielisten kirjojen julkaiseminen kasvoi 1850-luvulla, ja noin kolmasosa kirjoista oli tällöin uskonnollisia (Helen 2013, 61). Maallista kirjallisuutta – runoja, näytelmiä ja romaaneja – sekä sanomalehtiä alettiin kuluttaa 1700-luvun lopulla ylempien säätyjen piirissä (Mäkinen 2009a, 34). Esimerkiksi Punkalaitumella yleisen kirjaston lainaajakunta oli lähes yksinomaan ”köyhää kansaa”, ja talollisia kirjastossa kävi harvoin. Kirjallisuuden arvostus oli vähäistä, ja muulle kuin uskonnolliselle kirjallisuudelle ei annettu juuri mitään arvoa, vaan opinhaluisia jopa paheksuttiin. (Niemelä 1989, 270.)

Lukutaidon yleistyminen liittyy Suomessa luterilaisuuteen ja lukutaidon vaatimukseen ripillepääsyn ja avioliiton ehtona (Hietala 1999, 15–17). Kirjastoja perustivat aluksi lähinnä innokkaat *ylioppilaat ja papisto* (Mäkinen 1999, 15–26; Mäkelä 2007, 1 mukaan). Pirkanmaallakin useiden kirjastojen historia kytkeytyy aktiivisten kappalaisten toimintaan, jotka perustivat kirjakaappeja sakasteihin – esimerkiksi Kangasalla (Helen 2013). Pirkanmaalla kirjastoja perustettiin erityisesti 1860-luvun alkupuolella papiston toimesta: muun muassa Lempäälään, Virroille, Kangasalle, Längelmäelle ja Ruovedelle. Hämeenkyröön perustettiin kirjasto jo vuonna 1851 rovasti Forsmanin ja tämän pojan, Yrjö Sakari Yrjö-Koskisen, toimesta. (Mäkinen 2005, 16–17.) Kirjoja lainattiin monesti sakastin kirjakaapista sunnuntaisin jumalanpalveluksen jälkeen.

1720-luvulla Ruotsi-Suomen väestöstä 30 % oli lukutaitoisia, vuonna 1920 70,1 % oli sekä luku- että kirjoitustaitoisia (Hietala 1999, 15–17). Pirkanmaalla merkittävä vaikutus kansan lukutaitoon oli messukyläläisellä kruununvouti ja Hatanpään kartanon omistaja Gabriel Ahlmanilla, jonka testamenttivaroin perustettiin niin kutsuttuja Ahlmanin kouluja Pirkkalaan, Messukylään, Lempäälään, Vesilahteen, Pälkäneelle ja Kangasalle (Helen 2013). Kirjastoja perustettiin myös yksityishenkilöiden antamin *lahjoitusvaroin*: esimerkiksi lastenopettaja Karoliina Bergman lahjoitti 72 hengellisen teoksen käsittävän kirjakokoelman Messukylään (Alajoki & Saarikko 1997, 8–9). Lisäksi seurakuntalaisilta saatettiin kerätä varoja kirjaston perustamiseksi: esimerkiksi Kuhmalahdella kappalainen A. A. Achander esitti, että jokainen ripilläkäynyt antaisi 15 penniä lainakirjastorahastoon. (Raitio 1996, 393.) Esimerkiksi Nokialla (Pirkkalassa) lahjoitusvaroja kirjastotoiminnan käynnistämiseen saatiin kaikista yhteiskuntaluokista (Husa 2005, 29).

Varhaisia kirjastoja perustettiin usein *tehtaiden* yhteyteen: näin esimerkiksi Nokialla, jossa tehdas perusti kirjaston jo 1870-luvulla (Mäkinen 2005, 19). Myös Mäntässä toimi tehtaankoulun yhteydessä lainakirjasto

vuodesta 1882 alkaen (Hakaniemi 1972, 23–30). Yksi varhaisimmista julkisista kirjastoista, niin kutsuttu rahvaan kirjasto, toimi Tampereella Tampereen lainakirjastoyhdistyksenä 1830-luvulla. Lukuseurat olivat sivistyneistön piirissä yleisiä, mutta työväki alkoi perustaa myös omia, lukuseuramaisia kirjastojaan. (Mäkinen 1994, 24.)

Kansankirjastot alkoivat yleistyä 1860-luvulta lähtien, ja vuonna 1900 Suomessa oli lähes 2000 kansankirjastoa. (Hietala 1999, 18–19.) Kirjastot siirtyivät seurakuntien hallinnasta *kunnille* vuoden 1865 kunnallishallinnon uudistuksessa. Myös kansakouluasetus vuodelta 1866 kehotti perustamaan kirjastoja kansakouluille. (Mäkinen 2005, 17.) Lainaamon lisäksi kirjasto julkisena tilana alkaa yleistyä esimerkiksi lukusalien myötä. Lukusaleja perustettiin Tampereelle vuodesta 1877 lähtien. (Wacklin 2011, 29.) Käsitös kirjastosta kansalaisten vapaana tiedon ja virkistyksen paikkana alkoi vakiintua Suomessa 1890-luvulla (Vatanen 1999, 31).

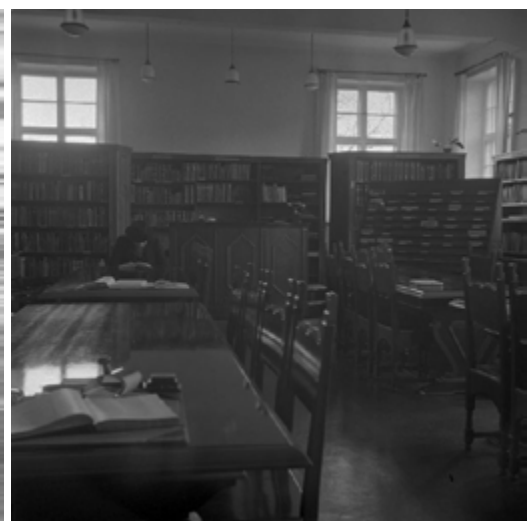
3.4 Kirjastot 1900-luvun alkupuoliskolla

Vuonna 1908 Suomessa oli kuusi omassa rakennuksessaan toimivaa kaupunkien kirjastoa: Helsingin kirjastot Rikhardinkadulla ja Kalliossa sekä Turun, Viipurin, Rauman ja Kuopion kirjastot (Aaltonen 2009, 513). Vuonna 1906 asetettiin kansankirjastokomitea, joka esitti jokaiselle kunnalle ja kaupungille perustettavan yksi kunnollinen kirjasto, kantakirjasto (Mäkelä 2007, 4).

Avohyllyjärjestelmään siirtymistä pidettiin välttämättömänä 1920-luvulla, ja järjestelmään siirtyminen edellytti oman tilan osoittamista kirjaston käyttöön (Eskola 1999, 132). Ensimmäinen avohyllyjärjestelmään suunniteltu kirjasto oli Tampereen kirjastotalo vuodelta 1925. Avohyllyjärjestelmään siirtyminen vaikutti kirjaston sisäisen liikenteen suunnitteluun ja tilaratkaisuihin: aiemmin suuret lukusalit alkoivat pienentyä lainausalain koon kasvaessa. Jussi ja Toivo Paatelan suunnittelema kirjastotalo edustaa 1920-luvun pohjoismaista klassismia. (Aaltonen 2009, 524–526; Aaltonen ja Carlson 1986, 36–39.)

1920-luvulla asetettiin tavoitteeksi oman huoneen saaminen kantakirjastoille. Vuosikymmenen lopulla maaseudun kirjastoista lähes puolet sijaitsi kansakouluilla. (Eskola 1999, 130.) Kirjastojen tiloista on kaksi ääriesimerkkiä: monissa maalaiskunnissa kirjastot saattoivat toimia jonkin toisen tahon isännöimän talon huoneessa, jossa kirjat oli sijoitettu lukittuun kirjakaappiin. Laina-asema palveli usein sunnuntaisin. Toinen ääriesimerkki oli Alvar Aallon suunnittelema, vuonna 1935 käyttöön otettu Viipurin kirjasto lainausosastoineen, lukusaleineen ja varastoineen. (Eskola 1999, 129–130.) Pirkanmaalla valtaosa kirjastoista on aloittanut toimintansa seurakuntien yhteydessä ja siirtynyt toimimaan kansakouluille - varhaista varsinaista kirjastoarkkitehtuuria edustaa edellä mainittu Tampereen vanha pääkirjasto.

Kirjastotoiminta oli 1910-luvulla heikkoa: kirjat ovat olleet vanhentuneita tai henkilökuntaa ei ole ollut. Valtion kirjastotoimisto ja kirjastotoimikunta perustettiin vuonna 1921 ja valtionapupolitiikka kehittyi. Vuoden 1918 sodan jälkeen esimerkiksi Lempäälän kantakirjastoa elvytettiin vuonna 1921. Samana vuonna Pälkäneelle luotiin elintarvikevoittovaroista rahasto, jonka korolla rahoitettiin kirjastoa. (Eskola 1999, 117–119.)

Kuva 8 (vasemmalla). Tampereen kirjastotalo avajaiskoristuksissaan vuonna 1925. (Kuvaamo Aira, Tampereen museot.)

Kuva 9. Vanhan kirjastotalon sisätilat vuonna 1941 tai 1942. (Werner Mauritz Gestrin, Tampereen museot.)

Valtio pyrki saattamaan kirjastoja kunnan toiminnan piiriin lupaamalla avustusta, mikäli kunta osoittaisi kirjastotoiminnalle vuosittaista määrärahaa (Eskola 1999, 119–120). Kirjastoja kunnallistettiin myös Pirkanmaalla: esimerkiksi niin Mäntässä, Juupajoella kuin Pälkäneelläkin kirjastot kunnallistettiin vuonna 1929 (Hakanen 1972, 28; Jokiniemi-Talvisto ym. 2003, 381; Vuorensola 1988, 491–492).

Suomen yleisten kirjastojen maksuttomuuden perinne alkoi vuonna 1928 säädetyistä kansankirjastolaista (Eskola 1999, 134). Ennen vuoden 1928 kirjastolakia avustukset saatiin kirjoina. Vuoden 1928 jälkeen alettiin jakaa valtion rahallisia avustuksia. (Mäkinen 2005, 18.) Kirjastojen kehitykseen vaikuttivat sekä uusi kirjastolaki että valtionavustukset: esimerkiksi Kuhmalahdella kirjastotoiminta muuttui säännöllisemmäksi, ja kirjasto oli avoinna aamuyhdeksästä iltayhdeksään päivittäin vuonna 1926 (Raitio 1996, 394–395).

Kirjastojen perustaminen syrjäkylillä oli 1930-luvulla merkittävä kysymys (Eskola 1999, 120). Talvisota kosketti kirjastotoimintaakin: kirjastojen rahoitusta leikattiin, perääntyvät joukot polttivat kannakselaiskirjastoja, ja kirjastot kärsivät pommituksissa (Mäkinen 2009b, 317–320). Jatkosodan alussa Karjalan takaisinvalloitetujen alueiden kirjastojen jälleenrakentaminen tuli ajankohtaiseksi (Mäkinen 2009b, 329–330). Suurpommituksissa ja -hyökkäyksessä vuonna 1944 tuhoutui lukuisia kirjastoja (Mäkinen 2009b, 331–334).

Sotien jälkeen Suomessa elettiin asuntopulan aikaa. Valtionapu kirjastoille alkoi kuitenkin elpyä vuonna 1945 (Mäkinen 2009b, 341), ja niukkuuden ajasta huolimatta kirjastojen asema koheni. Oppikoululaitoksen kehitys vaikutti suotuisasti myös kirjastoihin, ja kunnat kehittivät aktiivisesti kirjastojaan (Mäkinen 2009c, 356; Järvelin 2009, 384). Kirjaston tilaolosuhteiden nähtiin merkittävästi vaikuttavan ihmisten lainaushalukkuuteen, ja vuonna 1948 Maalaiskuntien liitto julkaisi kuntien kirjastotilojen tyyppiopirustuksia. (Eskola 1999, 155–156.) Jälleenrakennuskaudella kirjastoja tarvittiin erityisesti maaseudulla, ja vuonna 1949 laadittiin kirjastorakennusohjelma kauppaloiden ja suurempien asutuskeskusten omien kirjastorakennusten rakentamiselle (Aaltonen 2009, 541–543). Kirjastotoiminta sijoitettiin usein muiden palveluiden, esimerkiksi kunnantalon, terveystalon, museon tai kansalaisopiston, yhteyteen. (Vartola 2019, 5.)

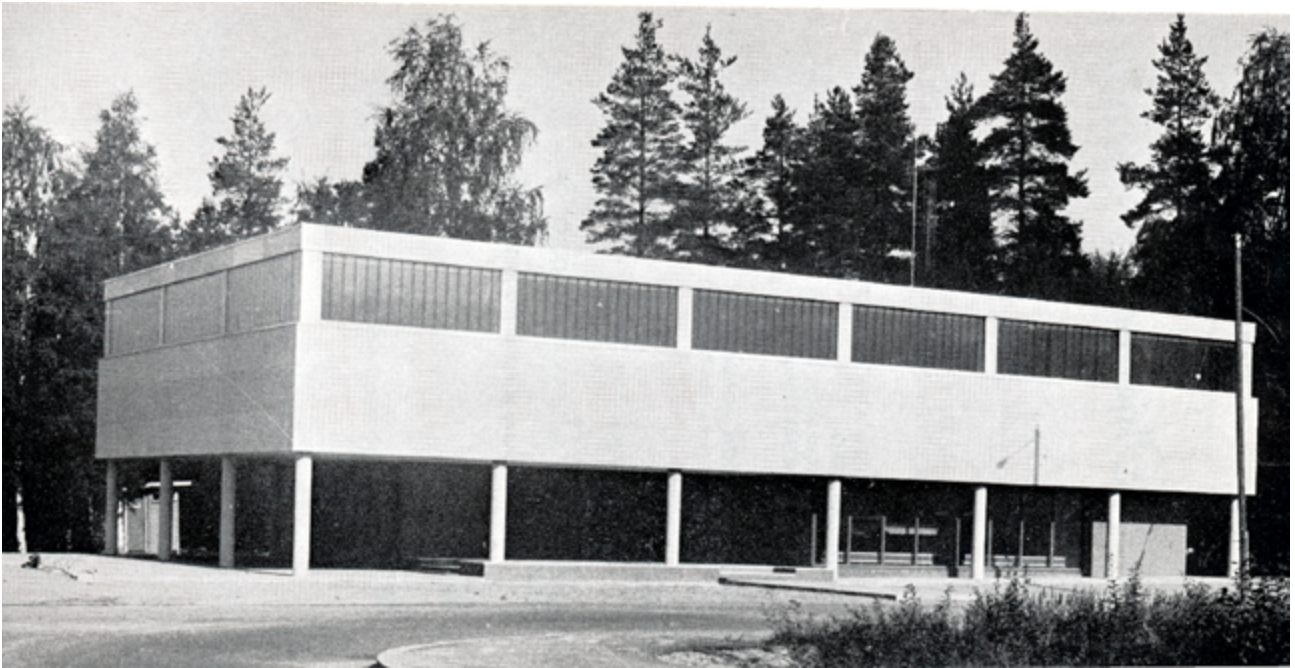
1950-luvulla elettiin luku- ja sivistysmyönteisyyden sekä kasvavan syntyvyyden aikakautta, mikä heijastui kirjastojen määrään sekä lasten ja nuorten huomioimiseen niiden suunnittelussa. Suunnittelussa korostettiin kirjaston tilojen oikeasuhtaista mitoitusta, laajennettavuutta sekä sisäisen liikenteen yhteyksiä. Ulkoarkkitehtuurin tuli luoda kirjastolle tunnistettava hahmo kaupunkikuvassa, ja esimerkiksi sisäänkäynti katettiin. (Vartola 2019, 6–7.)

1940- ja 1950-luvuilla pohjapinta-ala pyrittiin hyödyntämään mahdollisimman tehokkaasti gallerioin, parvin ja ”kuopin” (Aaltonen 2009, 550). Keskilattialle sijoitettuja ”ulokehyllyjä” pidettiin aluksi epätoivottuna ratkaisuna, mutta vähitellen niidenkin käyttö vakiintui seinässä kiinni olevien hyllyjen rinnalle (Aaltonen 2009, 553). Myös kirjaston lainausaineisto alkoi hiljalleen laajenemaan kirjoista myös muihin artefaktein: Suomen ensimmäinen musiikkiosasto perustettiin Tampereen Tammelan sivukirjastoon vuonna 1958 (Helen 2013, 171).

Kirjastojen rakentamisajankohdat

1960-LUKU	1968	Mäntän kirjasto
1970-LUKU	1975	Ruoveden kunnankirjasto
	1978	Kaukajärven kirjasto (päiväkoti)
	1978	Juupajoen kunnankirjasto (nuorisotilat)
1980-LUKU	1982	Akaan pääkirjasto
	1984	Kuhmalahden kirjasto (laajennus 2008)
	1985	Koivistonkylän kirjasto (koulu)
	1986	Punkalaitumen kirjasto
	1986	Tampereen pääkirjasto Metso
	1988	Sastamalan pääkirjasto
	1988	Kihniön kunnankirjasto
	1989	Hervannan kirjasto (toimintakeskus)
1990-LUKU	1993	Oriveden kaupunginkirjasto (kaupungintalo)
	1999	Virtain kaupunginkirjasto
	1999	Messukylän kirjasto (koulu)
2000-LUKU	2002	Ylöjärven pääkirjasto Leija
	2003	Sampolan kirjasto (työväenopisto)
	2005	Viialan kirjasto Vilkku
	2007	Mouhijärven kirjasto
	2008	Pälkäneen pääkirjasto Arkki
	2009	Kangasalan pääkirjasto (vanha osa liikekeskuksessa v. 1974)
	2009	Pirkkalan pääkirjasto
2010-LUKU	2016	Hämeenkyrön kirjasto (monitoimikeskus)
	2018	Vesilahden kirjasto Lähde
	2019	Nokian kirjasto- ja kulttuuritalo Virta
2020-LUKU	2020	Lempäälän pääkirjasto (Lempäälä-talo)

Kuva 10. Inventointiin lukeutuvien kirjastojen aikajana. Seuraavilla sivuilla on esitelty kirjastojen edustamien vuosikymmenten kirjastolaitoksen ja -arkkitehtuurin keskeiset kehityslinjat.

Kuva 11. Mäntän kirjasto on kirjastoinventointiin lukeutuvista kirjastoista vanhin ja ainoa 1960-luvun edustaja. Mäntän kirjasto valmistui vuonna 1968, valokuva otettu valmistumisen jälkeen. (Mäntän kirjaston kokoelma.)

3.5 1960-luku

Vuonna 1961 uudistettu kirjastolaki on tärkein yksittäinen selittävä tekijä tulevien vuosikymmenten kehitykselle (Mäkinen 2009d, 387). Kirjastoalasta tuli kansansivistystyön suurin ala, ja valtion kirjastomenot seitsenkertaistuivat vuodesta 1961 seuraavaan vuoteen (Mäkinen 2009d, 416).

1960-luvulla kirjastot jaettiin paikallisiin ja maakuntakirjastoihin perustuen uuteen kirjastolakiin. Valtionapua kohdennettiin maalaiskuntien ja kauppaloitten kirjastorakennuksiin sekä maakuntakirjastojen perustamiseen. (Vartola 2019, 8.) Tampere sai maakuntakirjastotehtävät vuonna 1972, mikä toi kirjastolle lisää valtionapua (Mäkinen 2009d, 411). Vuoden 1961 kirjastolaki osoitti myös valtionapuja kirjastohuoneistojen rakentamiseen ja kunnostamiseen (Mäkinen 1999, 166–167). Valtionavun saamisen edellytyksinä olivat muun muassa tarkoituksenmukaiset tilat, kalusto ja välineistö. Kirjavarastojen tuli vastata määrältään ja laadultaan kunnan suuruutta, ja sitä tuli vuosittain kartuttaa. (Ruovesi 1961.)

1960-luvulla rakennettiin erityisesti sivukirjastoja uuden kirjastolain ja sen tuoman uudistuneen valtionpupolitiikan myötä sekä muuttoliikkeen ja yhdyskuntarakenteen muuttumisen seurauksena (Aaltonen 2009, 561–563). Kirjastoissa aletaan korostaa horisontaalisuutta ja esteettömyyttä yksitasoratkaisujen muodossa (Aaltonen 2009, 567). Kirjastotoimiston johtajat määrittivät muun muassa tyyppiratkaisuja kirjastojen tilaohjelmille. Tällöin syntyi myös nykyisissä kirjastoissa yhä vallalla oleva tilajaottelu: yleisötilat, työtilat, varastotilat sekä eteis- ja saniteettitilat. Yleisötilat jakautuivat erikseen aikuisten ja lasten lainaus- ja lukutiloihin, mahdollisesti erilliseen nuorisosaastoon ja satutilaan, musiikkiosastoon sekä tutkijan- ja kerhohuoneisiin. Lainautiski toimi valvontapaikkana ja se sijoitettiin kulkuväylän yhteyteen. (Aaltonen 2009, 577.) Mitoitustavoitteista huolimatta kirjaston tiloista jouduttiin usein tinkimään, ja kunnat olivat haluttomia rakentamaan kirjastoja (Aaltonen 2009, 577).

Vuosien 1968–1969 aikana kirjastojen toimintaa rationalisoitiin pyytämällä kuntia tarkastelemaan kirjastoverkkojensa tarkoituksenmukaisuutta ja sitä, voisiko kirjastoauto korvata sivukirjastot tai osan niistä. Kirjastoautot muuttivatkin merkittävästi kuntien kirjastotoimintaa 1960- ja 1970-luvuilla. (Mäkinen 1999, 171.) Ensimmäisen varsinaisen kirjastoauton sai Urjalan kunta 1963. (Kyöstiö 2005, 63.) Kirjastojen sivutoimipisteitä perustettiin myös kunnalliskotien ja sairaaloiden yhteyteen: esimerkiksi Lempäälässä sijoitettiin laitoskirjasto Lipossa sijainneelle kunnalliskodille (Kalske 2011, 50).

Kuva 12. 1970-luvun kirjastoarkkitehtuuria Pirkanmaalla edustavat kuvassa näkyvä Ruoveden kunnankirjasto sekä Juupajoen kirjasto, Kaukajärven kirjasto ja Kangasalan Säästökeskukseen sijoitettu kirjaston vanha osa.

3.6 1970-luku

1970-luvulla öljykriisin aiheuttaman taantumun vuoksi kirjastohankkeet kohtasivat tarkkaa sääntelyä. Kirjastoihanteessa korostui muunneltavuus ja laajennettavuus, joita mahdollistivat esimerkiksi moduulimitoitus ja yksinkertaiset rakenteet. Kirjastot myös nähtiin ennemmin käyttäjän ja yhteiskunnan tarpeiden kautta kuin kirjastolaitoksen symboliarvon välittäjänä. (Vartola 2019, 11.) Julkisissakin rakennuksissa korostui pyrkimys anonyymiuteen, ja kirjastoista riisuttiin aiempien vuosikymmenten tilallinen rikkaus ja suunnittelijoiden individualistinen, luova näkemyksellisyys. Vaikka kirjastotilat muuttuivat geneerisemmiksi, on julkisivuissa monesti käytetty klinkkerilaatta- tai tiilielementtejä betonin sijasta, ja putkistot on peitetty alakaton taakse. Tilavaikutelma on kuitenkin monesti maltillinen tai vaatimatonkin 1970-luvun kirjastoissa. (Aaltonen & Carlson 1986, 54–55.)

Pirkanmaalla 1970-luvun kirjastoarkkitehtuuria edustavat Ruoveden kunnankirjasto (1975), Juupajoen kirjasto (1978) sekä Kaukajärven päiväkodin yhteydessä sijaitseva kirjasto (1978). Lisäksi Kangasalan kirjasto sijoitettiin vuonna 1974 valmistuneen Säästökeskukseen ylimpään kerrokseen, ja kirjasto toimii edelleen kyseisissä tiloissa ja viereen valmistuneessa laajennusosassa. Lisäksi inventoitujen kohteiden ulkopuolelle rajautuneista kirjastoista esimerkiksi Ikaalisten kirjasto on 1970-luvulta. Kaikki 1970-luvun kirjastot edustavat maltillista kirjastosuunnittelua ajan hengen mukaan: rakennukset ovat sekä kerros- että räystäskorkeudeltaan suhteellisen matalia, eivätkä pyri ottamaan kaupunkikuvassa hallitsevaa roolia - poikkeuksena Kaukajärven kirjasto, jonka kirjastosali kohoaa muuta rakennusta korkeammalle.

Lainausmäärät kaksinkertaistuivat 1970-luvun aikana. Vaikka kirjastojen määrä kääntyi laskuun, kirjastoautojen ansiosta palvelupisteiden määrä moninkertaistui. Myös päätoimisia kirjastonhoitajan virkoja perustettiin 1970-luvun kuluessa. Vuosikymmenen kuluessa myös noin puolet kirjastojen pääkirjastotiloista uusiutuivat. (Mäkinen 1999, 177–182.) Vuonna 1971 perustettiin Tampereen yliopistoon kirjastotieteen ja informatiikan professuuri, joka muutti kirjasto-opin opetuksen akateemiseksi, yhteiskuntatieteelliseksi oppiaineeksi (Mäkinen 1999, 187). 1970-luvulla alettiin käyttää automatisoitua tietojenkäsittelyä kirjastoissa, mutta järjestelmien kehittäminen jäi pitkälti kuntien oman aktiivisuuden varaan. (Mäkinen 1999, 190–194.)

Lempäälä sai ensimmäisen kirjastoautonsa vuonna 1971 (Kalske 2011, 55). Lempäälään oli etenkin 1940- ja 1950-lukujen vaihteessa perustettu runsaasti sivukirjastoja, joita kirjastoauton myötä lakkautettiin (Kalske 2011, 40, 55). Tämä oli vallitseva trendi kautta Pirkanmaan: aiempina vuosikymmeninä perustetut lukuisat sivukirjastot saivat väistyä kirjastoauton mahdollistaessa laajamittaisen, joustavamman palvelun laajasti kunnan sisällä.

Kuva 13. 1980-luvulla Pirkanmaalle valmistui lukuisia kirjastoja. Kuvassa Tampereen pääkirjasto Metso vuonna 1987. (Raija Grahn, Tampereen museot.)

3.7 1980-luku

1980-luvulla elettiin vaurastumisen aikaa, joka heijastui myös kunnan palveluihin ja kirjastorakentamiseen. Vuoden 1986 kirjastolaki ja -asetus muuttivat kuntien roolin valvonnasta kirjastotoiminnan suunnitteluun ja seurantaan (Mäkinen 1999, 189). Valtionapupolitiikka oli avokätistä, esimerkiksi Kihniön uusi kirjastotalo sai valtionavustusta 86 % budjetistaan (Mäkelä 2007, 7). Kirjastorakentamisen volyyymi kasvoi 1980-luvulla valtavasti: Suomeen saatiinkin 80-luvulla yli 300 uutta kirjastorakennusta. (Aaltonen 2009, 606; Vartola 2019, 14.) Pääkirjastojen lisäksi rakennettiin myös suuri määrä sivukirjastoja. Esimerkiksi Tampereelle valmistui tällöin monumentaalisen pääkirjasto Metson lisäksi sivukirjastot Hervantaan, Koivistonkylään sekä Kämmenniemeen useiden korjaus- ja laajennushankkeiden lisäksi. (Ala-Uotila 2019, 15.)

1980-luvun kirjastoarkkitehtuurissa näkyi pluralismi ja monimuotoisuus (Aaltonen 2009, 580). Postmodernismi näkyi kirjastosuunnittelussa esimerkiksi väri-ilottelussa ja leikkisissä yksityiskohtissa. Kirjastot saatettiin nähdä kokonaistaideteoksina, jotka oli viimeistely valaisinten ja kalustuksen yksityiskohtia myöten. (Vartola 2019, 16.) Postmodernismi ei vakiintunut Suomessa kovin mittavaksi, mutta esimerkiksi regionalismia ja runollisuutta painottanut Oulun koulu käytti suunnittelussa historiasta tuttuja aiheita, kuten pylviäitä ja päätykolmioita (Aaltonen & Carlson 1986, 69). Esimerkiksi vuonna 1988 valmistunut Kihniön kunnankirjasto leikittelee eklektisillä klassismilainauksilla. Toisaalta postmodernismin rinnalla näkyi myös selkeän vähäeleisiä modernistisia kirjastorakennuksia, jotka käyttivät betonin, puun ja tiilen kaltaisia materiaaleja sekä puhdaslinjaista muotokieltä leikkittelyn ja kansanomaisuuden sijaan. (Vartola 2019.) 1980-luvun hengelle oli toisaalta myös ominaista strukturalismi ja tiukka pidättäytyminen moduuliverkossa (Kosunen 2011), jota edustaa esimerkiksi Kihniön kunnankirjaston ikätoveri, Sastamalan pääkirjasto (1988) Vammalassa.

Kirjastoarkkitehtuuriin etsittiin taas kirjastojen symbolisen merkityksen korostamista ja toisaalta suhdetta paikallisyhteisöön ja paikalliseen miljööseen. Regionalisteina tunnetut Reima ja Raili Pietilä pyrkivät löytämään paikallista henkeä globaalin modernismin massaansa (Pietilä 1977). Tampereen pääkirjasto Metson ja Hervannan kirjaston plastinen muodonanto edustavat Pietilöiden uniikkia orgaanis-morfologista arkkitehtuurinäkemyttä, joka irtisaunoitui arkkitehtuurin valtavrasta (Hirvikallio 2014). Vaikka Pietilöiden arkkitehtuuri herätti aikalaisissa keskustelua omalaatuisuudellaan (Vartola 2019, 14), alkoi elämyksellisyyden ja regionalismin tavoittelu vaikuttaa arkkitehtuuriin laajemminkin 1900-luvun loppupuolella (Aaltonen 2009, 583, 602).

Kuva 14. 1990-luvulla kirjastorakentamista hidasti laskusuhdanne. Kirjastoja valmistui Orivedelle kaupungintalon sisäpihalle sijoitettuun lisäosaan, Messukylän koulun yhteyteen sekä kuvassa näkyvä Virtain kaupunginkirjasto.

3.8 1990-luku

1990-luvulla myös tietotekniikan kehitys vaikutti kirjastojen tilasuunnitteluun vaatien joustavuutta (Aaltonen 2009, 602). Kirjastoja sijoitetaan osaksi liike- ja kauppakeskuksia (Aaltonen 2009, 601–603). 1990-luvulla taloudellinen lama kuitenkin supisti kirjastorakentamisen. Kirjasto kuitenkin nähtiin tärkeänä julkisen rakennuksen tyyppinä, jonka merkitys kurottuu lainaus- ja lukutoiminnan yli kohtaamis- ja opiskelupaikaksi, joka tarjoaa monipuolisia kulttuurielämyksiä. Kirjastojen sisätilat monipuolistuivat, mutta kirjaston pitkän kulttuurihistoriallisen tradition ei koettu saavan pelkistyä kaupalliseksi kauppakeskusten jatkajaksi. (Vartola 2019, 21.) 1990-luvun lama-aikana lainaus ja kirjastokäynnit lisääntyivät voimakkaasti henkilötöyvuosien ja aineistohankintojen taas laskiessa (Mäkinen 2009d, 441). Menoista leikattiin karsimalla sekä aineisto- että henkilöstömenoja. Kirjastoverkkoa supistettiin lakkauttamalla sivukirjastoja sekä sairaaloiden laitospirjastoja. (Mäkinen 1999, 207.)

Samaan aikaan kirjastojen rooli tietoyhteiskunnassa alkoi korostua: kirjastojen lainauspalvelut laajenevat harrastevälineisiin ja elektroniseen aineistoon. Kirjastot nähtiin taajama-alueiden identiteetin ja vetovoimaisuuden kasvattajina ja niiden merkitys katukuvassa koettiin keskeisenä. (Vartola 2019, 22.)

Pirkanmaalle valmistui inventointiin kuuluvista kohteista kolme: Oriveden kaupunginkirjasto kaupungintalon yhteyteen, Messukylän kirjasto Takahuhdin koulun lisärakennukseen sekä omaan rakennukseensa sijoitettu Virtain kirjasto, jonka avajaisia juhlittiin vuosituhannen vaihteen jälkeen.

Kuva 15. Vuonna 2008 valmitunut Pälkäneen pääkirjasto Arkki edustaa julkisivusommitelmaltaan rikasta kirjastoarkkitehtuuria.

3.9 2000-luvun ensivuosisikymmenet

2000-luvulla kirjastot sijoittuvat yhä useammin kauppakeskuksiin tai kulttuuritoimijoiden yhteenliittymiin. Esimerkiksi Pirkkalan kirjasto Pirkkalakeskuksessa edustaa hybridirakentamista, joka yhdistää kunnan toimintojen lisäksi myös asumista samaan kiinteistöön. Lisäksi kirjastojen toiminnassa on alkanut korostua kirjastojen rooli julkisena tilana ja monipuolista kokoontumista ja kulttuuritoimintaa mahdollistavina tiloina. Esimerkiksi erilaisia näyttelytiloja sekä monikäyttöistä kokoustilaa kuntalaisten käyttöön suunnitellaan paitsi uusiin rakennuksiin, pyritään myös toteuttamaan jo olemassa oleviin kirjastoihin.

Yleinen kirjastolaitos on painettujen tekstien monistamisen ja kirjapainotaidon mahdollistama kulttuurinvälittäjä. Kirjapainotaidon aikakausi ei näyttäydy enää digitaalisen tiedonvälityksen aikakaudella itsestäänselvyytenä, mikä on tarkoittanut myös kirjastolaitoksen mukautumista muihin moderneihin teknologioihin. (Mäkinen 2009a, 14.) Esimerkiksi Lempäälässä kokeiltiin kirjamaattia, jossa useista sadoista kirjoista saattoi valita automaatin avulla mieleisensä. Kokeilu päättyi vuonna 2010. (Lahtinen 2010, 352.) Kansallinen e-kirjasto aloittaa toimintansa vuoden 2024 alusta (Kirjastot-sivusto 2022). Vaikka painetun kirjan roolia on jouduttu vuosikymmenten saatossa arvioimaan esimerkiksi television yleistymisen myötä, vaikuttaa kirjan rooli digitaalisenkin tiedonvälityksen valtavirrassa säilyttävän asemansa. Toisaalta kirjastojen lainausvalikoima on vuosikymmenten aikana kokenut myös suuren monipuolistumisen: kirjojen lisäksi yhä useammista kirjastosta voi lainata niin musiikkia, soittimia kuin liikuntavälineitäkin.

Tietoyhteiskunnan murros näkyy kirjastojen toiminnassa paitsi asiakkaille myös henkilökunnalle. Lainausjärjestelmät ovat mullistuneet vuosisadan kuluessa: vuonna 1921 Tampereella otettiin käyttöön Newarkin lainausjärjestelmä, jossa kirjaluettelo kirjoitettiin korteille ja vähintään teoksen tekijän sukunimen sekä kirjan nimen mukaan (Wacklin 2011, 39). Kyseinen yksikorttijärjestelmä, jossa kirjan taakse liimattu liuska leimattiin lainauksen yhteydessä, oli käytössä esimerkiksi Lempäälässä 1960-luvulle saakka. Tällöin siirryttiin Detroit-järjestelmään, jossa lainassa olevien kirjojen kirjankortit järjestettiin lokerikkoon eräpäivän mukaan. Monissa kirjastoissa siirryttiin jo 1970-luvulla kamerlainaukseen, jossa lainajakortti ja lainattavan kirjan taka-aukeama kuvattiin mikrofilmille. (Kalske 2011, 54.)

Kuva 16. 2020-lukua edustava Lempäälän pääkirjasto on sijoitettu osaksi palvelukeskittymä Lempäälä-taltoa.

Atk-lainaus käynnistyi Tampereen vanhassa pääkirjastossa vuonna 1984 (Wacklin 2011, 112). Esimerkiksi Kihniössä siirryttiin atk-pohjaiseen lainausjärjestelmään vuonna 1996 (Mäkelä 2007, 8). Digitaalisuus on muuttanut erityisesti käsikirjasto- ja musiikkiaineistoa. Internet on syrjäyttänyt käsikirjastojen painetut hakuteokset ja tietosanakirjat. (Wacklin 2011, 177–178.) Tampereen kaupungin ensimmäinen tietotori perustettiin vuonna 2003 Sampolan kirjastoon, jossa 20 tietokonetta oli maksutta asiakkaiden käytössä ja ohjaaja aina paikalla (Järvelin 2003; Hokka-Ahti 2003). Sittemmin tietotorit ovat menettäneet merkitystään jonkin verran, ja kirjastojen valikoimiin on tullut esimerkiksi kirjastojen tiloissa käytettävissä olevat Hublet-tablettitietokoneet.

Pirkanmaan kirjastojen yhteinen PIKI-järjestelmä syntyi vuonna 2002. Vuonna 2011 kaikki Pirkanmaan kuntien kirjastot olivat osa PIKIä, ja samalla kertalla voi lainata missä tahansa pirkanmaalaisessa kirjastossa ja aineiston voi palauttaa verkoston muihin toimipisteisiin (Wacklin 2011. 65).

Vuoden 2017 kirjastolain lähtökohtina toimivat yhteisöllisyys, moniarvoisuus ja kulttuurien moninaisuus. Kirjastolaitos pyrkii edistämään aktiivista kansalaisuutta ja demokratiaa (Vartola 2019, 23). Vuonna 2017 voimaan astunut uusi kirjastolaki laajensi kirjaston tavoitteita demokratiasta ja sananvapaudesta edistämään myös aktiivista kansalaisuutta. Uusi laki pyrkii vahvistamaan yhteiskunnallista ja kulttuurista vuoropuhelua. (Ala-Uotila 2019.) Kirjastoissa monikulttuurisuus voi näkyä esimerkiksi vieraskielisen aineiston määrän kasvattamisena esimerkiksi Kaukajärven kirjastossa. 2000-luvulla myös tilojen esteettömyyttä korostetaan: siinä missä 1960-luvun Mäntän kirjaston päätilat sijoituivat alun perin hissittömään toiseen kerrokseen, on esteettömyys laajentunut paitsi liikuntarajoitteisten huomioimisesta myös aistirajoitteiden huomioimiseen. Esimerkiksi induktiosilmukat helpottavat kuulolaitteita käyttävien toimintaedellytyksiä. Uudemmissa kirjastoissa, kuten Lempäälässä ja Vesilahdessa, on induktiosilmukat tietyissä tiloissa.

2010-luvulla omatoimikirjastot ovat alkaneet yleistyä: kirjastokortin ja henkilökohtaisen pin-koodinsa avulla kirjaston asiakkaat voivat päästä kirjaston yleisötiloihin tai osaan niistä myös silloin, kun henkilökunta ei ole paikalla. Esimerkiksi Tampereella ensimmäisenä omatoimikirjastona aloitti Terälahden kirjasto vuoden 2014 keväällä (Tulivirta 2014). Suurempien kirjastojen tilojen rajaaminen ja valvonta voivat hankaloittaa oma-toimiaikaan siirtymistä. Erityisesti pienemmät kirjastot ovatkin alkaneet hyödyntää omatoimiaikaa, minkä on nähty pienien henkilöstöresurssien paineessa toimivaksi ratkaisuksi. Toisaalta osaavan henkilökunnan läsnäolo koetaan myös elintärkeäksi kirjaston toiminnalle.

4 Tulokset

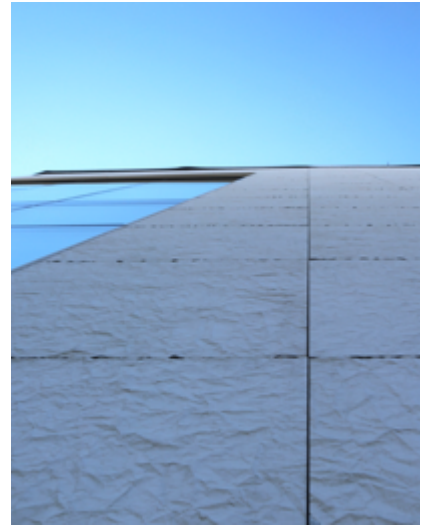
4.1 Kirjastojen ulkoarkkitehtuuri

Kirjastot ovat taajamissa näkyviä maamerkkejä, ja niillä on ja on ollut keskeinen kaupunki- tai kyläkuvallinen merkitys kunnallisena palveluna. Kirjastot on tyypillisesti sijoitettu kunnan muiden palveluiden yhteyteen tai niiden lähelle keskusalueelle. Selkeästi osaksi keskustarakennetta on sijoitettu muun muassa kirjastot Kihniössä, Kangasalan ja Nokian keskustoissa, Juupajoella, Ikaalisissa ja Virroilla. Sen sijaan ydin-keskustan ulkopuolelle on sijoitettu tai jäänyt palvelurakenteen muuttuessa kirjasto esimerkiksi Kuhmalahdessa. Kirjastot ovat erityisesti 1900-luvun alkupuolella toimineet useimmiten kansakoulujen yhteydessä, ja edelleenkin kirjastoilla on kiinteä suhde kouluihin ja koulurakennuksiin. Esimerkiksi Hämeenkyrön sekä Tampereen Kaukajärven ja Koivistonkylän kirjastot on sijoitettu koulurakennuksen yhteyteen.

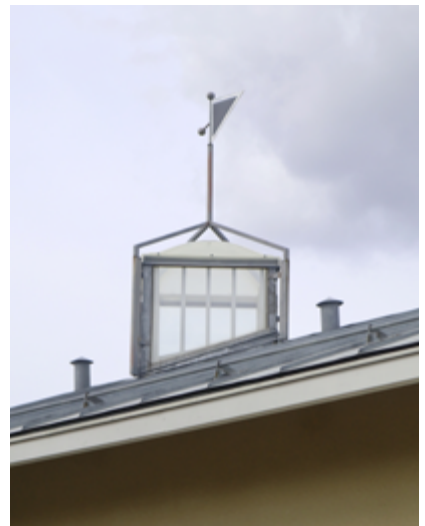
Inventoitavat kirjastot vaihtelevat suuresti kooltaan ja sijainniltaan. Yhteistä kirjastoille on kuitenkin jonkinlaisen näytävyyden tavoittelu ja julkisen roolin esiintuominen, pois lukien ainoastaan 1970-luvun anonyymisuuteen pyrkivät kirjastorakennukset, kuten esimerkiksi Juupajoella. Yleisimmin julkisen roolin esiintuominen näkyy pääsisäänkäynnin korostamisella julkisivusommittelussa esimerkiksi lipalla tai edusportaikolla. Juhlallisin portaikko lienee Tampereen pääkirjasto Metsossa, mutta myös pienempien kuntien, kuten Kihniön kunnankirjaston sisäänkäynnissä on tavoiteltu monumentaalisuutta. Julkisivumateriaalit vaihtelevat suuresti myös aikakausittain: 1980-luvun tiilijulkisivuista on siirrytty 2000-luvulle tultaessa yhä enenevässä määrin levyjulkisivuihin sekä kirkkaisiin väreihin.

Erytyisesti 1980-luvulla elämyksellisyyden tavoittelu näkyi myös merkitysten hakemisessa tyylilainojen kautta. Postmodernismi näkyy poikkeuksellisen voimakkaasti kirjastoarkkitehtuurissa, jossa on haettu pienemmissäkin kunnissa monumentaalista vaikutelmaa kirjastorakentamiseen. Tornimaiset aiheet toistuvat esimerkiksi Kihniön, Pälkäneen ja Virtain kirjastoissa. Usein kirjastoarkkitehtuurissa näkyy myös arkadit eli pilarikäytävät ja erilaiset sisäänvedot kerrosten välillä. Kuitenkin runsas julkisivuaiheisto ja esimerkiksi erilaiset ikkunakompositiot ovat tunnusomaista kirjastoarkkitehtuurille läpi vuosikymmenten.

2000-luvulla tyypillistä on lasipintojen lisääntyminen. Suuria lasipintoja hyödynnetään esimerkiksi Nokian kirjasto- ja kulttuuritalo Virrassa. Tässä on tapahtunut muutos esimerkiksi 1960–1980-lukujen vallalla olleeseen yläikkunanauhaan ja klerestorioikkunoihin, jotka tuovat epäsuoraa ylävaloa kirjastotiloihin mahdollistaen hyllyjen sijoittelun seinäpinnoille. Kattoikkunat ovat kuitenkin säilyttäneet asemansa läpi kirjastosuunnittelun vuosikymmenten.

Kuvat 17 - 19. Julkisivumateriaalikollaasi. Vasemmalla Juupajoen kunnankirjaston poimutettua metallijulkisivua, keskellä Pälkäneen pääkirjaston tiilijulkisivua monimuotoisine ikkunoineen sekä Nokian pääkirjaston paperia muistuttava julkisivupinta.

Kuva 20 - 22. Detaljiikkakollaasi. Kirjastoissa on käytetty moninaisia aiheita erkkeriaiheista aurinkosäleikköihin, pilari-käytäviin, torneihin ja kattolyhtyihin. Vasemmalla Punkalaitumen, keskellä Hämeenkyrön ja oikealla Kihniön kirjastot.

Kuva 23 - 25. Sisäänkäyntikollaasi. Kirjastojen sisäänkäynnit on perinteisesti korostettu vähintään katosrakenteella. Vasemmalla Hervannan messinki-lasi-sisäänkäynti, keskellä Messukylän lippa ja oikealla Virtain kaupunginkirjaston sisäänkäynnin päällä kohoava torni.

4.2 Kirjastojen sisätilat

Kaikki kirjastot perustuvat 1920-luvulla vakiintuneelle tilajaottelulle, jossa päätilan muodostaa kirjasto- eli lainaussali, josta asiakkaat voivat vapaasti valita kirjansa avohyllyistä. Avohyllyjärjestelmän myötä lukusalien määrä ja koko pienenevät, ja ne alkoi myös limittyä lainaussaliin. Kirjastoissa usein on edelleen erillinen lehtienlukusali, joka voi olla täysin erillinen tila muusta kirjastosalista. Lisäksi muita lukusaleja, kuten opintolukusaleja, voi sijaita erillään varsinaisesta päätilasta: esimerkiksi Sampolan ja Metson kirjastoissa on erilliset hiljaiset lukusalit. Monesti kuitenkin lukusali on liittynyt lainaussaliin yhdeksi kirjastosaliksi, jossa kirjahyllyjen lomaan on sijoitettu lukupaikkoja.

Kirjastojen tiloissa on suosittu yksitasoratkaisuja. Kuitenkin erityisesti kaupunkien keskustoihin sijoitetuissa kirjastoissa tonttikoon vuoksi tiloja on jaettu useampaan kerrokseen. Esimerkiksi pääkirjastot niin Tampereella, Nokialla, Lempäälässä kuin Kangasalla on sijoitettu useampikerroksiseen rakennukseen. Korkeuden kasvattaminen luo myös kirjastorakennukselle näkyvämpää roolia kaupunkikuvassa. Kuitenkin usein kirjaston henkilökunta näkee yksitasoratkaisun hallinnan kannalta toimivana: toimintojen hajauttaminen ja erityisesti lainaussalien sijoittaminen useaan kerrokseen vaativat henkilökunnan läsnäoloa useissa kerroksissa samanaikaisesti.

Kirjastosalit ovat kirjastojen päätiloja, joihin on arkkitehtonisesti myös eniten panostettu. Erityisesti 1980-luvulta alkaen kirjastosalien korkeus on kasvanut, ja salien korkeus lähentelee useamman kerroksen korkeutta. Kirjastoihin liittyy myös hyvin tyypillisesti ikkunoiden sijoittelu ylänauhaksi, mikä mahdollistaa kirjahyllyjen sijoittelun seinänvieriä pitkin. Yläikkunoita esiintyy useimmissa 1960-, 1970- ja 1980-lukujen kirjastoissa. 2000-luvulle tultaessa kirjastojen ikkunat ovat alkaneet kasvaa ja niissä on alettu avata näkymiä silmäkorkeudelta ulos. Verrattuna esimerkiksi Mäntän kirjastoon 1960-luvulta ja tuoreimpiin esimerkeihin Lempäälän ja Nokian keskustoissa, kirjastojen ikkunapinta-ala on kasvanut huomattavasti.

Kirjastoissa lastenosastot erottuvat erityisesti lapsen mittakaavassa olevan kalustuksensa johdosta, ja usein lastenosaston sijoittelu on otettu hyvin huomioon. Lastenosastoihin liittyy usein myös satunurkkaus, jotka ovat leikinomaisia, mielikuvituksellisia tiloja raketeista puunrunkoihin. Nuortenosastot on useimmiten sijoitettu lähelle lastenosastoa, mutta joissain tapauksissa ikäryhmäjaottelua ei ole tarkkarajaisesti tehty tai osastot on erotettu toisistaan tarkoituksella.

Vaikka irtokalustus ei rakennusinventoinneissa usein ole tarkasti huomioitu niiden siirrettävän ja muokattavan luonteensa vuoksi, on kirjastoarkkitehtuurissa lainaussalin kirjahyllyillä suuri vaikutus tiloihin: vaikka hyllyjä voitaisiin periaatteessa siirtää, on se usein hankalaa ja aikaa vievää. Kalustuksessa näkyy laadukkaiden umpipuumateriaalien käyttö, toisaalta mittatilaustyönä tehdyt hyllyt voivat antaa kirjastolle aivan erityisen luonteensa, kuten esimerkiksi Virtain ja Pälkäneen kirjastoissa. Kirjastojen hyllykorkeus myös vaikuttaa oleellisesti kirjastosalissa avautuviin näkymiin. Nykyisin kirjastotiloissa arvostetaan muuntojoustavuutta, ja vähintään osa aineistosta pyritään sijoittamaan pyörällisiin hyllyihin. Näin tilaa voidaan avartaa esimerkiksi yleisötilaisuuksien järjestämistä varten. Kirjahyllyt myös kiertävät eri kirjastoissa, ja esimerkiksi lakkautetusta Pellervon kirjastosta kalusteita on päätyneet moneen pirkanmaalaiseen kirjastoon. Esimerkiksi Lempäälän Kuljussa kaikki hyllykalusteet ovat alun perin peräisin muista kirjastoista.

Kalustukseen liittyvänä huomiona todettakoon, että asiakaspalvelutiskit ovat muuttaneet luonnettaan erityisesti kuluvan vuosituhaten puolella. Lainauksen ja palautuksen automatisoituneet toiminnot muuttavat kirjaston logistisia järjestelyitä ja lainaustoimiston ja asiakaspalvelupisteen tarpeita. Myös työergonomia ja helposti korkeussäädettävät sähköpöydät osana asiakaspalvelutiskejä ovat yleistyneet. Vanhoista, usein suurikokoisista ja massiivipuisista tiskeistä on useimmissa kirjastoissa luovuttu. Tiski on ollut kirjastotiloissa kiintopiste, joka on usein sijoitettu näkyvälle paikalle kirjaston pääsisäänkäynnin yhteyteen. Kalustuksen muutoksilla onkin ollut vaikutus kirjastojen tilojen luonteeseen ja orientoivuuteen.

Kirjastoissa on myös usein kunnan taidekokoelmien teoksia tai varta vasten kirjastolle hankittuja taideteoksia, niin maalauksia kuin veistoksiäkin. Taiteella on usein myös tilallista merkitystä: esimerkiksi Kangasalan pääkirjastossa Anssi Kasitonin teos on merkittävä osa kirjastosalia. Myös harrastelija- ja ammattilaistaitelijat pääsevät monesti esittelemään teoksiaan kirjastojen vaihtuvissa näyttelyissä.

Kuvat 26 - 28. Kirjastosalikollaasi. Lainaussalista on muodostunut kirjastojen keskeisin tila, jonka tilallista tunnelmaa luo korkea huonekorkeus. Vasemmalla Tampereen pääkirjasto Metson, keskellä Sastamalan pääkirjaston ja oikealla Punkalaitumen kunnankirjaston kirjastosalit.

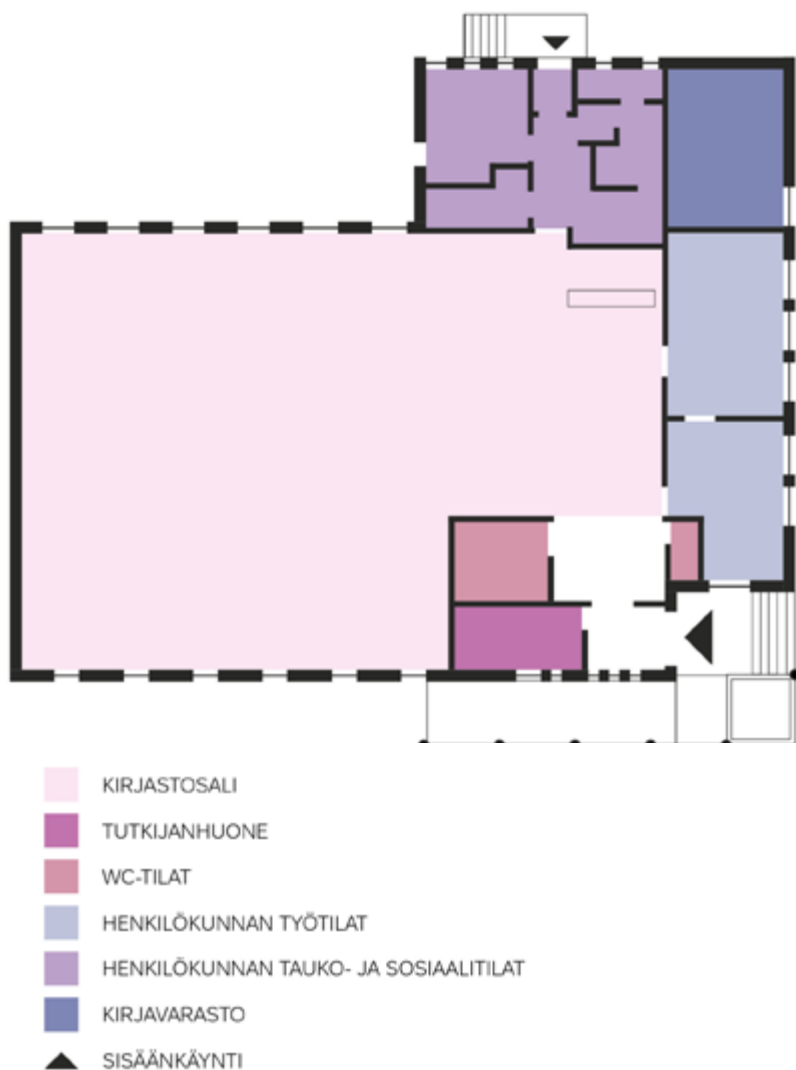
Kuva 29 - 31. Ikkunakollaasi. Kirjastosuunnittelussa yläikkunarivit ovat olleet paljon käytetty aihe kalustettavuuden vuoksi. Myöhemmin kirjastojen ikkunamaailma on avartunut tuomaan näköyhteyden sisä- ja ulkotilojen välille. Kattolyhtyaiheet ovat säilyneet kirjastoarkkitehtuurissa pitkään. Vasemmalla Lempäälän pääkirjasto, keskellä Mäntän kirjasto ja oikealla Vesilahden kirjasto Lähde.

Kuva 32 - 34. Asiakaspalvelupistekollaasi. Asiakaspalvelupisteet ovat kokeneet vuosien kuluessa suuria muutoksia. Vasemmalla Viialan, keskellä Ylöjärven ja vasemmalla Kihniön kirjastojen nykyiset asiakaspalvelupisteet.

Kirjastojen kokoelma elää ja poistoja tehdään hankintojen lomassa jatkuvasti. Useimpiin kirjastoihin liittyy jonkinlainen kirjavarasto, joka on useimmiten järjestetty henkilökunnan tilojen yhteyteen yleisön ulottu- mattomiin. Varastoissa on lähes poikkeuksetta käytetty kiskoilla kulkevia siirto- eli liukuhyllyjä. Muutamissa kirjastoissa, esimerkiksi Hämeenkyrössä ja Nokialla, varasto on sijoitettu liukuhyllyyhin kirjastosalin puolelle. Joissain kunnissa varastot on keskitetty pääkirjastoon, kuten esimerkiksi Tampereella Metsoon ja Sastamalassa pääkirjastoon. On myös siirrytty niin sanottuun kelluvaan kokoelmaan, jossa palautettu aineisto päätyy sen toimipisteen hyllyyn uudelleenlainattavaksi, mihin se on palautettu.

Lisäksi kaikissa inventoiduissa kirjastoissa on aputiloja, jotka käsittävät vähintään wc-tilat, henkilökunnan työ-, tauko- ja sosiaalityilat, rakennuksen kokoon suhteutettuna. Tämänkaltaisen tilajäsentely alkoi vakiintua jo Alvar Aallon Viipurin kirjastossa (1935), jossa henkilökunnan tilat on sijoitettu erilliseen siipeen (Aaltonen & Carlson 1986, 40). Esimerkiksi Ylöjärven kirjastossa kirjastosali ja henkilökunnan siipi on erotettu toisistaan selkeästi. Useimmiten henkilökunnan tilat on kuitenkin sijoitettu lähelle kirjastosalia, joskin usein omaksi vyöhykkeekseen, joka liittyy henkilökunnan työ-, sosiaali- ja taukotilat yhteen. Näin on esimerkiksi Pälkäneen, Virtain, Kuhmalahden ja Kangasalan kirjastoissa. Joissain tapauksissa tiloja on hajautettu erilleen samaan tai eri kerrokseen, esimerkiksi Sastamalan, Kaukajärven ja Nokian kirjastoissa. Kirjastotyö on asiakaspalvelutyön lisäksi pitkälti näyttöpäätetyötä. Etätyöskentely ei kuitenkaan kiinteästi kokoelmiin liittyvässä kirjastotyössä vaikuta niin suuresti tilankäyttökulttuuriin kuin monilla muilla tietotyön aloilla. Kirjastoissa- kin näkyy avotoimistojen rooli, ja usein johtajille on osoitettu erillinen huone.

Kuva 35. Tyypillinen kirjaston tilajäsentely. Kihniön kunnankirjastossa sisäänkäynti aukeaa kirjastosaliin, asiakaspalvelupiste on näkyvästi esillä saliin saavuttaessa. Henkilökunnan työtilat on erotettu kirjastosalista, kirjavarasto on sijoitettu rakennuksen kulmaan. Henkilökunnan tauko- ja sosiaalityilat on sijoitettu erillissisäänkäynnin yhteyteen, mutta erilleen työtiloista.

4.3 Keskeisiä suunnittelijoita

Inventointiin lukeutuvien kirjastojen suunnittelijakaarti on moninainen, ja valtaosa suunnittelijoista on suunnitellut vain yhden inventointiin lukeutuvan rakennuksen. Inventointiin lukeutuvien rakennusten suunnittelijakunta on kuitenkin poikkeuksellisen miesvaltainen. Naissuunnittelijoista vain Sanna Iltanen on toiminut rakennuksen pääsuunnittelijana, muut naissuunnittelijat – Raili Pietilä, Maarit Holttinen ja Marja-Liisa Merenmies ovat suunnitelleet kirjastot yhdessä kumppaniensa kanssa. Neljä arkkitehtia on suunnitellut useamman kuin yhden kirjastorakennuksen tai -laajennuksen inventoitavista kohteista.

Esko Röntilä on suunnitellut Virtain kaupunginkirjaston (1999) ja Pälkäneen pääkirjasto Arkin (2008). Röntilä on suunnitellut lisäksi kirjaston myös Laitilaan (Lahtinen 2010, 334).

Mauri J. Turkka on suunnitellut Viialan kirjasto Vilkun (2005) sekä Kuhmalahden kirjaston laajennuksen (2008).

Reima ja Raili Pietilä ovat suunnitelleet Tampereen pääkirjasto Metson (1986) ja Hervannan kirjaston (1989). Arkkitehtipariskunnan tunnetuimpiin töihin lukeutuvat muun muassa Kalevan kirkko (1966), Teknillisen korkeakoulun ylioppilaskunnan osakuntatalo Dipoli (1966) ja tasavallan presidentin virka-asunto Mäntyniemi (1987). Pietilöillä oli vahva oma arkkitehtuurinäkemys, joka ammensi paikan hengestä modernismin monotonisuutta ja yleispätevyyttä kritisoiden. Pietilöiden ainutkertaisilla ja persoonallisilla rakennuksilla on kiistaton merkitys suomalaisessa arkkitehtuurissa. (Johansson ym. 2008; Suomen arkkitehtuurimuseo 2023.)

Mikko Uotila on suunnitellut Messukylän kirjaston koulurakennuksen yhteyteen (1999) sekä Hämeenkyrön koulu-, päiväkotij- ja kirjastorakennuksen kokonaisuuden (2016). Uotila on suunnitellut erityisesti koulurakennuksia (Arkkitehtisuunnittelu Mikko Uotila 2023).

Lisäksi Ruoveden kunnankirjaston on suunnitellut arvostettu arkkitehtitoimisto Jaakko Ilveskoski, suunnittelijanaan arkkitehti **Antti Ilveskoski**.

5 Kohteiden arvottaminen ja arvojen luokittelu

5.1 Modernin rakennusperinnön ja kirjastoarkkitehtuurin arvottaminen

Modernin rakennusperinnön arvottamisessa on joitain erityispiirteitä verrattuna vanhemman rakennuskannan arvottamiseen. Rakennukset ovat historiallisesti vielä melko nuoria, eikä niiden historiallista merkitystä vielä lyhyen aikaperspektiivin vuoksi aina voida hahmottaa. Moderneissa rakennuksissa korostuu monesti myös niiden käytännölliset suunnittelulähtökohdat ja modernismin projekti arkisten, joskus anonyymienkin elinympäristöjen luomisessa. Kirjastoarkkitehtuuri kuitenkin edustaa monissa kunnissa merkittävää julkisen rakentamisen tyyppiä, johon on panostettu usein huomattavastikin. Kirjastot ovat paitsi arkkitehtonisesti myös sivistyshistoriallisesti keskeinen tila- ja rakennustyyppi, joka heijastaa suomalaisen yhteiskunnan demokraattisia arvoja.

Kirjastojen arvottamisen kriteereinä on käytetty niiden rakennustaiteellisia arvoja, historiallisia arvoja, säilyneisyyttä ja ajallista edustavuutta sekä maisemallista tai kylä- tai kaupunkikuvallista merkittävyyttä. Rakennuksia on tarkasteltu kyseisin kriteerein sekä sisä- että ulkopuolelta. Ne rakennukset, jotka sijoittuvat kiinteäksi osaksi muuta rakennusta, on arvoitettu ulkopuoleltaan osana kokonaisuutta, mutta sisätilojen arvottaminen koskee vain kirjastotiloja. Kirjastojen koko vaihtelee suurestikin, mikä on tuonut oman haasteensa kohteiden vertailemiseen. Kirjastot koostuvat eri hierarkiatason tiloista: juhlavammasta kirjastosalista ja muista yleisötiloista sekä sekundäärisemmän luonteen saavista henkilökunnan tiloista. Usein yleisötilat ovat säilyneet alkuperäisessä asussaan muutosten kohdistuessa enemmän henkilökunnan tiloihin ja muihin aputiloihin, kuten varastoihin. Sisätilojen arvottamisessa yleisötiloilla ja erityisesti kirjastosalilla on ollut suurempi painoarvo kuin muilla tiloilla, jotka on arvioitu osana kokonaisuutta.

Kirjastorakennusten arvottamisessa on sovellettu lakia rakennusperinnön suojelemisesta (498/2010), jonka tavoitteena on turvata rakennetun kulttuuriympäristön ajallinen ja alueellinen monimuotoisuus, vaalia sen ominaisluonnetta ja erityispiirteitä sekä edistää sen kulttuurisesti kestävää hoitoa ja käyttöä. Lain mukaan suojelun edellytyksenä on kohteen valtakunnallinen, maakunnallinen tai paikallinen merkittävyys. (FINLEX 2010.) Rakennuksen merkittävyyttä arvioidaan seuraavin perustein:

- 1) harvinaisuus tai ainutlaatuisuus (*harvinaisuus*);
- 2) historiallinen tyypillisuus alueelle (*tyypillisuus*);
- 3) aluetta tai tiettyä aikaa kuvaavat tyypilliset piirteet (*edustavuus*);
- 4) alkuperäistä tai sitä vastaavan käytön, rakentamistavan, arkkitehtuurin tai tyylin ilmeneminen ja jatkuminen (*alkuperäisyys*);
- 5) merkitys historiallisen tapahtuman tai ilmiön todisteena tai siitä kertovana ja tietoa lisäävänä esimerkkinä (*historiallinen todistusvoimaisuus*); tai
- 6) näkyvissä olevat eri aikakausien rakenteet, materiaalit ja tyylipiirteet, jotka ilmentävät rakentamisen, hoidon ja käytön historiaa ja jatkuvuutta (*historiallinen kerroksisuus*).

Inventoinnissa ei oteta kantaa rakennusten suojelukysymyksiin, vaan suojelu ratkaistaan osana kaavaprosesseja. Kunnat voivat hyödyntää tätä teemainventointia esimerkiksi yleiskaavahankkeiden yhteydessä, mutta asemakaavatasolla joidenkin kohteiden osalta tietoa voidaan joutua täydentämään.

Kohteiden arviointiin ovat osallistuneet inventoinnin laatijan lisäksi Pirkanmaan maakuntamuseon rakennustutkijat. Arvottaminen perustuu jokaisesta kohteesta kerättyyn kenttätöyöhön ja tutkimukseen perustuvaan aineistoon ja tietoon.

5.2 Inventointityössä käytetyt arvottamiskriteerit

Historiallisesti arvokas

Kohde havainnollistaa siihen liittyviä yhteiskunnallisia, sosiaalihistoriallisia, asutushistoriallisia ja paikallishistoriallisia arvoja.

Rakennushistoriallisesti arvokas

Rakennus on oman aikakautensa rakennustavan tyypillinen tai innovatiivinen edustaja ja rakennuksen rakennusperinteiset ja tekniset kokonaisuudet, ominaispiireet ja osat ovat hyvin säilyneet.

Rakennustaiteellisesti arvokas

Rakennus on edustava tai laadukas esimerkki aikakautensa arkkitehtuurista tai tunnetun suunnittelijan tuotantoa.

Kaupunkikuvallisesti / maisemallisesti arvokas

Kohteen sijainti on kaupunkikuvallisesti merkittävä: se on merkittävä osa katu- tai kaupunkinäköalaa tai kiintopiste näköalassa ja/tai muodostaa merkittävän maisemakokonaisuuden.

Kohteet on luokiteltu arvottamiskriteerien perusteella kolmiportaiseen arvottamiskriteeriin:

1 Erittäin merkittävä

Oman aikansa kirjastoarkkitehtuurin laadukas ja tunnistettava edustaja, jonka ominaispiirteet ovat hyvin säilyneet ja muutokset on toteutettu alkuperäistä arkkitehtuuria kunnioittaen. Kaupunkikuvallisesti / maisemallisesti merkittävä.

2 Merkittävä

Oman aikansa kirjastoarkkitehtuurin tunnistettava edustaja, jonka kokonaishahmo ja/ tai julkisivut ovat pääosin säilyneet. Kaupunkikuvallisesti / maisemallisesti merkittävä.

3 Vaatimaton / merkittävästi muutettu

Rakennus edustaa rakennustaiteellisilta ja rakennushistoriallisilta sekä kaupunkikuvallisilta arvoiltaan vaatimatonta kirjastoarkkitehtuuria tai muutokset ovat olleet merkittäviä.

5.3 Pirkanmaan modernien kirjastojen arvoluokitus

Rakennuksen jälkeen mainittu valmistumisvuosi ja mahdollinen peruskorjaus- tai laajennusvuosi sekä nykyinen sijaintikunta.

1. luokka (8 kpl)

- Mäntän kirjasto (1968 – Mänttä-Vilppula)
- Punkalaitumen kirjasto (1986 – Punkalaidun)
- Pälkäneen pääkirjasto Arkki (2008 – Pälkäne)
- Ruoveden kunnankirjasto (1975 – Ruovesi)
- Sastamalan pääkirjasto (1988 – Sastamala)
- Hervannan kirjasto (1989 – Tampere)
- Tampereen pääkirjasto Metso (1986, 2015 – Tampere)
- Virtain kaupunginkirjasto (1999 – Virrat)

2. luokka (12 kpl)

- Akaan pääkirjasto (1982 – Akaa)
- Viialan kirjasto Vilku (2005 – Akaa)
- Kangasalan pääkirjasto (1973; 2009–2010 – Kangasala)
- Kuhmalahden kirjasto (1984; 2008 – Kangasala)
- Kihniön kirjasto (1988 – Kihniö)
- Lempäälän pääkirjasto (2020 – Lempäälä)
- Nokian kirjasto- ja kulttuuritalo Virta (2019 – Nokia)
- Pirkkalan pääkirjasto (2009 – Pirkkala)
- Mouhijärven kirjasto (2007 – Sastamala)
- Messukylän kirjasto (1999 – Tampere)
- Vesilahden kirjasto Lähde (2018 – Vesilahti)
- Ylöjärven kirjasto Leija (2002 – Ylöjärvi)

3. luokka (6 kpl)

- Hämeenkyrön kirjasto (2016 – Hämeenkyrö)
- Juupajoen kirjasto (1978 – Juupajoki)
- Oriveden kaupunginkirjasto (1993 – Orivesi)
- Kaukajärven kirjasto (1978; 2014 – Tampere)
- Koivistonkylän kirjasto (1985, 2016 – Tampere)
- Sampolan kirjasto (2003 – Tampere)

6 Lähteet

- Aaltonen, Hanna.** (2009) 'Kirjavarastosta olohuoneeksi: yleisten kirjastojen tilojen historiaa' teoksessa Mäkinen, I. (toim.) *Suomen yleisten kirjastojen historia*, s. 467–612. Helsinki: BTJ Kustannus.
- Aaltonen, Hanna. Carlson, Joni.** (1986) *Suomalaista kirjastoarkkitehtuuria*. Helsinki: Kirjastopalvelu Oy.
- Alajoki, Jaana. Saarikko, Taina.** (1997) *Messukylän kirjaston historia 1865–1995. Lahjakirjoista kirjastoksi*. Tampere: Tampereen kaupunginkirjasto, Pirkanmaan maakuntakirjasto.
- Alatalo, Aulis.** (1988) 'Kirjastoille lisätilaa' julkaisussa *Aamulehti* 11.2.1988.
- Ala-Uotila, Sari.** (2019) Monikulttuurinen kirjasto - Raili ja Reima Pietilän suunnitteleman Hervannan kirjaston kehityssuunnitelma. Diplomityö: Tampereen yliopisto. Saatavilla [31.5.2023] <https://urn.fi/URN:NBN:fi:tyy-201905101573>
- Arkkitehtisuunnittelu Mikko Uotila.** (2023) Verkkosivusto. Saatavilla [11.9.2023] <https://arkkitehtisuunnittelu.net/>
- Eskola, Eija.** (1999) 'Kirjastotoiminta vakiintuu – kirjasto harrastuksena' teoksessa Mäkinen, Ilkka. (toim.) *Kirjastojen vuosisata*. Helsinki: BTJ Kirjastopalvelu, s. 115–146.
- Hakanen, Kyllikki.** (1972) 'Yleiset kirjastot 1900-luvun alusta nykypäiviin' teoksessa Heinonen, Niilo J. (toim.) *Mänttä – mänttäläisittäin*. Mänttä: Mäntän kauppalan Kulttuurilautakunta, s. 23–42.
- Helen, Olli.** (2013) *Sakastin kaapista torin laidalle. Kangasalan kunnankirjasto 150 vuotta*. Kangasala: Kangasalan kunta.
- Hietala, Marjatta.** (1999) 'Kirjastojen perustaminen: historiallista taustaa' teoksessa Mäkinen, Ilkka. (toim.) *Kirjastojen vuosisata*. Helsinki: BTJ Kirjastopalvelu, s. 9–28.
- Hirvikallio, Seija.** (2014) Tampereen pääkirjasto metso. Rakennushistoriallinen selvitys ja dokumentointi.
- Hokka-Ahti, Ritva.** (2003) Valoa ja avaruutta uudessa Tammelan kirjastossa. Sampolan kirjaston arkisto.
- Husa, Risto.** (2005) 'Sakastikirjastosta Nokian kirjastotaloon' teoksessa Nummelin, Airi. (toim.) *Harjulta tuulee. Nokian kirjastolaitos 150 vuotta*. Nokian kaupunki, s. 23–35.
- Johansson, Erika. Paatero, Kristiina. Tuomi, Timo.** (toim.) (2008) *Raili ja Reima Pietilä. Modernin arkkitehtuurin haastajat*. Helsinki: Suomen rakennustaiteen museo.
- Jokinen, Antti.** (2023) 'Selvitys: Hysingin koulutalon jatkoa arvioidaan, Nuolialan kirjasto ja nuorisotila muuttavat, Toivion ja Puuhkalakin päiväkotirakennukset poistuvat käytöstä...' julkaisussa *Pirkkalainen* 19.2.2023. Saatavilla [4.8.2023] <https://pirkkalainen.fi/2023/02/19/selvitys-hysingin-koulutalon-jatkoa-arvioidaan-nuolialan-kirjasto-ja-nuorisotila-muuttavat-toivion-ja-puuhkalakin-paivakotirakennukset-poistuvat-kaytosta/>
- Jokiniemi-Talvisto, Maritta. Talvisto, Jari. Ylönen, Raija.** (2003) *Juupajoen historia*. Juupajoen kunta, Juupajoen seurakunta.
- Järvelin, Ilmi.** (1999) '1950-luku: kehityksen vuosikymmen' teoksessa Mäkinen, Ilkka (toim.) *Kirjastojen vuosisata*. Helsinki: BTJ Kirjastopalvelu, s. 147–162.
- Järvelin, Ilmi.** (2009) 1950-luku: kehityksen vuosikymmen vanhentuneesta laista huolimatta' teoksessa Mäkinen, Ilkka (toim.) *Suomen yleisten kirjastojen historia*, s. 367–383. Helsinki: BTJ Kustannus.
- Järvelin, Ritva.** (2003) Sampolan kirjasto -esitelmä 22.9.2003. Sampolan kirjaston arkisto.

Kalmanlehto, Marketta. (2018) *Tuokiokuvia Linnavuoresta*. Tampere: Siuro-Seura ry.

Kaukoniemi, Henna. (2023) Sähköpostiviesti 7.8.2023.

Kalske, Marja. (2011) *Ahlmanin koululta Aleksille. Lempäälän kirjasto 1861–2011*. Lempäälän kunnan kirjastopalvelut.

Kerola, Jaana. (2018) 'Kirjasto siirtyy Stormissa lähelle pääovia – Näin päiväkotijoukko ja koulu saavat joustavasti lisätiloja' julkaisussa *Tyrvään sanomat* 28.6.2018. Saatavilla [4.8.2023] <https://www.tyrvaansanomat.fi/uutiset/art-2000006955412.html>

Kinnari, Samuli. (2010) 'Stormin monipalvelukeskus ensi syksynä käyttöön' julkaisussa *Kokemaenjokilaakso uutiset* 19.11.2010. Saatavilla [4.8.2023] <https://www.kokemaenjokilaakso.fi/2010/11/19/stormin-monipalvelukeskus-ensi-syksyna-kayttoon/>

Kirjastot-sivusto. (2022) E-kirjastohanke tähtää yhden luokun e-kirjastoon. Saatavilla [9.9.2023] https://www.kirjastot.fi/ekirjastohanke?language_content_entity=fi

Koskinen, Ismo. Palomäki, Jari. (toim.) (2000) *Raili Kaupin kirjoitukset 2. Kirjasto sivistys kasvatus*. Tampere: Tampereen yliopisto.

Kosunen, Lasse. (2011) Tampereen pääkirjasto Metso. Rakennusinventointi.

Kyöstiö, Antero. (2005) 'Kirjasto pyörillä. Kirjastoautotoiminnan alusta nykypäiviin' teoksessa Nummelin, Airi (toim.) *Harjulta tuulee. Nokian kirjastolaitos 150 vuotta*, s. 61–70. Nokian kaupunki.

Lahtinen, Mikko. (2010) *Kirjastojen maa*. Tampere: Vastapaino.

Laki rakennusperinnön suojelemisesta. (2010) Finlex 4.6.2010/498. Saatavilla <https://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/2010/20100498>

Leppänen, Piia. (2018) Omatoimiasiointi Vilppulan kirjastossa – ja kuinka markkinoida sitä. Opinnäytetyö, Seinäjoen ammattikorkeakoulu.

Mäkelä, Kristiina. (2007) *Kihniön kirjastolaitos 80 vuotta. Kirjastolaitoksen historiaa ja Nerכון nuorisoseuran kirjastotoimintaa*. Kihniö: Kihniön kirjasto.

Mäkinen, Ilkka. (1994) 'Suomen ja Pohjanmaan lukuseurat' teoksessa *Yleiset kirjastot Suomessa 200 vuotta*. Vaasa: Vaasan läänin yleisten kirjastojen 200-vuotisjuhlavuoden työryhmä, s. 21–30.

Mäkinen, Ilkka. (1999) 'Heittämällä tulevaisuuteen: Kirjastot vuoden 1961 lain jälkeen' teoksessa Mäkinen, Ilkka (toim.) *Kirjastojen vuosisata*. Helsinki: BTJ Kirjastopalvelu, s. 163–214.

Mäkinen, Ilkka. (2005) 'Nokian (vanhan Pirkkalan kirjaston ja kirjastoelämän alkuvaiheet 1920-luvun alkuun yleisistä kirjastohistoriallisesta näkökulmasta' teoksessa Nummelin, Airi (toim.) *Harjulta tuulee. Nokian kirjastolaitos 150 vuotta*. Nokian kaupunki, s. 9–22.

Mäkinen, Ilkka. (2009a) 'Kirjastot ennen kansallisuusaatetta: yleisten kirjastojen esihistoria 1800-luvun alkuun' teoksessa Mäkinen, Ilkka. (toim.) *Suomen yleisten kirjastojen historia*, s. 13–72. Helsinki: BTJ Kustannus.

Mäkinen, Ilkka. (2009b) 'Kirjastot sodassa, sota kirjastoissa' teoksessa Mäkinen, I. (toim.) *Suomen yleisten kirjastojen historia*, s. 311–354. Helsinki: BTJ Kustannus.

Mäkinen, Ilkka. (2009c) '1950-luvun perintö teoksessa Mäkinen, I. (toim.) *Suomen yleisten kirjastojen historia*, s. 355–366. Helsinki: BTJ Kustannus.

Mäkinen, Ilkka. (2009d) 'Yleinen kirjasto hyvinvointiyhteiskunnassa 1960-luvun alusta vuosituhannen vaihteeseen' teoksessa Mäkinen, I. (toim.) Suomen yleisten kirjastojen historia, s. 384-453. Helsinki: BTJ Kustannus.

Niemelä, Jari. (1989) Punkalaitumen historia 1721–1985. Punkalaitumen historiatoimikunta.

Nikkilä, Liisa. (2023) Sähköpostiviesti 29.5.2023.

Niukko, Kirsi. Heiskanen, Jari. (2018) Rakennushistoriallinen selvitys Pirkkalan Kirkonkylän koulun kulttuurihistoriallisista arvoista.

Penttilä, Tuomo. (1982) Säöksjärven liikekeskuksen pääpiirustukset 30.3.1982. Lempäälän rakennusvalvonnan arkisto.

Pietilä, Reima. (1977) 'Esseitä arkkitehtuurista' julkaisussa *Arkkitehti* 5/1977, s. 44–46.

Pirkkalan kunta. (2023) Verkkosivu: Toivion koulu. Saatavilla [4.8.2023] <https://www.pirkkala.fi/tietoa-koulu>

Pollari, Minna. (2023) Sähköpostiviesti 2.6.2023.

Raitio, Raine. (1996) Kuhmalahden historia III 1865–1995. Kuhmalahti.

Ruovesi. (1961) 'Uusi kirjastolaki' julkaisussa Ruovesi 30.5.1961.

Sahlander, Taina. (2023). Sähköpostiviesti 7.8.2023.

Siiri-tietokanta. (2014) Rakennetun ympäristön kohde Karkkula. Pirkanmaan maakuntamuseo. Saatavilla [4.8.2023] <http://siiri.tampere.fi/displayObject.do?uri=http://www.profiom.com/archive/ArchivedObject-6CC799F6-49D0-166E-55C0-E19C10F9FD03>

Siiri-tietokanta. (2023) Rakennetun ympäristön kohde Luopioisten kirkonkylän koulu. Pirkanmaan maakuntamuseo. Saatavilla [4.8.2023] <http://siiri.tampere.fi/displayObject.do?uri=http://www.profiom.com/archive/ArchivedObject-489911A1-E969-45F4-469D-CF4B272C82E3>

Sillanpää, Sari. (2023) Sähköpostiviesti 8.8.2023.

Starkman, Virpi. (2022) 'Edellisen kerran kirjasto muutti Sastamalassa viisi vuotta sitten, nyt urakka on edessä Suodenniemellä' julkaisussa Tyrvään sanomat 22.12.2022. Saatavilla [4.8.2023] <https://www.tyrvaa-sanomat.fi/uutiset/art-2000009284094.html>

Suomen arkkitehtuurimuseo. (2023) Reima Pietilä [verkkoaineisto]. Saatavilla [11.9.2023] <https://www.mfa.fi/kokoelmat/arkkitehdit/reima-pietila/>

Tampereen kaupunki. (2023a) Verkkosivu. Koilliskeskuksen kirjasto. Saatavilla [4.8.2023] <https://www.tampere.fi/kirjastot/kirjastojen-omat-sivut/koilliskeskuksen-kirjasto>

Tampereen kaupunki. (2023b) Verkkosivu. Lielahden kirjasto. Saatavilla [4.8.2023] <https://www.tampere.fi/kirjastot/kirjastojen-omat-sivut/lielahden-kirjasto>

Tampereen kaupunki. (2023c) Verkkosivu. Tesoman kirjasto. Saatavilla [4.8.2023] <https://www.tampere.fi/kirjastot/kirjastojen-omat-sivut/tesoman-kirjasto>

Tampereen kaupunki. (2023d) Verkkosivu. Nekalan kirjasto. Saatavilla [4.8.2023] <https://www.tampere.fi/kirjastot/kirjastojen-omat-sivut/nekalan-kirjasto>

- Tampereen kaupunki.** (2023e) Verkkosivu. Peltolammin kirjasto. Saatavilla [4.8.2023] <https://www.tampere.fi/kirjastot/kirjastojen-omat-sivut/peltolammin-kirjasto>
- Tampereen kaupunki.** (2023f) Verkkosivu. Härmälän kirjasto. Saatavilla [4.8.2023] <https://www.tampere.fi/kirjastot/kirjastojen-omat-sivut/harmalan-kirjasto>
- Tampereen kaupunki, lupakuva-arkisto.** Terälahden kirjaston lupapiirustukset, 1984.
- Tulivirta, Leena.** (2014) 'Terälahteen Pirkanmaan ensimmäinen omatoimikirjasto' julkaisussa *Teisko-Aito-lahti* 24.4.2014.
- Valkeakosken kaupunki.** (2023) Verkkosivu. Kaupunginkirjasto. Saatavilla [4.8.2023] <https://kirjasto.valkeakoski.fi/>
- Vanha-Juhe, Riitta.** (2023) Sähköpostiviesti 26.5.2023.
- Vartola, Anni.** (2019) Julkiset kirjastot ja kirjastoarkkitehtuuri 1900-luvun jälkipuolella. Museovirasto, Rakennettu hyvinvointi, Kulttuurirakennukset 2019.
- Vatanen, Pirjo.** (1999) 'Sääty-yhteiskunnasta kansalaisyhteiskuntaan: kirjastot amerikkalaistuvat' teoksessa Mäkinen, Ilkka. (toim.) *Kirjastojen vuosisata*. Helsinki: BTJ Kirjastopalvelu, s. 29–94.
- Vatanen, Pirjo.** (2009) 'Modernin suomalaisen kirjastoliikkeen synty' teoksessa Mäkinen, Ilkka. (toim.) *Suomen yleisten kirjastojen historia*, s. 223–289. Helsinki: BTJ Kustannus.
- Vuorensola, Hannu.** (1988) *Pälkäneen historia 2*. Pälkäne: Pälkäneen kunta.
- Wacklin, Matti.** (2011) *Kaikkien sielujen apteekki*. Tampereen kaupunginkirjasto 150 vuotta. Tampere: Tampereen kaupunginkirjasto – Pirkanmaan maakuntakirjasto.
- Ylöjärven kaupunki.** (2023) Viljakkalan kirjasto. Saatavilla [4.8.2023] <https://www.ylojarvi.fi/viljakkalan-kirjasto>

Kuvat

Kuva 8. Tampereen vanha kirjastotalo. Kuvaamo Aira, Tampereen museot. Saatavilla [12.9.2023] http://siiri.tampere.fi/displayObject.do?uri=http%3A%2F%2Fmuseosiiri.tampere.fi%3A8080%2FVALOKUVA%2Fcontent%2FSIR_EXEC%2Fimages%2Fprimary%2F20050419%2F11138973879160.jpg

Kuva 9. Tampereen vanha kirjastotalo. Werner Mauritz Gestrin, Tampereen museot. Saatavilla [12.9.2023] http://siiri.tampere.fi/displayObject.do?uri=http%3A%2F%2Fmuseosiiri.tampere.fi%3A8080%2FVALOKUVA%2Fcontent%2FSIR_EXEC%2Fimages%2Fprimary%2F20100309%2F12681298162170.jpg

Kuva 11. Mäntän kirjasto. Mäntän kirjaston arkisto.

Kuva 13. Tampereen pääkirjasto Metso. Raija Grahn, Tampereen museot. Finna. Saatavilla [12.9.2023] http://siiri.tampere.fi/displayObject.do?uri=http%3A%2F%2Fmuseosiiri.tampere.fi%3A8080%2FVALOKUVA%2Fcontent%2FSIR_EXEC%2Fimages%2Fprimary%2F20100723%2F12798697780210.jpg

OSA 2

PIRKANMAAN KIRJASTOT: INVENTOINTIKORTIT

OSA 2 *PIRKANMAAN KIRJASTOT: INVENTOINTIKORTIT*

1	Akaan pääkirjasto	s. 41
2	Viialan kirjasto Vilkku	s. 51
3	Hämeenkyrön kirjasto	s. 59
4	Juupajoen kunnankirjasto	s. 67
5	Kangasalan pääkirjasto	s. 75
6	Kuhmalahden kirjasto	s. 85
7	Kihniön kunnankirjasto	s. 93
8	Lempäälän pääkirjasto	s. 101
9	Mäntän kirjasto	s. 111
10	Nokian kirjasto- ja kulttuuritalo Virta	s. 121
11	Oriveden kaupunginkirjasto	s. 131
12	Pirkkalan pääkirjasto	s. 139
13	Punkalaitumen kirjasto	s. 147
14	Pälkäneen pääkirjasto Arkki	s. 155
15	Ruoveden kunnankirjasto	s. 163
16	Mouhijärven kirjasto	s. 173
17	Sastamalan pääkirjasto	s. 181
18	Hervannan kirjasto	s. 189
19	Kaukajärven kirjasto	s. 203
20	Koivistonkylän kirjasto	s. 211
21	Messukylän kirjasto	s. 219
22	Tampereen pääkirjasto Metso	s. 229
23	Sampolan kirjasto	s. 245
24	Vesilahden kirjasto Lähde	s. 253
25	Virtain kaupunginkirjasto	s. 261
26	Ylöjärven pääkirjasto Leija	s. 271

1

AKAAN PÄÄKIRJASTO AKAA

Kuva 1. Akaan pääkirjasto kuvattuna luoteispuolelta Köyvärintien suunnasta.

Kuva 2. Akaan pääkirjasto sijaitsee Köyvärintiellä, Kurisjärventien varressa. Kirjaston sijainti osoitettu keltaisella. (MML Paikkatietoikkuna 2023.)

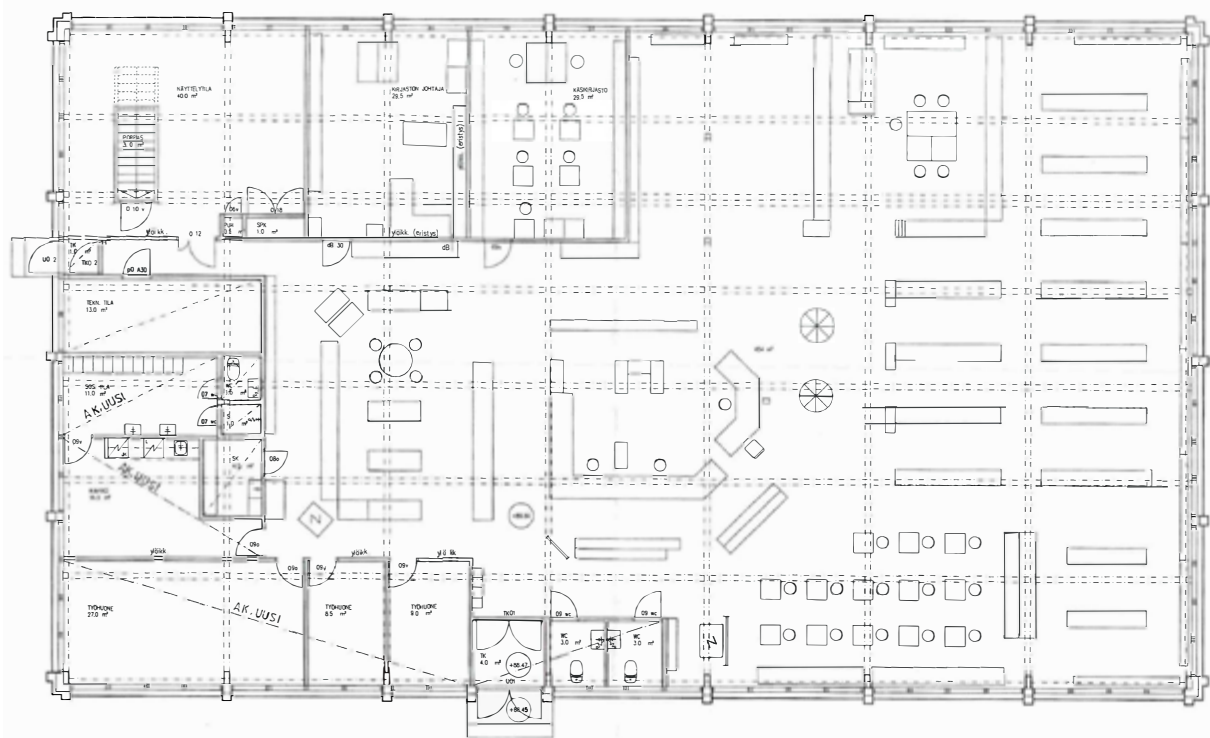

Kuva 3. Akaan pääkirjaston sijainti osoitettuna keltaisella ortoilmakuvassa. (MML Paikkatietoikkuna 2023.)

Kuvaus

Akaan pääkirjasto sijaitsee Toijalassa, noin kilometrin päässä rautatieasemasta Köyvärintien ja Kurisjärventien risteyksessä. Kirjasto on vuonna 1982 valmistunut rinteeseen sijoitettu rakennus, jonka julkisivua määrittelevät punatiilen ja tummanruskean puupaneloinnin vuorottelu sekä nauhana kulkeva yläikkunarivistö. Rakennuksen on suunnitellut arkkitehti Pertti Neva.

Inventointinumero	2023/0001
Kunta	Akaa
Vanha kunta	Toijala
Kaupunginosa	III Lastumäki
Rakennusten lukumäärä	1
Inventointipäivämäärä	9.6.2023
Kiinteistötunnus	.20-3-6-12
Osoite	Köyvärintie 1, 37800 Akaa
Kohdetyyppi	kirjasto
Nykyinen käyttö	kulttuuri, vapaa-aika
Alkuperäinen käyttö	kulttuuri, vapaa-aika
Rakentamisaika	1982
Korjausvuodet	2006-2012 vesikattokorjaus
Suunnittelija	yliarkkitehti Pertti Neva muutokset arkkitehti Kimmo Linnovaara
Rungon muoto	suorakaide
Kerrosluke	kellari + 1
Perustus	betoni
Runko	rankorakenne
Vuoraus	punainen savitiili, puurimoitus
Katemateriaali	konesaumattu pelti
Katon muoto	murrettu harjakatto

Kuva 4. Kirjaston pohjapiirustus vuodelta 2006. Rakennuksen länsiosaan (kuvassa oikealla) jää avara kirjastosalin, itäosaan sijoittuu henkilökunnan työ- ja sosiaalitylöitä. Vasemmassa kulmassa on näyttelytila, josta johtaa porrasyhteys alakerran varastoon ja arkistoihin. (Akaan kaupungin rakennusvalvonnan arkisto, arkkitehti Kimmo Linnovaara.)

Historia

Kirjastotoimen historia

Akaaseen perustettiin lainakirjasto vuonna 1861, mutta se toimi aktiivisesti vain muutaman vuoden. Vuonna 1874 lainakirjaston toimintaa lähdettiin kehittämään ja vuonna 1879 varoja kerännyt kirjasto avattiin yleiseen käyttöön, mikä katsotaan Akaan lainakirjaston viralliseksi perustamisajaksi. Kirjasto muuttui kunnan kirjastoksi vuonna 1894. Kirjaston tilat sijaitsivat kansakoululla. (Suvanto 1954, 275–279.)

1940-luvun alussa Akaan kantakirjasto toimi kivikoulun tiloissa. Kirjasto sai oman rakennuksensa 1950-luvun lopulla sen muuttaessa keskuskoulun tontilla sijainneeseen lääkäritaloon. Kirjastotarkastaja, kirjasto-neuvos Vieno Wigell esitti uuden kirjastotalon rakentamista, ja vuonna 1977 valtuusto teki periaatepäätöksen uuden kirjastotalon rakentamisesta. Kirjaston rakentamiseen ei saatu valtion avustusta, jolloin kunta päätti rakennuttaa kirjaston omin varoin. Kirjasto valmistui vuonna 1982. Toijalan kirjaston erikoisuutena on laaja romanialaisten kirjojen erikoiskokoelma. (Wigell 1994, 118–119; Favorin 2008, 427–428.)

Rakennuspaikan ja rakennuksen historia

Kirjaston tontilla on ollut rakennuksia jo ainakin 1800-luvun loppupuolella. Paikalla on ilmeisesti sijainnut Köyvärin talon navetta tai muu piharakennus. Myös koulu on toiminut ennen varsinaisten koulurakennusten rakentamista kyseisellä paikalla.

Kirjasto on säilynyt alkuperäisen kaltaisena sekä julkisivuiltaan että tilallisilta ratkaisuiltaan. Rakennukseen on toteutettu vesikaton korjaus 2000-luvulla, jolloin lupapiirustusten mukaan puuttuva aluskate asennettiin vesikatolle, katemateriaali vaihdettiin konesaumatuksi pelliksi huopakatteesta, räystästä pidennettiin ja murretun harjan kohdalla olevan matalan julkisivuosan vuoraus vaihdettiin. Mahdollisesti tässä yhteydessä myös katon tuentaa on parannettu metallisella kattoristikolla kirjastosalin sisäpuolella. Samassa yhteydessä rakennuksen pohjoispuolen työhuoneisiin ja tauko- ja sosiaalitoihin on vaihdettu alakatot. Syöksytorvet ja palotikkaat on lisätty vuosien 2019–2020 aikana. Lisäksi rakennukseen on lisätty esteetön sisäänkäynti luiskaa pitkin.

1990-luvulla rakennukseen suunniteltiin rakennuksen länsipuolelle sijoitettavaksi tarkoitettua laajennusosaa, joka olisi sisältänyt muun muassa auditoriotilaa. Laajennus ei kuitenkaan toteutunut.

Ympäristö ja pihapiiri

Vaikka pääkirjasto sijaitseekin keskustan tuntumassa, on sen ympäristö väljää. Vapaasti maisemassa seisovaa rakennusta ympäröi puuston vehreys lähes joka suunnalta. Kirjaston pysäköintialue sijoittuu kirjaston länsipään vierustalle. Rakennuksen pääsisäänkäynti on pohjoisjulkisivulta Köyvärintien puolelta, ja sitä reunustavat vaahterat ja koivut. Piha on asfaltoitu. Rakennuksen itäpään on sijoitettu puurakenteinen roskakatos.

Kirjasto porrastuu jyrkkään rinteeseen. Vaikka ympäristö on jokseenkin puistomainen, on yleisilme erityisesti rakennuksen eteläpuolisen hiekkakentän vuoksi huolittelematon. Hiekkakentän vieressä sijaitsee uudehko skeittiparkki. Kauempana etelässä nurmikkoalueen ja urheilukentän takana sijaitsee Toijalan yhteiskoulu, jonka alkuperäinen osa on rakennettu vuonna 1951 ja laajennusosa vuonna 1970. Koulusta luoteeseen sijaitsee monitoimihalli, joka on rakennettu vuonna 1992. (Dahlbacka ym. 2007, 38–39.) Pohjoispuolella sijaitsee vanha puutalo sekä kolmikerroksinen lamellitalo. Itäpuolella sijaitsee matala, punaiseksi maalattu puutalo, jossa on ravintolatoimintaa.

Ulkoasu

Akaan pääkirjasto on suorakaiteen muotoinen, kadunsuuntainen rakennus, jonka vaakalinjaisuutta korostaa koko rakennuksen kiertävä yläikkunanauha. Rakennuksen julkisivussa toistuvat neljän ikkunan sarjat, jotka on erotettu toisistaan ulkonevilla, pilasterimaisilla tiilipäädyillä. Pohjois- ja eteläpuolisissa julkisivuissa ikkunasarjan toisen reunimmaisen ikkunan alapuoli on puurimoitusta sokkeliin asti. Joka toisessa ikkunarivissä on lisäksi yksi silmänkorkeudella oleva ikkuna, mikä avaa näkymiä kirjaston sisä- ja ulkotilojen välille.

5

6

7

Kuva 5. Akaan pääkirjaston pääjulkisivun vaakalinjaisuutta korostavat nauhamaiset yläikkunat, jotka on erotettu neljän sarjoiksi.

Kuva 6. Länsijulkisivussa näkyy rakennuksen porrastuminen rinteeseen ja murrettu harjakatto, joka mahdollistaa klerestoriomaiset ikkunat kohti etelää.

Kuva 7. Rakennus on eteläjulkisivultaan mahtipontisin: kaksi ikkunariviä sekä maaston laskiessa hallitsevampaa roolia ottava lautamuottivalettu sokkeli luovat tunnelman useampi-kerroksisesta rakennuksesta.

Kuva 8. Rakennuksen pääsisäänkäynti on lipalla korostettu. Sisäänkäyntiin on myöhemmin lisätty esteetön kulku luiskaa pitkin.

8

Kuva 9. Näkymä kirjastosalista. Sisäänkäynti jää oikealle puolelle ja kirjaston vihreätiskinen palvelupiste näkyy vasemmalla.

Rakennuksen verhous on tiilinen, ja muuratun julkisivun tiilen sävy vaihtelee punaisesta tummanruskeaan tehden rakennuksen julkisivusta ilmeikkäämmän. Tiilen lisäksi julkisivussa on käytetty tummanruskeaa, vaakasuuntaista puurimoitusta. Ikkunan puitteet ja karnit ovat saman sävyiset muiden puuosien kanssa, samoin rännit ja syöksytorvet.

Rakennus on yksikerroksinen pääsisäänkäynnin puolelta, mutta kellaritila avautuu eteläpuolen julkisivussa suoraan maantasokerrokseen. Kirjastossa on etelän suuntaan aukeavat klerestoriotyypiset ikkunat, jotka tuovat valoa rakennuksen keskiosaan. Rakennuksen hahmo näyttyy eteläpuolelta jylhempänä kokonaisuutena maaston korkeuserojen ja kahdessa tasossa olevien ikkunarivien vuoksi.

Rakennuksen pohjoisjulkisivu on pitkänmallinen ja sen puolivälistä aukeaa sisäänkäynti kirjastosalin. Sisäänkäynti on korostettu ulkonevalla lippaosalla. Rakennukseen on valmistumisensa jälkeen osoitettu esteetön kulku luiskalla 2000-luvulla. Lisäksi pääsisäänkäynnissä on valkoinen ja koruton kirjaston nimikytkin. Sisäänkäyntijulkisivu on yleisilmeeltään eteläjulkisivua vaatimattomampi ja osittain vaikeammin erotettavissa kasvillisuuden keskeltä.

Rakennukseen toteutettu muutoksia, joihin on haettu toimenpidelupaa vuonna 2006 ja muutoksen lopputarkastus on tehty vuonna 2012. Yläpohjasta on puuttunut aluskate, joka on asennettu muutostöiden yhteydessä ja katemateriaali on vaihdettu pelliksi.

Sisätilat

Kirjaston tilaratkaisu pohjaa yhteen yhtenäiseen tilakokonaisuuteen, jota kiertää koko rakennuksen matkalta ikkunanauha. Vaikka kirjastosalina toimivasta päätilasta on erotettu muun muassa henkilöstön työ- ja sosiaalityötila sekä näyttelytila, se näyttyy yhtenä avarana tilakokonaisuutena valkoisten, keveännäköisten väliseinien ja niiden yläosassa julkisivua imitoivien yläikkunoiden ansiosta.

10

11

12

13

14

Kuva 10. Kirjaston pääsalin hyllyt noudattavat suorakulmaista koordinaatistoa rakennuksen julkisivujen mukaan. Kirjahyllyjen ja ikkunoiden yhtenevä korkomaailma luo sisätilasta harmonisen.

Kuva 11. Kirjaston alakattoon on asennettu ilmeisesti vesikattokorjauksen yhteydessä metallinen tukirakenne.

Kuva 12. Kirjaston lehtienlukupiste sijoittuu rakennuksen pääjulkisivun vierustalle ja hyllyissä toistuvat puun ja valkoisen värit.

Kuva 13. Kirjaston näyttelytilassa hallitsevan roolin ottaa paloturvallisuuden vuoksi rakennettu portaikon kotelointi. Tilassa näkyvät alkuperäiset Halltex-levyt sekä kirjaston eri aikakausien kalusteita: uusimpina kalustelisäyksiä pulpettimaiset pöydät sekä mahdollisesti kirjaston alkuperäinen, sisustusarkkitehti Kari Asikaisen nimikkotuoli Kari.

Kuva 14. Kirjaston henkilökunnan työtiloja kirjastosalista erottavissa valkoisissa väliseinissä toistuu julkisivuissa käytetty yläikkunanauha.

Kirjaston yhtenäinen kirjastosali sijoittuu rakennuksen keski- ja länsiosaan jakautuen perinteiseen tapaan eri osastoihin: musiikki-, lasten-, nuorten- sekä aikuisten osastoon, jotka on rajattu toisistaan kalustein. Musiikkiosasto sijoittuu pääsisäänkäynnistä vasemmalle muiden osastojen jäädessä länsipäätyyn. Sisäänkäyntiä vastapäätä sijaitsee palvelutiski ja sen välittömässä läheisyydessä palautusautomaatti. Lasten ja nuorten osasto on sijoitettu eteläiselle seinälle luonnonvalon äärelle, ja ne on jaettu kirjahyllyjen avulla omiksi tiloikseen. Aikuisten kertoma- ja tietokirjallisuus on sijoitettu salin keskelle länsipäätyyn, ja lehdet sekä pulpettimaiset kalusteet pohjoisjulkisivulle lähelle sisäänkäyntiä. Tuulikaapin vieressä sijaitseviin erillisiin naisten- ja miesten saniteettitiloihin tulee valoa pohjoisjulkisivun yläikkunoista.

Kirjastosalia rytmittää monimuotoinen kattomaailma: suuret liimapuupalkistot sekä kattolapteen muotoa noudattava alakatto, joka on puurimoitettu. Liimapuupalkit on valmistettu Suomessa Schaumanin tehtaalla. Puurimat on erikseen käsin naulattu ja niiden takana on akustoiva, lasikuitupinnoitettu huopa. Kirjaston alkuperäinen valaistus on säilynyt: loisteputkivalaisimet on asetettu neliönmalliseen muodostelmaan, joita on alun perin voitu säätää yksitellen. Sittemmin säätötaulun käytöstä on luovuttu, vaikka se edelleen paikallaan onkin henkilökunnan työtilojen viereisellä käytävällä. Rakennuksen valkoinen ilmanvaihtoputkisto on myös näkyvä osa kattomaailmaa.

Puupinta sekä kattomateriaaleissa että kirjahyllyissä luo kirjastosalin lämpimän tunnelman. Kirjahyllyjen yläpinta ja ikkunoiden alapinta vastaavat toisiaan, mikä luo selkeän vaakalinjan kautta koko kirjastosalin. Kirjaston kalustusta on myös säilynyt 1980-luvulta jonkin verran. Alun perin kirjaston avohyllyt ovat olleet Martelan valkoisia melamiinihyllyjä, jotka ovat olleet peräisin Hämeenkyrön kirjastosta. Lisäksi hyllyihin on kiinnitetty oransseja akustoivia levyjä, joita on myös vielä muutamia kappaleita kirjastosalissa. Alkuperäisiä valkoisia hyllyjä on muutamia jäljellä kirjastosalissa, valtaosa hyllyistä on Pellervon kirjastolta saatuja, pyörillä liikuteltavia hyllyjä, joissa on metalliset hyllylevyt ja puuviilupäädyt. Hyllyjen vaihtamisen yhteydessä käytävät levenivät uudempien hyllyjen viedessä vähemmän lattiapinta-alaa.

Henkilöstön työtilat sijoittuvat sekä etelä- että pohjoisjulkisivuille ja sosiaalitalat itäpähän. Taukotilasta on kulku yhteen pukuhuonetilaa, johon liittyy suihkukoppi ja wc-tila. Rakennuksen kaakkoiskulmassa sijaitsee näyttelytila, josta on kulku kellarikerrokseen. Alun perin kerrosten välinen yhteys on ollut avoin, mäntykaitein ja -portein suojattu. Palo-osastoinnin vuoksi yhteys kuitenkin suljettiin ja kulkuaukon päälle rakennettiin portaiden muotoa mukaileva rakenne. Näyttelytilan seinät on maalattu viime vuonna. Kellari-tiloihin sijoittuu kirjaston oma varasto- ja arkistotila, joissa on alkuperäiset siirtohyllyt. Kellarin länsipähän sijoittuu kaupunginarkisto, johon on myös erillinen sisäänkäynti suoraan ulkoa, samoin kuin kirjastonkin varastotilaan.

Sisäseiniin ei ole tehty muutoksia, vaan tilaratkaisut ovat alkuperäisen kaltaiset. Pohjoispuolen henkilökunnan tiloihin on vaihdettu alakatot. Rakennusvaiheessa käsikirjasto on kuitenkin erotettu omaksi tilakseen, jolla ei kuitenkaan ole omaa erillistä alakattoa, vaan se on seinien yläpuolelta yhteydessä kirjastosalin. Nykyisin käsikirjasto on joustavassa käytössä ja siihen on muiden rakennuksen tilojen tapaan sijoitettu paljon kaupungin omistamaa taidetta. Lisäksi alkuperäisistä suunnitelmista poiketen wc-koppien etuhuoneet on jätetty rakentamatta. Rakennuksen lattiamateriaalit – laatoitus ja muovimatto – ovat säilyneet alkuperäisinä.

Keskeiset muutokset ja säilyneisyys

Rakennus on säilyttänyt hyvin alkuperäisen ilmeensä korjaustoimenpiteistä huolimatta. Vesikaton korjaus, katemateriaalin muutos ja julkisivuverhouksen vaihtaminen murretun harjakaton välisosa ei ole vaikuttanut rakennuksen ulkoarkkitehtuuriin merkittävästi.

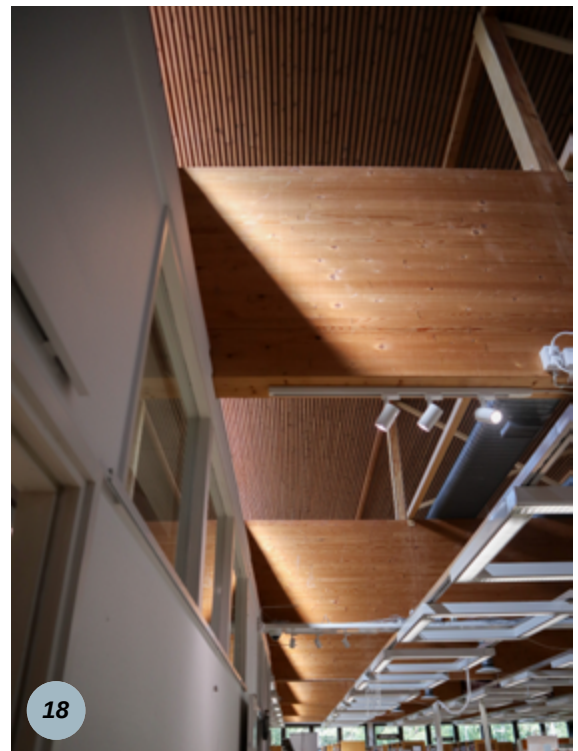
15

16

17

18

Kuva 15. Kirjaston pääsalin lehtienluku- ja tietokonepiste, jossa kalustusta on uusittu. Taustalla näkyvät oranssit levyt ovat osa alkuperäistä kalustusta.

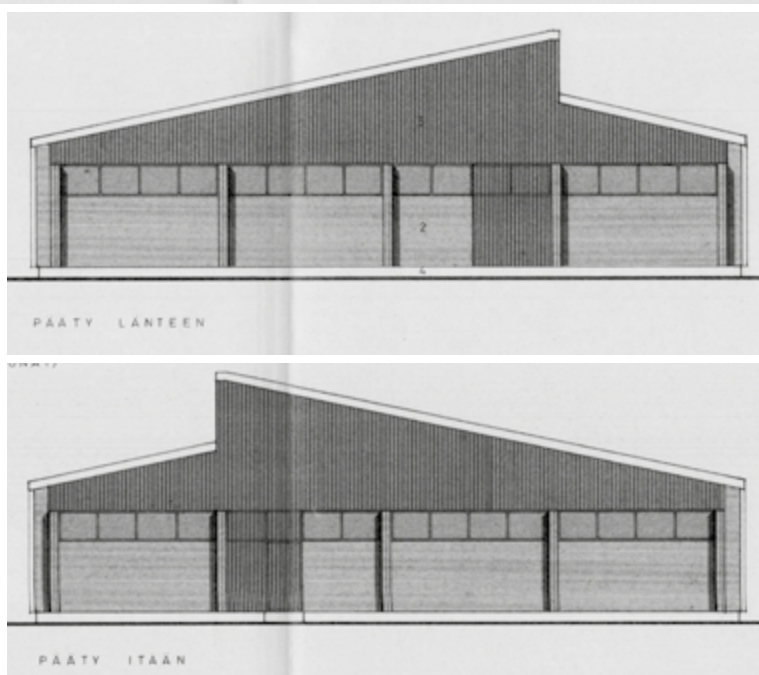
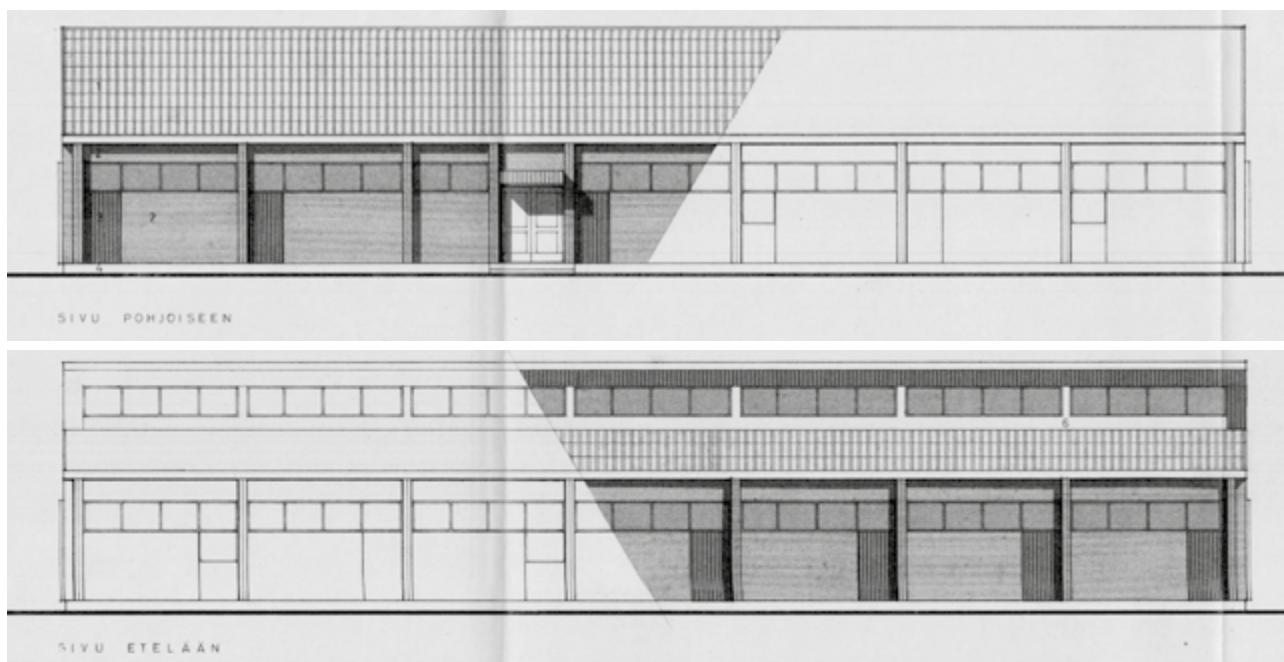
Kuva 16. Kirjaston pääsisäänkäynti, jonka vieressä wc-tilat.

Kuva 17. Lastenosasto on rajattu pesämäiseksi tilaksi muusta kirjastosalista. Aiemmin sisäänkäynnin edustalla sijainnut lastenosasto siirrettiin luonnonvalon ääreen eteläjulkisivulle.

Kuva 18. Kirjaston kattomaailma on lämpimän puun sävyinen liimapuupalkkien ja rimoituksen ansiosta. Leijuvannäköiset loisteputkivalojen sarjat rytmittävät suurta tilaa. Rakennuksen sisutilat on erotettu valkoisin väliseinin päätalasta ja niihin on avattu yläikkunat rakennuksen julkisivujen tapaan.

Kulttuurihistorialliset arvot

Rakennushistoriallinen arvo	arkkitehtoninen
Historiallinen arvo	sivistyshistoria
Ympäristöarvo	maisemallisesti keskeinen sijainti
Arvojen perustelu	Akaan pääkirjasto edustaa laadukasta 1980-luvun alun selkeälinjaista modernistista kirjastosuunnittelua. Kokonaisuus on säilynyt eheänä niin julkisivuiltaan, sisätilojen jäsentelyltään kuin materiaaleiltaan. Rakennus edustaa aikakaudelle tyypillistä rakentamista muun muassa tiilenkäytössä ja nauhamaisen yläikkunarivin osalta, joka liittää ulkotilat yhteen avaraksi suunnitellun sisätilan kanssa. Kirjasto on erityisesti etelää kohti näkyvä maamerkki maisemassa.
Arvoluokka	2

Kuvat 19 - 22. Alkuperäiset julkisivupiirroksat. (Akaan kaupungin rakennusvalvonnan arkisto, Pertti Neva 1980).

Kirjalliset lähteet

Akaan kaupunki, rakennusvalvonnan arkisto.

- Toijalan kirjaston alkuperäiset lupapiirustukset, Pertti Neva 1980.
- Toijalan kirjaston korjaustyön lupapiirustukset, Kimmo Linnovaara 2006.

Dahlbacka, Carol. Eriks, Stig. Kurikka, Antti. Hautala, Milja. Önkki, Seija. (toim.) (2007) Kotiseutumme Toijala-Valkeakoski-Viiala. Kruunupyy: Botnia-Foto.

Favorin, Martti. (2008) Akaan historia. Akaa – Toijala – Kylmäkoski. Kolmas osa 1914–1976. Tampere: Viestipaino Oy. Akaan kaupunki ja Kylmäkosken kunta.

Suvanto, Pekka. (1954) Akaan historia. Toijala – Kylmäkoski – Viiala. Toinen osa. Toijalan kauppalan, Kylmäkosken ja Viialan kuntien sekä Akaan, Kylmäkosken ja Viialan seurakuntien yhteinen historiatoimikunta.

Vanhat kartat -sivusto. Saatavilla [17.7.2023] <https://vanhatkartat.fi>

Wigell, Vieno. (1994) Kirjastoelämää – yli neljä vuosikymmentä. Helsinki: Kirjastopalvelu Oy.

Suulliset lähteet

Tamminen, Timo. Kirjastotoimenjohtaja. Kohdekäynti 9.6.2023.

Eloranta, Merja. Kirjastonhoitaja. Kohdekäynti 9.6.2023.

Kuva 1. Viialan kirjasto Vilkun pääjulkisivu.

Kuva 2. Viialan kirjasto sijaitsee Ojakadun ja Keskuskadun risteyksessä, kirjaston sijainti osoitettu keltaisella taustakartalla. (MML Paikkatietoikkuna 2023.)

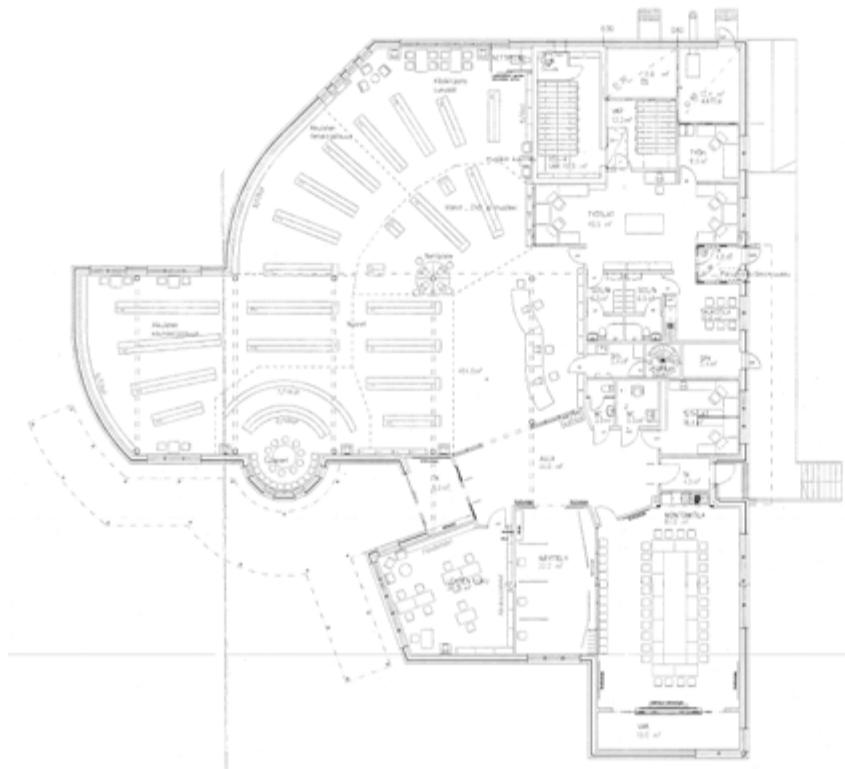

Kuva 3. Viialan kirjaston sijainti osoitettuna keltaisella ortoilmakuvassa. (MML Paikkatietoikkuna 2023.)

Kuvaus

Viialan kirjasto Vilkku on vuonna 2005 valmistunut, Mauri J. Turkan suunnittelema rakennus, joka sijaitsee Viialan keskustaajamassa Keskuskadun varressa. Keltatilinen rakennus on tunnistettava pääjulkisivun tornin ja kaarevien muotojensa ansiosta.

Inventointinumero	2023/0002
Kunta	Akaa
Vanha kunta	Viiala
Kaupunginosa	Keskusta
Rakennusten lukumäärä	1
Inventointipäivämäärä	9.6.2023
Kiinteistötunnus	.20-444-1-611
Osoite	Solmukatu 3, 37830 Akaa
Kohdetyyppi	kirjasto
Nykyinen käyttö	kulttuuri, vapaa-aika, kokoontuminen
Alkuperäinen käyttö	kulttuuri, vapaa-aika, kokoontuminen
Rakentamisaika	2005
Korjausvuodet	-
Suunnittelija	Mauri J. Turcka
Rungon muoto	epäsäännöllinen
Kerrosluke	1
Perustus	betoni
Runko	rankorakenne
Vuoraus	keltatiili
Katemateriaali	konesaumattu pelti
Katon muoto	murrettu harjakatto

Kuva 4. Kirjaston pohjapiirustus. Sisäänkäynti on järjestetty rakennuksen keskeltä rajaten kirjastosalin ja entisen valtuustosalin siivet erillisiksi. Henkilökunnan tilat sijoittuvat rakennuksen pohjoisosaan, kuvassa yläoikealle. (Akaan kaupungin rakennusvalvonnan arkisto, Mauri J. Turcka 2003.)

Historia

Kirjastotoimen historia

Kirjastotoiminnan historia Viialassa kytkeytyy Viialan höyrysahan toimintaan. Höyrysahan tehtaan johto oli lahjoittanut työläisilleen pienen lainakirjaston 1880-luvun alussa. Vuonna 1885 valmistui sahan koulu. (Su-vanto 1954, 298–300). Sahan yhteydessä toimi kirjasto, ja työväki perusti itse lukutuvan (Stenholm ym. 1976).

Vuonna 1962 valmistunut, arkkitehti Veikko Nortomaan suunnittelema Viialan kunnantalo tarjosi tilat myös vireästi toimineelle kirjastolle (Stenholm ym. 1976; Dahlbacka ym. 2007, 757). Viialan kunnan ainoana kirjastona toiminut kirjasto toimi ahtaissa, 250 neliömetrin tiloissa kunnan virastotalon toisessa kerroksessa. Omaa kirjastorakennusta suunniteltiin jo 1970-luvulta alkaen, mutta hanke toteutui 1990-luvun laman jälkeen vasta 2000-luvun alussa, jolloin kirjaston rakentaminen sai valtionavustuksen. Kirjastolle osoitettiin rakennuspaikka kunnan omistamalta, niin kutsutulta Loimun tontilta ja sen suunnittelusta järjestettiin kutsukilpailu. (Saukkonen 2003; Wigell 1994, 114.)

Rakennuspaikan historia

Kirjasto sijaitsee niin kutsutulla Loimun tontilla, jossa on ennen kirjaston rakentamista toiminut erilaisia puualan yrityksiä. Tontin Keskuskadun puoleiselle sivustalle on sijoittunut aiemmin myös myymälöitä.

Alkuperäisten luonnosten mukaan rakennuksessa oli tarkoitus olla kaksi tornia, mutta toinen jäi suunnitelmista lopulta pois. Rakennuslupa myönnettiin vuonna 2003, rakennustyöt käynnistettiin seuraavana vuonna ja kirjasto valmistui vuonna 2005. Rakennukseen ei ole toteutettu suuria muutoksia, myös kalustus on suurelta osin säilynyt alkuperäisenä.

Ympäristö ja pihapiiri

Kirjasto sijaitsee Keskuskadun ja Ojakadun risteyksessä, jossa se seisoo vapaasti maisemassa. Kirjaston länsipuolella sijaitsee vuonna 1950 valmistunut, arkkitehti Jaakko Tähtisen suunnittelema Viialan kirkko (Museovirasto 2009; Dahlbacka ym. 2007, 758). Kirjaston välittömässä läheisyydessä sijaitsee pientalojen alue, ja ajoyhteys kirjaston pysäköintialueelle onkin pientaloalueelle johtavan kapeahkon kadun kautta. Kirjaston koillispuolella on pysäköintialue.

Kirjasto on maisemallisesti näkyvällä paikalla, joskin lehtikasvillisuuden takana, ja sen pilarien kannattelema katos kaarevine muotoineen johdattaa sisäänkäynnille Keskuskadulta. Kirjaston edustalle kadun varteen on sijoitettu samasta tiilestä muurattu lyhyehkö muuri, jossa on myös kirjaston nimi. Kirjaston pihapiiri ja istutukset oli alun perin huolella suunniteltu ja toteutettu, sittemmin kasvillisuus on villiintynyt ja sitä on poistettu.

Ulkoasu

Kirjasto on julkisivuiltaan monimuotoinen, muotoaiheilla leikittelevä ja merkityksiä lainaava. Rikas muotokieli näkyy kaarevissa julkisivupinnoissa sekä torniaiheessa, joka luo kirjastolle postmodernin vaikutelman. Ikkuna-aukotus on vaihtelevaa. Materiaaleina on käytetty keltaista tiiltä keltaisin saumoin, kontrastina vihreät, metalliset ikkunan puitteet ja karmit. Kaareva sisäänkäyntilippa ja osittain sen taakse jäävä torni ovat kirjastolle tunnusomaisia. Kirjastosalin korkeat ikkunat ja kaareva julkisivu ovat erityisesti pohjoisen suuntaan keskeinen osa julkisivumaailmaa.

Rakennuksen takajulkisivu on selvästi arkisempi ja jopa pientalomainen. Rakennuksen murrettu, eri tasoon lasketun harjakaton lappeet luovat pitkänomaiseen pohjoisjulkisivuun vaihtelua, muutoin sommittelu on hyvin hillitty.

5

6

7

8

9

Kuva 5. Kirjaston pääjulkisivu avautuu haitarimaisesti: katettu pilarikäytävä ohjaa pääsisäänkäynnille. Kuvassa sisäänkäynnistä vasemmalle jäävät pääasialliset yleisötilat, oikealle Viiala-sali, näyttelytila ja lastenosasto.

Kuva 6. Kirjaston pääsisäänkäynti kuvattuna kaakosta.

Kuva 7. Kirjaston pääsisäänkäynnin katos kaartuu kohti Keskuskadun kevyenliikenteenväylää.

Kuva 8. Kirjaston yksityiskohtia. Kirjaston katoksen ja julkisivun väliin jäävästä aukosta näkyy torni. Pyöreisiin muotoihin yhdistetyt suorat linjat ikkunoissa ja ränneissä vähentävät muotokielen sulavuutta.

Kuva 9. Kirjaston takajulkisivu kohti koillisen pysäköintialuetta on selkeästi pääjulkisivua koristeettomampi ja vähäeleisempi. Horisontaalisuutta korostaa lippa-aihe. Murretun harjakaton profiili näkyy takajulkisivusta, aiemmin huoliteltu kasvillisuus on villiintynyt.

Kuva 10. Viialan kirjasto Vilkun kirjastosali lainaustiskin edestä kuvattuna.

Sisätilat

Rakennuksen tilat jakautuvat kahdeksi siiveksi sisäänkäyntiin nähden: sisäänkäynnistä vasemmalle jää kirjastosali sekä henkilökunnan tilat, oikealle kokoussali, näyttelytila sekä erikseen sijoitettu lastenkirjallisuuden osasto, joka on toiminut alun perin lehtienlukusalina. Kirjastosali on yhtenäinen tila, jonka sisäänkäynnin puoleinen saliosa on korkea, avaraa tilaa. Rakennuksen eteläosassa sisäänkäynnin vieressä on torniosa, joka kovertuu erkkerinä ulos julkisivusta. Tornin yläikkunat tuovat valoa tilaan, samoin matalamman pohjoispäädyn ylitse aukeavat klerestorioikkunat.

Sisätilat ovat pysyneet alkuperäisenä sekä pinnoiltaan että tilajaoltaan. Kirjastosalin väri on hillitty ja se toistaa materiaalien ominaisvärejä: puunsävyä liimapuupalkeissa sekä mäntypuisissa hyllypäädyissä ja keltatiiltä kirjastosalia ja henkilökunnan tiloja erottavassa seinässä. Rungas valkoisten riippuvalaisimien joukko luo tilaan yhtenäisen vaikutelman, jota elävöittävät sinisiksi maalatut pilarit. Kirjastossa toistuu kaa-revat muodot, joita myös mittatilaustyönä teetetyt mäntypuiset kirjahyllyt noudattelevat. Kalustuksen sijoittelun vuoksi kirjastossa ei juuri avaudu pitkiä näkymiä, osa käytävistä jää myös pilareiden vuoksi kapeiksi. Lattiat ovat ruskeansävyistä muovimattoa ja keraamista laattaa.

Kirjaston tilajäsentely on selkeä ja noudattelee tyypillistä mallia: avara kirjastosali avautuu sisäänkäynniltä, henkilökunnan tilat sekä kirjavarasto ovat salin välittömässä läheisyydessä. Viialassa kirjastotalon yhteyteen on sijoitettu valtuustosalia, joka oli vain muutaman vuoden valtuustosalikäytössä Viialan yhdistyessä Toijalan kanssa Akaaksi vuonna 2007. Viiala-salia käytetään kirjailijavierailuissa, kirjastokäytön opetuksessa sekä yksityishenkilöiden ja yhdistysten järjestämässä tapahtumissa. Sali onkin sijoitettu erikseen kirjastosalista, mikä mahdollistaa rakennuksen joustavan ja eriaikaisen tilojenkäytön. Se on myös yhdistettävissä viereiseen näyttelytilaan. Lastenosasto on sijoitettu kokous- ja näyttelytilan viereen erilleen muusta kirjastosalista. Entistä tutkijanhuonetta käytetään satutuokioiden ja tapaamisten järjestämiseen.

11

12

13

14

15

16

17

Edellisen sivun valokuvat:

Kuva 11. Kirjaston alakatto mukailee vesikaton lappeen kulmaa. Liimapuupalkit ja siniset pilarit rytmittävät muutoin vaaleita pintoja, ilmanvaihtoputket on maalattu sointumaan sävy maailmaan.

Kuva 12. Kirjastosalin korkeassa tilassa on yläikkunat matalamman tilan kattolapteen yli. Kirjahyllyt ovat alkuperäiset.

Kuva 13. Kirjaston ulkopuolelta tunnistettavin muoto on torniaihe, joka kovertuu sisätilaan.

Kuva 14. Osa kirjaston hyllyistä on tehty kaareviksi mukailemaan seinien muotoa. Kaareva hylly sulkee puolimpyrjän muotoisen tornin kaaren.

Kuva 15. Kirjaston asiakaspalvelupisteen lainaustiski on uusittu. Henkilökunnan tiloja erottaa yleisötiloista keltatiiliseinä.

Kuva 16. Tornin muoto mukailee ympyrää, mutta sekantit leikkaavat sen kulmikkaaksi. Tornin alaosassa on pieniä ikkunoita, verhot peittävät suuremmat ikkunat.

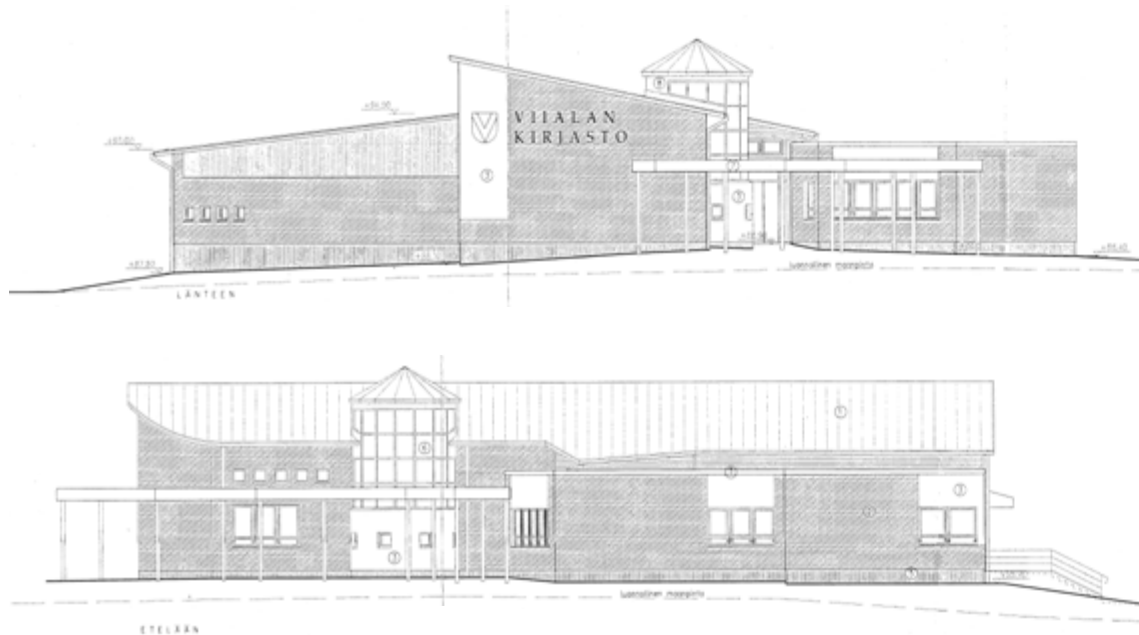
Kuva 17. Kirjastosalin tornin ympäryksen kalustus on kaarevien hyllyjen osalta harkittu. Hyllyjen sijoittelun vuoksi kirjastossa ei juuri aukea pitkiä näkymiä, katse ohjautuu tilan yläosaan.

Keskeiset muutokset ja säilyneisyys

Viialan kirjastoon ei ole toteutettu suuria rakenteellisia tai sisätiloihin tai ulkoasun luonteeseen vaikuttaneita muutoksia, vaan rakennus on hyvin alkuperäisessä, 2000-luvun puolivälin asussaan.

Kulttuurihistorialliset arvot

Rakennushistoriallinen arvo	arkkitehtoninen
Historiallinen arvo	sivistyshistoria
Ympäristöarvo	maisemallisesti keskeinen sijainti
Arvojen perustelu	Viialan kirjasto edustaa 2000-luvun alun postmodernismista ammentavaa, muotoaiheilla leikittelevää kirjastoarkkitehtuuria. Rakennukseen ei ole toteutettu suuria muutoksia, vaan se on säilyttänyt alkuperäisen asunsa sekä sisätiloiltaan että ulkoasultaan.
Arvoluokka	2

Kuvat 18 - 19. Viialan kirjaston länsi- ja eteläjulkisivupiirustukset. (Akaan kaupungin rakennusvalvonnan arkisto, Mauri J. Turkka 2003.)

Kirjalliset lähteet

Akaan kaupunki, rakennusvalvonnan arkisto. Viialan kirjasto Vilkun rakennuslupapiirustukset, Mauri J. Turkka 2003.

Dahlbacka, Carol. Eriks, Stig. Kurikka, Antti. Hautala, Milja. Önkki, Seija. (toim.) (2007) Kotiseutumme Toijala-Valkeakoski-Viiala. Kruunupyy: Botnia-Foto.

Museovirasto (2009). Merkittävät rakennetut kulttuuriympäristöt: Viialan kirkko. Saatavilla [4.7.2023] http://www.rky.fi/read/asp/r_kohde_det.aspx?KOHDE_ID=5166

Saukkonen, Eila. (2003) Viiala pääsee rakentamaan uutta kirjastoa ensi vuonna. Valkeakosken sanomat 14.10.2003, s. 5.

Stenholm, Kerttu. Tuominen, Viljo. Vainio, Toini. (1976) 'Viiala' teoksessa Kotiseutuni Pirkanmaa. Toim. Ahrner, Leif, Lahtinen, Martti. Öhling, Mats. Suomen maakuntajulkaisu Oy, s. 315–322.

Suvanto, Pekka. (1954) Akaan historia. Toijala – Kylmäkoski – Viiala. Toinen osa. Toijalan kauppalan, Kylmäkosken ja Viialan kuntien sekä Akaan, Kylmäkosken ja Viialan seurakuntien yhteinen historiatoimikunta.

Vanhat kartat -sivusto. Saatavilla [4.7.2023] <https://vanhatkartat.fi>

Viialan kirjaston arkisto.

Wigell, Vieno. (1994) Kirjastoelämää – yli neljä vuosikymmentä. Helsinki: Kirjastopalvelu Oy.

Suulliset lähteet

Tamminen, Timo. Kirjastotoimenjohtaja. Kohdekäynti 9.6.2023.

Korhonen, Tarja. Kirjastonjohtaja. Kohdekäynti 9.6.2023.

Isotalo, Virpi. Kirjastovirkailija. Kohdekäynti 9.6.2023.

HÄMEENKYRÖN KIRJASTO MONITOIMIKESKUS SILTA HÄMEENKYRÖ

Kuva 1. Hämeenkyrön monitoimikeskus Silta, jonka lounaispäässä toimii kirjasto. Kirjasto-osa erottuu päämassasta erityisesti korkean ikkunansa ja Osmo Rauhalan taideteoksen ansiosta.

Kuva 2. Hämeenkyrön kirjasto sijaitsee monitoimikeskus Sillassa Kyrönsarventiellä. Rakennuksen sijainti osoitettu keltaisella taustakartalla. (MML Paikkatietoikkuna 2023.)

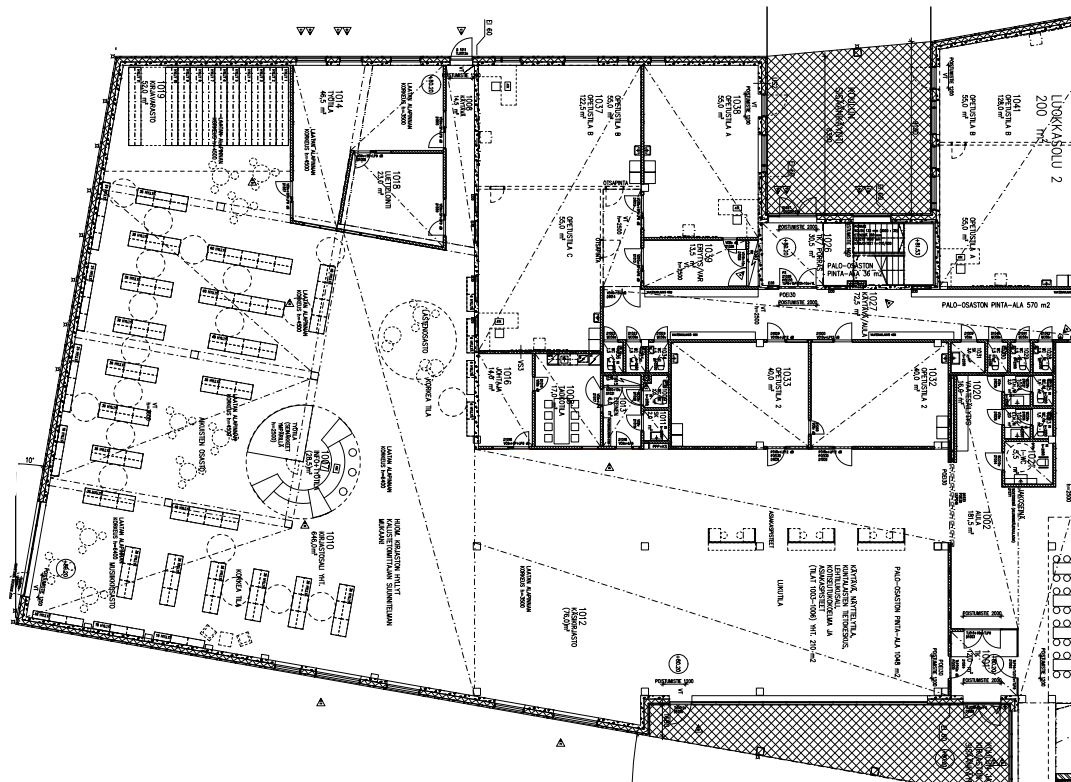

Kuva 3. Monitoimikeskus Sillan sijainti osoitettuna keltaisella ortoilmakuvassa, kirjaston tilojen likimääräinen sijainti sinisellä. (MML Paikkatietoikkuna 2023.)

Kuvaus

Hämeenkyrön kirjasto sijoittuu Kirkonkylän koulun ja päiväkodin yhteyteen monitoimikeskus Silta-rakennuksen lounaisiipeen. Rakennus on valmistunut vuonna 2016 ja sen on suunnitellut arkkitehti Mikko Uotila. Kaksikerroksisen rakennuksen julkisivut ovat valkobetonia ja ikkunoiden yläpuolelle on sijoitettu L-muotoisia, erivärisiä metallikehikoita. Kirjastosiiپی erottuu muusta rakennuksesta korkeiden ikkunoiden ja taiteilija Osmo Rauhalan "Alussa oli sana" -teoksen johdosta.

Inventointinumero	2023/0003
Kunta	Hämeenkyrö
Kaupunginosa	Pappila
Rakennusten lukumäärä	1
Inventointipäivämäärä	10.8.2023
Kiinteistötunnus	.108-421-16-6
Osoite	Kyrönsarventie 16, 39100 Hämeenkyrö
Kohdetyppi	kirjasto, oppilaitos
Nykyinen käyttö	opetus, hoito, kulttuuri, vapaa-aika, majoitus ja ravitsemus
Alkuperäinen käyttö	opetus, hoito, kulttuuri, vapaa-aika, majoitus ja ravitsemus
Rakentamisaika	2016 (valmistumisvuosi)
Korjausvuodet	-
Suunnittelija	arkkitehti Mikko Uotila
Rungon muoto	monikulmainen
Kerrosluke	2
Perustus	teräsbetonilaatta
Runko	betoni
Vuoraus	valkobetoni
Katemiaaali	kumibitumi
Katon muoto	taite

Kuva 4. Hämeenkyrön kirjaston pohjapiirustus. Kuvassa alhaalla oikealla sisäänkäynti, vasemmalla kirjastosali. Oikealla yläkulmassa koulun tiloja. (Hämeenkyrön kirjaston arkisto, Mikko Uotila 2014.)

Historia

Kirjastotoimen historia

Hämeenkyrön kirkkoherran poika, Georg Zacharias Forsman, kirjailijanimeltään Yrjö Koskinen, perusti kirjastonsa kotipitäjänsä isänsä myötävaikutuksella vuonna 1851. Sitten hän lahjoitti tai välitti kirjoja kymmeneen kirjastoihin. (Werkko 1879, 61; Mäkinen 2005, 11.) Asiakirjoista kuitenkin ilmenee, että kirjasto on saatettu perustaa jo edellisellä vuonna, vuonna 1850. Kirjallisuuteen on kuitenkin vakiintunut vuosi 1851, sillä tällöin lainaustoiminta on ilmeisesti alkanut. (Helenius 1976.)

Kirjasto perustettiin aluksi kirkon sakastiin ja sitä ylläpidettiin pääsääntöisesti lahjoitusvaroin. Kirjasto siirtyi kansakoulun yhteyteen Forsmanin kuoltua vuonna 1875. Kirjaston tilanne heikkeni, mihin havahduttiin vasta vuonna 1884. Kirjaston toiminta elpyi vasta opettaja Antti Lehtirannan astuessa kirjastonhoitajaksi. Kirjasto siirtyi kansakoululta vuonna 1915 Suomelaan, jossa toimi myös säästöpankki. Kirjastolla oli aluksi oma huoneensa, sittemmin se toimi eteiskamarissa. Kirjasto siirtyi vuonna 1944 Kyrölään ja vuonna 1955 kunnantalolle. (Helenius 1976.)

Hämeenkyrön kirjasto muutti vuonna 1966 valmistuneen keskuskoulun tiloihin. Kirjasto sai ilmeisesti uudet tilat 1980-luvun alussa koulurakennuksesta. (Lahtinen 2010, 328; Dahlbacka ym. 2007, 75.) Kirjastolle rakennettiin kaarevaseinäinen lisäosa ”Koppelo” vuosien 1996–1997 aikana. (Manninen 1996; Hämeenkyrön sanomat 1997). Kirjastoa remontoitiin vuonna 2008 (Rajala 2008).

Kyröskosken tehdas, silloinen Hammarén tehdas, perusti 1800-luvun lopussa työväestölleen lainakirjaston, joka toimi seurahuoneella. Tehtaan kirjasto toimi 1960-luvulle, jolloin se liitettiin kunnan kirjastoon Kyröskosken sivukirjastoksi. (Mäenpää 1965; Rajala 1990.) Kirjastoauto hankittiin Hämeenkyröön vuonna 1973 (Ponkiniemi 1988).

Rakennuspaikan ja rakennuksen historia

Hämeenkyrön kansakoulu toimi puisessa rakennuksessa Pappilanjoen rannassa, josta koulu muutti vuonna 1966 uusiin keskuskoulun tiloihin. Keskuskoulu sijaitsi nykyisen monitoimikeskuksen kaakkoispuolella ja se purettiin uuden koulurakennuksen valmistumisen myötä. Kirjasto toimi osana keskuskoulua 1960-luvulta alkaen. Kirjaston käsittävä monitoimikeskus Silta valmistui vuonna 2016 eikä siihen ole toteutettu merkittäviä muutoksia valmistumisensa jälkeen.

Ympäristö ja pihapiiri

Hämeenkyrön kirjasto sijaitsee Silta-nimisessä monitoimikeskuksessa, joka käsittää kirjaston lisäksi Kirkonkylän koulun sekä Kirkonkylän päiväkodin, kansalaisopiston ja liikuntapalveluja sekä Pirkanmaan musiikkiopiston. Rakennuksen luoteispuolelle sijoittuu koulun urheilukenttä ja välituntialue, koillispuolelle pysäköintialue sekä kaakkoon päiväkodin aidatut piha-alueet. Kirjastosiiven välitön ympäristö on asfaltoitu, pääsisäänkäynnin edus on laatoitettu. Sisäänkäynnin edustalla on pensasmaisia istutuksia.

Ulkoasu

Hämeenkyrön kirjasto sijoittuu monitoimikeskus Sillan lounaispäätyyn. Rakennus on kaksikerroksinen ja pääasiallisena julkisivumateriaalina on valkobetonielementti. Taitekatto muodostaa aaltoilevan pinnan julkisivuun.

Kirjaston tilat hahmottuvat korkeiden ikkunoidensa kautta rakennuksen lounaispäädyssä. Kyseisten ikkunoiden kautta on järjestetty hätäpoistumistie metallisin portain. Lounaisjulkisivussa on 7 rännin syöksytorvea.

Valkoista julkisivupintaa elävöittävät metalliset, L-muotoiset metallimarkiisirakenteet, jotka kehystävät eri värisinä rakennuksen ikkunoita. Kirjastosiiven kaakkoisjulkisivussa on taiteilija Osmo Rauhalan kaksiosainen teos ”Alussa oli sana”.

5

6

7

8

9

10

Kuva 5. Hämeenkyrön kirjaston ja koulun pääsisäänkäynti on korostettu punaisella sisäänvedolla.

Kuva 6. Kirjastosalin lounaispäädyssä on korkea ikkuna, josta on järjestetty hätäpoistumistie.

Kuva 7. Rakennuksen julkisivua elävöittävät L-muotoiset markiisirakenteet.

Kuva 8. Lounaisjulkisivussa on korkean ikkunan lisäksi rännien syöksytorvien sarja.

Kuva 9. Henkilökunnan sisäänkäynti rakennuksen länsipuolelta. Osa ikkunoiden ympäryksistä on maalattu eri värein.

Kuva 10. Rakennuksen kaakkoisjulkisivu. Kuva päiväkodin pihalta, kirjaston tilat sijoittuvat vasemmalle. Leikkisän ikkuna-aukotuksen lisäksi julkisivussa on Osmo Rauhalan kaksiosainen taideteos.

Kuva 11. Näkymä kirjastosalista. Oikealla asiakaspalvelupiste, vasemmalla lastenosasto. Kirjastosali on osaksi korkea tilaa, vasemmalle jää ilmanvaihtokonehuone.

Kirjaston ja koulun sisäänkäynti on kirjastosiiven kaakkoisjulkisivun kulmasta. Sisäänkäynti on järjestetty kahden kerroksen korkuisella sisäänvedolla, jota korkeat pilarit kannattelevat. Sisäänvedetty osa erottuu punaisena.

Sisätilat

Hämeenkyrön kirjasto jakaa sisäänkäynnin koulun kanssa. Sisäänkäynnistä vasemmalle aukeaa kirjastoon johtava sisäänkäynti, joka on suljettavissa metallisella saksiveräjällä. Kirjaston tiloista ensimmäisenä sijaitsee lehtienlukusali. Varsinainen kirjastosali on sijoitettu kahden kerroksen korkuiseen tilaan rakennuksen lounaispäättyyn. Ilmanvaihtokonehuone on sijoitettu korkeaan tilaan, mikä rajoittaa kirjaston korkean tilan L-malliseksi. Osa koululuokista katselee toisesta kerroksesta kirjastosalia.

Kirjaston asiakaspalvelupiste sijoittuu keskelle salia ja hyllyt avautuvat viuhkamaisesti. Lasten- ja nuortenosasto on sijoitettu osaksi kirjastosalia ikkunaseinälle. Kirjavarasto on sijoitettu osaksi salia siirtohyllyihin. Henkilökunnan työtila- ja taukotiloja on sijoitettu kirjastosalin vierelle, koulukerroksen alle.

Ikkunat ovat eri kokoisia ja niiden sommittelu julkisivussa on epäsäännöllinen. Lounaisjulkisivussa on kahden kerroksen korkuinen ikkuna. Pintamateriaaleina on käytetty lattiassa muovimattoa, seinät on maalattu valkeiksi. Kirjastosaliin tunnelmaa luovat ympyränmuotoiset valaisimet.

Keskeiset muutokset ja säilyneisyys

Kirjastoon ei ole toteutettu merkittäviä muutoksia.

Edellisen sivun valokuvat:

Kuva 12. Hämeenkyrön kirjastosali. Seinille on teipattu kaunokirjallisuuden ja tietokirjallisuuden osastoista viestivät kirjaimet.

Kuva 13. Lastenosasto. Vasemmalla ylhäällä näkyy koululuokkien ikkunoita. Kirjastosalissa on roikkuvat, ympyrämuotoiset valaisimet.

Kuva 14. Kirjaston pääsisäänkäynniltä avautuu käytävä, jota saksiveräjä erottaa lehtisalista. Punaisella ruutu-maisella sermillä on erotettu asiakkaiden tietokonepisteet.

Kuva 15. Näkymä lehtilukusalista.

Kuva 16. Kirjastosalin päälle on sijoitettu ilmanvaihtokonehuone, joka vähentää korkean tilan yhtenäisyyttä.

Kuva 17. Yksi seinistä on maalattu punaiseksi. Katossa on ilmanvaihtiputkistoa. Valkeiden kirjahyllyjen lisäksi kirjastssa on kirkkaanvärisiä kalusteita.

Kulttuurihistorialliset arvot

Rakennushistoriallinen arvo	arkkitehtoninen
Historiallinen arvo	sivistyshistoria
Ympäristöarvo	maisemallisesti keskeinen sijainti
Arvojen perustelu	Hämeenkyrön kirjasto edustaa 2000-luvulle tyypillistä ratkaisua sijoittaa kirjasto osaksi suurempaa rakennuskokonaisuutta. Kirjastolla on oma roolinsa koulurakennuksen arkkitehtuurissa, erityisesti suurten taideteosten johdosta. Sisätiloiltaan kirjasto on varsin tavanomainen.
Arvoluokka	3

Kuva 18. Hämeenkyrön kirjaston kaakkoisjulkisivu. Kirjaston tilat jäävät kuvassa vasemmalla näkyvään siipeen. (Hämeenkyrön kunnan rakennusvalvonnan arkisto, Mikko Uotila 2014.)

Kuva 19. Hämeenkyrön kirjaston luoteisjulkisivu. Kirjaston tilat sijoittuvat oikealle. (Hämeenkyrön kunnan rakennusvalvonnan arkisto, Mikko Uotila 2014.)

Kirjalliset lähteet

Dahlbacka, Carol. Eriks, Stig. Kurikka, Antti. Önkki, Seija. (toim.) (2007) Kotiseutumme Hämeenkyrö-Mouhijärvi-Viljakkala 2002–2003. Kruunupyö: Botnia-Foto.

Helenius, Kauko. (1976) Kirjaston historiikki. Hämeenkyrön kirjasto 125 vuotta. Hämeenkyrön kunnankirjasto.

Hämeenkyrön kirjaston arkisto.

Hämeenkyrön kunnan rakennusvalvonnan arkisto. Rakennuslupapaperit, Mikko Uotila 2014.

Hämeenkyrön sanomat. (1997) 'Kirjasto avataan huomenna' julkaisussa Hämeenkyrön sanomat 10.6.1997.

Hämeenkyrön vanhan keskustan historiakerros. (2023). Saatavilla <https://visithameenkyro.fi/vanhatalot/>

Lahtinen, Mikko. (2010) Kirjastojen maa. Tampere: Vastapaino.

Manninen, Jukka. (1996) 'Hämeenkyrön Koppelo komeasti harjaan' 21.11.1996, julkaisu tuntematon. Hämeenkyrön kirjaston arkisto.

Mäenpää, Tytti. (1965) Kyrö Oy:n kirjasto Kyröskoskella. Kirjastotutkimuksen erikoistyö. Yhteiskunnallinen korkeakoulu, Tampere.

Mäkinen, Ilkka. (2005) 'Nokian (vanhan Pirkkalan kirjaston ja kirjastoelämän alkuvaiheet 1920-luvun alkuun yleisistä kirjastohistoriallisesta näkökulmasta' teoksessa Harjulta tuulee. Nokian kirjastolaitos 150 vuotta. Toim. Nummelin, Airi. Nokian kaupunki, s. 9–22.

Ponkiniemi, Hanna. (1988) Hämeenkyrön kirjastoauton historia.

Rajala, Panu. (1990) Kirkon sakastista uuteen akatemiaan. Hämeenkyrön kirjaston vaiheita 1850–2000.

Rajala, Vilho. (2008) 'Pääkirjasto jälleen auki' 4.11.2008, julkaisu tuntematon. Hämeenkyrön kirjaston arkisto.

Vanhat kartat -sivusto. Saatavilla [4.9.2023] <https://vanhatkartat.fi>

Werkko, Kaarle. (1879) Tietoja ja mietteitä Suomen kansa- ja lastenkirjastoista ynnä luku-yhdistyksistä ja luennoista vuoteen 1875. Jyväskylä: toimittajan kustantama.

Suulliset lähteet

Mäkelä, Elise. Kirjastovirkailija. Kohdekäynti 10.8.2023.

Virtanen, Satu. Kirjastonjohtaja. Kohdekäynti 10.8.2023.

Kuva 1. Juupajoen kunnankirjasto kuvattuna pohjoisesta. Suuret näyteikkunat ja lipalliset sisäänkäynnit jakavat rakennuksen pääjulkisivun eri osiin.

Kuva 2. Juupajoen kunnankirjasto Koskitien ja Kirkkotien risteyksessä, kirjaston sijainti osoitettu taustakartalla keltaisella. (MML Paikkatietoikkuna 2023.)

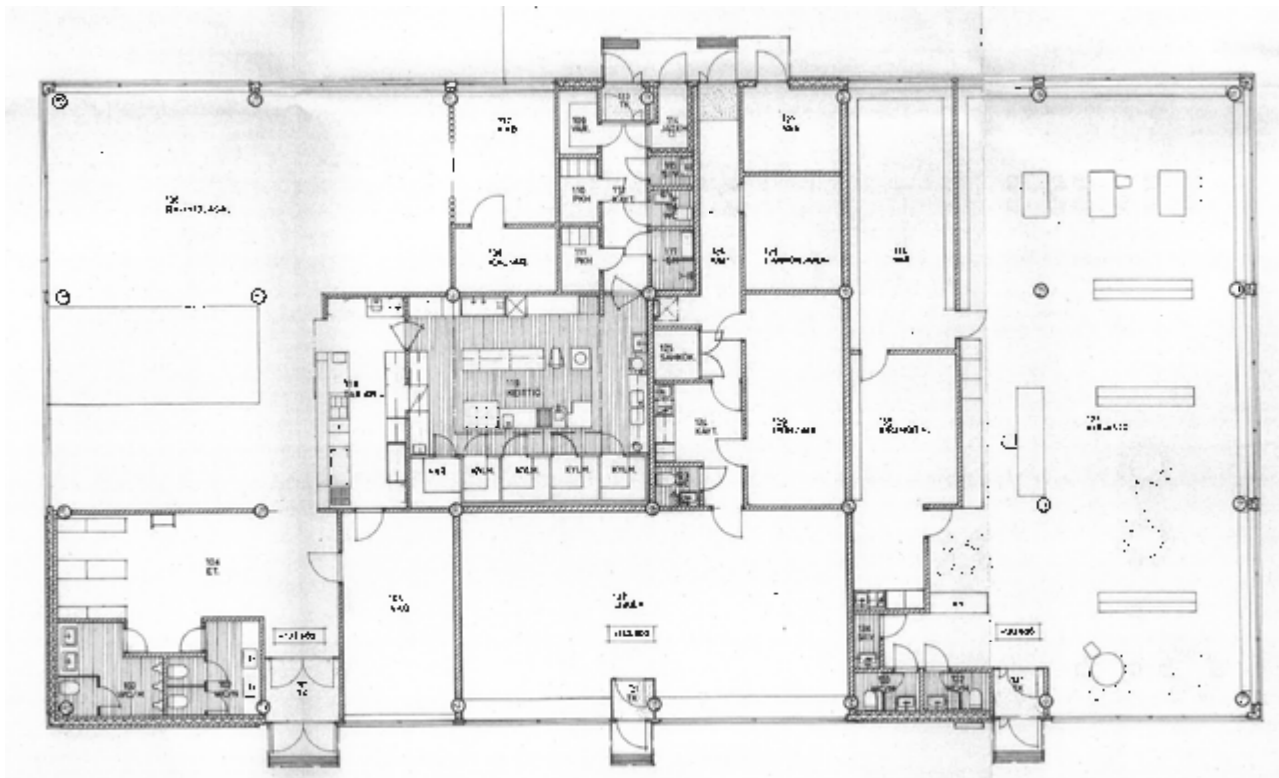

Kuva 3. Juupajoen kunnankirjaston sijainti osoitettuna keltaisella ortoilmakuvassa. (MML Paikkatietoikkuna 2023.)

Kuvaus

Juupajoen kirjasto on maakunnan pienin yleinen kirjasto ja se sijaitsee Korkeakoskella, Koskitien ja Kirkkotien risteyksessä. Se on yksikerroksinen, punatiilestä ja valkeasta aaltopellistä rakennettu, pitkänmallinen rakennus. Kirjasto sijaitsee samassa kiinteistössä nuorisotilojen kanssa.

Inventointinumero	2023/0004
Kunta	Juupajoki
Kaupunginosa	Korkeakoski
Rakennusten lukumäärä	1
Inventointipäivämäärä	16.6.2023
Kiinteistötunnus	.177-404-3-41
Osoite	Kirkkotie 1, 35500 Juupajoki
Kohdetyyppi	kirjasto
Nykyinen käyttö	kulttuuri, vapaa-aika
Alkuperäinen käyttö	kulttuuri, vapaa-aika, majoitus ja ravitsemus, liike-elämä
Rakentamisaika	1978 (valmistumisvuosi)
Korjausvuodet	1995 kirjastotilojen laajentuminen liikehuoneistoon
Suunnittelija	arkkitehti Mikko Lintula / arkkitehtuuritoimisto Mikko Lintula rakennusarkkitehti Helena Maasilta (tilamuutos 1995)
Rungon muoto	suorakaide
Kerrosluku	1 + ullakko
Perustus	betoni
Runko	tiili
Vuoraus	tiili, muovipinnoitettu poimulevy
Katemiaaali	bitumi, singeli
Katon muoto	tasa

Kuva 4. Juupajoen kunnankirjaston alkuperäinen pohjapiirustus. Kirjaston alkuperäiset tilat sijoittuvat kuvassa oikealle, keskellä alhaalla sijaitseva liikehuoneisto on otettu myöhemmin kirjaston lukusaliksi. (Juupajoen kunnan rakennusvalvonnan arkisto, arkkitehtuuritoimisto Mikko Lintula 1977.)

Historia

Kirjastotoimen historia

Juupan vanhin kyläkirjasto perustettiin vuonna 1889 ja se toimi ilmeisesti Korkeakoskella. Korkeakosken Kenkä- ja Nahkatehdas tuki kirjastoa rahallisesti, ja 1920-luvulla kirjaston nimi olikin Korkeakosken tehtaitten kirjasto. Kirjasto toimi kansakoulun luokkahuoneessa. Kirjasto kunnallistettiin vuonna 1929. (Jokiniemi-Talvisto ym. 2003, 381.)

Kirjasto sijoitettiin vuonna 1978 valmistuneisiin nykyisiin tiloihinsa. Kirjasto sijaitsi aiemmin niin kutsutussa Heinisuon kartanossa osoitteessa Sukkavartaantie 1, joka on koristeellinen puutalo 1900-luvun alusta.

Rakennuspaikan ja rakennuksen historia

Vanhon karttojen perusteella kirjaston tontilla on sijainnut lamellimainen rakennus 1950-luvulla. 1970-luvun jälkipuoliskolle tultaessa kirjaston eteläpuolelle on rakennettu elementtikerrostalo.

Vuonna 1978 valmistui nykyinen kirjastorakennus Korkeakoskelle. Alun perin rakennuksessa on ollut kirjaston lisäksi ravintolatila sekä liikehuoneisto. Rakennuksen itäpäässä on sijainnut vuonna 1997 perustettu ravintola Isabella (Dahlbacka ym. 2001, 62). Vuonna 1995 rakennusta laajennettiin lehtienlukusalilla ja käsikirjastolla liikehuoneiston puolelle (Jokiniemi-Talvisto ym. 2003, 381).

Kirjastoa remontoitiin vuosien 2018–2019 vaihteessa. Seinät ja pilarit maalattiin ja pääsisäänkäynnin ovi vaihdettiin esteettömään sähköoveen. Hyllyt vaihdettiin Pellervon lakkautetusta kirjastosta saatuihin hyllyihin, ja hyllyjärjestystä muutettiin. Myös asiakaspalvelutiski uusittiin ja siirrettiin. Muutokset itse kiinteistöön jäivät kuitenkin vähäisiksi. Asiakaspalvelutiski on ollut pyöristetyn L-kirjaimen muotoinen ja se on sijainnut vasten henkilökunnan tiloja erottavaa väliseinää (Jokiniemi-Talvisto ym. 2003, 381).

Ympäristö ja pihapiiri

Kirjasto sijoittuu Korkeakosken keskusta Koskitien varteen. Ympäristö on ajallisesti hyvin kerroksellista: Koskitien varteen sijoittuvat rakennukset edustavat yli 100 vuoden rakentamisajanjaksoa. Kirjastorakennuksen länsipuolella sijaitsee tiiliverhoiltu, U-muotoinen kunnanvirastotalo, joka on rakennettu vuosien 1990–1991 aikana monitoimitalo Koskiportiksi. Pertti Nevan suunnittelemassa rakennuksessa toimii kunnanviraston lisäksi terveysasema, vanhusten palveluja sekä säästöpankki (Jokiniemi-Talvisto ym. 2003, 247–248).

Kunnanviraston pohjoispuolella sijaitsee kaksikerroksinen, rapattu rakennus, joka on vanha Korkeakosken kaupparakennus ilmeisesti vuodelta 1953. Se jäi Juupajoen osuuskunnan viimeiseksi myymäläpisteeksi, joka lopetettiin vuonna 1986, minkä jälkeen rakennuksessa toimi Siwa. Rakennuksen pohjoispuolelle rakennettiin vuonna 1985 S-Market Koskentori, jossa toimii tällä hetkellä päivittäistavarakauppa Sale. (Jokiniemi-Talvisto ym. 2003, 186–189.)

Vanhan kaupparakennuksen vieressä sijaitsee vanha, koristeellinen puutalo 1900-luvun alusta, jossa kirjastokin on aiemmin sijainnut, sekä punatiilinen rakennus. Ne edustavat vanhinta keskustaajaman kerrostumaa, joka on koostunut vielä 1950-luvulla pienimittakaavaisesta rakentamisesta.

Kirjaston eteläpuolella sijaitsee valtakunnallisesti merkittäväksi rakennetuksi kulttuuriympäristöksi luokiteltu Korkeakosken vanhan tehdasyhdyskunnan alue. Alueella on toiminut 1900-luvun merkittävä jalkinetehdas, joka perustettiin vuonna 1894 sekä Suomen vanhin yhtäjaksoisesti sähköä tuottanut vesivoimalaitos. Kosken alajuoksulla Kirkkotien varressa, kirjaston itäpuolella, sijaitsee pieni puukirkko, joka on rakennettu vuonna 1950. Pikkukirkoksi kutsuttu rakennus on arkkitehti Jaakko Tähtisen suunnittelema. (Museovirasto 2009; Jokiniemi-Talvisto ym. 2003, 144; Dahlbacka ym. 2001, 52.)

Kirjaston itäpuolelle sijoittuu asfalttoitu pysäköintialue, ja rakennusta ympäröi pääosin asfalttipäällyste pois lukien länsiosan nurmialue, jolla kasvaa muun muassa kuusia ja matalampaa pensaikkaa.

Kuva 5. Juupajoen kunnankirjaston kirjastosali rakennuksen lounaiskulmassa. Hyllyillä on rajattu erillisiä osastoja lapsille ja nuorille. Sisätiloihin lankeaa valoa yläikkunoista.

Kuva 6. Kiinteistön itäpäässä on tilat nuorisotoimelle, joka hyödyntää toiminnassaan myös ulkotiloja.

Kuva 7. Rakennuksen eteläpuolella sijaitsee ränsistynyt ulkovarasto. Henkilökunnan sisäänkäynnit sijoittuvat varastoa vastapäätä.

Kuva 8. Juupajoen kunnankirjasto sijoittuu kiinteistön länsipäähän. Kirjaston tiloja kiertää nauhaikkuna.

Ulkoasu

Rakennus on pitkänmallinen särmiö, jonka länsipäähän sijoittuvat kirjaston toiminnot. Rakennuksen pääjulkisivu avautuu pohjoiseen ja sisäänkäynnit on korostettu ulkonevilla lipoilla. Kaikki sisäänkäynnit eivät ole käytössä. Kirjaston pääsisäänkäyntiin on myöhemmin toteutettu esteetön pääsy luiskalla. Pohjoisjulkisivussa on suuret näyteikkunamaiset lasipinnat, samoin nykyisten nuorisotilojen itäjulkisivussa. Muita julkisivuja kiertää nauhamainen yläikkuna, joka on erityisen tunnusomainen kirjastorakennuksille.

Rakennuksen eteläjulkisivussa on henkilökunnan sisäänkäynti, joka on kehystetty vaaleanpunaisella puulaudoituksella. Samaa sävyä ja materiaalia on käytetty sisäänkäyntiä vastapäätä sijoitetussa varastorakennuksessa.

Sisätilat

Rakennuksen pääsisäänkäynti avautuu lainausosastolle ja asiakaspalvelutiskille. Kirjaston yleisötilat sijoittuvat L-muotoon henkilökunnan tilojen jäädessä niiden luomaan taskuun rakennuksen pohjoissivulle. Linaussali levittäytyykin läpi rakennuksen etelä-pohjoissuunnassa jatkuen lehtienlukusalina pohjoisjulkisivulla. Lasten- ja nuortenosastot on sijoitettu rakennuksen perälle etelään ja ne on rajattu kirjahyllyin muista osastoista.

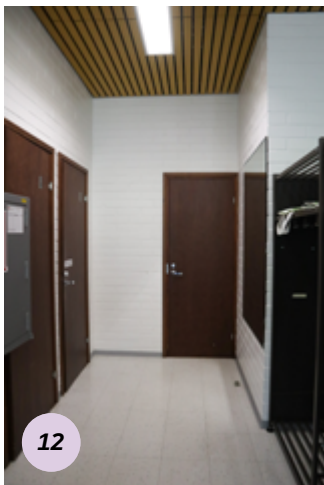
Kirjaston henkilökunnan työtila sijoittuu rakennuksen keskelle. Varastotila on sijoitettu henkilökunnan työhuoneen viereen niin, että siitä avautuu yläikkuna kohti etelää. Henkilökunnan tauko- ja sosiaalitalat sijoittuvat näiden rinnalle ja avautuvat omalla sisäänkäynnillä ulos.

Alakatto on keltaista leveähköä rimoitusta ja väritys luo kirjastoon lämpimän tunnelman. Valaisimet on istutettu kattorimoituksen väliin. Linoleumilaattalattia on alkuperäinen: lehtienlukusalissa sen väritys on sinapinkeltainen, lainaussalissa väri on valkoinen, jonka kanssa vuorottelee sininen laatta luoden graafisen kuvioidun lattiaan. Kirjaston sisäseinissä näkyy tiilipinta, joka on maalattu valkoiseksi. Kirjastossa on alkuperäisiä väliovia: henkilökunnan työtiloihin ja saniteettitiloihin johtavat mäntypuiset laakaovet sekä wc-koppien keltaiset seinäkkeet ovineen ovat alkuperäiset.

Julkisivuja kiertävä ikkunauha tuo sisätiloihin epäsuoran ylävalon, etelässä suuret ikkunat avaavat näkymiä ulkotilaan ja viestivät kirjaston julkisesta luonteesta. Ikkunoiden sekä sisäänkäynnin puite- ja karmiosat ovat siniset. Yleisilme sisätiloissa säilynyt uskollisena 1970-luvulle.

Keskeiset muutokset ja säilyneisyys

Rakennus on säilynyt julkisivuiltaan alkuperäisenä. Kirjasto on laajentunut 1990-luvun puolivälissä liikehuoneiston kohdalle. Kirjaston kalustusta on uudistettu 2010-luvun lopussa.

Edellisen sivun valokuvat:

Kuva 9. Kirjaston lattia on koristeltu eri väreillä luoduin kuvioin. Hylly ja alakatto on uusittu muutama vuosi sitten. Takana oikealla näkyy uusittu asiakaspalvelutiski.

Kuva 10. Kirjaston pääjulkisivun ikkunat ovat suuret, ylhäällä kiertää nauhaikkuna ajan kirjastosuunnittelua noudattaen.

Kuva 11. Kirjaston pääsisäänkäynnin edessä olevaan lippaan on istutettu valaisin. Rimoituksessa toistuu takajulkisivulta tuttu roosanväri.

Kuva 12. Puiset laakaovet ovat todennäköisesti alkuperäiset.

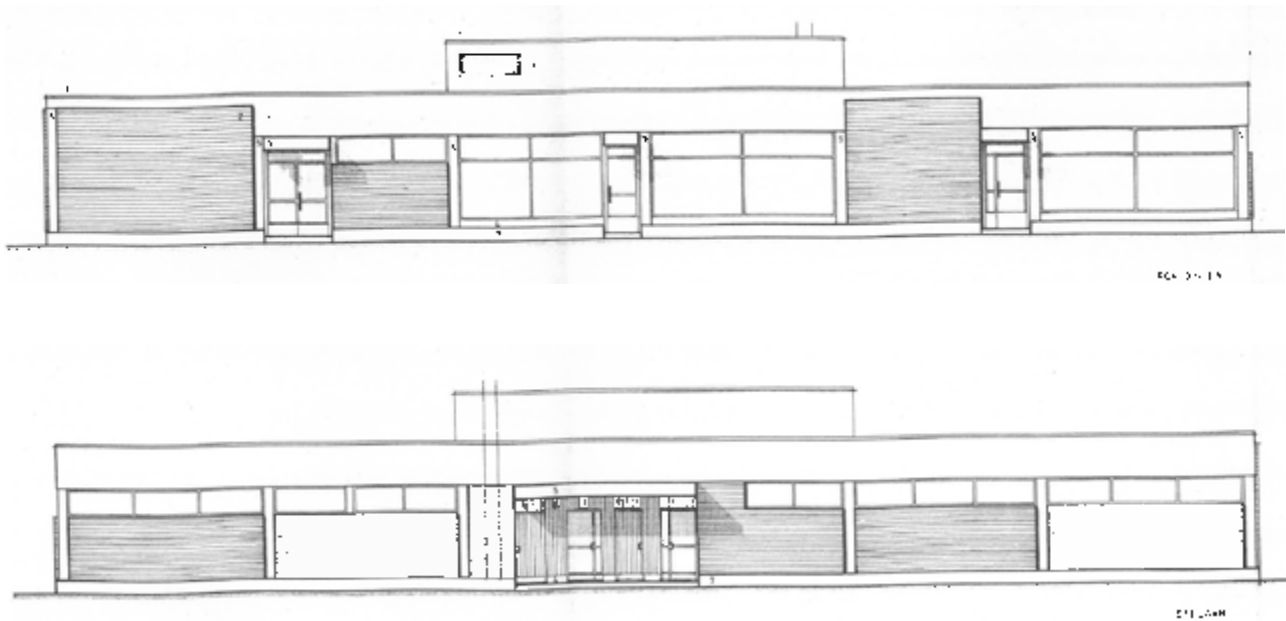
Kuva 13. Kirjahyllyjen ja ikkunoiden alapintojen korkomaaailma on yhteneväinen ja hyllyt mukailevat kirjaston suorakulmaista koordinaatistoa.

Kuva 14. Asiakas-wc-tilojen seinäkket ovat 1970-luvulle tyypillisiä.

Kuva 15. Näkymä pääsisäänkäynniltä, asiakaspalvelutiski jää kuvassa oikealle. Tiiliseinän takaa löytyvät henkilökunnan työtilat sekä varastotila.

Kulttuurihistorialliset arvot

Rakennushistoriallinen arvo	-
Historiallinen arvo	sivistyshistoria
Ympäristöarvo	-
Arvojen perustelu	Rakennus on erityisesti ulkohahmoltaan vaatimaton, mutta edustaa ajalle tyypillistä rakentamista laatikkomaiselta massoitteeltaan ja materiaaleiltaan. Rakennus on säilyttänyt ominaispiirteensä.
Arvoluokka	3

Kuva 16 ja 17. Alkuperäiset rakennuslupapiirustukset, ylhäällä pohjoisjulkisivu ja alhaalla eteläjulkisivu. (Juupajoen kunnan rakennusvalvonnan arkisto, arkkitehtuuritoimisto Mikko Lintula 1977.)

Kirjalliset lähteet

Dahlbacka, Carol. Eriks, Stig. Kurikka, Antti. Vierikko, Veikko. (toim.) (2001) Kotiseutumme Juupajoki-Kuorevesi-Mänttä-Ruovesi-Vilppula 2000–2001. Kruunupyy: Botnia-Foto.

Jokiniemi-Talvisto, Maritta. Talvisto, Jari. Ylönen, Raija. (2003) Juupajoen historia. Juupajoen kunta, Juupajoen seurakunta.

Juupajoen kunta. Kirjaston verkkosivut. Saatavilla [4.7.2023] <https://juupajoki.fi/vapaa-aika-ja-hyvinvointi/kirjasto/>

Juupajoen kunnan rakennusvalvonnan arkisto. Arkkitehtuuritoimisto Mikko Lintula 1977.

Museovirasto (2009) Valtakunnallisesti merkittävät rakennetut kulttuuriympäristöt RKY: Korkeakosken tehdasyhdyskunta. Saatavilla [4.7.2023] http://www.rky.fi/read/asp/r_kohde_det.aspx?KOHDE_ID=1888

Pyyaho, Tarja. Kirjastonjohtaja. Sähköpostiviesti 21.6.2023 ja 31.7.2023.

Vanhat kartat -sivusto. Saatavilla [4.7.2023] <https://vanhatkartat.fi>

Suulliset lähteet

Pekkanen, Joonas. Kirjastovirkailija. Kohdekäynti 16.6.2023.

Kuva 1. Kangasalan pääkirjasto kuvattuna kaakosta torin suunnasta.

Kuva 2. Kangasalan pääkirjasto sijaitsee torin pohjoispuolella Kangasala-talon vieressä. (MML Paikkatietoikkuna 2023.)

Kuva 3. Kangasalan pääkirjaston kiinteistön sijainti ortoilmakuvassa osoitettuna keltaisella, kirjaston tilojen likimääräinen sijainti sinisellä. (MML Paikkatietoikkuna 2023.)

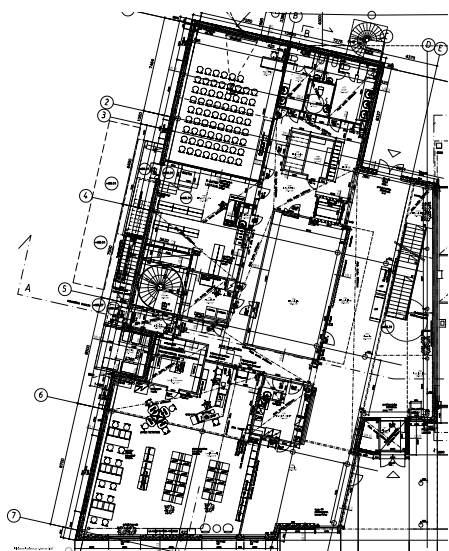
Kuvaus

Kangasalan pääkirjasto sijoittuu 1970-luvulla rakennetun, arkkitehti Pentti Lehtiluodon suunnitteleman Säästökeskuksen toiseen kerrokseen sekä 2009 valmistuneeseen laajennusosaan Kangasalan keskustaan Kuohunlahteen. Laajennusosa on arkkitehtitoimisto Teuvo Vastamäen suunnittelema, lasinurkkainen ja vanhaa osaa korkeampi rakennus. Vuonna 2010 Säästökeskuksen rakennus peruskorjattiin arkkitehti Pekka Kolin suunnitelmien pohjalta. Kirjasto sijoittuu Kangasalan kirkonkylän keskustaan torin laidalle Tampereentien viereen, vanhan kirkon ja hautausmaan sekä vuonna 2015 valmistuneen Kangasala-talon viereen.

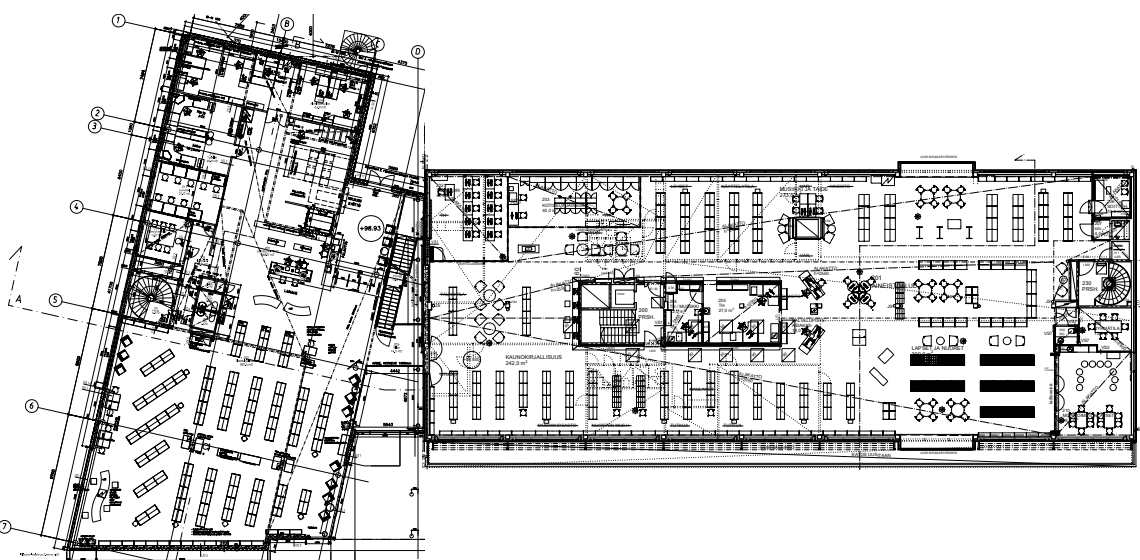
Inventointinumero	2023/0005
Kunta	Kangasala
Kaupunginosa	Keskusta
Rakennusten lukumäärä	2
Inventointipäivämäärä	25.7.2023
Kiinteistötunnus	211-407-2-633
Osoite	Keskusaukio 2, 36200 Kangasala
Kohdetyyppi	kirjasto
Nykyinen käyttö	kulttuuri, vapaa-aika, kokoontuminen, liike-elämä
Alkuperäinen käyttö	hallinto, kulttuuri, vapaa-aika, kokoontuminen, liike-elämä
Rakentamisaika	1974 (valmistumisvuosi)
Korjausvuodet	2009 kirjaston laajennusosa 2010 alkuperäisosan peruskorjaus
Suunnittelija	arkkitehti Pentti Lehtiluoto / arkkitehtitoimisto Mikkola & Lehtiluoto laajennusosa arkkitehti Teuvo Vastamäki peruskorjaus arkkitehti Pekka Koli / arkkitehtitoimisto Tilatakomo Oy
Rungon muoto	monikulmainen
Kerrosluku	kellari + 3
Perustus	ei tiedossa
Runko	betoni
Vuoraus	rappaus
Katemateriaali	ei tiedossa
Katon muoto	tasa

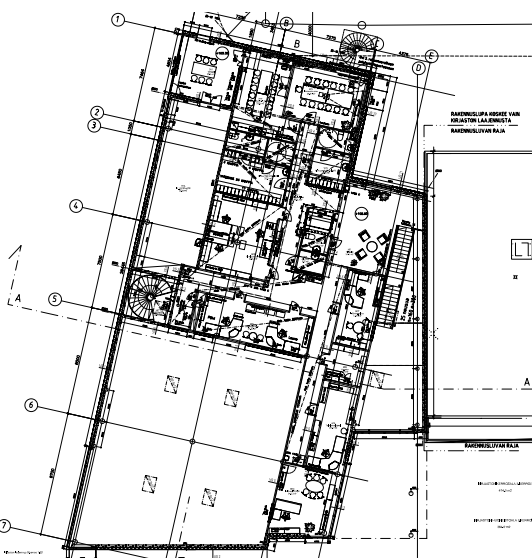
Kuva 4. Kangasalan pääkirjasto kuvattuna Onnikkatien suunnasta. Rakennuksen lasiset nurkat paljastavat avaran kirjastosalin. Rakennuksen länsipuolella on kirjastoauton lastauspaikka, ja julkisivu näyttyy pohjoisosastaan sekundäärisenä.

Kuva 5. Kirjaston ensimmäisen kerroksen pohjapiirustus. Oikeassa nurkassa näkyy pääsisäänkäynti, jonka edustalta nousevat portaat ylempiin kerroksiin. Lehtienlukusali jää vasempaan alanurkkaan, ryhmätila oikeaan ylänurkkaan ja näyttelytilat kuvassa keskelle. (Kangasalan rakennusvalvonnan arkisto, Teuvo Vastamäki 2009.)

Kuva 6. Kirjaston toisen kerroksen pohjapiirustus. Kuvassa vasemmalla alhaalla korkea kirjastosali laajennusosassa, oikealla Säästökeskuksen puolen kirjastosali. (Kangasalan rakennusvalvonnan arkisto, Teuvo Vastamäki 2009 ja Pekka Koli 2010.)

Kuva 7. Kirjaston kolmannen kerroksen pohjapiirustus. Henkilökunnan työtilat sijoittuvat tähän kerrokseen, joka avautuu alanurkassa näkyvään korkeaan kirjastosaliin. (Kangasalan rakennusvalvonnan arkisto, Teuvo Vastamäki 2009.)

8

9

10

11

Kuva 8. Kirjaston pääjulkisivu avautuu korkean katoksen avulla kohti torialuetta. Kirjaston pääsisäänkäyntinä toimii keltainen ulokeosa.

Kuva 9. 1970-luvulla rakennetun Säästökeskuksen toinen kerros on osoitettu kirjastolle, ja kirjasto laajeni 2009 uudisosaan. Vuonna 2010 toteutettu peruskorjaus muutti Säästökeskuksen ulkoasun merkittävästi, ja vaikka massoittelu ja horisontaaliset linjat viittaavatkin 1970-lukuun, ovat julkisivumateriaalit päivitetty sopimaan laajennusosan ulkoarkkitehtuuriin.

Kuva 10. Vanhan Säästökeskuksen kirjastokerrokseen toteutettiin erkkerimäiset ulokeikkunat, jotka avaavat näkymiä sisätiloista kohti toria ja Kangasala-taloa.

Kuva 11. Säästökeskuksen katutasokerroksessa on erilaisia liiketiloja. Vuonna 2015 käyttöön otettu Kangasala-talo vastaa mittakaavaltaan kirjaston laajennusosaa.

Historia

Kirjastotoimen historia

Kangasalan kirjasto perustettiin vuonna 1862 ja se sijoitettiin kirkon sakaristoon. Vuonna 1870 kirjasto kunnallistettiin. Kirjasto muutti väliaikaisesti kansakoulun tiloihin 1870-luvun alussa, mutta palasi sakastiin jo muutaman vuoden jälkeen. Kirkossa kirjasto toimi vuoteen 1906 saakka, jolloin se muutti edellisvuonna valmistuneelle Nuorisoseuran Pirtille kirkon viereen lähes kolmeksi vuosikymmeneksi. Vuonna 1935 kirjasto muutti omiin erillistiloihinsa kansakoulun kellarikerroksen kahteen huoneeseen, johon kuului lainausosaston lisäksi lukusali ja käsikirjasto. Vuonna 1955 kirjasto muutti Tarpilaan vastavalmistuneen ammatillisen päiväjatkokoulun tiloihin, jossa sillä oli suuret, kansainvälistäkin ihastusta herättäneet tilat. (Helen 2013; Ollanketo 1987.)

Vuonna 1976 kirjasto siirtyi nykyiselle paikalleen torin laidalle, kun kirjasto muutti vuonna 1974 liike- ja toimistotilaksi rakennettuun Säästökeskukseen. Kirjasto sijoitettiin ylimpään kerrokseen noin tuhannen neliömetrin tiloihin, maantasokerroksessa sijaitsevia liikehuoneistoja ja kellarissa kunnan tiloja, muun muassa valtuustosalin. Vuonna 2006 alettiin suunnitella kirjaston laajennusta, jonka alun perin oli tarkoitus sijoittaa Säästökeskuksen päälle rakennettavaan lisäkerrokseen. Olemassa olevan rakennuksen kantavuuden vuoksi kirjastolaajennus päädyttiin sijoittamaan 1970-luvun rakennuksen viereen. Laajennusosa valmistui 2009 ja se otettiin käyttöön huhtikuussa 2010. Säästökeskuksen toisessa kerroksessa sijaitsevien tilojen peruskorjaus käynnistyi vuoden 2010 alussa ja päättyi saman vuoden syyskuussa. (Helen 2013; Ollanketo 1987; Wigell 1994, 113.)

Rakennuspaikan ja rakennuksen historia

Kirjaston korttelin ensimmäinen ja yhä olemassa oleva rakennus on 1950-luvulla rakennettu Kansallisosakepankin rakennus. Kirkonkylän yleisilme oli vielä 1960-luvulla puutalovaltainen, mutta se alkoi uudistua nopeasti keskustan eteläpuolisen Lahdentien suunnitelmien myötä. Keskustan kehittämisen lähtökohta oli kirkon itäpuolisen – nykyisen kirjaston tontin – kehittäminen kaatopaikasta keskustan ydinkortteliksi. Tontille rakennettiin kolme kauppa. Tontin pohjoisosassa, Kangasala-talon ja sen itäpuolisen kerrostalon paikalla on sijainnut 1970-luvun alussa muutamia kaksikerroksisia, aumakattoisia kerrostaloja. Kirjaston rakennuspaikka on ollut joutomaata, jolle on sijoitettu 1970-luvun puolivälissä Säästökeskuksen rakennus. 1990-luvulla rakennettiin torialue. (Raitio 2017.)

Ympäristö ja pihapiiri

Kirjaston pohjoispuolella sijaitsee vuonna 2015 käyttöön otettu kulttuurikeskus Kangasala-talo, jonka monoliittimainen julkisivu on rautaoksidilla käsiteltyä, ruosteenväristä betonia. Arkkitehtitoimisto Heikkinen-Komosen suunnittelema rakennus on saanut useita arkkitehtuuripalkintoja.

Kirjaston luoteispuolella sijaitsee vuonna 1760-luvulla rakennettu harmaakivikirkko, joka lukeutuu maakunnallisesti arvokkaaseen sekä valtakunnallisesti merkittävään rakennettuun kulttuuriympäristöön (Pirkanmaan maakunnallisesti arvokkaat rakennetut kulttuuriympäristöt 2016, 74-75; Museovirasto 2009). Kirjaston pohjoispuolella Kuohunharjuntien varressa sijaitsee kansallisosakepankiksi rakennettu Kopintalo 1950-luvulta, kunnantalo 1930-luvulta ja valtion virastotalo 1960-luvulta. Kangasalan keskusta on tiivistynyt runsaasti uudella kerrostalotuotannolla kirjaston ympäriltä. Kirjaston eteläpuolella Onnikkatien silmukassa sijaitsee linja-autopysäkkejä, eteläpuolelta kirjasto liittyy osaksi toria. Tori yhdistyy 1970-luvun Säästökeskuksen ensimmäisen kerroksen aukon kautta pohjoisosan sisäpihaan.

Kirjaston lähiympäristö on suurimmaksi osaksi laatoitettu, länsipuolen paikoitusalue on asfaltoitu. 1970-luvun rakennuksen eteläpuolella on muutamia lehtipuita sekä torin istutuksia. Pohjoispuolella on huoliteltu torialue Kangasala-talon ja kirjastorakennuksen välissä, jossa on istutuksia sekä ilmanvaihtorakenteita.

Ulkoasu

Kangasalan pääkirjasto sijoittuu kahteen eri aikakauden rakennukseen: 1970-luvulla rakennetun Säästökeskuksen toiseen kerrokseen ja 2009 valmistuneeseen laajennusosaan. Kirjaston pääjulkisivu avautuu kohti etelää, toria ja Tampereentietä. Kaupunkikuvassa kirjaston massan korkeus ja suhteellisen avarana säilyneet näkymät tiivistyvässä keskustassa luovat kirjastosta näkyvän maamerkin. Valkoinen rappauspinta, lasiset nurkat sekä kirjastokyltti viestivät rakennuksen julkisesta luonteesta. Sisäänkäynti kirjastoon on järjestetty läheltä uudis- ja alkuperäisosan nivelkohtaa keltaisen ulokeosan kautta.

Kirjaston uudisosa on leimallisesti 2000- ja 2010-lukujen taitteen rakentamista: lasin käyttö sekä valkea ja harmaa rappaus ja betonipinta julkisivuissa. Lasiset, korkeat nurkkaosat sekä korkean pilarin kannattelema katos luovat kiinnostavat lisät eteläjulkisivuun, muutoin julkisivumateriaalit muistuttavat pitkälti tuon aikakauden asuntotuotantoa. Kirjaston arkkitehtuuri jää viereisen, lohkaremaisena Kangasala-talon huomiota herättävän julkisivumaailman varjoon, joskin rakennukset sopivat mittakaavallisesti toisiinsa. Rakennukset liittyvät toisiinsa kahdessa tasossa muodostaen suojaisan sisäpihan kirjaston pohjoispuolelle.

Kirjastorakennuksen takaosana näyttäytyy länsijulkisivu, jossa on käytetty uritettuja betonielementtejä. Piha-alue toimii huoltopiha ja kirjastoauton lastausalueena. Länsijulkisivussa näkyy henkilökunnan taukotilan parveke, joka on upotettu julkisivuun.

Säästökeskus peruskorjattiin vuonna 2010 ja siinä yhteydessä julkisivut muokattiin vastaamaan uudisosan ilmettä. Rakennus on varsin onnistuneesti säilyttänyt alkuperäisen ilmeensä mittasuhteiden ja nauhamaisen yläikkunarivin säilyessä, mutta pintamateriaalimuutos pesubetonielementeistä valkoiseen rappauspintaan on muuttanut rakennuksen alkuperäistä julkisivuilmettä. Kirjastokerrokseen on sijoitettu keltaiset kehykset maisemaikkunoiden ympärille, jotka liittyvät kirjaston uutta pääsisäänkäyntiä vastaavalla keltaisella sävy maailmallaan vanhan osan kirjaston uudisosaan. Vanhan osan läpi kulkee yhteys torilta rakennuksen pohjoispuolen suojaisalle aukiolle.

Sisätilat

Rakennuksen ensimmäisessä kerroksessa sijaitsee kahvila, lehtienlukusali, taidenäyttelytila Terra sekä Hargula-sali. Toiseen kerrokseen sijoittuvat kirjaston lainaussalit: yksi alkuperäiseen, 1970-luvun rakennukseen ja toinen laajennusosaan. Tieto- ja taitokirjallisuuden käsittävä laajennusosan sali on kaksikerroksinen ja tilasta avautuu näkymiä sekä torin että Tampereentien suuntiin. Päätyseinälle on sijoitettu taiteilija Anssi Kasitonin Plymouth 68:a esittävä teos Vastaheitto.

Vanhassa osassa löytyy kaunokirjallisuusosasto sekä lasten ja nuorten osasto, musiikkiosasto soittohuoneineen sekä Kangasala-kokoelman tila. Lastenosastoon liittyy erillinen satutila Hiekkalinna. Laajennusosaan on sijoitettu myös ryhmätyöskentelytila sekä lukusali. Kolmannessa kerroksessa on henkilökunnan työ-, sosiaali- ja taukotilat. Kolmas kerros on rakennettu parvimaisesti, jolloin sisätiloista avautuu näkymiä alas kirjastosaliin.

Kirjaston sisäänkäynti sijoittuu laajennusosaan mutta lähelle alkuperäistä osaa. I-muotoinen portaikko kohoaa katkeamattomana ylimpään kerrokseen toisen kerroksen läpi, kulku henkilökunnan tiloihin on rajattu portilla. Toisesta kerroksesta on luonteva käynti siltarakennetta pitkin Säästökeskuksen kirjasto-osaan.

Alkuperäiseen osaan on toteutettu vuonna 2010 laaja peruskorjaus, jossa pintamateriaalit ja kalustus on uudistettu. Tila on avara ja sen keskelle on sijoitettu henkilökunnan tiloja, mikä jakaa tilan luontevasti kahdeksi pitkänomaiseksi osaksi. 1970-luvun rakennusosan huonekorkeus on matalahko, harmaa alakatto lisää tilan mataluudentuntua. Hyllykalusteet ulottuvat silmäkorkeudelle mahdollistaen pitkät näkymät avarassa lainaussalissa. Vaaleankeltaista on käytetty tehosteväriä kalustuksessa sekä julkisivupinnan lävistävässä ikkuna-aiheessa, joka tuo 2010-luvun muutoksen osaksi rakennuksen ulkoasua. Maisemaikkunat avaavat hienot näkymät sekä pohjoiseen että etelään torin suuntaan.

Kuva 12. Lainaussali on yli 7,5 metriä korkea. Näkymä parvikerroksen käytävältä.

Muutoksia vuoden 2010 jälkeen on toteutettu muun muassa lainaussalin asiakaspalvelupisteelle: vuonna 2022 poistettiin lajitteleva palautusautomaatti ja asiakaspalvelupiste muutettiin keskeisemmälle paikalle sekä vaihdettiin L-mallisesta kaarevaan, kaikilta sivuilta lähestyttävään malliin. Lisäksi alakerran lehtienlukusalin umpiovet vaihdettiin lasisiin, mikä avaa näkymiä kahvilan ja lehtisalin välille. Kalusteita on muutettu ja vanhan Säästökeskuksen puolen tilojen toiminnallisuutta, kalustusta ja värimaailmaa tullaan lähitulevaisuudessa uudistamaan.

Keskeiset muutokset ja säilyneisyys

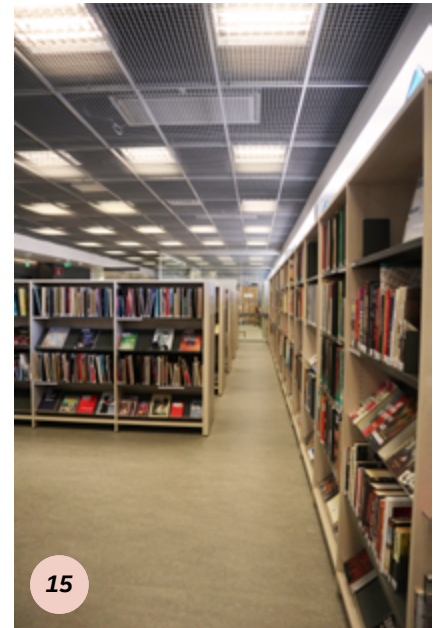
Kirjastoon 2009–2010 aikana toteutettu laajennus ja peruskorjaus on muuttanut merkittävästi kirjaston tiloja tuoden sille näkyvämmän roolin Kangasalan keskustassa. Alkuperäisessä osassa henkilökunnan tilojen paikalle on sijoitettu tietotori sekä kotiseutukokoelma, lastenosasto on entisellä paikallaan kaakkoiskulmauksessa. Lainaussalia on avarrettu poistamalla alkuperäisen osastojaon väliseiniä. Alun perin kirjastoon on ollut kulku keskiportaikosta. Säästökeskuksen rakennus on muuttunut myös ulkoasultaan merkittävästi peruskorjauksen myötä menettäen samalla osan rakennusajankohdalleen tyypillisistä piirteistä.

13

14

15

16

17

18

19

20

21

Kulttuurihistorialliset arvot

Rakennushistoriallinen arvo	arkkitehtoninen
Historiallinen arvo	sivistyshistoria
Ympäristöarvo	maisemallisesti keskeinen sijainti
Arvojen perustelu	Kangasalan pääkirjasto sijaitsee näkyvällä ja keskeisellä paikalla Kangasalan keskustassa. Massoittelu liittyy rakennuksen yhteen Kangasala-talon ja rakennus sointuu sekä tiivistyvän keskusta-alueen että avaran torialueen mittakaavoihin. Rakennus edustaa kahta erilaista rakentamisen aikakautta ja laajennuksen yhteydessä toteutettu peruskorjaus 1970-luvun Säästökeskuksen rakennuksessa liittyy kaksi rakennusmassaa toisiinsa. Kuitenkin peruskorjaus on muuttanut alkuperäisen 1970-luvun rakennusosan miltei tunnistamattomaksi, ja kirjastokokonaisuuden kerroksellisuutta on vaikea havaita. Laajennusosa edustaa 2000-luvun ensimmäisen vuosikymmenen rakentamista tyypillisine julkisivumateriaaleineen.
Arvoluokka	2

Edellisen sivun valokuvat:

Kuva 13. Kirjaston sisäänkäynti on järjestetty laajennusosasta läheltä alkuperäistä 1970-luvun osaa. Suorat portaot johtajavat maantasokerroksesta toiseen ja edelleen kolmanteen kerrokseen. Toisessa kerroksessa on portti, joka estää asiakaskäynnin kolmannen kerroksen henkilökunnan tiloihin.

Kuva 14. Näkymä laajennusosan lainaussalista, kuvassa oikealle jää käynti alkuperäisessä osassa sijaitsevaan toiseen lainaussaliin.

Kuva 15. Näkymä Säästökeskuksen alkuperäisosan lainaussalista. Tila uudistettiin täysin peruskorjauksen yhteydessä vuonna 2010.

Kuva 16. Näkymä Säästökeskuksen alkuperäisosan lainaussalista, jossa on käytetty tehostesävynä vaaleankeltaista.

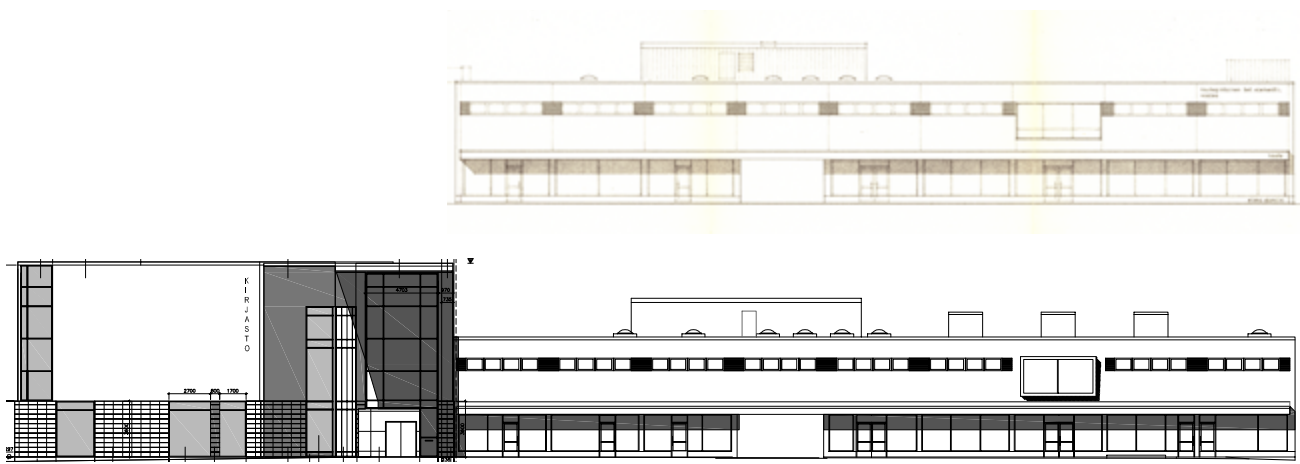
Kuva 17. Alkuperäisosaan on avattu kaksi kehystettyä maisemaikkunaa, joiden yhteydessä oleva ikkunapenkki soveltuu istuskeluun.

Kuva 18. Laajennusosan lainaussali on avara. Tiski uudistettiin kaarevanmalliseksi.

Kuva 19. Laajennusosan lainaussalin päätyseinää koristaa Anssi Kasitonin teos.

Kuva 20. Alkuperäisosan lainaussalin perällä on lastenosasto, jossa on matalat, värimaailmaltaan kirkaat hyllyt.

Kuva 21. Lastenosaston vieressä on satuhuone Hiekkalinnassa. Tilaan suunnitellaan päivitystä kalustuksen ja värimaailman osalta.

Kuva 22 (ylhäällä) Säästökeskuksen eteläjulkisivu. (Kangasalan rakennusvalvonnan arkisto, Pentti Lehtiluoto 1974.)

Kuva 23. Kirjaston laajennusosan ja Säästökeskuksen eteläjulkisivu. (Kangasalan rakennusvalvonnan arkisto, Teuvo Vastamäki 2009.)

Kirjalliset lähteet

Helen, Olli. (2013) Sakastin kaapista torin laidalle. Kangasalan kunnankirjasto 150 vuotta. Kangasala: Kangasalan kunta.

Kangasala-talo. Saatavilla [25.7.2023] <https://kangasala-talo.fi/kangasala-talo/arkkitehtuuri/>

Kangasalan kaupungin rakennusvalvonnan arkisto. Rakennuslupapiirustukset.

- Pentti Lehtiluoto / arkkitehtitoimisto Mikkola & Lehtiluoto, 1974.
- Teuvo Vastamäki, 2009.
- Pekka Koli / arkkitehtitoimisto Tilatakomo Oy, 2010.

Kangasalan kunta. (2009) Keskustakorttelin asemakaavamuutos, kaavaselostus. 29.6.2009. Saatavilla [26.7.2023] https://kartat.sweco.fi/static/kangasala/kaavayhdistelma/keskusta/liitteet/566_KAAVASEL.pdf

Kangasalan kunnantalot. (2009) Euroopan rakennusperintöpäivät Kangasalla, esite. Saatavilla [25.7.2023] <http://192.89.47.210/kangasala/online/Kavelykierros/Kunnantalot.pdf>

Ollanketo, Riitta. (1987) Kirjastoliike ja Kangasalan kunnan kantakirjasto. Seminaarityö, Paasikivi-opisto.

Pirkanmaan maakunnallisesti arvokkaat kulttuuriympäristöt. (2016) Pirkanmaan liitto. Saatavilla https://maakunta-kaava2040.pirkanmaa.fi/sites/default/files/raku_27052016.pdf

Raitio, Raine. (2017) Edelläkävijän roolissa. Kangasalan kunnan kaavoitus 50 vuotta. Saatavilla [25.7.2023] https://www.kangasala.fi/wp-content/uploads/2018/03/kaavhist_screen.pdf

Museovirasto. (2009) Valtakunnallisesti merkittävät rakennetut kulttuuriympäristöt: Kangasalan kirkko, kartanot ja suurtilat. Saatavilla [25.7.2023] http://www.rky.fi/read/asp/r_kohde_det.aspx?KOHDE_ID=1951

Vanhat kartat -sivusto. Saatavilla [26.7.2023] <https://vanhatkartat.fi>

Wigell, Vieno. (1994) Kirjastoelämää – yli neljä vuosikymmentä. Helsinki: Kirjastopalvelu Oy.

Suulliset lähteet

Nikara-Nummi, Annamari. Kirjastopalvelujohtaja. Kohdekäynti 25.7.2023.

Kuva 1. Kuhmalahden kirjasto kuvattuna idästä, Rautajärventien suunnasta.

Kuva 2. Kuhmalahden kirjasto sijaitsee Rautajärventien varressa Pohjan taajamassa, sijainti osoitettu keltaisella. (MML Paikkatietoikkuna 2023.)

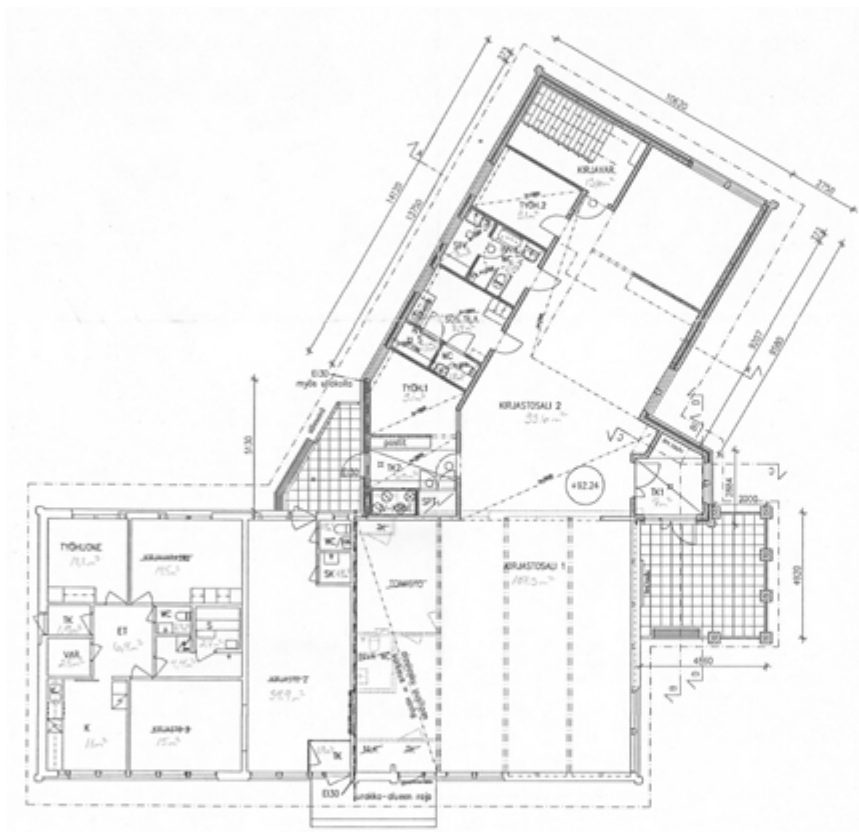

Kuva 3. Kuhmalahden kirjaston sijainti ortoilmakuvassa osoitettuna keltaisella. (MML Paikkatietoikkuna 2023.)

Kuvaus

Kuhmalahden kirjasto sijaitsee Pohjassa Rautajärventien varressa. Kirjasto on sijoitettu vuonna 1984 valmistuneeseen Kuhmalahden monitoimitaloon, jossa kirjasto toimii alkuperäisissä tiloissaan rakennuksen koillisosassa sekä vuonna 2008 valmistuneessa laajennusosassa. Alkuperäisen 1980-luvun rakennuksen on suunnitellut Kari Rainio ja laajennuksen Mauri J. Turkka, joka on suunnitellut muutamaa vuotta aiemmin valmistuneen Viialan kirjasto Vilkun. Kirjasto on yksikerroksinen, tiili- ja puuverhottu rakennus, joka on alun perin ollut suorakaiteen muotoinen. Kirjastolaajennus on liitetty rakennuksen pohjoispuolelle. Laajennus jatkaa saumattomasti rakennuksen ulkoarkkitehtuuria.

Inventointinumero	2023/0006
Kunta	Kangasala
Vanha kunta	Kuhmalahti
Kaupunginosa	Pohja
Rakennusten lukumäärä	1
Inventointipäivämäärä	2.8.2023
Kiinteistötunnus	.211-493-2-209
Osoite	Rautajärventie 26, 36840 Pohja
Kohdetyyppi	kirjasto
Nykyinen käyttö	kulttuuri, liike-elämä, vapaa-aika
Alkuperäinen käyttö	hoito, kulttuuri, liike-elämä, vapaa-aika
Rakentamisaika	1984 (valmistumisvuosi)
Korjausvuodet	2008 laajennus
Suunnittelija	Kari Rainio / arkkitehtuuritoimisto Kari Rainio Ky laajennus Mauri J. Turkka
Rungon muoto	monikulmainen
Kerrosluku	1
Perustus	betoni
Runko	rankorakenne
Vuoraus	rappaus, puupaneeli / -verhous
Katemateriaali	tiili
Katon muoto	satula

Kuva 4. Kuhmalahden kirjaston pohjapiirustus. Laajennusosa on sijoitettu vinottain alkuperäiseen suorakaidemassaan nähden. (Kangasalan kaupungin rakennusvalvonnan arkisto, Mauri Turkka 2007.)

Historia

Kirjastotoimen historia

Kuhmalahdella kirjaston alullepanija oli kappalainen A. A. Achander, jonka esityksestä kirjasto perustettiin ripillekäyneiltä perityin varoin vuonna 1874 Pennon kylään (Raitio 1996, 393; Helen 2013, 29). Kirjasto siirtyi vuonna 1879 kunnan hoitoon, koska sen sijaintia kirjaston sakaristossa ei katsottu toimivaksi. Sittemmin kirjasto toimi lukuisten kirjastonhoitajiensa kotona, kunnes kirjasto sijoitettiin vuonna 1892 kansakoulun yhteyteen. (Raitio 1996, 393–394.) Kuhmalahden pääkirjasto toimi 1900-luvun alussa kirkonkylässä, sen lisäksi kirjastoja oli tuolloin Pohjan kylässä ja Vehkajärvellä sekä työväenyhdistyksen kirjasto Tervaniemellä. Pohjan kylän kirjasto oli osa kunnallista kirjastoa, mutta sen suhteesta kirkonkylän pääkirjastoon ei ole tietoa. (Raitio 1996, 396.)

Pohjan lainausaseman kirjavarasto sijaitsi Saarioitten luona Maijalassa, josta se siirrettiin koululle vuonna 1937. Vuonna 1962 pääkirjasto siirrettiin Pohjan kansakoululle. (Raitio 1996, 395.) Kirjastolla oli oma pieni huoneensa koululla, ja muuton jälkeen pääkirjasto on pysynyt Pohjan kylässä (Helen 2013, 29). Pohjasta kehittyi 1950-luvulta lähtien kuntakeskus: siellä sijaitsivat kunnanvirasto, lopulta kirjaston lisäksi myös koulu sekä terveyskeskus (Hinnerichsen 2016, 6).

Parempia tiloja kirjastolle suunniteltiin jo vuonna 1965 (Wigell 1994, 106–107). Uudet, nykyisinkin käytössä olevat tilansa kirjasto sai kuitenkin vasta vuonna 1984 110-vuotisjuhlansa kunniaksi juuri valmistuneesta monitoimitalosta, ns. lääninhallituksen rahoituksella. Alkuperäisosan sali jaettiin kahteen osaan, joista toinen osoitettiin muuhun käyttöön (Lahtinen 2010, 347). Kirjastolle on alkuperäisissä lupapiirustuksissa merkitty monitoimitalosta 120 neliömetrin kokoiset tilat. Kuhmalahdesta tuli vuonna 1996 Suomen toinen kirjasto-posti. Vuoden 2011 kuntaliitoksen myötä Kuhmalahden kirjastosta tuli Kangasalan lähikirjasto. (Helen 2013, 178, 29.)

Kirjastoa laajennettiin vuonna 2008. Kirjastotoiminta oli laajentunut jossain vaiheessa myös rakennuksen eteläosaan, jotka olivat suunnitteluvaiheessa tarkoitettu postille ja apteekille. Laajennuksen yhteydessä nämä tilat on poistettu kirjaston käytöstä ja kirjaston tilat on sijoitettu alkuperäisiin pohjoispuolen tiloihinsa sekä laajennusosaan. Kirjastosali on laajentunut entisen tuulikaapin, wc-tilan ja toimistohuoneen paikalle, laajennusosaan on sijoitettu lastenosasto, lehtienlukusali, asiakaspalvelupiste ja sisäänkäynti sekä henkilökunnan tilat ja wc-tilat.

Rakennuspaikan ja rakennuksen historia

Pohjan kylän keskustan yleisilme on pääosin 1950-luvulta, mutta paikalla on sijainnut viimeistään keskiajalla muodostunut kyläkeskus. Rakennuspaikka on ollut Maijalan tilaa, josta ovat ilmeisesti peräisin punatiilinavetta, riviaitta ja maakellari Rautajärventien ja Vehkajärventien risteyksen lounaispuolella. Kirjaston paikalla on aiemmin sijainnut Iso-Maijalan tilan navetta. (Hinnerichsen 2016.)

Rakennus on suunniteltu monitoimitaloksi, jossa on alun perin sijainnut kirjaston lisäksi posti ja apteekki. Inventointihetkellä rakennuksessa toimi parturikampaamo ja terveydenhoitajan vastaanotto, joka tosin lopetti toimintansa elokuussa 2023. Rakennusta on laajennettu vuonna 2008 kirjaston puoleisesta osastaan.

Ympäristö ja pihapiiri

Kirjaston lounaispuolella Rautajärventien varressa sijaitsee entinen kunnantalo, joka on rakennettu vuonna 1903 Iso-Maijalan tilan päärakennukseksi ja muokattu 1950-luvun loppupuolella Kuhmalahden kunnantaloksi. Rakennuksen ulkoasu on 1950-luvun mukainen. (Hinnerichsen 2016.) Nykyisin rakennuksessa toimii Pelastuskeskus.

Kirjaston koillispuolella sijaitsee vuonna 1991 terveyskeskukseksi suunniteltu rakennus, joka on tyhjiillään. Rautajärventien varressa kirjaston ja entisen terveyskeskuksen koillispuolella sijaitsee vanha kauppa- ja apteekkirakennus Kauppala vuodelta 1952. Rautajärventien ja Ämmätsäntien risteyksessä sijaitsee vuonna 1980 valmistunut kalkkihiekkatiilipintainen osuuspankkirakennus Rahakulma. Osuuspankin vieressä sijaitsee helluntaiseurakunnan rakennus. Lisäksi alueella sijaitsee 1950-luvulla rakennettuja pientaloja, etelässä ja pohjoisessa avautuvat peltomaisemat. (Hinnerichsen 2016.) Kirjaston ja Rautajärvenkadun välissä sijaitsee nurmialue, jolla kasvaa mäntyjä ja vaahteroita. Kirjaston sivuilla on pysäköintialueita.

5

6

7

8

9

10

Kuva 5. Kirjaston alkuperäisosassa harjan alla on kattomuotoa mukailevat ikkunat kirjastosalin kohdalla.

Kuva 6. Laajennusosa on sijoitettu vinottain alkuperäisen rakennuksen pohjoispuolelle. Myös uudisosassa on käytetty samaa ikkunasommitelmaa päätyjulkisivussa. Kyseiseen päätyyn on sijoitettu lastenosasto.

Kuva 7. Laajennusosan myötä kirjasto sai uuden sisäänkäynnin kattolapteen alta, jota pilarit juhlallisesti kannattelevat.

Kuva 8. Kirjasto katujulkisivu. Alkuperäinen kirjaston sisäänkäynti näkyy pitkällä sivulla oikealla, lipputangon vieressä.

Kuva 9. Kirjaston alkuperäinen osa. Eteläpäädyssä on erillisiä liikehuoneistoja.

Kuva 10. Kirjasto pihan puolelta. Uusi osa jatkaa vanhaa osaa linjakkaasti mukautuen 1980-luvun ilmeeseen.

Kuva 11. Kuhmalahden kirjaston lainaussalissa puupinta luo lämpimän tunnelman sisätiloihin. Kuva alkuperäisestä 1980-luvun osasta.

Ulkoasu

Kuhmalahden kirjasto on yksikerroksinen, satulakattoinen rakennus, jonka alkuperäinen osa on valmistunut vuonna 1984. Alkuperäinen osa on suorakaiteen muotoinen ja kadunsuuntainen, se on vedetty sisään katulinjasta rajaten puistikko- ja pysäköintialueen eteensä. Alkuperäisosan pääjulkisivu onkin ollut kadunmyötäinen, ja käynnit sekä liiketiloihin että kirjastoon on sijoitettu vierekkäin tälle julkisivulle.

Kirjastoa on laajennettu vuonna 2008. Laajennus on omaksunut alkuperäisosan mittakaavan ja julkisivumateriaalit jatkaen lähes saumattomasti 1980-lukulaista ilmettä. Laajennuksen sijoittelu vinottain alkuperäiseen rakennusmassaan nähden luo erotettavissa olevan uuden kerrostuman, samoja julkisivumateriaaleja toistava laajennus sopeutuu muutoin alkuperäisosaan. Alkuperäisosan päätyjulkisivussa on kirjastosalin kohdalla harjanmuotoa mukaileva ikkuna-aukutus, jota myös laajennusosan päätyosassa on käytetty.

Laajennus on koskenut juuri kirjastoa, ja laajennus on muuttanut ratkaisevasti kirjaston pääsisäänkäynnin. Alun perin pitkältä julkisivulta avattu sisäänkäynti on edelleen hätäpoistumistie, mutta pääsisäänkäynti on sijoitettu laajennusosaan ja erotettu kattolapteen alta pilarien kannatteleamalla arkadilla. Rakennus on näin saanut huomattavasti suuremman arkkitehtonisen ilmeen myös Pohjan kyläkuvassa.

Sisätilat

Kirjaston tilat sijoittuvat sekä vanhaan että uuteen osaan. Vuonna 2008 kirjaston aputilat henkilökunnan tiloihin, wc-tiloihin ja varastoihin on sijoitettu uuteen osaan jättäen vanhan osan kokonaan kirjaston lainaussalikäyttöön. Muutos on luonut vanhasta osasta avaran ja yhtenäisen tilan, joka pääsee paremmin oikeuksiinsa.

Alkuperäisen osan interiööri on vaikuttava: liimapuupalkit, kattotuolit sekä katon puupanelointi luovat vaikuttavan tunnelman pienimittakaavaiseenkin tilaan. Palkkeihin on asennettu myöhemmin valaistus, joka

12

13

14

15

16

17

18

Kuva 12. Kirjaston alkuperäisessä lainaussalissa on puiset liimapuupalkit, kattoristikkorakenteet sekä panelointi.

Kuva 13. Alkuperäisen lainaussalin oikealla sivustalla ovat sijainneet wc-tilat sekä kirjavarasto ja toimisto.

Kuva 14. 1980-luvulla rakennetun lainaussalin kattomaailma.

Kuva 15. Näkymä uudisosasta kohti vanhaa osaa. Vasemmalle jää sisäänkäynti, jonka edustalla on asiakaspalvelutiski. Tiskin takana olevalle seinustalle on järjestetty henkilökunnan tiloja sekä asiakas-wc.

Kuva 16. Alkuperäisen osan päätyjulkisivussa on harjamuotoa myötäilevä ikkunasommitelma. Valaisimet on suunnattu korostamaan kattomuotoa.

Kuva 17. Uudisosaan on järjestetty lehtienlukusali pöytäryhmineen. Lastenosastoa erottaa seinäke.

Kuva 18. Lastenosastolla on päätyjulkisivussa myös kattolapteen muotoon suunniteltu ikkuna. Ikkunassa on tiffany-työ Nokkavat.

lämpimän sävynsä ansiosta tuo puunsävyn entistä paremmin esille. Koneellinen ilmanvaihto on koteloitu uudisosaan siten, että vanhemman osan kirjastosali on jäänyt kattomaailmaltaan koskemattomaksi.

Uudisosaan on sijoitettu pääsisäänkäynti tuulikaappeineen, joka avautuu suoraan lainaustiskille rakennuksen keskiosaan. Tiski palvelee paitsi kirjaston myös postin asiakaspalvelua. Tiskin takana on postin lajitteluun varattu huone. Uudisosan eteläpuolelle onkin sijoitettu vieretysten henkilökunnan tauko- ja sosiaali-tilat, kirjastonhoitajan huone, asiakas-wc sekä varastotilat. Aputilojen ryhmittely yhdelle seinustalle jättää muut tilat yhdeksi avaraksi tilaksi, jonne on sijoitettu lainaustiskin lisäksi lehtienlukusali sekä sen taakse seinäkkeellä erotettu lastenosasto.

Kirjahyllyt noudattavat suorakulmaista asetelemaa korostaen tilan selkeää jäsentelyä. Hyllyt on sijoitettu suurimmaksi osaksi vanhalle puolelle. Kirjahyllyt on suurimmaksi osaksi vaihdettu, muutamia vanhoja hyllyjä salista löytyy vielä. Kirjastossa on ollut vesivahinko, jonka myötä kalustusta on jouduttu korjaamaan ja uusimaan. Osa kirjaston kalusteista on saatu Tampereelta lahjoituksena, esimerkiksi lastenosaston hyllyt ovat vanhoja vinyylilevyhyllyjä. Kirjastossa on myös julkista taidetta, muun muassa taiteilija Teemu Luodon veistoksia. Uudessa ja vanhassa osassa on yhtenäinen muovimattolattia, joka on todennäköisesti uusittu laajennuksen yhteydessä vanhaan osaan.

Säilyneisyys ja keskeiset muutokset

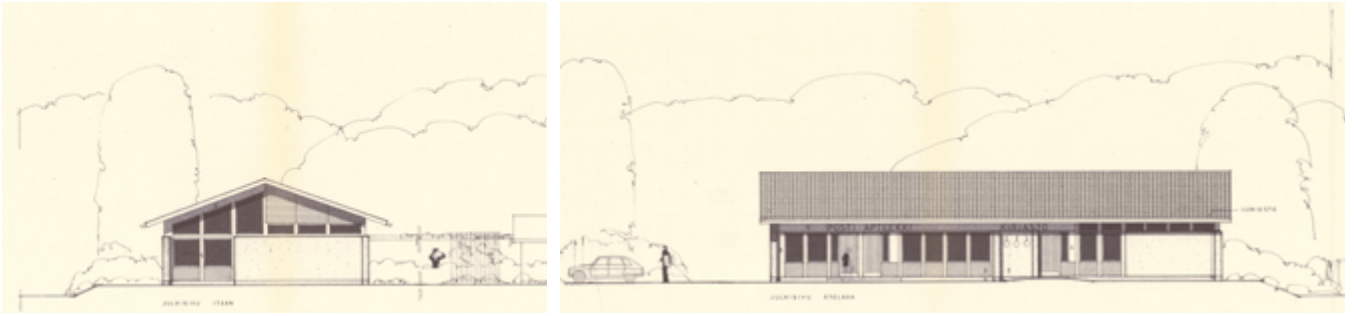
Kirjastoa on laajennettu vuonna 2008. Laajennus sopeutuu alkuperäiseen arkkitehtuuriin ja rakennuksen ulkoasuun luoden siihen massoitteilla ja sisäänkäynnin jäsentämisellä kuitenkin selkeän uuden kerrostuman. Sisätilojen osalta muutos on korostanut alkuperäisen lainaussalin arvokkuutta siirtämällä muut toiminnot lainaussalista uudisosaan.

Aikaisemmat inventoinnit

Kangasalan Kuhmalahden rantaosayleiskaavan ja kirkonkylän sekä Pohjan kyläosayleiskaavan kulttuuriympäristöselvityksessä (Hinnerichsen 2016) Pohjan kylän keskusta on arvioitu kulttuurihistoriallisesti arvokkaaksi aluekokonaisuudeksi, jolla on maisemallisia ja taloushistoriallisia arvoja. Lisäksi alue kertoo kunnan hallintohistoriasta 1900- ja 2000-luvuilla. Kirjasto on määritelty maisemalliseksi osaksi Pohjan keskustaa. Arvoluokkaa ei ole määritelty.

Kulttuurihistorialliset arvot

Rakennushistoriallinen arvo	arkkitehtoninen
Historiallinen arvo	sivistyshistoria
Ympäristöarvo	maisemallisesti keskeinen sijainti
Arvojen perustelu	Kuhmalahden kirjastossa on arvokas 1980-luvun interiööri kirjastosalissa, joka on säilynyt erityisesti kattomaailmaltaan alkuperäisenä. Kirjastolaajennuksen ja toimintojen uudelleenjäsentelyn myötä sali on saanut suuremman ja arvokkaamman roolin yhtenäisenä ja avarana tilana. Ulkoasultaan kirjasto on myös säilyttänyt 1980-lukulaisen ilmeensä niin mittakaavaltaan kuin julkisivuiltaan, laajennus luo uuden kerrostuman, joka on kuitenkin inspiroitunut alkuperäisosan arkkitehtuurista. Laajennus on nostanut kirjaston profilia julkisena rakennuksena sen korostaessa sisäänkäyntiä uudella massoitteeratkaisulla ja pilarikatoksella. Kuhmalahden kirjasto sijoittuu kerrostumaksi Pohjan kylätaajamaa, jonka pääasiallinen ilme on 1950-lukulainen.
Arvoluokka	2

Kuvat 19 ja 20. Alkuperäiset julkisivupiirustukset itään ja etelään.
(Kangasalan kaupungin rakennusvalvonnan arkisto, Kari Rainio 1982.)

Kuvat 21 ja 22. Lupapiirustukset kirjaston laajennuksesta, julkisivut koilliseen ja kaakkoon.
(Kangasalan kaupungin rakennusvalvonnan arkisto, Mauri J. Turkka 2007.)

Kirjalliset lähteet

Helen, Olli. (2013) Sakastin kaapista torin laidalle. Kangasalan kunnankirjasto 150 vuotta. Kangasala: Kangasalan kunta.

Hinnerichsen, Miia. (2016) Kuhmalahden rantaosayleiskaavan ja kirkonkylän sekä Pohjan kyläosayleiskaavojen kulttuuriympäristöselvitys 2016. Osa 2, rakennetun ympäristön inventointi. Pirkanmaan maakuntamuseo. Saatavilla [2.8.2023] https://www.kangasala.fi/wp-content/uploads/2018/04/32_Kuhmalahden-rakennetun-kulttuuriympariston-selvitys.pdf

Kangasalan kaupungin rakennusvalvonnan arkisto.

- Rakennuslupapiirustukset, Kari Rainio 1982.
- Rakennuslupapiirustukset, Mauri J. Turkka 2007.

Lahtinen, Mikko. (2010) Kirjastojen maa. Tampere: Vastapaino.

Raitio, Raine. (1996) Kuhmalahden historia III 1865–1995. Kuhmahti.

Vanhat kartat -sivusto. Saatavilla [9.8.2023] <https://vanhatkartat.fi>

Wigell, Vieno. (1994) Kirjastoelämää – yli neljä vuosikymmentä. Helsinki: Kirjastopalvelu Oy.

Suulliset lähteet

Anne Ahonen. Asiakaspalvelusihteeri. Kohdekäynti 2.8.2023.

Kuva 1. Kihniön kunnankirjasto kuvattuna lounaasta, Kihniöntien suunnasta.

Kuva 2. Kihniön kunnankirjasto sijaitsee Kihniöntien varressa, sijainti osoitettu taustakartalla keltaisella. (MML Paikkatietoikkuna 2023.)

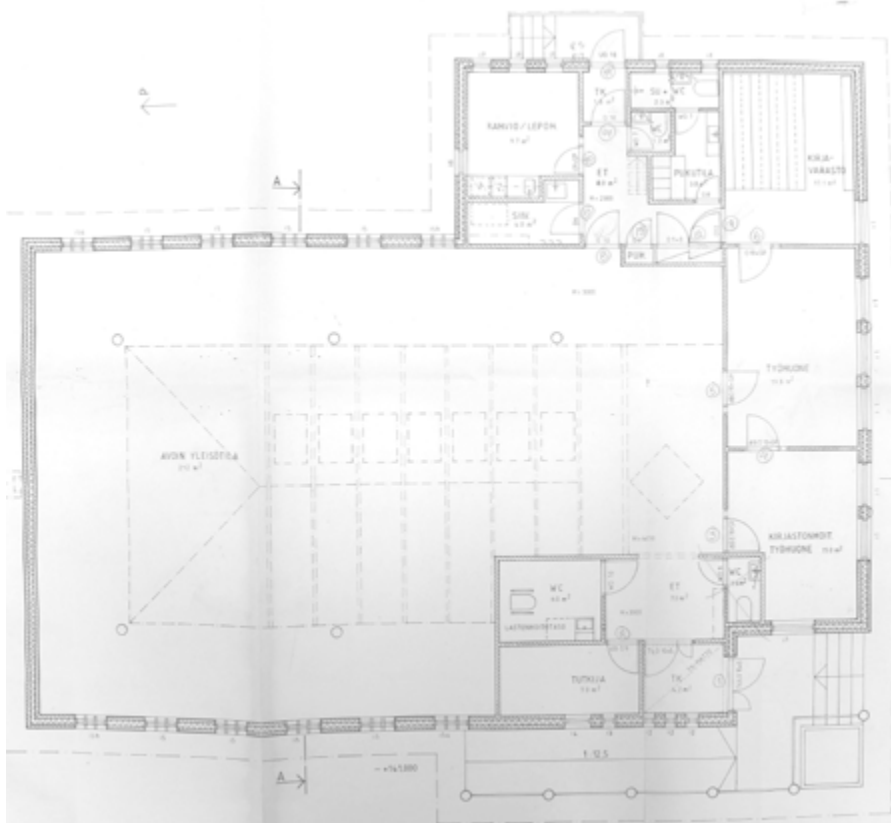

Kuva 3. Kihniön kirjasto sijaitsee muiden kunnallisten toimintojen yhteydessä kolmen kiinteistön alueella, kirjatorakennus rajattu sinisellä. (MML Paikkatietoikkuna 2023.)

Kuvaus

Kihniön kunnankirjasto sijaitsee kuntakeskuksessa kunnanvirastotalojen ja yhtenäiskoulun vieressä pääkatu Kihniöntien itäpuolella. Rakennus on valmistunut vuonna 1988 eikä siihen ole toteutettu suuria muutoksia. Kirjasto on kellertäväksi rapattu, sisäänkäynti on rakennuksen kulmassa portaikon ja arkadin reunustaman luiskan päässä. Rakennuksen torniaihe ja pilarikäytävä yhdessä vaaleankeltaisen rappauspinnan kanssa viittaavat klassisista arkkitehtuurista ammentavaan 1980-lukuun. Rakennuksen on suunnitellut arkkitehtitoimisto Jaakko ja Marja-Liisa Merenmies Ky.

Inventointinumero	2023/0007
Kunta	Kihniö
Kylä / kaupunginosa	Kirkonkylä
Rakennusten lukumäärä	1
Inventointipäivämäärä	27.7.2023
Kiinteistötunnus	.250-403-7-36; .250-403-7-87; .250-403-7-7
Osoite	Kihniöntie 44, 39820 Kihniö
Kohdetyyppi	kirjasto
Nykyinen käyttö	kulttuuri, vapaa-aika
Alkuperäinen käyttö	kulttuuri, vapaa-aika
Rakentamisaika	1988 (valmistumisvuosi)
Korjausvuodet	-
Suunnittelija	arkkitehti Jaakko Merenmies / arkkitehtitoimisto Jaakko ja Marja-Liisa Merenmies Ky
Rungon muoto	T
Kerrosluvu	1
Perustus	betoni
Runko	tiili, betoni
Vuoraus	vaaleanruskea rappaus
Katemateriaali	konesaumattu pelti
Katon muoto	auma

Kuva 4. Kihniön kunnankirjaston pohjapiirustus. Sisäänkäynti kuvassa alaoikealla, henkilökunnan tilat kiertävät kirjastosalia. (Kihniön kunnan rakennusvalvonnan arkisto, arkkitehtitoimisto Merenmies Ky 1987.)

Historia

Kirjastotoimen historia

Ensimmäiset merkinnät kansankirjaston perustamisesta Kihniön kansakoulun yhteyteen viittaavat vuoteen 1896 (Matikainen 1977, 2). Lisäksi vuonna 1894 perustetun Kihniön Nuorisoseuran sekä vuonna 1909 perustetun Nerkoonkylän nuorisoseuran yhteydessä toimi kirjastot. (Mäkelä 2007, 2–3.) Kihniön kantakirjasto on perustettu kunnanvaltuuston kokouksessa joulukuussa 1926. Kirjastoa pidettiin aluksi Kihniön Osuusmeijerin kokoustiloissa ja se oli auki yhden tunnin sunnuntaisin ja keskiviikkoisin. Vuonna 1930 kirjasto päätettiin sijoittaa Osuuskaupan kokoussaliin, josta maksettiin vuokraa Kihniön keskustelukerholle. Vuonna 1937 kirjasto sai oman huoneiston kunnan uudesta toimitalosta. (Matikainen 1977, 2–8.)

1950-luvulla kirjastolle päätettiin vuokrata kaksi huonetta, joista toinen osoitettaisiin lukuhuoneeksi. Kirjasto muutti vuokralle Matti Tannisen taloon vuonna 1957. Vuonna 1961 alettiin suunnitella kirjastotilojen sijoittamista kuntaan rakennettavaan kansalaiskoulurakennukseen. Vuonna 1965 kirjasto muutti kunnallisen keski- ja kansalaiskoulun tiloihin toimien samalla koulun oppilaskirjastona. (Matikainen 1977, 9–10; Mäkelä 2007, 5–6.) Kirjasto sijaitsi peruskoulun yläasteen tiloissa, mutta aikuisetkin olivat löytäneet kirjaston (Ilkka 1975).

Kuntaan perustettiin useita sivukirjastoja 1930-luvulta lähtien esimerkiksi Nerkoolle, Kankariin ja Jokikylässä (Matikainen 1977 6–7; Ylä-Satakunta 1977a), mutta kaikki sivukirjastot lakkautettiin vuonna 1963 ja toiminta keskitettiin pääkirjastoon (Ylä-Satakunta 1977b) ja 1970-luvulla Kihniössä toimi vain pääkirjasto (Matikainen 1970–1971). Lahdentaustaan perustettiin siirtokokoelma 1980-luvulla (Ilkka 1986).

Rakennuspaikan ja rakennuksen historia

Uusista tiloista haaveiltiin 1970-luvulla (Ylä-Satakunta 1977b). 1980-luvun puolivälissä alettiin suunnitella uuden kirjaston rakentamista yhdessä uuden kunnantalon sekä päiväkodin kanssa (Ilkka 1985). Uusi kirjastotalo maksoi noin 1 650 000 markkaa ja kalustaminen noin 200 000 markkaa, johon kunta sai valtionavustusta 86 % (Mäkelä 2007, 7). Kirjaston rakentaminen siirtyi vuodella suunnitellusta, sillä Yläne ja Vammala saivat avusta ennen Kihniötä (Ylä-Satakunta 1986).

Kirjasto sijoitettiin koulun ja kunnantalojen yhteyteen rakentamattomalle tontille. Tontilla on 1940-luvun lopulla sijainnut ilmeisesti koulun piharakennus. Kirjaston rakennustyöt aloitettiin lokakuussa 1987 (Ylä-Satakunta 1988). Harjannostajaisia vietettiin helmikuussa 1988. Rakennuksen suunnitteli mikkeliäinen arkkitehtitoimisto Merenmies, urakoitsijana toimi Rakennus Oy Veikko Pitsinki. (Ilkka 1988.)

Kirjasto otettiin käyttöön 1.9.1988 (Äyräs ym. 1989). Kirjastossa ei ole toteutettu suuria muutoksia: vuonna 2019 lainaus- ja palautusautomaatin saamisen myötä suuri palvelutiski korvattiin pienemmällä versiolla. Tiski siirtyi salin keskiosasta silloiselle lehtienlukupaikalle sisäänkäyntiä vastapäätä. Lainaussaliin vapautui tilaa, mikä mahdollistaa myös yleisötilaisuuksien järjestämisen. (Jokisalo 2018.) Omatoimiaika otettiin käyttöön vuonna 2021 (Jokisalo 2020).

Ympäristö ja pihapiiri

Kirjaston eteläpuolella sijaitsee vuonna 1906 rakennettu ja 1930 laajennettu vanha kansakoulu, joka on poistunut käytöstä ja jäänyt tyhjilleen uuden koulun valmistuttua vuonna 2013. Kirjaston pohjoispuolella sijaitsee vuonna 1984 rakennettu paloasema. Kihniöntien varressa sijaitsevat kaksi samanlaista vaaleanvihreää puurakennusta, jotka ovat molemmat kunnanvirastokäytössä. Varhaisempi on rakennettu vuonna 1937, toinen vuonna 1945. Kirjaston itäpuolella sijaitsee päiväkotit ja yhtenäiskoulu sekä koillisessa urheilukenttäalue. Kihniöntien varressa kirjastosta lounaaseen sijaitsee Kihniön helluntaiseurakunnan rakennus Saalem, joka on vuonna 1939 valmistunut valkeaksi rapattu rakennus, joka on toiminut niin asuntona, kansakouluna kuin autokorjaamonakin. (Dahlbacka ym. 2000, 419–421.)

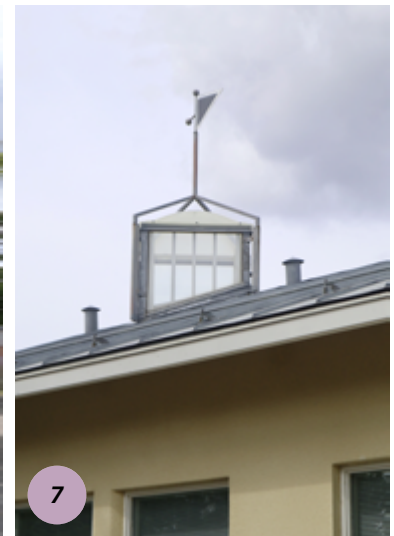
Kirjaston piha-alue on suurimmaksi osaksi asfaltoitua. Kirjaston pääjulkisivun edustalla sijaitsee sotamuistomerkki sekä istutuksia. Kirjaston ja vanhan koulun välissä kasvaa vaahtera, kirjaston itäpuolella rivi terijoensalavia.

5

6

7

8

9

Kuva 5. Kihniön kunnankirjaston pääjulkisivu Kihniöntien suuntaan. Rakennuksen edustalla on istuksia sekä sotien muistomerkki.

Kuva 6. Kirjaston sisäänkäynti on rakennuksen lounaiskulmasta. Katetulle sisäänkäynnille johtaa luiska, jota reunustaa pilarikäytävä.

Kuva 7. Kirjaston lasinen kattolyhty, jonka päässä on viiri.

Kuva 8. Kirjaston pohjoispuolella sijaitsee pysäköintialue. Lainaussalin kohdalla on korkeat ikkunat sekä itä- että länsipuolella. Henkilökunnan tilat sijoittuvat vasemmalla näkyvään siipeen.

Kuva 9. Umpinaiselle pohjoisjulkisivulle on asennettu ilmalämpöpumppu. Kapeat ikkunat ovat puisia.

Kuva 10. Näkymä kirjastosalista. Takana näkyvät ikkunat avautuvat kohti Kihniöntietä. Lainaussaliin tulvii valoa kattoikkunoista.

Ulkoasu

Kihniön kunnankirjasto on yksikerroksinen rakennus, jonka julkisivut ovat kellertäväksi rapattuja. Kirjastossa on puiset, valkoiset ikkunanpuitteet, kirjastosalissa on kolmiruutuiset, korkeat ja kapeat ikkunat. Kirjaston aumakatto levittyy katokseksi kirjaston pääsisäänkäynnin yli, joka on sijoitettu rakennuksen lounaiskulmaan. Pääsisäänkäynti on korostettu julkisivussa pilarikäytävällä. Sisäänkäynnin kohdalla kirjastosalin puolella on myös lasinen torniaihe, jonka päällä on kolmiomainen viiri.

Kirjaston pohjoisjulkisivu on umpinainen, ja rakennuksen pieni itäosan siipi käsittää henkilökunnan tauko- ja sosiaalitalat. Rakennus avautuu selkeimmin kohti Kihniöntietä.

Rakennus on klassistinen postmodernilla otteella: keltainen rappaus, pilarikäytävä ja aumakatto luovat kirjastolle juhlanan julkisen rakennuksen ilmeen. Rakennuksen ikkunat ovat paikoin rapistuneet, samoin teräsbetonipilareissa näkyy ruostumista.

Kihniön kunnankirjasto on keskustaaajamassa keskeisellä sijainnilla koulu-, päiväkot-, ja kunnantalorakennusten yhteydessä. Kunnantalot muodostavat kadun varrelle yhtenevän parin, kirjaston ja vanhan koulun vetäytyessä asteittain kauemmas katulinjasta.

Sisätilat

Rakennuksen päätila on kirjastosalin, joka avautuu sekä idän että lännen suuntiin korkein, kapein ikkunoin. Kirjastosalin keskellä on kattoikkunat, joita erottavat seinäkkeet heijastavat valoa tilaan. Kirjaston pohjoisjulkisivu on umpinainen. Hyllyjä on aineistomäärän kasvaessa lisätty.

Henkilökunnan työtilat on sijoitettu rakennuksen eteläpuolelle sisäänkäynnistä oikealle ja tauko- ja sosiaalitalat itäpuolelle, lainaustiskin taakse. Kirjavarasto on sijoitettu kaakkoisnurkkaan, ja sen lattia on kuormi-

tuksen vuoksi painunut. Sisätilat ovat säilyttäneet hyvin 1980-luvun tyyliä sekä pintakäsittelyiltään että kalustukseltaan.

Tilajäsentely on myös säilynyt ennallaan: suurin muutos on vuonna 2019 tiskin paikan ja lukupaikkojen sijoittelun vaihtaminen. Nyt tiski on sisäänkäyntiä vastapäätä. Aiemmin se sijaitsi kirjastosalin puolella, jossa nyt sijaitsee pitkä pöytä ja lehtilukupiste. Tiskin päällä ollut neliönmallinen loisteputkivalaisin poistettiin vuonna 2022. Vuonna 2019 lainaustiskin lisäksi tilattiin myös lainaus- ja palautusautomaatti. Vuonna 2019 kalusteet tilattiin Studiokalusteet Oy:lta (Jokisalo 2019).

Keskeiset muutokset ja säilyneisyys

Rakennukseen ei ole toteutettu merkittäviä muutoksia, vaan muutokset ovat liittyneet kalustukseen tai kirjaston toiminnallisuuden parantamiseen, esimerkiksi omatoimiaikaan ja palautuksen automatisoimiseen.

Kulttuurihistorialliset arvot

Rakennushistoriallinen arvo	arkkitehtoninen
Historiallinen arvo	sivistyshistoria
Ympäristöarvo	maisemallisesti keskeinen sijainti
Arvojen perustelu	Kihniön kunnankirjasto edustaa 1980-luvun loppupuolen laadukasta kirjastoarkkitehtuuria. Rakennus on säilyttänyt 1980-luvun asunsa sekä ulkoasultaan että sisätiloiltaan. Rakennus ilmentää pienenkin kunnan sivistyshistorian merkityksen kasvua 1980-luvulla, voimakkaan kirjastorakentamisen aikakautena.
Arvoluokka	2

Edellisen sivun valokuvat:

Kuva 11. Kihniön kunnankirjaston lastenosasto sijoittuu pääjulkisivulle. Kalustus on alkuperäistä.

Kuva 12. Kirjastosalin keskellä on kattoikkunarivi, jotka tuovat valoa keskelle tilaa. Taustalla ikkunat kohti Kihniöntietä.

Kuva 13. Kirjaston pääsisäänkäynti aukeaa kohti kaarevaa lainaustiskiä. Alkuperäisessä kalustussuunnitelmassa tiski on piirretty sijoitettavaksi tähän kohtaan. Tiski on kuitenkin aiemmin sijainnut keskemällä salia, ja sen yläpuolella sijainneet, neliömuotoon asetellut valaisimet poistettiin vuonna 2022.

Kuva 14. Kirjaston lainaussalissa on lehtienlukupiste ja pitkä pöytä, joka on sijoitettu kattoikkunoiden alle.

Kuva 15. Kattoikkunat on erotettu toisistaan seinäkkeillä, jotka heijastavat valoa tehokkaasti tilaan.

Kuva 16. Kattolyhty kuvattuna alhaalta. Kirjastossa on pyöreitä valaisimia 1980-luvulta.

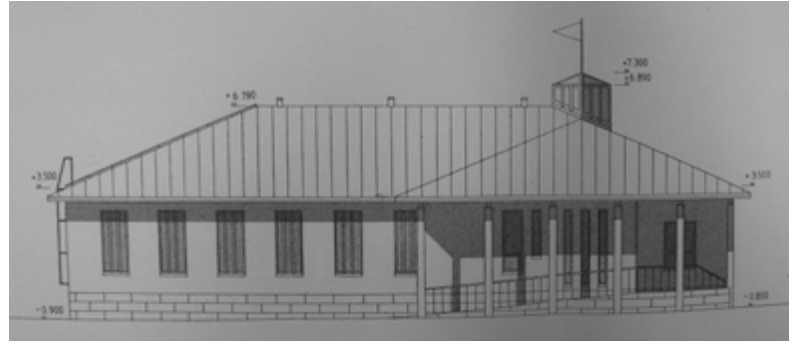
Kuva 17. Näkymä lainaussaliin. Matalat lehtihyllyt mahdollistavat pitkät näkymät tilassa. Hyllyt on sijoitettu suorakulmaisessa linjassa.

Kuva 18. Näkymä sisäänkäynnin edustalta kohti lainaussalia.

Seuraavan sivun kuvat:

Kuva 19. Kirjastosalin vanha tiski sijaitsi keskellä kirjastosalia. (Kihniön kunnankirjaston arkisto, ajoittamaton.)

Kuva 20. Kihniön kirjaston länsijulkisivu alkuperäisessä rakennuslupapiirustuksessa. (Kihniön kunnan rakennusvalvonnan arkisto, arkkitehtitoimisto Merenmies Ky 1987.)

Kirjalliset lähteet

Dahlbacka, Carol. Eriks, Stig. Kurikka, Antti. Eskelinen, Tuula. (toim.) (2000) Kotiseutumme Ikaalinen-Kihniö-Kuru-Parkano 1999–2000. Kruunupyy: Botnia-Foto.

Ilkka. (1975) 'Kihniön kirjaston käyttö lisääntynyt' julkaisussa Ilkka 18.2.1975.

Ilkka (1985) 'Kihniö rakentaa uuden kirjaston' julkaisussa Ilkka 21.11.1985.

Ilkka. (1986) 'Kihniö odottaa uutta kirjastoa' julkaisussa Ilkka 28.1.1986.

Ilkka. (1988) 'Kihniöön kirjasto jo maaliskuulla' julkaisussa Ilkka 11.2.1988.

Jokisalo, Laura. (2018) 'Kolmikymppinen kirjasto saa lainausautomaatin ja uuden asiakaspalvelutiskin' julkaisussa Ylä-Satakunta 18.12.2018.

Jokisalo, Laura. (2019) 'Kirjastoa uudistetaan heinäkuussa' julkaisussa Ylä-Satakunta 23.5.2019.

Jokisalo, Laura. (2020) 'Kirjastoon pääsee kohta muulloinkin kuin normaaleina aukioloaikoina' julkaisussa Ylä-Satakunta 18.11.2020.

Kihniön kunnankirjaston arkisto.

Kihniön kunnan rakennusvalvonnan arkisto. Lupapiirustukset, arkkitehtitoimisto Merenmies Ky, 1987.

Matikainen, Aino. (1977) Kihniön pääkirjasto 1927–1977. Kihniön kunnan kirjastolautakunta.

Matikainen, Jorma. (1970–1971). Lehtileike, julkaisu tuntematon. Kihniön kirjaston arkisto.

Mäkelä, Kristiina. (2007) Kihniön kirjastolaitos 80 vuotta. Kirjastolaitoksen historiaa ja Nerכון nuorisoseuran kirjastotoimintaa. Kihniö: Kihniön kirjasto.

Vanhat kartat -sivusto. Saatavilla [9.8.2023] <https://vanhatkartat.fi>

Ylä-Satakunta. (1977a) 'Kirjastotoimintaa 50 vuotta Kihniössä' julkaisussa Ylä-Satakunta 7.10.1977.

Ylä-Satakunta. (1977b) 'Kihniön kirjastoväki toivoo uusia tiloja' julkaisussa Ylä-Satakunta 12.10.1977.

Ylä-Satakunta. (1986) 'Kihniön kirjastotyöt siirtyvät vuodella' julkaisussa Ylä-Satakunta 11.4.1986.

Ylä-Satakunta (1988) 'Uusi kirjastorakennus ja kirjastotoiminta 60 vuotta' julkaisussa Ylä-Satakunta 23.11.1988.

Äyräs, Anneli. Haavisto, Tuula. Pohjavaltta, Terhikki. Ruhanen, Tuula. Vannela, Merja. (toim.) (1989) Kirjastovuosikirja 1988. Helsinki: Suomen kirjastoseura.

Suulliset lähteet

Latvajärvi, Paula. Kirjastonjohtaja. Kohdekäynti 27.7.2023.

Järvinen, Tea. Kirjastonhoitaja. Kohdekäynti 27.7.2023.

LEMPÄÄLÄN PÄÄKIRJASTO

LEMPÄÄLÄ-TALO

LEMPÄÄLÄ

Kuva 1. Lempäälän pääkirjasto on osa Lempäälä-talon rakennuskokonaisuutta. Kirjasto avautuu etelässä kohti Erik Ednerin puisto- ja torialuetta.

Kuva 2. Lempäälän pääkirjasto sijaitsee Lempäälä-talossa radan ja Manttaalitien välissä, sijainti taustakartalla keltaisella. (MML Paikkatietoikkuna 2023.)

Kuva 3. Lempäälän pääkirjasto ortoilmakuvassa. (MML Paikkatietoikkuna 2023.)

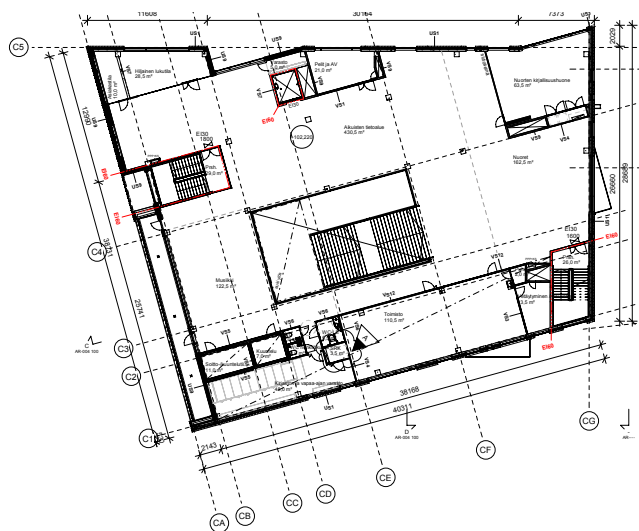
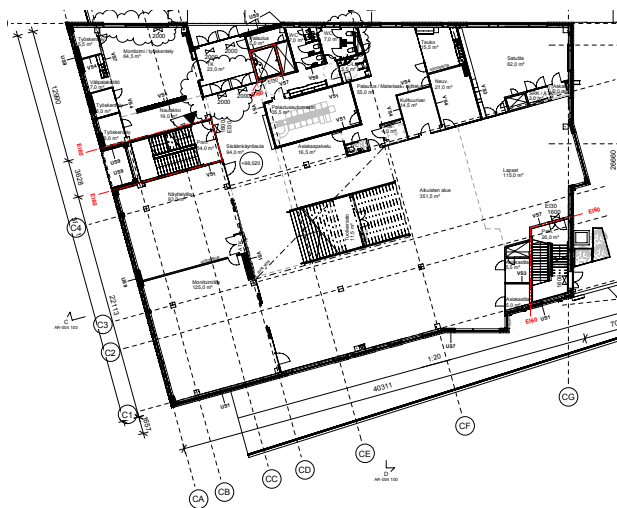
Kuvaus

Lempäälän pääkirjasto sijaitsee osana vuonna 2020 valmistunutta Lempäälä-talon rakennuskokonaisuutta, jonka on suunnitellut BST-Arkkitehdit-toimisto, pääsuunnittelijana Sergej von Bagh. Lempäälän kuntakeskukseen ja pääradan viereen sijoittuva rakennuskokonaisuus käsittää kolme rakennusta: A-, B- ja C-talot. Kirjasto sijoittuu C-taloon yhdessä kunnan yleisneuvonnan kanssa, ja rakennuksessa sijaitsee myös ravintola. Rakennusten julkisivut ovat tummanruskealla tiilellä verhoiltuja pois lukien radanvarren A-rakennuksen alumiinikomposiittilevyiset länsi- ja itäjulkisivut sekä kirjaston eteläjulkisivu, joka on perforoitua profiilipeltiä.

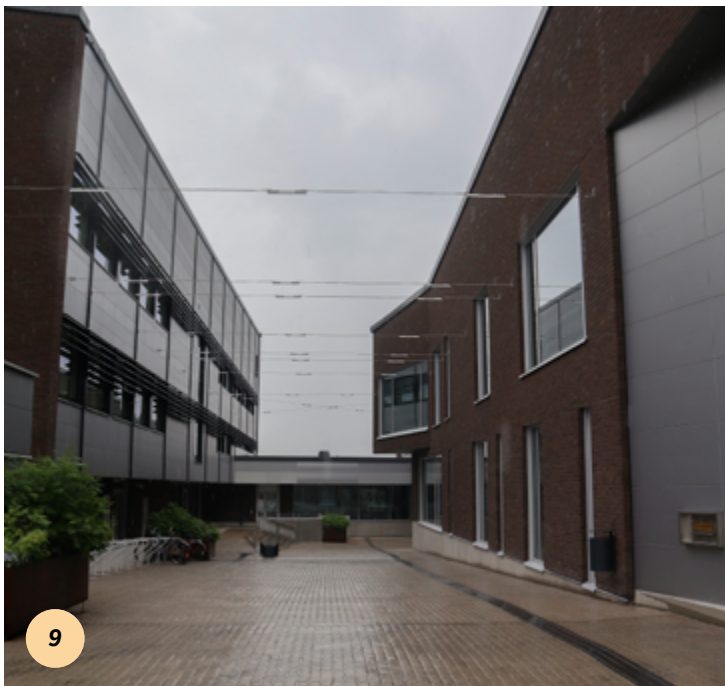
Inventointinumero	2023/0008
Kunta	Lempäälä
Kaupunginosa	Lempo
Rakennusten lukumäärä	3
Inventointipäivämäärä	22.6.2023
Kiinteistötunnus	.418-5-9903-1
Osoite	Manttaalitie 15, 37500 Lempäälä
Kohdetyyppi	kirjasto
Nykyinen käyttö	hallinto, kulttuuri, vapaa-aika, kokoontuminen, majoitus ja ravitsemus
Alkuperäinen käyttö	kulttuuri, vapaa-aika, kokoontuminen, majoitus ja ravitsemus
Rakentamisaika	2020 (valmistumisvuosi)
Korjausvuodet	-
Suunnittelija	Sergej von Bagh (pääsuunnittelija) / BST-Arkkitehdit Oy Jari Lantiainen (vastaava rakennussuunnittelija) / BST-Arkkitehdit Oy Pietari Poutanen (projektiarkkitehti) / BST-Arkkitehdit Oy
Rungon muoto	nelikulmio
Kerrosluku	kellari + 3 + ullakko
Perustus	betoni
Runko	betoni
Vuoraus	tummanruskea tiili, alumiinikomposiittilevy, perforoitu profiilipelti
Katemateriaali	bitumi
Katon muoto	käännetty harjakatto

Kuva 4. Lempäälä-talo kuvattuna kaakosta. Kirjastorakennus avautuu viereiseen puistoon. Rakennuksen vieritsee yhteys rakennusryhmän sisäpihalle.

Kuvat 5-7. Lempäälä-talon C-rakennuksen pohjapiirustukset. Ensimmäisessä kerroksessa sijaitsee lehtienukusali, toisessa ja kolmannessa kerroksessa kirjastosalit, joiden keskellä on auditoriomainen porraskatkaisu. (Lempäälän kaupungin rakennusvalvonnan arkisto, Sergej von Bagh 2018.)

Kuva 8. Lempäälä-talo kuvattuna koillisesta. Kuvassa vasemmalla näkyy kirjaston käsittävä C-rakennus, oikealla edustalla B-rakennus ja sen takana A-rakennus.

Kuva 9. Lempäälä-talon A-rakennus vasemmalla ja kirjaston C-rakennus oikealla. Kirjastossa on erkkeriulokkeet rakennuksen ylimmässä kerroksessa. A- ja B-talot yhdistyvät toisiinsa matalalla väliosalla, joka näkyy takana.

Kuva 10. Kirjaston pääsisäänkäynti hahmottuu kiilamaisena sisäänvetona länsijulkisivussa.

Historia

Kirjastotoimen historia

Lempäälässä kirjasto perustettiin vuonna 1861 ja samana vuonna käynnistettiin rahankeräys kirjaston hyväksi. Kirjasto oli käytännössä puuseppä Karl Axelbergin tekemä kaappi; sen alkuperäisestä sijoituspaikasta ei ole tarkkaa tietoa, mutta todennäköisesti se on sijainnut joko koulun tiloissa tai kirkon sakastissa. Kirjaston synty kytkeytyy Ahlmanin kouluun, joka liikkui pitäjältä toiseen ja kirjastokaappi sen mukana. Ahlmanin koulun lakkauttamisen ja kansakoulun aloittamisen myötä kirjasto on todennäköisesti sijoitettu Rantakartanoon pitäjätuvan ja koulun rakennukseen. Koulu muutti Ryynikän taloon, joka tuhoutui tulipalossa vuonna 1875. Kirjasto sijoitettiin evakkovaiheen jälkeen Ryynikän uuteen koulutaloon vuonna 1878. Kunnan kirjasto laajeni toimimaan koulujen yhteydessä. (Kalske 2011, 13–21.)

Vuoden 1918 sota aiheutti pitkän tauon kirjastokehitykseen Lempäälässä: vuonna 1921 kirjasto sijaitsi kunnantalolla, mutta oli ollut suljettuna vuodesta 1918 lähtien (Kalske 2011, 27). Kirjastotoiminta käynnistettiin uudelleen vuosien 1923 ja 1924 aikana ja kirjasto sai käyttöönsä yhden huoneen Nuijan talosta, vastavalmistuneesta kunnantalosta (Kalske 2011, 23–30, 35). Vuonna 1950 kirjastoon perustettiin lukusali (Kalske 2011, 42). Lempäälän kirjasto toimi yli 30 vuotta virastotalon toisen kerroksen tiloissa (Lahtinen 2010, 351). Vuoden 1951 saakka kirjasto toimikin kunnantalonsa 25-neliöisessä huoneessa, minkä jälkeen kirjasto muutti valtuustosalin. Kirjasto muutti kansakouluun ja takaisin kunnantalonsa tiloihin kunnanviraston muuttaessa Lempoisten keskustaan Mainiemeen. Nyt kirjasto sai myös lasten- ja nuortenosastot. (Kalske 2011, 42–43). Vuonna 1967 kirjasto muutti Mainiemeen kunnanviraston yhteyteen entisen postin tiloihin (Kalske 2011, 48).

Keväällä 1970 kirjasto muutti Länsimaa-nimiseen kerrostaloon, Osuuspankin omistamiin tiloihin, jossa oli aiemmin toiminut Kansaneläkelaitos (Kalske 2011, 51). 1979–1980 pääkirjaston toiminta siirtyi virastotalon yhteyteen, upouusiin tiloihin Aleksinvirastolle. Tilat oli suunniteltu varta vasten kirjastolle (Kalske 2011, 57–58.)

Kirjastolle perustettiin lukuisia sivukirjastoja 1940- ja 1950-lukujen vaihteessa (Kalske 2011, 40). Lempäälän kirjasto avasi vuonna 2006 Suomen ensimmäisen kirjastoautomaatti Kirjamaatin kauppakeskus Ideaparkkiin. Laitteeseen mahtui 448 kirjaa. Kokeilu lopetettiin vuokra-ajan umpeutuessa vuonna 2010. (Kalske 2011, 75–77.)

Rakennuspaikan ja rakennuksen historia

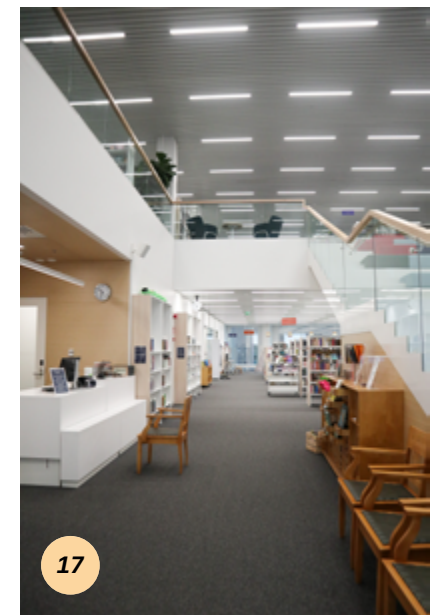
Rakennuspaikan vieressä sijaitsee 1976 käyttöön vihitty Hämeenlinnan-Tampereen rataosuus. Kirjaston tontti on ollut rakentamaton suurimman osan aikaa, pois lukien 1950–1960-luvuilla, jolloin paikalla on sijainnut vanhojen karttojen perusteella rakennuksia.

Kirjasto valmistui vuonna 2020 ja se otettiin käyttöön vuoden 2021 alussa. Merkittäviä muutoksia rakennukseen ei sen valmistumisen jälkeen ole tehty.

Ympäristö ja pihapiiri

Lempäälä-talo on yksi rakennuskokonaisuus, jonka rakennuksista kirjasto erottuu selkeimmin omana erillisenä rakennuksenaan sen rajautuessa Erik Ednerin puistoon omaleimaisella eteläjulkisivullaan. Rataa vasten sijoittuvassa A-rakennuksessa on kunnan virastot sekä kuntakonsernin yhtiöt, hyvinvointikioski sekä seurakunnan toimintoja. B-talo puolestaan toimii ideakeskuksena, jonka tiloja vuokrataan ulos erilaisille yrityksille. Lisäksi rakennusten yhteyteen sijoittuu noin 300 autopaikan pysäköintitalo Lempon parkki. Rakennusten yhteydessä toimii myös kaksi ravintolaa, toinen kirjaston kanssa samassa rakennuksessa ja toinen omissa, kioskimaisessa rakennuksessaan. Rakennusten lomitse kulkee Telkän Taipaleen kevyenliikenteenväylä, joka jatkuu Telkän Taipaleen siltana rautatien yli yhdistäen keskustan eri puolet toisiinsa.

Lempäälän keskusta on muuttunut merkittävästi rakennushankeen myötä. Lempäälä-talon itäpuolella sijaitsee Ryynikän vanha mylly sekä suojeluskuntatalona toiminut Manttaalitalo. Eteläpuolella sijaitsee lämpölaitos. Muutoin Lempäälä-talon rakennuksia ympäröivät 2020-luvulla valmistuneet, 5–6 kerroksisten kerrostalojen korttelit.

Radan länsipuolella sijaitsee vuonna 1876 rakennettu Lempäälän rautatieasema, joka on yksi harvoista Tampere-Hämeenlinna-rataosuudella säilyneistä varhaiskauden asemarakennuksista. Rautatieasema on valtakunnallisesti merkittävän rakennetun kulttuuriympäristön kohde (Museovirasto 2009). Muutaman sadan metrin päässä sijaitsee 1500-luvulla rakennettu Pyhän Birgitan kirkko, 1700-luvulla rakennettu kirkon kello-
lotapuli sekä 1960-luvulla rakennettu Lempoisten seurakuntakeskus (Pirkanmaan seurakuntatalot -inventointiraportti 2022; Dahlbacka ym. 2006, 226, 229). Kirkon ympäristö on osa Pirkanmaan maakunnallisesti merkittävää rakennettua kulttuuriympäristöä (2016, 80-81).

Ulkoasu

Kirjasto sijoittuu omaan rakennukseensa Lempäälä-talon kokonaisuudessa. Kolmesta rakennuksesta koostuvan kokonaisuuden julkisivut ovat pääasiassa tummanruskeaa tiiltä, jota rytmittää erikokoiset, metallipuitteiset ikkunat. Korttelin sisällä kulkee kevyenliikenteenväylä, joka nousee sisäpihalle kerroksen verran tarjoten rakennuksiin sisäänkäynnin kahdesta tasosta. Kirjastoon onkin käynti sekä sisäpihan Telkän-
taipaleelta että eteläpuolen puistoalueelta.

Kirjaston pääsisäänkäynti on eritelty tiilisestä yleishahmosta kolmiomaisella sisäänvedolla, joka on kaksi kerrosta korkea ja verhottu metallilla. Kirjaston pääsisäänkäynti sijoittuu Telkän-
taipaleen sillan näkymäpäänteeksi. Osaksi Lempäälä-talon kokonaisuutta on sijoitettu lukuisia veistoksia: kirjaston pääsisäänkäynnin vieressä sijaitsee Osmo Rauhalan corten-teräksestä valmistettu ”Taivas on suuri kirjasto” -veistos ja viherkannella rakennuksen vieressä sijaitsee Paula Salmelan pronssinen ”Tarkalla korvalla” -jänisveistos.

Kirjastorakennuksen eteläpuolelle sijoittuu Erik Ednerin tori ja puisto. Kirjaston eteläjulkisivu saakin puisto-
kokonaisuudessa suuren roolin ja se näkyy avarassa maisemassa kauas. Julkisivu saa yhtenäisen ilmeen-
sä kaksoisjulkisivusta, jossa läpikuultava metalliverhous häivyttää taakseen porrashuoneen lasipinnan
sekä julkisivun muut ikkunat. Ylemmät kerrokset muodostavat lipan sisäänvedetyn ensimmäisen kerroksen
päälle. Julkisivun taitekaton profiili sekä sisäänvedetty, särmionmuotoinen ja kuultokäsitelty puupaneloitu
parvekeratkaisu luovat julkisivuun dynaamista veistoksellisuutta.

Edellisen sivun valokuvat:

Kuva 11. Kirjaston kerrokset yhdistävä portaikko avautuu eteläjulkisivulle.

Kuva 12. Kirjastosta avautuu pitkiä näkymiä eri ilmansuuntiin: eteläjulkisivun näkymät yli Erik Ednerin puiston näyttävät kaksoisjulkisivun metalliverhouksen läpi.

Kuva 13. Eteläjulkisivun kaksoisjulkisivurakenteessa ulompi osa on perforoitua profiilipeltiä.

Kuva 14. Kirjaston pääsisäänkäynti avautuu suoraan kohti aulan pääportaikkoa ja asiakaspalvelutiskiä. Erillisessä tilassa sijaitsevan palautusautomaatin toimintaa pääsee seuraamaan ikkunan kautta.

Kuva 15. Viivamaiset valaisimet korostavat kirjaston vaalean alakaton linjoja. Lattia on tummanharmaata kokolattiamattoa, joka akustoi suurta tilaa. Hyllyissä toistuu valkea ja puunsävy, kalusteissa on käytetty tehoste-
veinä muun muassa sinistä, punaista ja vihreää.

Kuva 16. Kirjaston auditoriomainen pääportaikko avaa pitkiä näkymiä kerrosten välille. Alakerrassa näkyy erilinen näyttelytila sekä porrashuone lasiseinän takana, yläkerroksessa lainausosasto levittäytyy kohti etelä- ja länsijulkisivua.

Kuva 17. Vasemmalla asiakaspalvelupiste. Kirjasto on saanut vanhoja puisia kalusteita kunnanjohtajan toimistosta.

Kuva 18. Pääkirjaston aula, jossa auditoriomainen portaikko yhdistää kaksi lainaussalin kerrosta. Portaiden alla on varastotilaa.

Kuva 19. Kirjaston kolmannessa kerroksessa vasemmalle jää musiikkiosasto. Alemmassa kerroksessa näkyy lasiseinän takana näyttelytila ja sen vieressä oikealla porrashuone.

Kuva 20. Kirjaston ylimmässä kerroksessa on ilmanvaihtokonehuone. Katolle on avattu ikkuna, joka avautuu istuskeluportaikon päällä.

Sisätilat

Kirjaston kahteen kerrokseen sijoitetut lainaussalit ovat yhteydessä toisiinsa keskusportaikon kautta, joka toimii avoimena auditoriotilana toimien kirjaston yleisötilojen keskiönä. Porraskäytävä muodostaa kirjaston sisätiloille omalaatuisen tilaratkaisun ja uudelleen tulkitsee Alvar Aallon Viipurin kirjastoon suunnittelemaa kahden kerroksen yhdistävää porraskäytävää.

Kirjaston lainaussalin alempaan kerrokseen sijoittuu asiakaspalvelupisteen lisäksi lastenosasto satunurkkauksineen sekä kaunokirjallisuusosasto. Pääsisäänkäynnin yhteydessä on asiakaspalvelupisteen ja asiakas-wc-tilojen lisäksi erilliseen tilaan sijoitettu palautusautomaatti, jonka näkee aulasta. Henkilökunnan työtiloja neuvottelu- ja taukotiloineen on sijoitettu asiakaspalvelupisteen taakse rakennuksen länsipuolelle.

Työskentelytila Marjapussi rakennuksen lounaiskulmassa on mahdollista avata liukuoven kautta ulkotilaan ja sen toiminta liittyykin kiinteästi viereisen kioskin toimintaan. Marjapussin yhteydessä on myös vetäytymistiloja, asiakaskäyttöön tarkoitettu pieni keittiötila sekä viihtyisyyttä lisäävä viherseinä. Samasta kerroksesta löytyy myös näyttelytila Kaarnavene sekä monitoimitila Kompa, jotka ovat yhdistettävissä yhdeksi suuremmaksi tilaksi. Kaunokirjallisuusosaston yhteydestä löytyy myös näyttöpäätetyöskentelyyn sopivia vetäytymistiloja. Lainaussalin molempiin kerroksiin on sijoitettu nurkkaukset, jotka on varustettu palvelemaan asiakaspalvelupisteinä.

Ylemmän kerroksen on sijoitettu nuortenkirjallisuus ja nuorten oma tila Kirkonrotta, joka on siirtoseinin erotettavissa muusta kirjastosalista. Yleisestä ratkaisusta poikkeavasti lasten ja nuorten osastot on jaettu eri kerroksiinsa ikäryhmien erillisen tilantarpeen huomioimiseksi. Lisäksi ylemmässä kerroksessa sijaitsee tietokirjallisuuden sekä musiikin ja liikunnan osastot. Avoimesta yleisötilasta on erotettu pelitila Miinaharava sekä hiljainen lukusali Pasiassi. Musiikkiosaston yhteyteen sijoittuu soitto- sekä kuunteluhuoneet. Kirjaston henkilökunnan työtilat sijoittuvat kolmanteen kerrokseen itäjulkisivulle, josta luonnonvalo saavat paitsi avotoimisto myös varastotilat.

Kirjaston päätilat sijoittuvat kahteen ylempään kerrokseen, alimpaan kerrokseen sijoittuu lehtienlukusali sekä kunnan palvelukäytävän toimintoja että ravintola. Kerrokset yhdistyvät toisiinsa eteläpäädyssä olevalle leveällä porrashuoneella, josta avautuu näkymä Erik Ednerin puistoon metallisen kaksoisjulkisivun läpi.

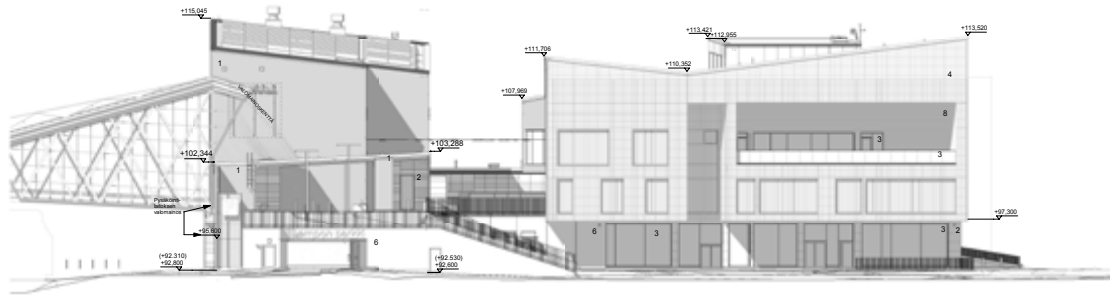
Kirjaston sisätilat ovat valoisat runsaan ikkuna-aukokuksen ansiosta, ja ikkunoista myös avautuu näkymiä jokaiseen ilmansuuntaan. Salin yläpuolella avautuu lyhtymäinen, sivuiltaan lasinen kattoikkuna. Rakennuksen valoisuutta lisäävät vaalea alakattopinta sekä vaaleat hyllyt. Viihtyisyyttä on pyritty lisäämään viherkasveilla sekä värikkäillä tekstiileillä. Kalustus on rakennukseen uutena tilattua, mutta kunnanjohtajan toimistosta on tuotu entisöityjä puisia kalusteita lainaussaliin. Rakennuksen sisätiloissa korostuu muuntojoustavuus esimerkiksi tilojen yhdistettävyyden ja erotettavuuden kautta. Rakennus mahdollistaa erikokoisten yleisö- ja yksityistilaisuuksien järjestämisen.

Keskeiset muutokset ja säilyneisyys

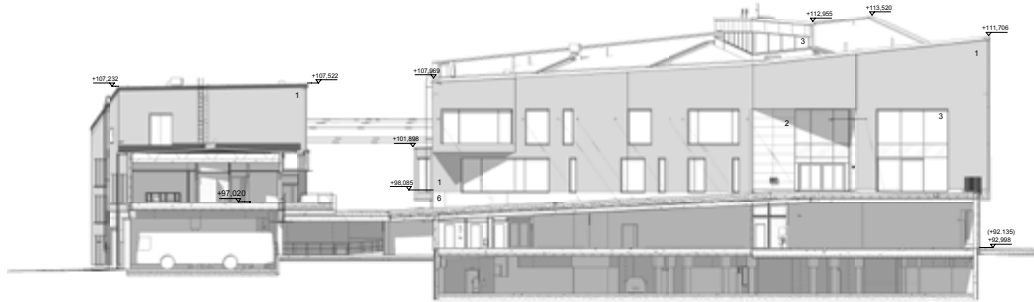
Kirjastoon ei ole tehty merkittäviä muutoksia sen valmistumisen jälkeen.

Kulttuurihistorialliset arvot

Rakennushistoriallinen arvo	arkkitehtoninen
Historiallinen arvo	sivistyshistoria
Ympäristöarvo	maisemallisesti keskeinen sijainti
Arvojen perustelu	Kirjasto on 2020-luvulle tyypillisesti sijoitettu osaksi palvelukeskittymää, mutta kirjastolla on silti rakennuskokonaisuudessa itsenäinen luonteensa. Rakennus edustaa materiaalivalinnoiltaan ja detajillaan laadukasta arkkitehtuuria. Kirjaston eteläjulkisivu on sommitelultaan harmoninen ja saa kaupunkikuvassa merkittävän roolin osana Erik Ednerin puistoaluetta.
Arvoluokka	2

Kuva 21. Lempäälä-talon eteläjulkisivu. Oikealla näkyy kirjaston julkisivu, vasemmalla kioskirakennus takanaan A-rakennus sekä Telkän Taipaleen silta. (Lempäälän kaupungin rakennusvalvonnan arkisto, BST Arkkitehdit 2018.)

Kuva 22. Lempäälä-talon länsijulkisivu. Oikealla näkyy kirjastorakennus ja kirjaston pääsisäänkäynti, vasemmalla B-rakennus. (Lempäälän kaupungin rakennusvalvonnan arkisto, BST Arkkitehdit 2018.)

Kirjalliset lähteet

BST-Arkkitehdit Oy. Verkkosivu. Saatavilla [3.7.2023] <https://www.bst-ark.fi/projekti/lempaala-talo/>

Dahlbacka, Carol. Eriks, Stig. Kurikka, Antti. Hautala, Milja. Kokkonen, Pauli. (toim.) (2006) Kotiseutumme Lempäälä-Vesilahti. Kruunupy: Botnia-Foto.

Kalske, Marja. (2011) Ahlmanin koululta Aleksille. Lempäälän kirjasto 1861–2011. Lempäälän kunnan kirjasto-palvelut.

Lahtinen, Mikko. (2010) Kirjastojen maa. Tampere: Vastapaino.

Lempäälän kaupunki. Lempäälä-talon yleisesittely. Saatavilla [3.7.2023] <https://www.lempaala.fi/lempaala-tieto/lempaala-talo/lempaala-talon-esittelyaineisto/>

Lempäälän kaupunki, rakennusvalvonnan arkisto. Lempäälä-talon pääpiirustukset, Sergej von Bagh, BST Arkkitehdit 2018.

Pirkanmaan maakunnallisesti arvokkaat rakennetut kulttuuriympäristöt. (2016) Pirkanmaan liitto. Saatavilla https://maakuntakaava2040.pirkanmaa.fi/sites/default/files/raku_27052016.pdf

Pirkanmaan seurakuntatalot 1945–1999. Moderni Pirkanmaa teemainventointi 2021–2022. (2022) Pirkanmaan maakuntamuseo.

Museovirasto. (2009) Lempäälän rautatieasema (2009) Valtakunnallisesti merkittävät rakennetut kulttuuriympäristöt RKY. Saatavilla [3.7.2023] http://www.rky.fi/read/asp/r_kohde_det.aspx?KOHDE_ID=4180

Vanhat kartat -sivusto. Saatavilla [3.7.2023] <https://vanhatkartat.fi>

Suulliset lähteet

Rikkilä, Jarkko. Kirjastopäällikkö. Kohdekäynti 22.6.2023

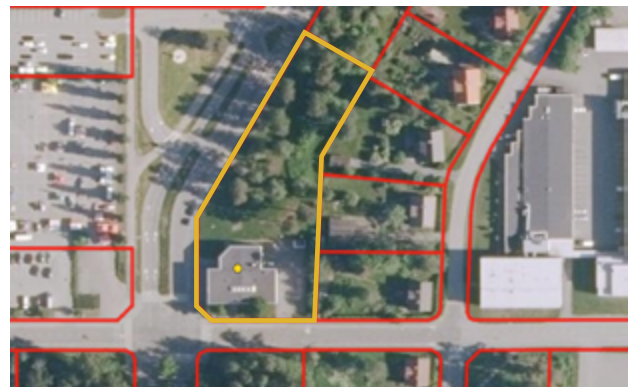
Joru, Jenni. Vastaava kirjastonhoitaja. Kohdekäynti 22.6.2023.

Kuva 1. Mäntän kirjasto Seppälän puistotien suunnasta kuvattuna.

Kuva 2. Mäntän kirjasto sijaitsee Seppälän puistotien ja Virtasalmentien risteyksessä, sijainti osoitettu taustakartalla keltaisella. (MML Paikkatietoikkuna 2023.)

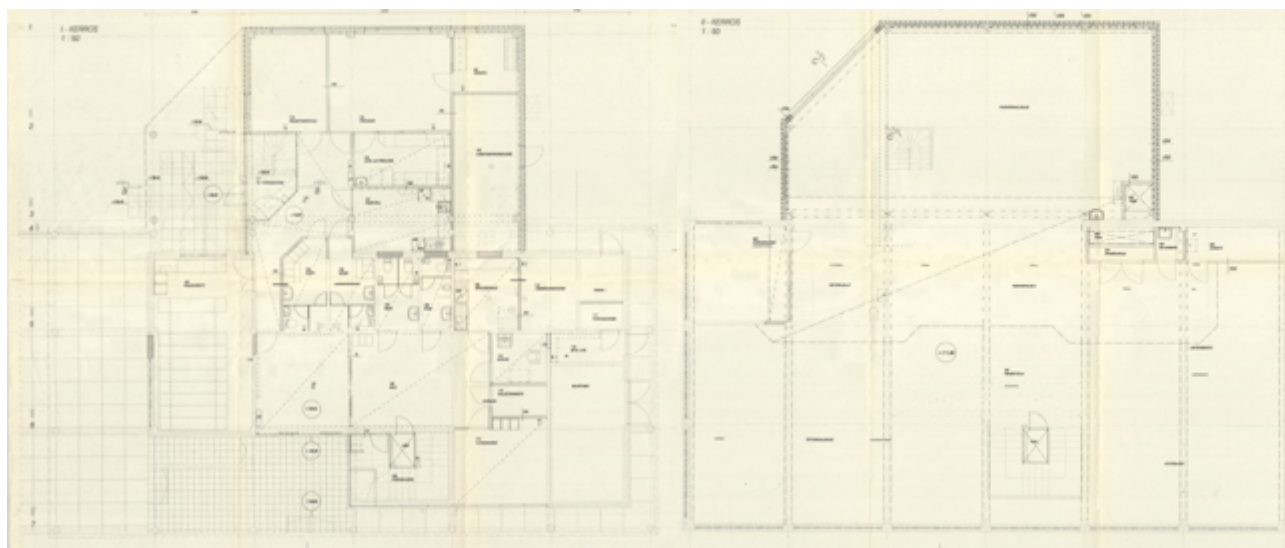

Kuva 3. Mäntän kirjaston sijainti ortoilmakuvassa, kiinteistöön rajautuu pohjoispuolen puistoalue. (MML Paikkatietoikkuna 2023.)

Kuvaus

Mäntän kirjasto on vuonna 1968 valmistunut, arkkitehti Olli Vikstedtin suunnittelema modernistinen kirjastorakennus. Suhteellisen pienestä koostaan huolimatta juhlava rakennus on modernistisen valkoinen ja sen toista kerrosta kannattelevat pilarit. Maisemallisesti kirjasto sijaitsee keskeisellä paikalla Mäntän pääkadun, Seppälän puistotien, pohjoispäässä kaupungintalon ja kauppatorin välittömässä läheisyydessä muodostaen kaupungin julkisten rakennusten alueen. Kirjastorakennusta on laajennettu 2000-luvun alussa Raimo Koivumäen arkkitehtuuri-toimiston piirustusten mukaan. Laajennusosa on onnistuneesti sovitettu alkuperäiseen suorakaiteenmuotoiseen osaan harmonisesti sekä materiaaleiltaan että mittakaavaltaan, joskin laajennus on oleellisesti muuttanut alun perin särmiömäisen rakennuksen massoitte- lua.

Inventointinumero	2023/0009
Kunta	Mänttä-Vilppula
Vanha kunta	Mänttä
Kaupunginosa	Koskela
Rakennusten lukumäärä	1
Inventointipäivämäärä	16.6.2023
Kiinteistötunnus	.508-1-152-10
Osoite	Seppälän puistotie 16, 35800 Mänttä
Kohdetyyppi	kirjasto
Nykyinen käyttö	kulttuuri, vapaa-aika
Alkuperäinen käyttö	kulttuuri, vapaa-aika
Rakentamisaika	1968 (valmistumisvuosi)
Korjausvuodet	1984 väliseinämuutokset 1995 vesikatto- ja räystäsmuutokset 2001 laajennusosa
Suunnittelija	arkkitehti Olli Vikstedt sisätilamuutokset 1984 kaupunginarkkitehti Jorma Tuomisto laajennusosa 2001 rakennusarkkitehti Raimo Koivumäki
Rungon muoto	T
Kerrosluku	2
Perustus	betoni
Runko	betoni
Vuoraus	betoni
Katemateriaali	muovipinnoitettu pelti
Katon muoto	tasa

Kuva 4 ja 5. Mäntän kirjaston ensimmäisen ja toisen kerroksen pohjapiirustukset. Ensimmäisessä kerroksessa henkilökunnan työtiloja, toisessa kerroksessa kirjastosali. (Mänttä-Vilppulan kaupungin rakennusvalvonnan arkisto, Raimo Koivumäki 2000.)

Historia

Kirjastotoimen historia

Mäntän kirjaston historia kytkeytyy G. A. Serlachiuksen perustamaan tehtaaseen ja vuonna 1882 toimintansa aloittaneeseen, tehtaankoulun yhteydessä toimineeseen lainakirjastoon. Työväenyhdistyksen kirjasto aloitti toimintansa vuonna 1912. Kirjasto toimi muutamaa vuotta aiemmin valmistuneessa työväentalossa, joka paloi vuonna 1914 kirjaston kirjojen ollen ainoa palosta säilynyt irtaimisto. Kirjasto toimi kirjastonhoitajana toimineen Anni Koskisen kotona, mistä kirjasto siirtyi uuden työväentalon tiloihin vuonna 1915. Kirjastoon saatiin lastenosasto vuonna 1922 ja seuraavana vuonna kunnallisen kantakirjaston oikeudet. Kirjasto siirtyi Mäntän kunnan omistukseen vuonna 1929. Kirjasto toimi työväentalon huoneiston ahtaiksi käyneissä tiloissa yli 50 vuoden ajan muuttaen omiin tiloihinsa vuonna 1968. Kirjasto sai yli kymmenkertaiset tilat aiempaan tilanteeseen verrattuna: 40 m² tiloista 450 m² tiloihin. Kirjaston toiminta laajenikin kirjalainaaamosta monipuoliseksi kulttuurilaitokseksi muun muassa musiikkivalikoiman ja satutuokioiden muodossa. (Hakaniemi 1972, 23–30; Lahtinen 2010, 336.)

Kirjasto päätettiin rakentaa omaksi rakennukseksi kauppalan omalla kustannuksella, jos valtionapua ei saataisikaan. Rakennuksen harjakaisia vietettiin huhtikuussa 1968 ja saman vuoden marraskuussa kirjasto pääsi muuttamaan uusiin tiloihinsa. Kirjaston vihkiäisiä vietettiin maaliskuussa 1969. (Hakaniemi 1972, 41.) Kirjasto oli kunnan ensimmäinen puhtaasti oma julkinen rakennus.

Rakennuspaikan ja rakennuksen historia

Seppälän puistotie on merkitty asemakarttaan jo 1920-luvulla, jolloin etelässä kadunpääteenä olisi sijainnut arkkitehti W. G. Palmqvistin suunnittelema Mäntän kirkko (1928) ja pohjoisessa Seppälän tilan portti. Seppälän puistotie rakentui 1950-luvulla Virtasalmentien kohdille, kirjaston tontin viereen. (Pohja 2015, 203.) Mäntän kauppalan ensimmäisen asemakaavan laati arkkitehti Heimo Kautonen 1940- ja 1950-lukujen taitteessa. 1960-luvulla kaupपालa alkoi tiivistyä asutuksen johtuen. (Mönkkönen 1998, 434–440.)

Kirjaston tontti on ollut rakentamatonta. Kirjaston rakennuspaikan vieressä, nykyisen Kauppatorin paikalla, on sijainnut Pahalampi, jonka kuivatus aloitettiin vuonna 1954. Vedenpinnan laskemisen jälkeen lampea käytettiin ylijäämämaiden ja louheiden kaatopaikkana, ja vähitellen kovapintaisesta kentästä muodostui Kauppatori. (Pohja 2015, 157–158.)

Kirjastossa on toteutettu muutoksia 1980- ja 1990-lukujen aikana. Väliseinä- ja tilankäyttömuutoksia on tehty 1980-luvulla kirjaston toisessa kerroksessa: lastenosaston ja siihen kuuluneen askarteluhuoneen väliseinät on purettu ja tila on yhdistetty muuhun lainaussaliin. 1990-luvulla kattoikkunat muutettiin kupumallisiin ikkunoihin.

Keskeisimpänä muutoksena kirjastoa laajennettiin vuosina 2000–2001. Laajennusosan myötä henkilökunnan työtilat sijoitettiin alimpaan kerrokseen. Kirjaston toinen kerros oli alun perin kauttaaltaan nauhaikkunaa, uudistuksessa aukotus muuttui muun muassa uudella maisemaikkunalla. Samassa yhteydessä asennettiin hissi. Vuonna 2016 kirjaston ala-aulaa remontoitiin ja samaan aikaan sisäseinä maalattiin. Tiski uusittiin vuonna 2015.

Ympäristö ja pihapiiri

Mäntän kirjasto sijoittuu Koskelaan, Seppälän puistotien varteen. Esplanadin suoran päätteissä sijaitsevat arkkitehti W. G. Palmqvistin suunnittelema Mäntän kirkko (1928) ja pohjoisessa arkkitehti Pekka Ilveskosken kaupungintalo (1979). Keltatiilinen kaupungintalo on monumentaalinen avarassa maisemassa, ja kirjaston laajennusosasta avautuukin näkymä kohti kyseistä rakennusta.

Seppälän puistotietä levennettiin 1950-luvun alussa, ja sen keskelle sijoitettiin nurmialue ja istutettiin lehmukset (Mönkkönen 1998, 496). Tällöin katu on ulottunut Koskelantielle saakka eli kirjastoa korttelia etelämäksi (Serlachius-museot n.d.). Seppälän puistotien varressa sijaitsee useita kulttuurihistoriallisesti merkittäviä rakennuksia, muun muassa 1950-luvulla rakennetut Alkon talo, entinen KOP:n pankkirakennus, entinen apteekki sekä Juvénin asuin- ja liiketalo (FCG 2015, 89–91).

Kuva 6. Mäntän kirjasto valmistumisensa jälkeen. (Mäntän kirjaston kokoelma.)

Kuva 7. Mäntän kirjasto valmistumisensa jälkeen vuonna 1968. Hyllyt on sijoitettu seinien viereen luoden avaran tilantunnon. (Mäntän kirjaston kokoelma.)

Kuva 8. Mäntän kirjasto vuonna 1968. Alun perin portaikko on ollut avonainen. (Mäntän kirjaston kokoelma.)

Kirjaston itäpuolella sijaitsee Mäntän koulukeskus ja Koskelan entinen kansakoulun alue. Kirjaston suunnittelija Olli Vikstedtin toimisto suunnitteli vuonna 1965 valmistuneen kauppaoppilaitoksen sekä vuonna 1959 valmistuneen Mäntän seudun kuntainliiton ammattioppilaitoksen. Koulualueen vanhin rakennus on vuonna 1905 valmistunut, yksikerroksinen puukoulu. Arkkitehti W. G. Palmqvist suunnitteli 1920-luvulla Koskelan kivikoulun sekä kivisen opettajanrakennuksen. (FCG 2015, 85–87.) Lisäksi kirjaston länsipuolella sijaitsee rintamamiestalojen alue sekä kerrostaloja. Seppälän puistotien länsipuolelle jää 1920–1950-luvuille ajoittuva omakotitaloalue (Lindblad 1977). Kirjaston alue ja Seppälän puistotien varsi onkin rakentunut noin 80 vuoden kuluessa hyvin monimuotoiseksi (Mönkkönen 1998, 453).

Kirjaston pääjulkisivun edustalla sijaitsi lehtipuita, jotka kaadettiin vuoden 2022 keväällä. Kirjaston itäpuolella sijaitsee pysäköintialue, pohjoispuoli on puistoa.

Ulkoasu

Kirjaston alkuperäinen arkkitehtuuri ottaa vaikutteita arkkitehti Le Corbusierin modernistisen arkkitehtuurin ikonista, Villa Savoye -rakennuksesta, jossa kaksikerroksinen särmiömassa on toisesta kerroksestaan nostettu pilareille ja jonka valkoista julkisivua jakaa yhtenäisesti jatkuva nauhaikkuna. Mäntän kirjaston Seppälän puistotien risteyksen puoleiset julkisivut on nostettu pilareille, jotka muodostavat arkadin ja terassin rakennuksen toisen kerroksen alle. Rakennus on valkoista betonia ja sen alkuperäistä osaa on kiertänyt kauttaaltaan yläikkunanauha.

Vuoden 2001 laajennuksessa keskeiset arkkitehtoniset piirteet on säilytetty ja laajennusosa jatkaa pila-riarkadia sekä ylänauhaikkunaa, tosin hieman pienempänä. Laajennusosa on harmonisessa suhteessa alkuperäiseen osaan, mutta kuitenkin erotettavissa siitä omana kerrostumanaan. Kuitenkin laajennuksen myötä särmiömäinen massoittelu ja yhtenäisen kappaleen leijuvuus on osittain kadotettu. Seppälän puistotielle avautuva suuri maisemaikkuna on laajennuksen keskeisin julkisivuihin vaikuttanut muutos, mikä avaa kirjaston yhteyden katutilaan uudella tavalla tarjotessaan näkymiä ulos.

Rakennuksen pääsisäänkäynti on luontevasti arkadin alla. Rakennuksen itäpuoli on huollon ja pysäköinnin aluetta. Rakennuksen pohjoispuolella on metsämäinen puistoalue.

Sisätilat

Kirjaston päätilat sijaitsevat toisessa kerroksessa, joka on muodostunut avaraksi lainaussaliksi. Hyllyt ovat olleet pääsääntöisesti sijoitettuna tuon ajan kirjastosuunnitteluihanteen mukaisesti seinää vasten yläikkunoiden alle jättäen salin avaraksi tilaksi. Alun perin seinin erillisiksi tiloiksi jaetusta tilasta on muodostunut yksi avara tila, joka joskin kalustusmäärän kasvaessa on menettänyt aiemman väljyytensä ja tilantuntunsa. Nauhaikkunoiden lisäksi keskiosan kattoikkunat tuovat kirjaston päätilaan valoa.

Laajennus sopii sisätiloissa saumattomasti yhteen alkuperäisosan kanssa, ja maisemaikkuna tuo uuden kiintopisteen kirjaston sisätiloihin. Alun perin portaikko sisäänkäynnin ja toisen kerroksen lainaussalin välillä on ollut avara ja juhlava. Esteettömän sisäänkäynnin järjestämiseksi U-muotoisen portaikon keskelle on sijoitettu hissi. Tila jää kuitenkin yläosastaan avoimeksi jokseenkin säilyttäen alkuperäisen luonteensa.

Laajennuksen yhteydessä alakertaan sijoitetut henkilökunnan työtilat ovat saaneet porrasyhteyden, joka on huomattavan samankaltainen pääportaikon kanssa ilman sekundääristä luonnetta. Alemman kerroksen tilajäsentely on myös muuttunut: nykyisen esteettömän WC:n, kalustevaraston ja digitointihuoneen paikalla on alun perin sijainnut kerhotila, joka on toiminut lehtienlukusalina. Tila on myös ollut jaettu erilliseen tuulikaappitilaan, jonka seinä on sittemmin purettu.

Kirjaston kalustus on säilynyt alkuperäisenä ikkunoiden alapuolella olevien hyllyjen osalta. Sitä on kuitenkin muutettu vuosien myötä. Vuonna 2016 kirjaston vaalea sävy maailma on muuttunut petrolinsiniseksi ja fuksiaksi maalattujen sisäseinien myötä.

9

10

11

12

13

Kuva 9. Mäntän kirjaston alkuperäinen pääjulkisivu on säilynyt hyvin alkuperäisenä.

Kuva 10. Mäntän kirjasto kuvattuna lounaasta, missä katsottuna rakennus ilmenee pitkälti 1960-luvun asu-
saan.

Kuva 11. Kirjaston 2000-luvun laajennus näkyy kuvassa vasemmalla, alkuperäinen osa oikealla. Laajennus
jatkaa 1960-luvun arkkitehtuuria onnistuneesti.

Kuva 12. Mäntän kirjasto kuvattuna kaakosta. Kuvassa vasemmalla näkyy Seppälän puistotien ja Virtasal-
mentien risteys sekä tori, oikealla kirjaston pysäköintialue. Rakennuksen itäjulkisivulle on sijoitettu huoltotiloja.

Kuva 13. Kirjasto kuvattuna pohjoispuolelta, jossa näkyy laajennusosan ja alkuperäisosan liitos.

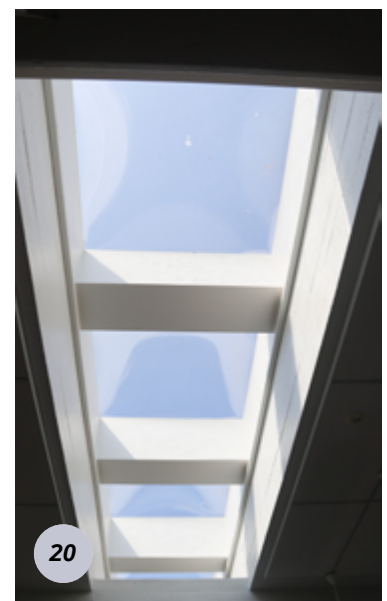
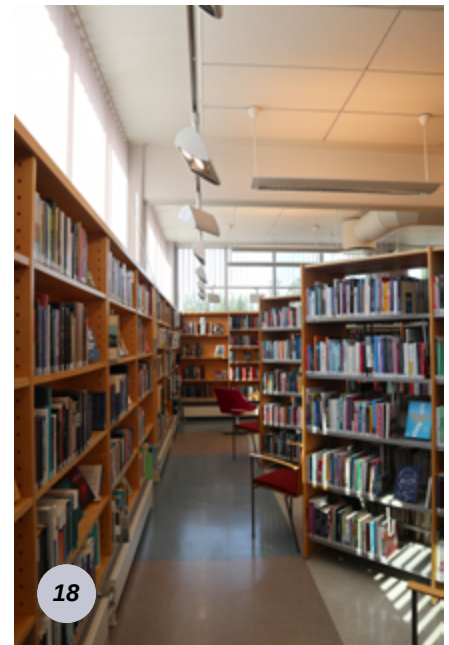
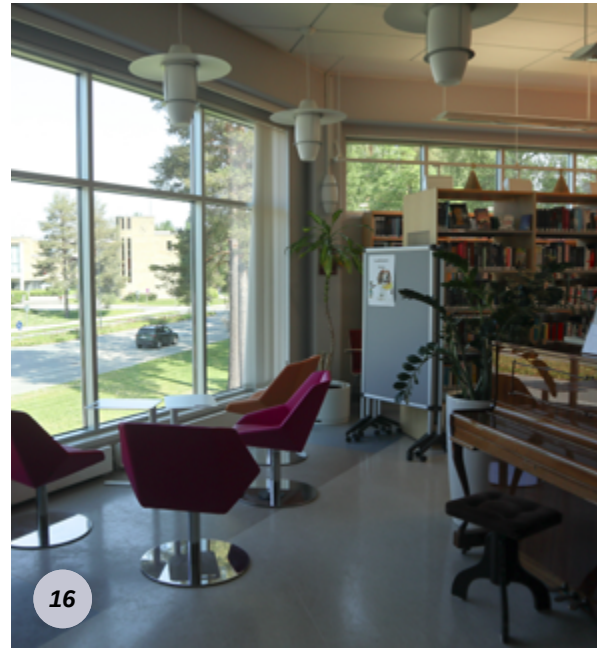
Kuva 14. Näkymä Mäntän kirjaston lainaussalista alkuperäisestä osasta.

Keskeiset muutokset ja säilyneisyys

Rakennukseen on toteutettu pienempiä teknistä toimivuutta edistäviä muutoksia, esimerkiksi kattoikkunoiden muuttaminen kupumalliseksi, millä ei ole ollut merkittävää vaikutusta rakennuksen ulkoilmeeseen. Merkittävin muutos on ollut vuoden 2001 toteutettu laajennus, joka on muuttanut paitsi tilanjakoa myös ulkoarkkitehtuuria. Laajennuksen myötä selkein funktionalistinen massoittelu on rakennuksesta kadonnut, mutta laajennusosa sopii materiaaleiltaan ja julkisivukompositioltaan alkuperäisosaan.

Kulttuurihistorialliset arvot

Rakennushistoriallinen arvo	arkkitehtoninen
Historiallinen arvo	sivistyshistoria
Ympäristöarvo	maisemallisesti keskeinen sijainti
Arvojen perustelu	Mäntän kirjasto edustaa Pirkanmaan kontekstissa harvinaistunutta 1960-luvun kirjastoarkkitehtuuria. Kirjasto on edustanut tyyli- ja muotomallista modernistista ihanteita mukailevaa rakentamista, jonka alkuperäisen massoittelun laajennusosa on tosin muuttanut. Kuitenkin julkisivut ja julkisivusommitelma ovat säilyneet hyvin ja laajennus jatkaa onnistuneesti kirjaston ilmettä. Sisätilojen päätökset ovat myös säilyneet laajennuksesta ja tilajaon muutoksista huolimatta.
Arvoluokka	1

Edellisen sivun valokuvat:

Kuva 15. Näkymä kirjaston sisäänkäynniltä. Alun perin portaikko on ollut avonainen, hissi on lisätty 2000-luvun alun laajennuksen yhteydessä. Kirjaston sisäseiniä on maalattu vuonna 2016 petrolinsiniksi. Sisäänkäynnin yhteyteen on myös sijoitettu opastuskylttejä, jotka johdattavat kävijää toiseen kerrokseen.

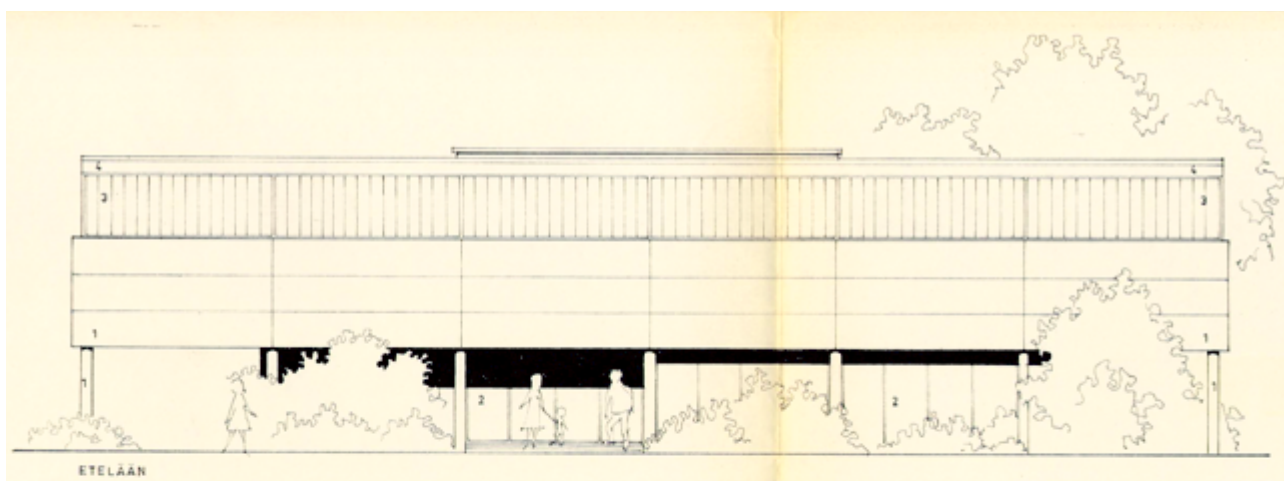
Kuva 16. Kirjaston laajennusosan ikkunasta avautuu maisemaikkuna Seppälän puistotielle ja kohti kaupungintaloa.

Kuva 17. Kirjastosali kuvattuna lainaussalin pohjoisosasta: henkilökunnan tiloihin johtava portaikko ja hyllyjen takaa loistava nauhaikkunarivi.

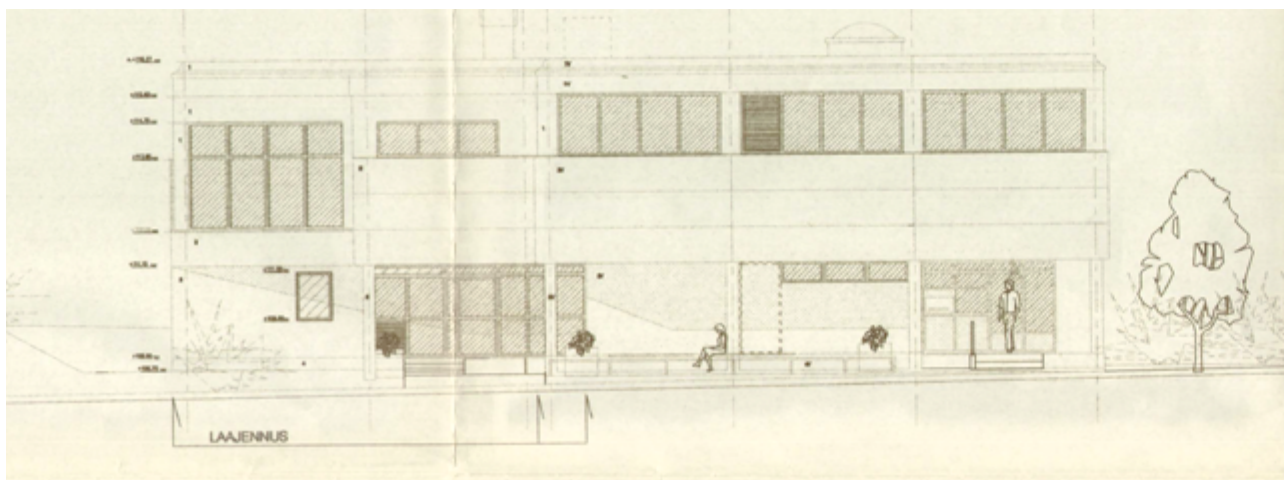
Kuva 18. Seinää vasten sijoitetut hyllyt sopivat saumattomasti yhteen yläikkunoiden kanssa.

Kuva 19. Kirjaston kokoelman kasvaessa lattiapinta-ala on otettu hyllykäyttöön. Alkuperäinen avaruuden tuntu on kadonnut kirjaston hyllymäärän lisääntyessä.

Kuva 20. Alkuperäiseen kirjastosaliiin saadaan valoa myös kattoikkunasta, jonka lasitus on muutettu kupumalliseksi 1990-luvulla.

Kuva 21. Alkuperäinen piirustus Mäntän kirjaston eteläjulkisivusta (Mänttä-Vilppulan kaupungin rakennusvalvonnan arkisto, Olli Vikstedt 1967).

Kuva 22. Piirustus Mäntän kirjaston länsijulkisivusta, vasemmalla laajennusosa. (Mänttä-Vilppulan kaupungin rakennusvalvonnan arkisto, arkkitehtuuri toimisto Raimo Koivumäki 2000).

Kirjalliset lähteet

FCG. (2015) Mänttä-Vilppulan keskustaajaman osayleiskaava 2030. Rakennetun ympäristön selvitys. FCG Suunnittelu ja tekniikka Oy. Saatavilla [21.8.2023] https://www.manttavilppula.fi/site/assets/files/8312/05_rakennetun_ympariston_selvitys_hweb.pdf

Hakanen, Kyllikki. (1971) Mäntän kauppalankirjasto 1912–1969. Aikuistenkasvatusopin sivulaudatututkielma. Tampereen yliopisto.

Hakanen, Kyllikki. (1972) 'Yleiset kirjastot 1900-luvun alusta nykypäiviin' teoksessa Mänttä – mänttäläisittäin. Toim. Heinonen, Niilo J. Mänttä: Mäntän kauppalan Kulttuurilautakunta, s. 23–42.

Lahtinen, Mikko. (2010) Kirjastojen maa. Tampere: Vastapaino.

Lindblad, K-E. (1977) Selvitys Mäntän kaupungin rakennusperinteestä kaupunginosittain.

Mönkkönen, Mauri. (1998) Mäntän historia 1948–1992. Jyväskylä: Gummerus Kirjapaino Oy.

Mäntän kirjaston arkisto, vanhat valokuvat.

Mänttä-Vilppulan kaupunki, rakennusvalvonnan arkisto.

- Mäntän kauppalankirjaston rakennuslupapiirustukset, Olli Vikstedt 1967.
- Mäntän kaupunginkirjaston rakennuslupapiirustukset, Jorma Tuomisto 1984.
- Mäntän kaupunginkirjaston rakennuslupapiirustukset, 1995.
- Mäntän kaupunginkirjaston rakennuslupapiirustukset, Raimo Koivumäki 2000.

Pohja, Markku. (2015) Mäntän paikat ja paikannimet. Orivesi.

Serlachius-museot (n.d.) Kotiseutuni-näyttelyn taustamateriaali. Saatavilla [21.8.2023] https://peda.net/manttavilppula/vk/opettajat/linkkej%C3%A4/sk/kt:file/download/1a93a18f2af3da45d64b9f0d8a65539b8a3b6594/Kotiseutuni_Taustamateriaali.pdf

Vanhat kartat -sivusto. Saatavilla [16.8.2023] <https://vanhatkartat.fi>

Vehkaniemi, Anneli. (toim.) (2020) Arkkitehtuuriopas taidekaupunki. Jyväskylä: Kirjapaino Kari.

Suulliset lähteet

Vanha-Juhe, Riitta. Kirjastopalvelupäällikkö. Kohdekäynti 16.6.2023.

Leppäaho, Sanna. Kirjastonhoitaja. Kohdekäynti 16.6.2023.

Nikoskinen, Nana. Kirjastovirkailija. Kohdekäynti. 16.6.2023.

Korkka, Antti. Kulttuuripäällikkö. Kohdekäynti. 16.6.2023.

Kuva 1. Nokian kirjasto- ja kulttuuritalo Virta kuvattuna Härkitien ja Välikadun risteyksestä.

Kuva 2. Nokian kirjasto- ja kulttuuritalo sijaitsee Härkitien ja Välikadun risteyksen lounaispuolella, sijainti osoitettu taustakartalla keltaisella. (MML Paikkatietoikkuna 2023.)

Kuva 3. Rakennuksen sijainti ortoilmakuvassa. (MML Paikkatietoikkuna 2023.)

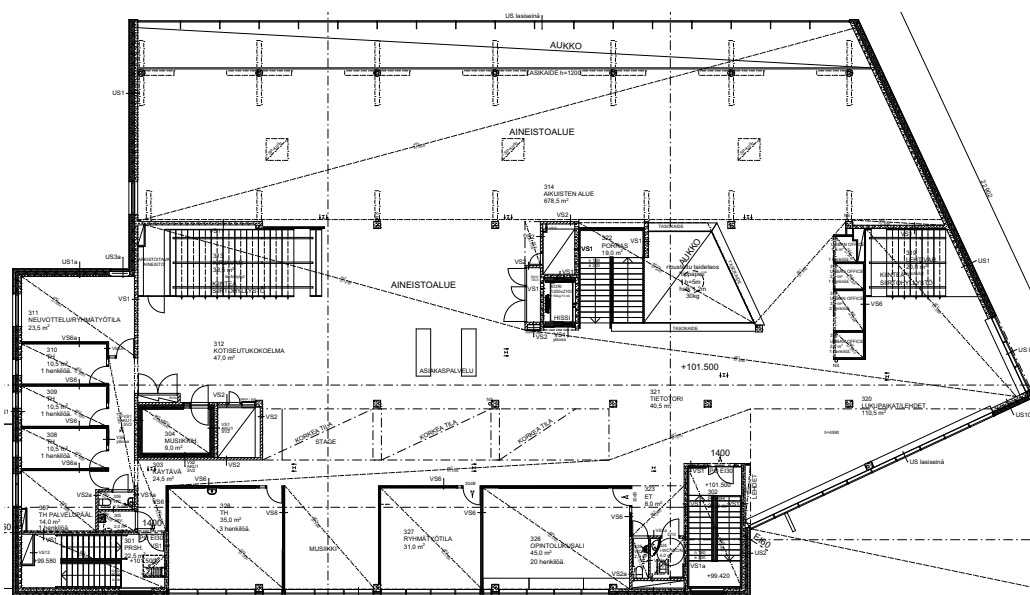
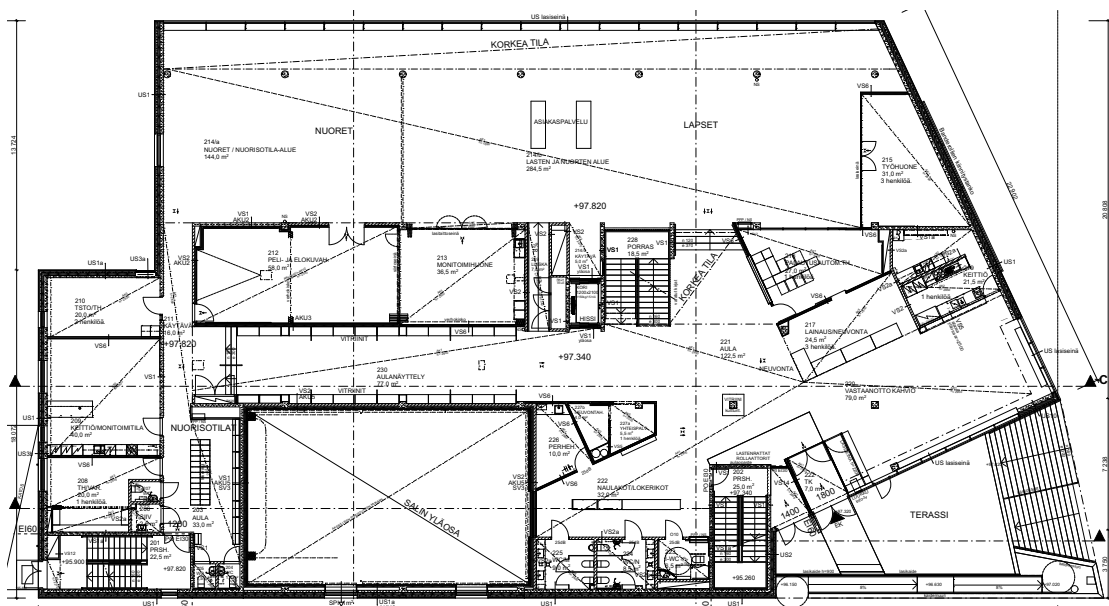
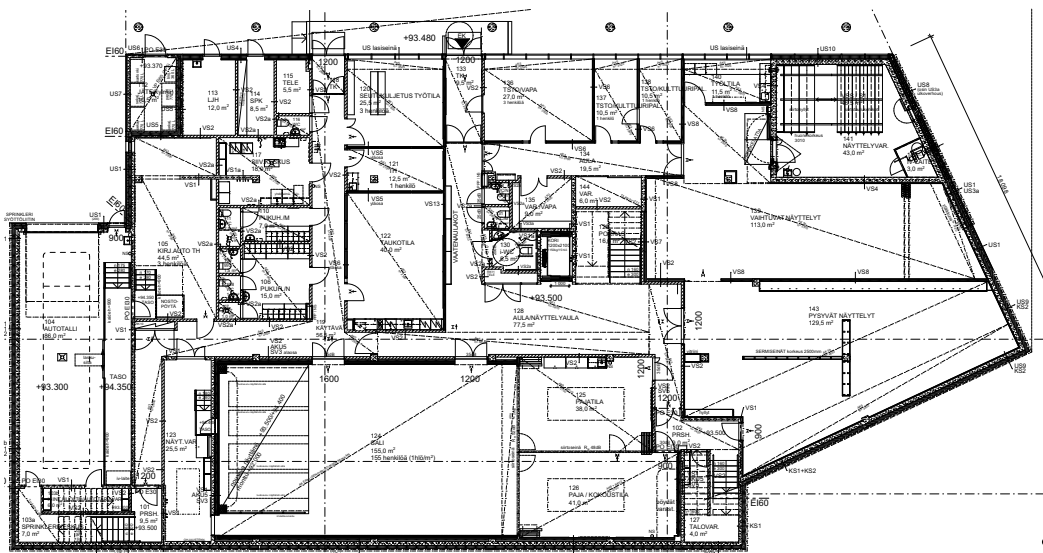
Kuvaus

Nokian kirjasto- ja kulttuuritalo Virta on vuonna 2019 valmistunut kulttuurirakennus Nokian keskustassa Härkitien ja Välikadun kulmauksessa. Kirjasto on valmistunut aiemman, vuonna 1966 rakennetun kirjastotalon paikalle. Kolmikerroksinen rakennus porrastuu rinteeseen ja sen on suunnitellut arkkitehti Pekka Koli arkkitehtitoimisto Tilatakomo Oy:stä. Rakennuksen valkoinen yleishahmo, jossa on laajoja lasipintoja, luo arvokkaan uuden kerrostuman monessa vaiheessa rakentuneelle Nokian liikekeskustalle.

Inventointinumero	2023/0010
Kunta	Nokia
Kaupunginosa	1. kaupunginosa
Rakennusten lukumäärä	1
Inventointipäivämäärä	19.6.2023
Kiinteistötunnus	.536-1-18-5
Osoite	Härkitie 6, 37100 Nokia
Kohdetyyppi	kirjasto
Nykyinen käyttö	kulttuuri, vapaa-aika, kokoontuminen, hallinto, majoitus ja ravitsemus
Alkuperäinen käyttö	kulttuuri, vapaa-aika, kokoontuminen, hallinto, majoitus ja ravitsemus
Rakentamisaika	2019 (valmistumisvuosi)
Korjausvuodet	-
Suunnittelija	arkkitehti Pekka Koli, arkkitehtitoimisto Tilatakomo Oy
Rungon muoto	monikulmio
Kerrosluku	3 + ullakko
Perustus	betoni
Runko	betoni
Vuoraus	polymeerikomposiittilevy
Katamateriaali	ei tiedossa
Katon muoto	taite

Kuva 4. Nokian kirjasto- ja kulttuuritalo Virran pääsisäänkäynti Härkitien suunnalta kuvattuna.

Kuvat 5-7. Kirjasto - ja kulttuuritalon pohjapiirustukset, yllä ensimmäinen, keskellä toinen ja alimpana kolmas kerros. (Nokian kaupungin rakennusvalvonnan arkisto, Pekka Koli / Tilatakomo 2017.)

Historia

Kirjastotoimen historia

Nokia kuului vuosisatojen ajan Suur-Pirkkalaan, joka jakaantui vuonna 1922 Etelä- ja Pohjois-Pirkkalaan. Pohjois-Pirkkalasta tuli kauppala vuonna 1937 ja nimi muuttui Nokiaksi vuonna 1938. (Nokian kaupunki 2023.)

Pirkkalan alueen kirjaston alkuvaiheesta on epätarkkaa tietoa. Kunnalliskertomusten mukaan kunta perusti ensimmäisen kirjaston vuonna 1893 Harjuun, sittemmin Penttilän ja Kankaantaan kyliin. Kuitenkin ensimmäinen kirjasto on sijainnut kirkon sakastissa, josta kirjasto jaettiin kahtia Harjun ja Korvolan kansakouluhin vuonna 1893. (Husa 2005a, 23.)

Pirkkalan seurakunnan provostinapulainen Theodor Gestrin järjesti varainhankinnan 1850-luvulla kerätäkseen varoja kirkon sakastiin perustettavaa kirjastoa varten. Lahjoituksia saatiinkin kaikista yhteiskuntaluokista ja ensimmäinen lainaus tapahtui 29.7.1855, vaikka vuoden 1850 kielilaki esti miltei kaiken kirjallisen toiminnan Suomessa. (Husa 2005a, 25–26.)

Nokian alueella toimi ainakin kaksi työväenyhdistyksen kirjastoa, Nokialla ja Siurossa. Nokia oli yksi merkittävimmistä teollisuuden uranuurtajista. Kirjastot olivat yksi tehtaiden varhaisimmista kulttuuripalveluista, ja Nokiankin tehtaalle perustettiin kirjasto 1870-luvulla. Tämä oli Nokian ja Pirkkalan alueen käytetyin kirjasto pitkään. (Mäkinen 2005, 19.)

Kunnan jakautuminen Etelä- ja Pohjois-Pirkkalaan vuonna 1922 muutti myös kirjastotoimintaa. Pohjois-Pirkkalaan eli nykyisen Nokian alueelle jäivät Harjun, Jokismaan, Kankaantaan, Nokian, Pispalan ja Penttilän kirjastot (Husa 2005a, 32). Nokian kantakirjaston toiminta käynnistyi vuonna 1923, ja aluksi kirjasto oli sijoitettuna uuden Seurahuoneen tiloihin. Kirjasto toimi seuraavina vuosina vuokratiloissa yksityishenkilöiden luona, kunnes kantakirjasto muutti kunnantalon tontin pienempään rakennukseen 24 neliömetrin kokoiseen huoneeseen vuonna 1931. Kaupungintalon valmistuttua kirjastolle annettiin suuremmat tilat rakennuksen länsipäädystä. Kauppalankirjasto pääsi muuttamaan vuoden 1966–1967 vaihteessa vasta valmistuneeseen kirjastotaloon Pirkkalaistorin lähelle. (Husa 2005a, 33.) Rakennuksen suunnitteli arkkitehti Rauno Vuorela (Husa 2005b, 72).

Nokia oli ensimmäinen suomenkielinen kunta, jossa kokeiltiin kirjastoautotoimintaa vuonna 1958. Laajassa kunnassa ei ollut mahdollista perustaa uusia sivukirjastoja, joten kirjastoauto koettiin mahdollisuudeksi tavoittaa kuntalaisia. (Kyöstiö 2005, 61.)

Rakennuspaikan ja rakennuksen historia

Ydinkeskustaa uudistettiin 1950-luvulta lähtien, ja Nokian keskustan painopiste siirtyi pikkuhiljaa pois Harjulta. Nykyisen Pirkkalaistorin alue tasattiin ja vanhoja puutaloja purettiin. Ensimmäinen kauppalanarkkitehti Aarno Hakanen ryhtyi uudistamaan keskustan asemakaavaa. Pirkkalaistie siirrettiin nykyiselle paikalleen ja Suomen Kumitehdas Oy:n teollisuuskortteli laajeni entisen tien paikalle. Pirkkalaistori sai ympärilleen ensimmäiset liikerakennuksensa, ja Härkitien ympäristöön rakennettiin tasakattoisia, syvärunkoisia ja nauhaikkunallisia rakennuksia, joihin myös vuonna 1966 rakennettu, purettu kirjastotalokin kuului. (Ahola 2010, 21.) Lähellä sijaitsevan Poutunpuiston alue on ollut entistä Penttilän peltomaata, ja puiston mahdollistava kaava laadittiin vuonna 1963 (Ahola 2010, 20, 28).

Välikatu rakentui 1970-luvulla, ja sen ja Pirkkalaistorin ympärille rakentuneet liikerakennukset muodostivat torikeskustyyppisen ostoskeskuskokonaisuuden. 1970- ja 1980-luvuilla liikekeskusta alkoi tiivistyä markettirakennuksin, ja seuraavina vuosikymmeninä tiivistyminen on edelleen jatkunut. 1960-luvun kirjaston lisäksi saman aikakauden kansallisosakepankin rakennus on sittemmin purettu, ja sen paikalle on rakennettu 9-kerroksinen asuinrakennus. (Ahola 2010, 22–23.)

Kirjasto sijaitsi vuonna 1966 rakennetussa valkotiilisessä rakennuksessa, joka purettiin kosteusongelmien vuoksi (Lahtinen 2010, 342). Uuden kirjaston sijoittumista harkittiin, mutta kaupunki päätti vuonna 2015 rakentaa uuden kirjastotalon vanhan rakennuksen paikalle. Vanha kirjasto purettiin vuonna 2018 kesällä ja

uuden rakentaminen aloitettiin saman vuoden syksyllä. Kirjastoon piti alun perin tulla neljä kerrosta, mutta kustannussyistä rakennus toteutettiin kolmikerroksisena. Tämän vuoksi osa tiloista poistettiin ja toimintoja hajautettiin. Kirjasto valmistui vuonna 2019, mutta avajaisia jouduttiin koronapandemian vuoksi siirtämään. Kirjaston nimi valittiin kuntalaiskyselyllä. (Murtomäki 2020.)

Kirjastossa ei ole toteutettu huomattavia muutoksia valmistumisensa jälkeen. Nuoristotoimi on kuitenkin muuttamassa pian muihin tiloihin.

Ympäristö ja pihapiiri

Kirjasto sijaitsee Nokian keskustassa Härkitien ja Välikadun risteuksen lounaispuolella. Keskusta on monessa vaiheessa rakentunutta ja rakennuskanta onkin säilyttänyt kerroksellisuutensa, vaikka 1960-luvun matalia liikerakennuksia onkin purettu. Kirjaston pohjoispuolella sijaitsee matala Säästöpankin tiilirakennus, eteläpuolella 1970–1980-lukujen marketrakentamista edustava Harju-Center. Kaupunkikeskustan eteläpuolella sijaitsee Nokian Renkaat Oyj:n tehdasalue, jonka vanhin kerrostuma on 1920-luvulta (Ahola 2010, 38). Kirjaston mittakaava muuttuu väljemmäksi, ja alueella sijaitsee vanhempaa puutalokerrostumaa. Muutoin alueen mittakaava on kasvanut erityisesti 1990-luvulta lähtien pistetalojen rakentamisen myötä, ja rakentamisen korkeus on 2000-luvulla entisestään kasvanut. Kirjastosta lounaaseen sijaitsee Poutunpuisto.

Kirjasto on sijoitettu ahtaalle rinnetontille, joka on kuitenkin avaran risteysalueen vuoksi näkyvällä paikalla. Kirjasto seisoo vapaasti kaikilta sivuiltaan, ja sen pääasialliset julkisivut avautuvat kohti katujen risteystä. Huoltoa palvelevat ja etelä- ja länsijulkisivut, jolle on sijoitettu myös kirjastoauton talli. Kirjaston tontti on pääosin asfaltoitu. Rakennuksen länsipuolen rinteessä on portaat sekä istutuksia.

Ulkoasu

Nokian kirjasto- ja kulttuuritalo on veistoksellinen ja dynaaminen kokonaisuus, joka on sijoitettu massaan nähden tiiviille tontille Välikadun ja Härkitien kulmaukseen. Rakennuksen julkisivupinnat ovat valkoista komposiittilevyä, jonka rypistetty pinta luo julkisivulle erityisen ilmeen. Arkkitehti Pekka Kolin mukaan rypistettyä paperia muistuttava julkisivupinta luo miellelyhtymän kirjaston arkistomateriaaliin ja Nokian paperiteollisuuteen (Murtomäki 2020). Rakennus avautuu kohti pohjoista kaksikerroksisen lasiseinän avulla, ja ensimmäinen kerros on sisäänvedetty: Välikadun kevyenliikenteenväylä on osittain rakennuksen alla pilarikäytävän vieressä. Tämä nostaa rakennuksen julkiset tilat korokkeelle luoden rakennukselle julkisen rakennuksen tunnun ja modernistisen ilmeen.

Seuraavan sivun valokuvat:

Kuva 8. Nokian kirjasto- ja kulttuuritalo Virta kuvattuna Härkitien ja Välikadun risteyksestä. Kirjaston ensimmäinen kerros on sisäänvedetty nostaten toisen ja kolmannen kerroksen yhdistävän kirjastosalin erityisasemaan myös julkisivussa.

Kuva 9. Kirjaston eteläjulkisivu on aukotukseltaan hillitympi.

Kuva 10. Kirjasto kuvattuna Välikadulta luoteen suunnasta. Kevyenliikenteenväylä jatkuu kirjaston alle. Kirjastoauton halliin on ajo rakennuksen länsipäästä.

Kuva 11. Sisäänkäynnin yhteydessä on arkkitehti, kuvataiteilija Kaisa Soinin teos ”Asioilla on ainakin kaksi puolta”.

Kuva 12. Rakennuksen julkisivumateriaali imitoi rypistettyä paperia.

8

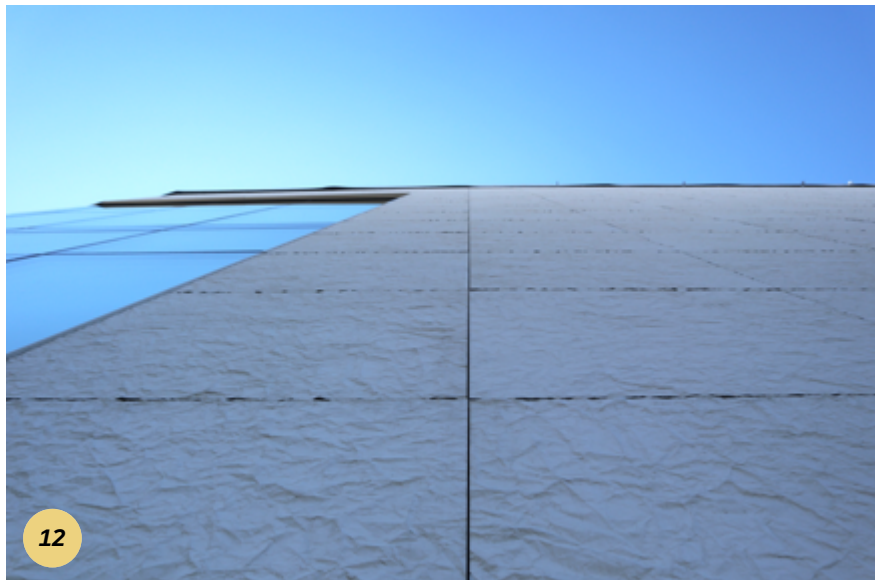
9

10

11

12

Rakennuksen julkisimmat puolet sijoittuvat Välikadun ja Härkitien varteen: rakennus avautuu kohti pohjoista kirjastosalin ikkunoin sekä kulmaan sijoitetun sisäänkäynnin kautta kohti Härkitietä. Pääsisäänkäynti johtaa toiseen kerrokseen juhallisen edusportaikon sekä esteettömän luiskan kautta, jotka on katettu kirjaston perusmassasta lohkaistun sisäänvedon alle. Pääsisäänkäynnin yhteyteen on sijoitettu myös arkkitehti, kuvataiteilija Kaisa Soinin Asioilla on ainakin kaksi puolta -niminen veistos. Nokian kaupunki tilasi teoksen Soinilta kunnianosoitukseksi kahdelle pitkäaikaiselle paikallispoliitikolle. Teos koostuu pilarin ympäri kiertyvistä kolmesatakymmenestä värikkäästä alumiiniosasta. (Varis 2023, 29.)

Rakennuksen eteläpuolelle avautuu myös suuret maisemaikkunat kolmannessa kerroksessa, muutoin rakennuksen aukotus on hillittyä. Härkitien yhtenäinen, aukottoman julkisivupinta korostaa lasiseinää sekä lasista sisäänkäyntinurkkaa sekä tekee oikeutta ruudukkomaiselle julkisivuelementille. Henkilökunnan sisäänkäynti sekä kunnan palvelupisteen sisäänkäynti on arkadikäytävän kautta Härkitien varresta. Kirjastoauton halli on sijoitettu rakennuksen länsipuolelle, josta on erilliskulku myös nuorisotiloihin. Rakennuksen länsi- ja itäpuolen piha-alueet on asfaltoitu ja ne palvelevat lähinnä huoltoa.

Kirjasto- ja kulttuurirakennus on sijoitettu ahtaalle tontille, mutta rakennuksen massoittelessa ja julkisivumateriaalivalinnoilla on silti saatu aikaan ilmava kokonaisuus. Rakennus edustaa korkeatasoista 2010–2020-lukujen taitteen julkista rakentamista.

Sisätilat

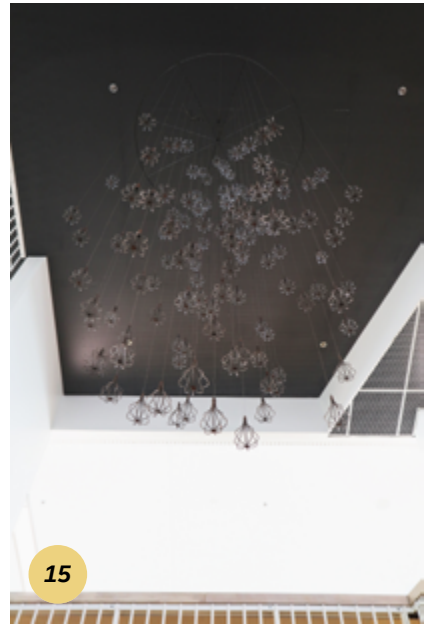
Kirjasto- ja kulttuuritalo on kolmikerroksinen, ja kirjaston pääasialliset yleisötilat on sijoitettu toiseen ja kolmanteen kerrokseen. Rakennuksessa on kirjaston lisäksi kaupungin vapaa-aika-, kulttuuri- ja hyvinvointipalveluiden toimitiloja, nuorisotiloja sekä erilaista näyttely- ja kokoontumistoimintaa mahdollistavia tiloja. Ensimmäisessä kerroksessa on taidetilat Raami ja Romu, jotka palvelevat sekä pysyviä että vaihtuvia taidenäyttelyitä. Välikadun varteen on sijoitettu kaupungin vapaa-aika- ja kulttuuripalveluiden henkilökunnan toimistotiloja, lisäksi ensimmäisessä kerroksessa on tauko- ja sosiaalitiloja henkilöstölle. Länsipuolella sijoittuu kirjastoauton talli sekä kirjastoauton toimintaan liittyvä työhuone. Ensimmäiseen kerrokseen sijoittuu myös Hiomo-sali sekä paja- ja kokoustilat Paja ja Mylly, jotka ovat siirtoseinien avulla yhdistettävissä toisiinsa. 120 hengelle suunniteltu salitila käsittää myös näyttämön.

Rakennuksen pääsisäänkäynti on sijoitettu toiseen kerrokseen. Aulatilasta on käynti kahvilaan, johon liittyy pieni keittiötila. Sisäänkäynti avautuu asiakaspalvelupisteelle, jonka takana on lasiseinän erotettu lajitteleva palautusautomaatti. Sisäänkäynnin yhteydessä on vaatesäilytys sekä wc-tilat että perhehuone. Kirjaston lainaussali on sijoitettu pohjoisjulkisivulle, joka avautuu kohti Välikatua. Toisessa kerroksessa lainaussali käsittää lasten- ja nuortenosastot, lastenosastoon liittyy satunurkkaus. Osa henkilökunnan työtiloista on sijoitettu myös lainausosaston läheisyyteen. Lainaussalin takaosassa on monitoimitilaa. Nuorisotilat sijoittuvat toisessa kerroksessa itäpuolelle, ja niitä kohti asiakaspalvelupisteeltä johtavalle käytävälle on sijoitettu näyttelytila.

Pääportaikko johtaa kolmannen kerroksen keskelle, ja avaran portaikon päälle on sijoitettu filosofian tohtori, graafinen suunnittelija Hannu Pulkkinen taideteos Tippapeli vuodelta 2002. Aulaan avautuu neljä työskentelyyn sopivaa vetäytymistilaa. Lehtienlukusali on sijoitettu kaakkoiskulmaan sisäänkäynnin yläpuolelle massan sisäänvedon kohdalle. Kirjastossa sekä lehti- että kirjavarasto on sijoitettu osaksi yleisötiloja kammattaviin siirtohylyihin. Kolmannessa kerroksessa on myös musiikki- ja elokuvaosasto ja musiikkihuone sekä ryhmätyötila Eepe ja neuvottelutila Frans. Henkilökunnan työtiloja on sijoitettu kolmanteen kerrokseen.

Kolmannessa kerroksessa on aikuistenosasto kauno- ja tietokirjallisuusosastoinen. Lainausosastot sijoittuvat päällekkäin ja ne ovat vertikaalisesti yhteydessä toisiinsa: kolmas kerros sijoittuu parvimaaisesti toisen kerroksen päälle, jolloin korkea ikkunaseinä yhdistää tilat toisiinsa. Pääportaikko valkoisine pinnakaiteineen luo myös avoimuutta tilaan, ja kolmanteen kerrokseen saadaan valoa kattolyhdystä, joka avautuu ullakkokerroksen kautta ja ohjautuu pehmeästi tilaan.

Kirjaston sisätiloissa on kiinnitetty huomioita akustiikkaan, ja pehmeät materiaalit sekä kokolattiamatto auttaa äänimaailman hallinnassa. Väritys on pehmeä, keltaisen ja vihreän maanläheisiä sävyjä, jotka yhdistyvät valkoisiin hyllyihin sekä runsaaseen lasipintaan. Lasten- ja nuortenosastoilla on käytetty kaarevia, pyörällisiä ja matalia kirjahyllyjä. Aikuistenosastolla hyllyt ovat korkeita ja niihin on integroitu valaistus. Parven pilareihin on kiinnitetty neljään suuntaan osoittavat ulokevalaisimet.

Edellisen sivun valokuvat:

Kuva 13. Kirjaston kolmas kerros saa valoa myös kattolyhdyn ikkunoista.

Kuva 14. Näkymä lainausalin kolmannesta kerroksesta kohti toista kerrosta.

Kuva 15. Kirjaston pääportaikossa on Hannu Pulkkinen taideteos Tippapeli.

Kuva 16. Kolmannessa kerroksessa on Urban office -vetäytymistiloja. Taustalla näkyy lehtienlukusali, oikealla portaikon pinnakaide.

Kuva 17. Kolmannen kerroksen infopiste, jonka takana on kotiseutukokoelma sekä kirjavarasto osana yleisötilaa.

Kuva 18. Kirjaston pääportaikko. Alakatto on harmaa. Kirjastosalia akustoi kokolattiamatot, jotka ovat keltaisen ja harmaanruskean sävyiset.

Kuva 19. Näkymä pääsisäänkäynniltä. Toiseen kerrokseen on sijoitettu lasten- ja nuortenosastot.

Tämän sivun valokuvat:

Kuva 20. Nuortenosastolla on kaarevia hyllyjä. Tila on avoin kolmanteen kerrokseen lasiseinän ja -pilareiden vieressä.

Kuva 21. Kirjastosali on avara ja valoisa. Valaisimet on integroitu hyllyihin sekä pilareihin.

Keskeiset muutokset ja säilyneisyys

Nokian kirjasto- ja kulttuuritalo Virta on vastavalmistunut rakennus, johon ei ole valmistumisensa jälkeen toteutettu suuria muutoksia.

Kulttuurihistorialliset arvot

Rakennushistoriallinen arvo	arkkitehtoninen
Historiallinen arvo	sivistyshistoria
Ympäristöarvo	maisemallisesti keskeinen sijainti
Arvojen perustelu	Kirjasto edustaa laadukasta 2000-luvun kirjasto- ja kulttuurirakentamista, jossa tilojen monipuolisuus ja muunneltavuus on huomioitu. Korkeatasoiset materiaalivalinnat ja laadukkaat, kokemukselliset tilat tekevät kirjastosta ansiokkaan esimerkin, joka tuo näkyväksi tiivistävän kaupunkikeskustan sekä monipuolistuvan kirjastotoiminnan tarpeet.
Arvoluokka	2

Kirjalliset lähteet

Ahola, Teija. (2010) Keskustan osayleiskaava, kulttuuriympäristöselvitys. Nokian kaupunki.

Husa, Risto. (2005a) 'Sakastikirjastosta Nokian kirjastotaloon' teoksessa Harjulta tuulee. Nokian kirjastolaitos 150 vuotta. Toim. Nummelin, Airi. Nokian kaupunki, s. 23–35.

Husa, Risto. (2005b) 'Kirjastotalon syntyvaiheet' teoksessa Harjulta tuulee. Nokian kirjastolaitos 150 vuotta. Toim. Nummelin, Airi. Nokian kaupunki, s. 71–73.

Kyöstiö, Antero. (2005) 'Kirjasto pyörillä. Kirjastoautotoiminnan alusta nykypäiviin' teoksessa Harjulta tuulee. Nokian kirjastolaitos 150 vuotta. Toim. Nummelin, Airi. Nokian kaupunki, s. 61–70.

Lahtinen, Mikko. (2010) Kirjastojen maa. Tampere: Vastapaino.

Murtomäki, Irene. (2020) 'Kirjasto- ja kulttuuritalo Virta kohottaa kaupunkikuvaa' julkaisussa Projektiutiset 6.5.2020. Saatavilla [16.8.2023] <https://www.projektiutiset.fi/kirjasto-ja-kulttuuritalo-virta-kohottaa-kaupunkikuvaa/>

Mäkinen, Ilkka. (2005) 'Nokian (vanhan Pirkkalan kirjaston ja kirjastoelämän alkuvaiheet 1920-luvun alkuun yleisistä kirjastohistoriallisesta näkökulmasta' teoksessa Harjulta tuulee. Nokian kirjastolaitos 150 vuotta. Toim. Nummelin, Airi. Nokian kaupunki, s. 9–22.

Nokian kaupunki. (2023) Nokian historia -verkkosivu. Saatavilla [11.8.2023] <https://www.nokiankaupunki.fi/kaupunki-ja-hallinto/nokia-tietoa/nokian-historia/>

Nokian kaupunki, rakennusvalvonnan arkisto. Alkuperäiset rakennuslupapiirustukset, Pekka Koli 2017.

Vanhat kartat -sivusto. Saatavilla [16.8.2023] <https://vanhatkartat.fi>

Varis, Anni. (2023) 'Arkkitehti kuvataiteilijana' julkaisussa Arkkitehtiutiset 3/2023. Suomen arkkitehtiliitto, s. 28–29.

Suulliset lähteet

Salomaa, Kaisa. Vs. kirjastopalvelupäällikkö, kirjastopedagogi. Kohdekäynti 19.6.2023.

Westman, Hanna. Museo- ja kokoelma-amanuenssi. Kohdekäynti 19.6.2023.

Kuva 1. Oriveden kaupungintalon pääjulkisivu Keskustien suunnasta. Käynti kirjastoon on kaupungintalon pääaulasta.

Kuva 2. Oriveden kaupunginkirjasto sijaitsee kaupungintalolla Keskustien, Latokartanontien ja Anttilantien rajaamassa korttelissa, sijainti osoitettu taustakartalla keltaisella. (MML Paikkatietoikkuna 2023.)

Kuva 3. Oriveden kaupungintalon sijainti ortoilmakuvassa, kirjaston tilojen likimääräinen sijainti osoitettu sinisellä. (MML Paikkatietoikkuna 2023.)

Kuvaus

Oriveden kaupungintalo ja -kirjasto sijaitsee Oriveden keskustassa, Keskustien varrella. Kaksikerroksisen valkotiilisen rakennuksen on suunnitellut 1970-luvun alussa rakennusarkkitehti Mikko Lintula. Kirjasto sijoittuu vuonna 1993 valmistuneeseen lisäosaan alkuperäisen rakennuksen sisäpihalle. Kirjastolaajennuksen suunnitteli Pertti Neva.

Inventointinumero	2023/0011
Kunta	Orivesi
Kaupunginosa	Kirkonseutu
Rakennusten lukumäärä	2
Inventointipäivämäärä	12.6.2023
Kiinteistötunnus	.562-413-40-1
Osoite	Keskustie 23, 35300 Orivesi
Kohdetyyppi	virastotalo
Nykyinen käyttö	hallinto, kulttuuri, vapaa-aika, kokoontuminen
Alkuperäinen käyttö	hallinto, asuintoiminnot
Rakentamisaika	1972 (valmistumisvuosi)
Korjausvuodet	1993 (kirjastolaajennus)
Suunnittelija	rakennusarkkitehti Mikko Lintula kirjastolaajennus Pertti Neva
Rungon muoto	H
Kerrosluku	kellari + 2 + ullakko
Perustus	maanvarainen teräsbetonilaatta
Runko	ei tiedossa
Vuoraus	valkoinen kalkkijiekkatiili
Katemateriaali	huopa
Katon muoto	tasa

Kuva 4. Oriveden kirjaston pohjapiirustus. Kirjastosali kuvassa keskellä, vasemmassa siivessä mm. lastenosasto ja henkilökunnan tiloja, oikeassa siivessä musiikkiosasto ja tiedonhakupisteitä. (Oriveden kaupungin rakennusvalvonnan arkisto, Pertti Neva 1993.)

Historia

Kirjastotoimen historia

Oriveden pitäjässä kirjasto perustettiin vuonna 1872 ”Orihveden kirkonkylän lainakirjastona” kauppapalvelija W. L. Westbäckin toimesta (Werkko 1879, 104). Myös Karoliina Bergmania pidetään Oriveden lainakirjaston synnyn kannalta merkittävänä henkilönä, joka vaikutti lukutaidon ja lukemisharrastuksen uranuurtajana. Hänen ylläpitämäänsä Orivedellä on ollut yksityinen lainakirjasto jo ainakin vuonna 1860. Bergman luovutti 72 kirjanidettä Messukylän lainakirjaston perustamiseksi vuonna 1865 lopettaen yksityiskirjastonsa Orivedellä. (Mäntysaari 1972, 80.)

Vuosien 1917-1918 tapahtumien myötä Oriveden kirjastot tuhoutuivat ja toiminta jouduttiin käynnistämään uudelleen (Mäntysaari 1972, 85). Kirjastolaitos kunnallistettiin vuonna 1921, jota pidetään nykyisen kunnan kirjaston perustamisajankohtana (Orivesi 2023; Mäntysaari 1972, 86). Kirjasto toimi kunnantalon tiloissa, kunnes kirjasto muutti Vanha-Lehtisen talon entiseen ns. maalarinverstaaseen vuonna 1945. Kirjasto sai ajanmukaisemmat tilat vuonna 1952 keskuskoulutalolta, jonne saatiin käsikirjasto ja lukusali. Näissä tiloissa kirjasto ehti toimia 17 vuotta. Vuonna 1969 kirjastotoiminta koki suuria muutoksia: sivukirjastot lopettivat toimintansa ja niiden kirjat siirrettiin pääkirjastoon, joka sai uudet tilat Kansallisosakepankin uusiin tiloihin. Uusien tilojen käyttöönoton yhteydessä myös uusi kirjastoauto aloitti liikennöintinsä. (Mäntysaari 1972, 88-96.)

Rakennuspaikan ja rakennuksen historia

Oriveden virastotalon suunnitteli 1970-luvun alussa rakennusarkkitehti Mikko Lintula, joka on suunnitellut myös Toivakan kirjaston (Keski-Suomen maakunnallisesti merkittävät rakennetut kulttuuriympäristöt 2016). Rakennus on alun perin koostunut kahdesta samansuuntaisesta, pitkänmallisesta massasta, jotka ovat yhdistyneet toisiinsa toisen kerroksen yhdyskäytävällä. Pohjoispuolisessa siivessä on sijainnut alun perin postitoimisto sekä poliisi, eteläpuolisessa siivessä puolestaan sosiaali- ja verotoimisto sekä asuntoja.

1990-luvulla virastotaloa laajennettiin kunnankirjastolla, joka sijoitettiin alkuperäisten massojen väliin jäävälle sisäpihalle. Kirjasto hyödyntää alkuperäisen virastotalon alakerroksen tiloja varsinaisen kirjastosalin jäädessä entiselle sisäpihalle, johon ylemmän kerroksen virastotilat aukeavat. Kirjaston rakentamisen yhteydessä rakennuksen perustuksia korjattiin, rakennettiin kellari sekä ensimmäisen kerroksen aula.

Suuria rakenteellisia muutoksia rakennukseen ei ole 1990-luvulla tehty. Kirjaston idänpuoleisiin ikkunoihin on asennettu suojakalvot ylikuumenemisen estämiseksi. Lisäksi koko rakennusta koskeva ikkunaremontti ajoittuu kesälle 2023. Kirjaston kalustusta on uudistettu ja tiski on vuodelta 2014.

Ympäristö ja pihapiiri

Rakennus sijoittuu maisemallisesti keskeiselle alueelle Oriveden keskustaan. Rakennus seisoo vapaasti tontilla rajautuen eteläpuolella puistomaiseen alueeseen ja pohjois- ja länsipuolelta paikoitusalueeseen. Rakennuksen länttä kohti avautuvaa pääjulkisivua on korostettu lipalla ja rakennuksen edustalla on puiden lisäksi asiakaspaikoitusta.

Rakennuksen eteläpuolella sijaitsee 1960-luvulla rakennettu Oriveden seurakuntatalo Seuris ja itäpuolella entinen paloasema, joka toimii nykyisin konehallina. Lännessä Keskustien toisella puolella sijaitsee poliisilaitos ja pohjoispuolella Osuuspankin talo, joka vastaa mittakaavaltaan ja vaalealta tiiliverhouksestaan kaupungintalon arkkitehtuuria.

Kirjaston osuus kaupungintalon ulkoasussa on suhteellisen pieni. Sen ainoa oma julkisivu on lasinen itäjulkisivu kahden alkuperäisen siiven välissä.

Oriveden kaupungintalon pohjoispuolelle sijoittuu maakunnallisesti arvokkaaksi rakennetuksi kulttuuriympäristöksi luokiteltu Oriveden keskustan aluerajaus ja koillispuolelle Oriveden vanhan kylän aluerajaus (Pirkanmaan maakunnallisesti arvokkaat kulttuuriympäristöt 2016, 106-109).

Ulkoasu

Rakennus on kalkkihiekkatiilipintainen, massaltaan suorakulmainen. Julkisivuja ryhdittää nauhamaisesti jäsenetyt ikkunat, jotka on korostettu tummanruskein puittein valkoisesta tiiliverhoilusta. Pääsisäänkäynti on katettu ja se sijoittuu Keskustielle avautuvan julkisivun keskelle.

Kirjasto sijoittuu kaupungintalon sisäpihalle, ja sen ainoa itsenäinen julkisivu on kahden alkuperäisen siiven väliin rajautuva itäjulkisivu. Kyseinen lasijulkisivu koostuu kolmesta päällekkäisestä ikkunarivistä, joista reunimmaisissa on kaksi ikkunaa ja keskimmäisissä kolme. Kirjastotilojen päälle on sijoitettu kolmeen suuntaan avautuva kattolyhty.

Sisätilat

Kirjastosalin on kahden kerroksen korkuinen ja rajautuu kolmelta sivultaan kaupungintalon muihin julkisivuihin. Kaupungintalon yläkerroksen tilat avautuvat kohti kirjastosalia, ikkunoiden eteen on sijoitettu harvavälinen säleikkö. Tilaa määrittävät kattolyhdyn ikkunat sekä itään avautuva ikkunaseinä, joissa toistuu samankaltainen ruutujako. Ikkunaseinässä on savunpoistoluukkuja.

Kirjaston päätilassa valaistus saa suuren roolin, sillä alkuperäiset, ”norsunkorvamaiset” pallokupuväläisimet reunustavat kirjastosalia kahdelta puolelta. Pertti Nevan suunnittelemat ja konepajan valmistamat valaisimet ovat sinivihreät ja kyseinen väri toistuu muun muassa alkuperäisissä osastokylteissä. Kirjaston lainaussalia rytmittävät ruutumaisesti asetetut, korkeat ja omilla valaisimilla varustetut, päädyiltään koivu-puiset kirjahyllyt. Hyllyt on sijoitettu kirjastosalin seinustoille jättäen kattolyhdyn alapuolisen tilan avonaiseksi, siirrettävien ja matalien kalusteiden alueeksi.

Kirjaston palvelutiskin yläpuolella sijaitsee parveke, joka leikittelee rakennuksen vanhan julkisivupinnan ja uuden sisätilan välillä. Ulkotilaksi mielletty parveke on kuitenkin kirjaston muutoksen aikainen 1990-luvun lisäys. Salin päässä ikkunaseinällä on katosta riiputettu sermirakenne näyttelyiden järjestämistä varten. Kirjaston pääsisäänkäynti on järjestetty kaupungintalon aulasta, kapeahko käytävä on reunoiltaan pyöristetty.

Osa kirjaston tiloista sijoittuu myös entisiin virastotalon tiloihin: muun muassa lastenosaston tilat sijoittuvat pohjoissiipeen. Kyseisessä siivessä on alun perin poliisin tiloja, muun muassa kuulusteluhuoneita. Henkilökunnan työtiloja on sijoitettu kyseiseen siipeen. Lisäksi eteläpuoliseen siipeen on sijoitettu musiikkiosasto ja tietokoneluokka sekä osa aikuisten kirjallisuudesta.

Edellisen sivun valokuvat:

Kuva 5. Kirjaston sisäänkäynti on yhteinen kaupungintalon sisäänkäynnin kanssa, ja kulku kirjastoon on kaupungintalon aulan kautta. Kirjasto on saanut irtokirjainkytlin pääsisäänkäynnin yhteyteen.

Kuva 6. Kaupungintalon julkisivut ovat kalkkihiekkatiiltä, jota rytmittävät tummapuitteiset ikkunat.

Kuva 7. Kirjaston palautusluukku on sijoitettu rakennuksen pohjoisjulkisivulle betoniseen ulokeosaan.

Kuva 8. Kirjaston ainoa julkisivu avautuu kohti itää. Kahden kerroksen korkuinen julkisivu on lasinen, ja kolmeen päällekkäiseen riviin asetetut ikkunasarjat luovat julkisivuun ryhmin yhdessä pystysuuntaisten ulokkeiden kanssa.

Kuva 9. Kirjaston tila on korkea ja saa valoa kattolyhdyn kautta.

Kuva 10. Kirjastosalin jää kahden olemassa olevan siiven väliin, takaseinä on yhdistänyt eri siivet toisiinsa. Parveke on lisätty 1990-luvun laajennuksessa, se toimii lippuna asiakaspalvelupisteelle.

Keskeiset muutokset ja säilyneisyys

Kirjasto sijaitsee kaupungintalon laajennusosassa, joka on valmistunut vuonna 1993. Kirjasto on säilynyt suurelta osin 1990-lukulaisessa asussaan.

Kulttuurihistorialliset arvot

Rakennushistoriallinen arvo	arkkitehtoninen
Historiallinen arvo	sivistyshistoria
Ympäristöarvo	-
Arvojen perustelu	Oriveden kirjasto edustaa mielenkiintoista tilallista ratkaisua, jossa kirjastolle on erityisesti sisätiloissa onnistuttu luomaan selkeä oma luonne kaupungintalon sisäpihalle. Julkisivuiltaan kirjasto ei juuri erotu kaupunkikuvassa, eikä se täten edusta merkittävää kirjastoarkkitehtuuria.
Arvoluokka	3

Edellisen sivun valokuvat:

Kuva 11. Oriveden kirjaston yksi omaleimaisimmista piirteistä ovat turkoosit valaisimet, joiden päässä on pallokupulamput. Myös osastojen nimikylteissä toistuu turkoosi sävy, samoin lattiassa.

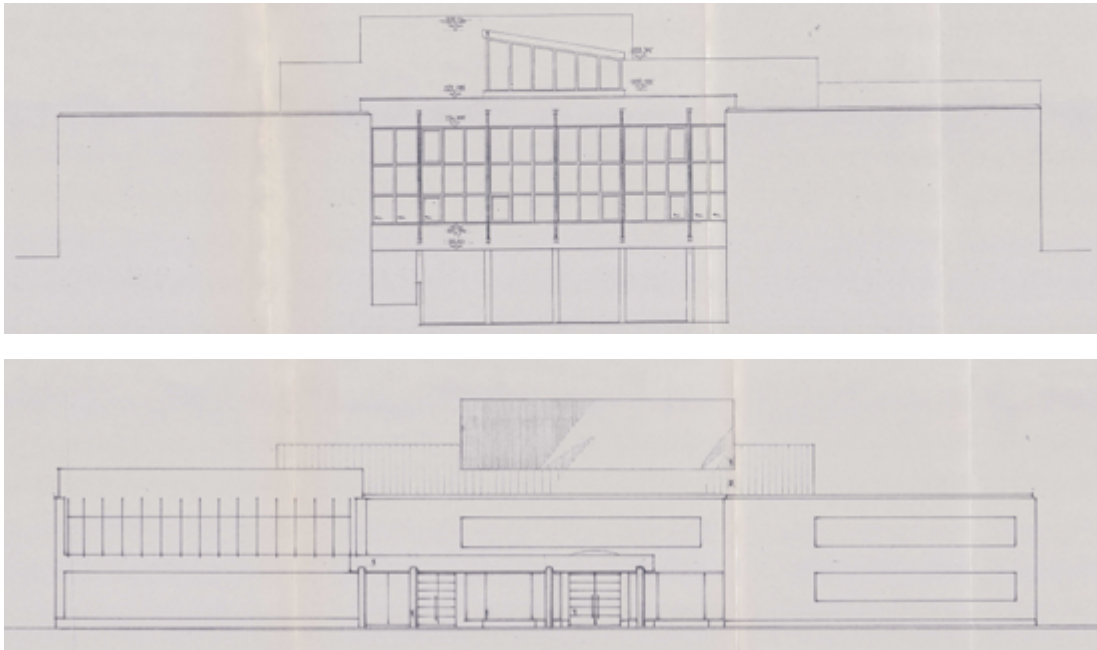
Kuva 12. Kirjastosali jää kaupungintalon siipien väliin, työhuoneet katselevat kirjastosaliin. Kirjaston kattolyhty tuo saliin valoa, pilareiden kannattelema tila on jätetty keskeltä avoimeksi.

Kuva 13. Kirjahyllyjen yläpuolelle on integroitu valaistus. Hyllyjen päädyt ovat viilua, hyllylevyt metallia.

Kuva 14. Kirjastosali avautuu itään lasiseinällä.

Kuva 15. Lasiseinän vierelle on sijoitettu sermein rajattu näyttelytila.

Kuva 16. Osa kirjaston tiloista on sijoitettu alkuperäisiin siipiin. Lastenosaston ikkuna-aukotus on alkuperäisen, 1970-luvun rakennuksen. Huonekorkeus on myös matala.

Kuvat 17 ja 18. Oriveden kaupunginkirjaston rakennuslupapääkirjastukset. Ylhäällä julkisivu itään: kirjaston laajennus sijoittuu olemassa olevien siipien väliin. Alhaalla länsijulkisivu, jossa pääsisäänkäynti kaupungintaloon, jonka aulasta on käynti kirjastoon. (Oriveden kaupungin rakennusvalvonnan arkisto, Pertti Neva 1993.)

Kirjalliset lähteet

Keski-Suomen maakunnallisesti merkittävät rakennetut kulttuuriympäristöt 2016. Kohdeluettelo. Saatavilla [12.6.2023] https://keskisuomi.fi/wp-content/uploads/2020/09/25246-MAAKUNNALLISESTI_MERKITTAVAT_RAKENNETUT_KULTTUURIYMPARISTOT_2016_15_8_2017.pdf

Mäntysaari, K. R. (1972) Oriveden kirkonkylän kansakoulu ; kirjastolaitos: 100 vuotta. Orivesi.

Oriveden kaupungin rakennusvalvonnan arkisto.

- Mikko Lintula, Insinööritoimisto Eero Rönkkö Oy 1971.
- Pertti Neva, arkkitehtitoimisto Neva Oy 1993.

Oriveden sanomat. (1970) '50 vuotta sitten: Oriveden uuden kirjaston vihkiäiset' julkaisussa Oriveden sanomat 16.4.1970. Saatavilla [4.9.2023] <https://orivedensanomat.fi/2020/04/10/50-vuotta-sitten-oriveden-uuden-kirjaston-vihkiaiset/>

Orivesi. (2023) Oriveden historiaa [verkkoaineisto]. Saatavilla [4.9.2023] <https://orivesi.fi/kaupunkimme/kaupunki/orivesi-tieto/oriveden-historiaa/>

Pirkanmaan maakunnallisesti arvokkaat kulttuuriympäristöt. (2016) Pirkanmaan liitto. Saatavilla https://maakuntakaava2040.pirkanmaa.fi/sites/default/files/raku_27052016.pdf

Werkko, K. (1879) Tietoja ja mietteitä Suomen kansa- ja lasten-kirjastoista ynnä lukuyhdistyksistä ja luennoista vuoteen 1875.

Suulliset lähteet

Kaukoniemi, Henna. Kirjastonjohtaja. Kohdekäynti 12.6.2023.

Mäntysaari, Esko. Rakennustarkastaja. Kohdekäynti 12.6.2023.

Kuva 1. Pirkkalakeskus ja Pirkkalan kirjasto kuvattuna Suupantieltä. Kirjaston tilat jäävät kuvassa vasemmalle, esiintymislavan taakse.

Kuva 2. Pirkkalan pääkirjasto sijaitsee Pirkkalakeskuksessa Suupantien varressa torin itäpuolella, sijainti osoitettu taustakartalla keltaisella. (MML Paikkatietoikkuna 2023.)

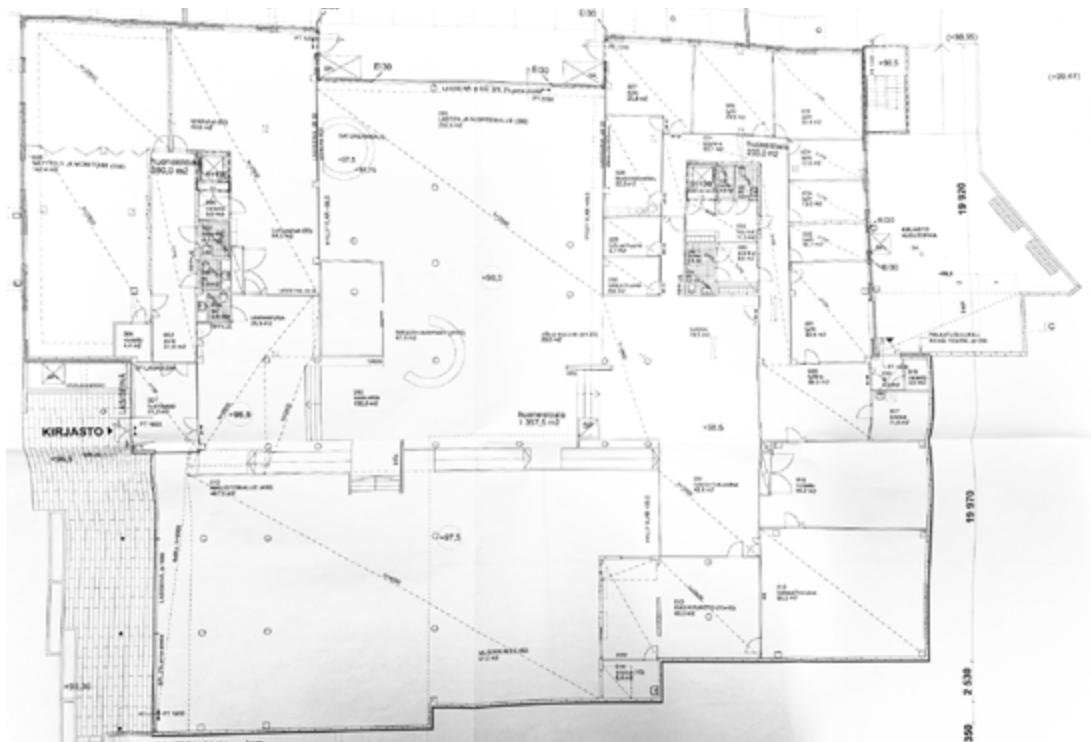
Kuva 3. Pirkkalakeskuksen sijoittuminen ortoilmakuvassa, kirjaston tilojen likimääräinen sijainti osoitettu sinisellä. (MML Paikkatietoikkuna 2023.)

Kuvaus

Vuonna 2010 avattu Pirkkalan pääkirjasto sijoittuu osaksi Pirkkalakeskuksen rakennuskokonaisuutta, johon lukeutuu asumista, liiketilaa sekä kunnan toimintoja. Rakennuskokonaisuus koostuu kolmesta osasta: kahdesta asuintornista sekä matalammasta julkisten palveluiden osasta, johon kirjastokin kuuluu.

Kirjaston sisältävä matalampi rakennusosa on julkisivuiltaan tiiltä ja lasia, jota jäsentävät ruudukkomaisesti sommitellut, värikkäät metallikehykset. Käynti kirjastoon on Suupantorin puolelta rakennuksen länsipuolelta. Rakennuksen on suunnitellut arkkitehti Matti Mastosalo arkkitehtitoimisto Helamaa & Heiskasesta.

Inventointinumero	2023/0012
Kunta	Pirkkala
Kaupunginosa	Suuppa
Rakennusten lukumäärä	1
Inventointipäivämäärä	6.6.2023
Kiinteistötunnus	604-408-4-688; 604-408-3-9
Osoite	Suupantie 6, 33960 Pirkkala
Kohdetyyppi	kirjasto; liike- ja asuinrakennus
Nykyinen käyttö	kulttuuri, vapaa-aika, kokoontuminen, asuintoiminnot, hallinto, liike-elämä, majoitus ja ravitsemus
Alkuperäinen käyttö	kulttuuri, vapaa-aika, kokoontuminen, asuintoiminnot, hallinto, liike-elämä, majoitus ja ravitsemus
Rakentamisaika	2009 (valmistumisvuosi)
Korjausvuodet	-
Suunnittelija	arkkitehti SAFA Matti Mastosalu / arkkitehtitoimisto Erkki Helamaa ja Keijo Heiskanen Oy
Rungon muoto	monikulmio
Kerrosluke	3 (matalampi julkinen osa) 9 (asuintornit)
Perustus	betoni
Runko	betoni
Vuoraus	betoni, tiili, lasi, metalli
Katemateriaali	bitumikermi
Katon muoto	tasa

Kuva 4. Pirkkalan kirjaston pohjapiirustus. Sisäänkäynti vasemmalla nurkassa, kirjastosali keskellä ja henkilökunnan tilat oikealla yläkulmassa. (Pirkkalan kunnan rakennusvalvonnan arkisto, arkkitehtitoimisto Erkki Helamaa ja Keijo Heiskanen Oy 2007.)

Historia

Kirjastotoimen historia

Pirkkalassa pastorinapulainen E. Th. Gestrin käynnisti keräyksen kirjaston perustamiseksi vuonna 1855, ja kirjasto saatiin perustettua kaikkien seurakuntalaisten keskuudessa kerätyn keräyksen avulla seuraavana vuonna (Mäkinen 2005, 14–16). Seurakunnan yhteydessä toimineen kirjaston toiminta taantui 1860-luvun lopussa, ja kuntakokous alkoi päättää kirjaston asioista. Kirjasto kuitenkin jatkoi toimintaansa kirkon sakastissa useamman vuosikymmenen. Kirjastolle nimettiin johtokunta vuonna 1883. (Mäkinen 2005, 18.)

Nykyisen Pirkkalan kunnallisen kirjaston syntymähetkenä voidaan pitää 17.10. 1860, jolloin sakastikirjastosta siirrettiin 100 teosta Etelä-Pirkkalaan isäntä Matti Leukun taloon yleisesti lainattavaksi. Näin syntyi ensimmäinen Pirkkalan (Nokian) sivukirjasto Etelä-Pirkkalan kirjasto. Leukun kirjaston niteet siirrettiin vuonna 1887 aloittaneeseen eteläkouluun. Kunta otti kirjaston huostaansa vuonna 1890. (Husa 2005, 29.)

1960-luvulla kirjasto sijoitettiin vuonna 1961 valmistuneeseen Osuuskassan taloon. Vuonna 1978 kirjasto siirtyi postin ja kauppaliikkeiden kanssa Suupankujan ja Suupantien risteykseen ostoskeskusrakennukseen. 1990-luvun lopussa kunta suunnitteli kulttuuritaloa, johon kirjastokin olisi sijoitettu. Kirjasto joutui kuitenkin odottamaan uusia tiloja vielä 10 vuotta. (Pirkkala-seura 2023.)

Rakennuspaikan ja rakennuksen historia

Kirjaston käsittävä rakennus sijaitsee vanhoilla Suupan tilan mailla. Kirjastoa vastapäätä on sijainnut Suupan tilan päärakennus, jonka korvasi keltatiilinen kunnantalo vuonna 1964 ja sittemmin uusi, vastavalmistunut punainen tornimainen kunnantalo Tiima (Pirkkala 2022).

Kunnan ensimmäinen liikerakennus, Osuuskassan talo, valmistui vuonna 1961. Rakennus purettiin Pirkkalakeskuksen tieltä (Pirkkala-seura 2023). Kirjaston ja asuintornien rakennuslupapiirustukset on päivätty vuodelle 2007 arkkitehtitoimisto Erkki Helamaa ja Keijo Heiskanen Oy:n suunnittelemana, pääsuunnittelijana arkkitehti SAFA Matti Mastosallo. Kirjasto on aloittanut toimintansa vuonna 2010 ja asuinrakennukset ovat valmistuneet vuoteen 2012 mennessä.

Rakennuskokonaisuuteen ei ole nykytiedon valossa tämän jälkeen tehty merkittäviä muutoksia. Kirjaston sisätilojen merkittävin muutos on ollut palautusautomaatin poistaminen ja väliseinien purkaminen.

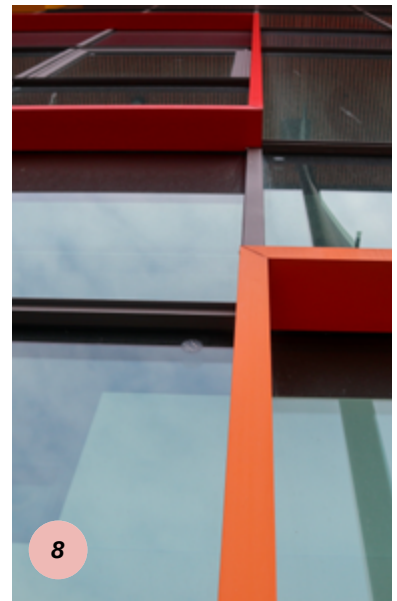
Ympäristö ja pihapiiri

Pirkkalakeskus sijoittuu Pirkkalan keskusta-alueelle Suupantien varteen. Rakennus käsittää kaksi asuintornia, Apollon ja Afroditen, jotka sijoittuvat tontin pohjoisosaan jättäen Suupantielle ja Suupantorille avautuvat julkisivut julkisemmille toiminnolle. Rakennuksessa sijaitsee kirjaston lisäksi kukkakauppa, hautausmisto, ravintola, kiinteistöalan yritys sekä kunnan tekniseen toimeen liittyviä toimitiloja.

Rakennuksen länsipuolella sijaitsee Suupantori, jota ympäröi 1980–1990-luvuilla rakennetut, kaksikerroksiset punatiiliset rakennukset, joissa on erilaisia palveluja. Rakennukset rajaavat L-muodossa keskelleen torialueen kojuineen. Torin länsipuolella on punatiilisiä, 5–6-kerroksisia asuinrakennuksia. Myös Pirkkalakeskuksen itäpuolella on 1980–1990-luvulla rakennettu matala liikerakennus, jossa on K-market.

Pirkkalakeskusta vastapäätä asuinkerrostalojen taakse jää kunnan toimitiloja sisältävä punajulkisivuinen, vuonna 2022 valmistunut kunnanvirastotalo Tiima. Virastotalon ja Pirkkalakeskuksen väliin jää vastavalmistunut 6-kerroksinen asuinkerrostalo. Tämän eteläpuolelle jää 16-kerroksinen tornitalo. Keskustakorttelien mittakaava onkin muuttumassa uusien korkeiden rakennusten noustessa matalien liikerakennusten välittömään läheisyyteen.

Rakennuskokonaisuuden ympärillä maasto on kumpuileva ja käynnit rakennukseen sijaitsevatkin eri korkeusasoissa. Käynti kirjastoon on muuta liikeosaa kerrosta matalammalta. Rakennuksen julkisin osa sijoittuu Suupantien varteen, mitä korostaa ravintolan terassi, suuri edusportaikko sekä huolitellut istutukset. Rakennuksen muiden julkisivujen edustat ovat sen sijaan varattu huollolle ja autopaikoitukselle tai sinne kul-

kemiselle. Myös kirjaston edusta on jäsentymätön, ja kirjaston löydettävyyys ei ole samalla tasolla muiden julkisempien toimintojen kanssa sen sijaitessa erillään, nurkan takana länsijulkisivulla. Maaston korkeuseron ja uudehkon, torille avautuvan lavarakenteen vuoksi kirjaston sisäänkäynti jää katveeseen. Kiinteistön länsipuolella Suupantorin eteläreunassa sijaitsee kuvanveistäjä Villu Jaanison veistos Pirkkalan ihminen.

Ulkoasu

Asuintornit ja matalamman osan käsittävän rakennuksen julkisivumaailmat poikkeavat selkeästi toisistaan korostaen rakennusten julkisuusasteen eroja: asuintornit edustavat 2000-luvun asuinrakentamista valkoisine ja harmaine julkisivuelementteineen ja lasitetuine parvekkeineen, kun taas matalamman osan julkisemmista toiminnoista viestivät lasiset ja korkeat julkisivut sekä kadulle avautuvat ja katutilaa hyödyntävät liiketilat. Julkisemmassa osassa julkisivuissa vuorottelevat vaalea tiili, lasi ja metalli, jota on käytetty leikkisästi luomaan ruudukkoaihe etelä- ja länsijulkisivuun. Rakennuksen tunnistettava piirre ovatkin keltaiseksi, punaiseksi, oranssiksi ja violetiksi maalatut metallikehykset, jotka rytmittävät muutoin lasista ja korkeaa julkisivua.

Rinteeseen asemoituun rakennukseen on käynnit kahdesta tasosta: eteläjulkisivulta kerrosta ylempää kuin kirjaston länsijulkisivulta. Matala osa käsittää yhteensä kolme kerrosta, joista kirjastotason kerros ulottuu asuintornien alapuolisiin osiin. Lisäksi matalamman osan päälle asuintornien väliin jäävälle alueelle sijoituu asukkaiden oleskelupiha.

Kirjaston asema rakennuksen ulkohahmossa jäsentyy sen länsijulkisivun avulla, joka lasisena luo kutsuvan ja julkisen tilan tunnun rakennukselle. Pääjulkisivun ikkuna-aukotusta on jäsenneily savunpoistoluukkujen sekä keltaisten, oranssien ja punaisten suorakulmioaiheiden kautta. Julkisivu on kolmikerroksinen, ja keskimmäisen kerroksen osalta kyseessä on eräänlaisesta kaksoisjulkisivusta: kunnan toimitiloja sisältävä toinen kerros katsoo ulos välillisesti kirjaston kahden kerroksen korkuisen tilan kautta. Kolmas kerros saa julkisivussakin itsenäisemmän roolin välipohjan rajaavan harmaan levytyksen vuoksi.

Koko liiketilasipeä kiertää lännessä kolmen kerroksen ja etelässä kahden kerroksen korkuinen arkadi eli pylväskäytävä. Kattolippa kurottuu pilareiden päälle luoden rakennuksen ulkomuodosta dynaamisemman. Kirjaston pääjulkisivu on muutoin avoin ja kutsuva, mutta sen sisäänkäynti on jäsentymätön: sisäänkäyntiä kattava lippa muodostuu asuinkerrostalon parveketornin alle luoden yksityiseltä vaikuttavan tunnelman. Kirjaston löydettävyyttä on parannettu erilaisin opastekyltein ja -kankain.

Kirjaston tiloista lastenosasto sekä henkilökunnan toimistohuoneet avautuvat pohjoiseen, jota kehystää rakennuksen paikoitusalue. Lisäksi pohjoisjulkisivussa sijaitsee kirjaston henkilökunnan sisäänkäynti, jonka vieressä on kirjaston aukioloaikojen ulkopuolella palveleva palautusluukku.

Edellisen sivun valokuvat:

Kuva 5. Kirjaston pääsisäänkäynti ja -julkisivu kuvattuna lounaasta.

Kuva 6. Kirjaston lasijulkisivua koristavat reliefimäiset metallisuorakulmiot. Puumateriaali pehmentää kirjaston ilmettä pääsisäänkäynnin yhteydessä.

Kuva 7. Näkymä Suupantieltä rakennuksen luoteispuolelta. Rakennuskokonaisuuden korkeat asuintornit on sijoitettu taaemmas jättäen kadunvarren rakennusosan toistamaan torilla sijaitsevien vanhojen rakennusten matalampaa kerroskorkeutta. Rakennus mukailee maastonmuotoja ja ympäristön kivetys ja istutukset yhdessä lasisten julkisivujen kanssa luovat tunnelman julkisista toiminnoista.

Kuva 8. Kirjaston julkisivun yksityiskohtia.

Kuva 9. Kahdeksankerroksisten asuinrakennusten asukspiha sijoittuu kirjastosalin katolle. Rakennuksen pohjoispuolella sijaitsee paikoitusalue.

Kuva 10. Rakennuksen matala osa porrastuu avaten julkisivupintaa kohti itää. Rakennuksen hahmo on vaaleampi idästä katsottuna länteen verrattuna, jossa lasin heijastukset tekevät hahmosta tummemman.

11

12

13

14

15

16

Kuva 11. Kirjaston pääsalissa oranssi luiska johdattaa lainausosastolta musiikkiosastolle. Hyllynpäiden tieto- ja romaanikirjallisuudesta viestivät kirjaimet luovat sisustukseen näkyvän elementin.

Kuva 12. Lastenosaston satunurkkaus on toteutettu kaarevana ja muuta lattiapintaa alemmas laskettuna. Lastenosastolta on näkymä ulos rakennuksen pohjoispuolelle.

Kuva 13. Kirjastosalin siniset ja oranssit tehosteseinät toimivat kontrastina katon valkealle ja lattian maanläheisille sävyille.

Kuva 14. Kirjaston aikuistenosaston ikkunat sijoittuvat pääjulkisivulle, joka avautuu länteen. Kirjaston tilojen runkosyvyys on suuri.

Kuva 15. Kirjaston hyllyjen vaaleanharmaa väritys luo yhtenäisen ja harmonisen tunnelman koko kirjastosaliiin. Osa hyllyistä on varustettu pyörillä, mikä lisää kalustuksen joustavia käyttömahdollisuuksia. Kuva lehtienlukusalista.

Kuva 16. Kirjaston tiloihin liittyy erillinen näyttelytila.

Sisätilat

Kirjaston tilat rakentuvat avaran kirjastosalin ympärille, jota kehystävät omatoimisen asioimisen mahdollistava lehtienlukusali pääsisäänkäynnin yhteydessä, henkilökunnan tilojen yksityisempi vyöhyke sekä hiljaisen lukusalin ja varattavan kokoustilan alueet. Kirjaston värimaailmaa hallitsevat hillitty, avohyllyjen vaaleanharmaa, sisäseinien taivaansininen ja kalusteissa, lattialuiskassa sekä seinissä käytetty murrettu oranssi. Lattiat ovat vihertävän sävyistä muovimattoa ja harmaata laatoitusta.

Kirjaston päätilana toimii avohyllyillä varustettu lainaussali, joka jakautuu aikuisten kertoma- ja tietokirjallisuuden sekä lasten kirjallisuuden osioihin. Aikuisten kirjaosasto sijaitsee muuta salia 0,5–1 metriä matalammalla ja rajautuu kirjaston lasiseen ja korkeaan pääjulkisivuun luoden avaruuden tuntua. Kirjaston pääjulkisivun edessä on Pirkkalassa asuneen näyttelijä Pertti Nätttilän luoman Ransu Karvakuonon -hahmon näyttely.

Rakennuksen pohjoispäähän sijoittuvalta lastenosastolta on ikkunat ulos rakennuksen takana sijaitsevalle paikoitusalueelle. Ikkunan verhoissa on haettu julkisivuista tuttua ruutumaista jäsentelyä. Lasten osastoon on tehty kaareva ja muutaman askelman laskeva satunurkkaus, jonka pehmusteissa toistuu kirjaston vihreä väri. Lapsikäyttäjät on huomioitu irtokalustuksen ja hyllyjen mittakaavassa sekä esimerkiksi tyyllitelyssä lainausautomaatissa.

Aikuisten osastolta johtaa esteetön luiska syvemmällä runko-osassa sijaitsevalle musiikkiosastolle, joka sijaitsee muuta salia korkeammalla avaten pitkiä näkymiä joka suuntaan. Musiikkiosaston vieressä samalla tasolla sijaitsee näyttöpäätteitä, joiden vieritse kuljetaan hiljaiseen lukusaliin. Lukusaliin johdetaan kahden ikkunan ja lasiseinän kautta valoa kirjaston päätilasta.

Kirjaston puolijulkisempi tila, varattavissa oleva luokkahuonemainen tila sijoittuu kirjaston perälle. Kyseistä salia käyttävät sekä kirjaston henkilökunta, Pirkan opisto että muut ulkopuoliset tahot. Opetustilan vieressä sijaitsee kirjaston varasto, jossa säilytetään varastokirjojen ja käytöstä poistettujen kirjojen lisäksi muuta välineistöä. Kirjaston henkilökunnan tilat sijoittuvat L:n mallisesti kirjaston koillispuolelle. Työpisteet on sijoitettu käytävän varrella sijaitseviin erillisiin, 1–3 hengen toimistohuoneisiin. Työntekijöiden taukotila sijoittuu kirjaston lainausosaston viereen ja siitä on avattu matalat ja pitkänmalliset ikkunat. Keittiö- ja taukotilan vieressä sijaitsee kaksi aineiston digitointiin varattua huonetta. Niiden käyttö on kuitenkin ollut marginaalisempaa, ja niiden osoittamista esimerkiksi varattaviksi etätyöneuvottelupisteiksi myös asiakaskäyttöön on harkittu.

Keskeiset muutokset ja säilyneisyys

Kirjastoon ei ole toteutettu valmistumisensa jälkeen suuria muutoksia. Kirjaston sisätilat vastaavat lähes täysin rakennuksen valmistumisaikaista tilannetta. Suurin kirjastotiloihin tehty muutos liittyy automaattisoidun palautusautomaatin poistamiseen muutama vuosi sitten. Palautusautomaatin ympäriltä purettiin väliseinät ja paikalle sijoitettiin avomallinen palvelupiste.

Kulttuurihistorialliset arvot

Rakennushistoriallinen arvo	arkkitehtoninen
Historiallinen arvo	sivistyshistoria
Ympäristöarvo	maisemallisesti keskeinen sijainti
Arvojen perustelu	Pirkkalan kirjasto edustaa 2000-luvulle tyypillistä suuntausta keskittää kirjasto osaksi suurempaa rakennuskokonaisuutta. Tästä huolimatta kirjastolla on suhteellisen itsenäinen luonteensa osana rakennusta. Rakennus edustaa 2000-luvun ensimmäiselle puoliskolle tyypillistä elementtirakentamista asuintornien osalta ja lasiseen julkisivuun perustuvaa julkisen rakentamisen typologiaa.
Arvoluokka	2

Kuvat 17 ja 18. Kirjaston etelä- ja länsijulkisivut. Ylemmässä kuvassa kirjaston tilat jäävät kuvassa vasemmalle. Alemmassa kuvassa kirjaston sisäänkäynti näkyy kuvan keskiosassa, oikealla kirjaston lasinen pääjulkisivu. (Pirkkalan kunnan rakennusvalvonnan arkisto, Matti Mastosalu / arkkitehtitoimisto Erkki Helamaa ja Keijo Heiskanen Oy 2007.)

Kirjalliset lähteet

Helamaa Heiskanen. (2023) Pirkkalakeskus. Saatavilla [5.6.2023] <https://www.helamaaheiskanen.fi/pirkkalakeskus>

Husa, Risto. (2005) 'Sakastikirjastosta Nokian kirjastotaloon' teoksessa Harjulta tuulee. Nokian kirjastolaitos 150 vuotta. Toim. Nummelin, Airi. Nokian kaupunki, s. 23–35.

Lahtinen, Mikko. (2010) Kirjastojen maa. Tampere: Vastapaino.

Mäkinen, Ilkka. (2005) 'Nokian (vanhan Pirkkalan) kirjaston ja kirjastoelämän alkuvaiheet 1920-luvun alkuun yleisistä kirjastohistoriallisesta näkökulmasta' teoksessa Harjulta tuulee. Nokian kirjastolaitos 150 vuotta. Toim. Nummelin, Airi. Nokian kaupunki, s. 9–22.

Pirkkala. (2022) Tiima-talo liittyy osaksi kunnanmäen satavuotiasta jatkumoa. Saatavilla [22.8.2023] <https://www.pirkkala.fi/tiima-talo-liittyy-osaksi-kunnanmaen-satavuotiasta-jatkumoa>

Pirkkala-seura. (2023) Suupan kuntakeskuksen historia. Saatavilla [22.8.2023] <https://www.pirkkalaseura.fi/pirkkalanhistoria/suupan-historia/>

Pirkkalan kunnan rakennusvalvonnan arkisto. Pääpiirustukset, arkkitehtitoimisto Erkki Helamaa ja Keijo Heiskanen Oy, Matti Mastosalu 2007.

Vanhat kartat -sivusto. Saatavilla [22.8.2023] <https://vanhatkartat.fi>

Suulliset lähteet

From, Laura. Kohdekäynti 6.6.2023.

Kuva 1. Punkalaitumen kirjaston pääsisäänkäynti kuvattuna pohjoisesta, Urjalantien suunnalta.

Kuva 2. Punkalaitumen kirjasto sijaitsee Notkotien varressa Pietarinviraston kiinteistössä. Sijainti osoitettu taustakartalla keltaisella. (MML Paikkatietoikkuna 2023.)

Kuva 3. Kirjasto sijoittuu osaksi kolmen rakennuksen kokonaisuutta. Ortoilmakuvassa kiinteistön raja osoitettuna keltaisella, kirjastorakennus keltaisella pisteellä. (MML Paikkatietoikkuna 2023.)

Kuvaus

Punkalaitumen kirjasto sijaitsee Punkalaitumen keskustaajamassa, Urjalantien ja Notkotien varressa. Kirjastorakennus sijoittuu osaksi niin kutsun Pietarinviraston kiinteistön kokonaisuutta, johon kuuluu kolme pastellisävyyistä, puuverhottua 1–2-kerroksista rakennusta. Rakennuksissa toistuvat vesikatolta julkisivupinnalle kääntyvät galvanoidut pellitykset. Rakennuksissa on 1980-luvulle tyypillistä elämyksellisyyttä ja toisaalta kylämittakaavaan sopivaa paikallisuutta. Rakennukset on suunnitellut arkkitehti Matti Huusari. Kirjastorakennus on maalattu vaaleankeltaiseksi.

Inventointinumero	2023/0013
Kunta	Punkalaidun
Kaupunginosa	Sarkkila
Rakennusten lukumäärä	3
Inventointipäivämäärä	27.6.2023
Kiinteistötunnus	.619-425-1-115
Osoite	Urjalantie 30, 31900 Punkalaidun
Kohdetyyppi	kirjasto
Nykyinen käyttö	kulttuuri, vapaa-aika, kokoontuminen, liike-elämä
Alkuperäinen käyttö	kulttuuri, vapaa-aika, kokoontuminen, hallinto, liike-elämä
Rakentamisaika	1986 (valmistumisvuosi)
Korjausvuodet	-
Suunnittelija	arkkitehti Matti Huusari
Rungon muoto	T
Kerrosluke	kellari + 1 + ullakko
Perustus	betoni
Runko	rankorakenne
Vuoraus	vaalea keltainen hienosahattu laudoitus
Katemiaaali	konesaumattu galvanoitu teräspelti
Katon muoto	satula

Kuva 4. Punkalaitumen kirjaston pohjapiirustus. Sisäänkäynti ulkonevasta osasta kuvan yläosassa, kirjastosalissa erkkeri-ikkunat. Henkilökunnan tiloja oikealla sekä alemmassa kerroksessa. (Punkalaitumen kunnan rakennusvalvonnan arkisto, Matti Huusari 1984.)

Historia

Kirjastotoimen historia

Punkalaitumella yleisen kirjaston perustaminen virisi vuonna 1860, jolloin valittiin kirjastotoimikunta. Kapalainen K. F. Lilius valittiin seuraavana vuonna kirjaston hoitajaksi. Kirjasto sijaitsi hänen kotonaan Sipilässä. Varoja kerättiin aluksi arpajaisilla, ja vuodesta 1870 lähtien kunta avusti kirjastoa viinaverorahoista. Sarkkilan koulurakennuksen valmistuttua vuonna 1875 kirjasto muutti koulun tiloihin. Työväenyhdistyksellä sekä nuorisoseuralla oli omat kirjastonsa 1900-luvun alkupuolella. (Niemelä 1989, 270; Heininen 1926, 60.)

Vuonna 1918 Punkalaitumen yleinen kirjasto muutettiin ”kiertäväksi”: jokaisella kansakoululla oli kokonaisuutta yhtä suuri osa vuoden ajan. Kantakirjaston lisäksi jokaisella kansakoululla on toiminut kirjasto vuodesta 1927 lähtien. Sivukirjastot päätettiin korvata kirjastoautolla vuonna 1973. (Niemelä 1989, 271.)

Vuonna 1927 kirjasto sijoitettiin vastavalmistuneelle kunnantalolle (Niemelä 1989, 271), jossa se ehti toimia vuosikymmeniä muuttaen vuonna 1986 vastavalmistuneisiin, nykyäänkin käytössä oleviin tiloihinsa.

Rakennuspaikan ja rakennuksen historia

Kirjaston rakennuspaikka on ollut rakentamatonta peltoa. Pietarinviraston rakennukset ovat valmistuneet 1980-luvun puolivälin jälkeen. Kolmen rakennuksen kokonaisuudessa on alun perin sijainnut kirjasto, poliisilaitos, toimistoja sekä myymälätila. Tasavallan presidentti Mauno Koivisto sekä hänen puolisonsa Tellervo Koivisto vierailivat Punkalaitumen kirjaston avajaisissa.

Rakennus on säilynyt alkuperäisen kaltaisena. Sisätiloja on maalattu, mutta niitä on sittemmin palautettu valkoisiksi.

Ympäristö ja pihapiiri

Punkalaitumen kirjaston koillispuolella on samaan kiinteistöön kuuluva, vaaleanpunaiseksi maalattu rakennus, joka on alun perin suunniteltu liikerakennukseksi. Rakennuksen kellarikerroksessa, joka avautuu maantasossa etelään, on viisi pariovea ilmeisesti suureen autotalliin ja varastotiloihin. Tällä hetkellä rakennuksessa toimii kirpputori. Kirjaston luoteispuolella sijaitsee vaaleansiniseksi maalattu rakennus, joka on suunniteltu nimismiespiiriin tiloiksi. Tiloissa on toiminut alkuperäisten piirustusten mukaan poliisilaitos sekä työvoimatoimisto. Tällä hetkellä rakennuksessa toimii monitoimitila Karuselli.

Kirjaston pääsisäänkäynti on pohjoisen puolelta. Rakennus jää Urjalantieltä nähtynä kahden muun rakennuksen taakse, ja kirjaston sisäänkäynnille johtava kevyenliikenteenväylä sijoittuu kahden rakennuksen väliin. Polulle on sijoitettu korkea portti, johon on kiinnitetty ”lainasto”-kyltti. Kirjastoon johtava väylä on maalattu eri värein vaakaraidoitettun räsymäton näköiseksi vuoden 2023 kesällä. Kirjastorakennus porras-

Kuva 5. Punkalaitumen kirjasto on osa ns. Pietarinviraston rakennuskokonaisuutta. Kulku kirjastoon tapahtuu kahden rakennuksen välistä, puinen porttiaihe näkyy kuvassa.

6

7

8

9

10

11

Kuva 6. Punkalaitumen kirjaston eteläjulkisivussa on neljä erkkeriuloketta. Rakennus sijoittuu rinteeseen siten, että kellarikerros avautuu maantasoon etelän puolella.

Kuva 7. Erkkeri-ikkunat avaavat näkymiä kohti länttä ja rytmittävät kirjaston pitkää sivua.

Kuva 8. Kirjasto kuvattuna koillisesta: vasemmalle jää henkilökunnan siipi T-mallisine ikkunoineen. Sisäänkäynti- ja porrashuone on sijoitettu erillisosaan, jonka harjamuoto mukaillee suuremman rakennusosan muotoa.

Kuva 9. Kirjaston pääsisäänkäynti on sijoitettu vinosti rakennuksen suorakaiteenmuotoiseen massaansa nähden. Korkeassa osassa sijaitsee ilmanvaihtokonehuone. Kirjasto-irtokirjaimet on sijoitettu pellitykselle, viiri harjalle.

Kuva 10. Kirjasto kuvattuna kaakosta. Kirjaston päädyissä on kirkkoarkkitehtuuria muistuttava ikkunarivistö.

Kuva 11. Kirjaston länsijulkisivu, vieressä vanha nimismiespiirin rakennus. Päätyikkunasta näkee kirjaston katto- tuolit.

Kuva 12. Punkalaitumen kirjaston päätila avautuu sisäänkäynniltä. Tilaa rytmittävä raidoitettu lattia. Lukusalitilassa on Artekin kalustus, myös kirjahyllyt ovat alkuperäiset.

tuu maastoon ja avautuu kahteen kerrokseen kohti etelää Notkotien varressa.

Kirjaston itäpuolella sijaitsee pientaloja, etelässä avautuu peltomaisema. Kiinteistön pohjoispuolella, Urjalantien toisella puolella sijaitsee 1950-luvulla rakennettu koulurakennus, joka on poistettu käytöstä. Uusi koulurakennus sekä liikuntahalli on valmistunut 2020-luvun alussa vanhan koulurakennuksen pohjoispuolelle.

Muutaman sadan metrin päässä kirjastosta koilliseen sijaitseva, vuonna 1921 valmistunut Punkalaitumen kunnantalo on jugendtyylinen, mansardikattoinen rakennus. Kirjasto aloitti toimintansa kyseisessä rakennuksessa vuonna 1927.

Ulkoasu

Punkalaitumen kirjasto on keltaiseksi maalattu, puuverhottu rakennus. Se on yksikerroksinen mutta porastuu maastoon siten, että sen kellarikerros Notkotietä kohti avautuvassa eteläjulkisivussa liittyy maantason korkoon. Sisäänkäynti on pohjoisen puolelta Urjalantieltä, mutta rakennus sijoittuu kauemmaksi katulinjasta siten, ettei pääsisäänkäynti ole erotettavissa kadulta. Pihlajakuja johdattaa kahden muun kiinteistöön kuuluvan rakennuksen lomitse kirjaston sisäänkäynnille.

Harjakattoiseen perusmassaan viistosti liittyvä sisäänkäyntisiipi kohoaa muuta rakennusta korkeammaksi, ja julkisivun yläosa on vesikaton peltimateriaalia. Sen pohjoispuolelle on kiinnitetty kirjasto-irtokirjaimet, itäpuolelle kirjastokyltti sekä päälle viiri. Eteläjulkisivussa näkyvät kolmiomaiset erkerit, jotka avaavat näkymiä kirjaston tiloista kohti länttä. Itä- ja länsijulkisivuissa on etelän puolella harjamuotoa myötäilevät ikkunat, joista erottaa sisäkattojen palkistot.

Kirjastorakennus liittyy osaksi kahden muun rakennuksen muodostamaa kokonaisuutta, jossa rakennukset yhtenevät sävy maailmaltaan, persoonalliselta kattomuodonannoltaan sekä mittakaavaltaan. Rakennus on materiaaleiltaan ja mittakaavaltaan osin pientalomainen, joskin sen päätyikkunat viittaavat jopa kirkolliseen arkkitehtuuriin. Kattomaailman muodonanto tekee kokonaisuudesta kiinnostavan ja persoonallisen.

Sisätilat

Kirjaston päätila, kirjastosalin, avautuu suoraan pääsisäänkäynniltä. Tilakokemuksesta voimistaa huonekorkeuden vaihtelu: matalammasta osasta tullaan korkeampaan tilaan, joka mukaillee harjakaton muotoa.

Kattotuolit sekä puupanelointi sisäkatossa ovat voimakas aihe interiööriässä. Kirjastosalia kiertää yläikkunauha sekä erkkerimäiset ulokkeet, jotka avaavat näkymiä kohti länttä. Rakennuksen päädyissä on katto-
muodon kolmiomaista muotoa mukaileva ikkuna-aukotus.

Kirjastosalin keskelle sijoittuu avara lukusali, jossa on Artekin pöytäryhmiä. Sisäänkäynniltä katsottuna oikealle jää lainausosasto kirjahyllyineen. Hyllyt ovat alkuperäiset ja sävy maailmaltaan vaaleat. Hyllyjen korkeuden vuoksi kirjastosalin ei avaudu yhtenäisenä, avarana tilana. Hyllyjärjestystä on aikojen saatossa muutettu, mutta muutoin kirjastosalin on hyvin alkuperäisessä kunnossa.

Loisteputkivalaisimet sekä ilmanvaihtoputkisto vievät huomiota kattomaailman vaikuttavuudesta. Lattia on linoleumia tai muovimattoa, ja siinä vuorottelevat valkoiset ja vihreät raidat, jotka eivät noudata suorakulmaista koordinaatistoa vaan tekevät tilaan dynaamisen tunnelman. Kirjaston sisäseinissä on käytetty punatiiltä.

Suuren yhtenäisen kirjastosalin lisäksi pääkerroksessa sijaitsee henkilökunnan työtiloja. Henkilökunnan tauko- ja sosiaalitalat on sijoitettu alempaan kerrokseen.

Keskeiset muutokset ja säilyneisyys

Kirjasto on säilynyt huomattavan alkuperäisenä niin julkisivuiltaan kuin sisätiloiltaan alkuperäisiä pintamateriaaleja ja kalustusta myöten. Kirjaston julkisivut ovat paikoin uuden pintakäsittelyn tarpeessa, samoin sisätilan ilmanvaihtoputkien maali on hilseillyt.

Kulttuurihistorialliset arvot

Vaikka raportissa on tuotu esiin samaan kiinteistöön kuuluvien kahden rakennuksen ominaispiirteet, koskee tarkempi inventointi vain kirjastorakennusta.

Rakennushistoriallinen arvo	arkkitehtoninen
Historiallinen arvo	sivistyshistoria
Ympäristöarvo	maisemakokonaisuus
Arvojen perustelu	Punkkalaitumen kirjasto edustaa 1980-luvun elämyksellistä, pienimit-takaavaista julkista rakentamista, jossa kolme rakennusta muodostaa kiinteän maisemakokonaisuuden. Kirjasto on poikkeuksellisen hyvin säilynyt sekä sisätiloiltaan että julkisivuiltaan.
Arvoluokka	1

Kuva 13. Punkkalaitumen kirjaston länsipääty avautuu harjaa puolittain mukailevalla ikkunalla.

Kuva 14. Kirjaston interiööriin vaikuttaa liimapuupalkisto ja kattotuolit sekä puupaneloitu alakatto. Valkoiset ilmanvaihtoputket ovat myös alkuperäisten suunnitelmien mukaiset.

Kuva 15. Kirjasto avautuu sisäänkäynniltä lukusaliin, jonka vasemmalla puolella on lehtihyllyt. Taakse jää lastenosasto.

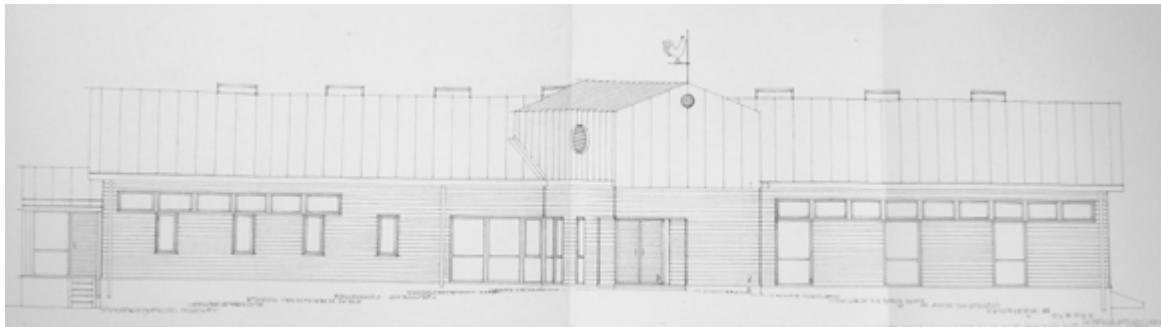
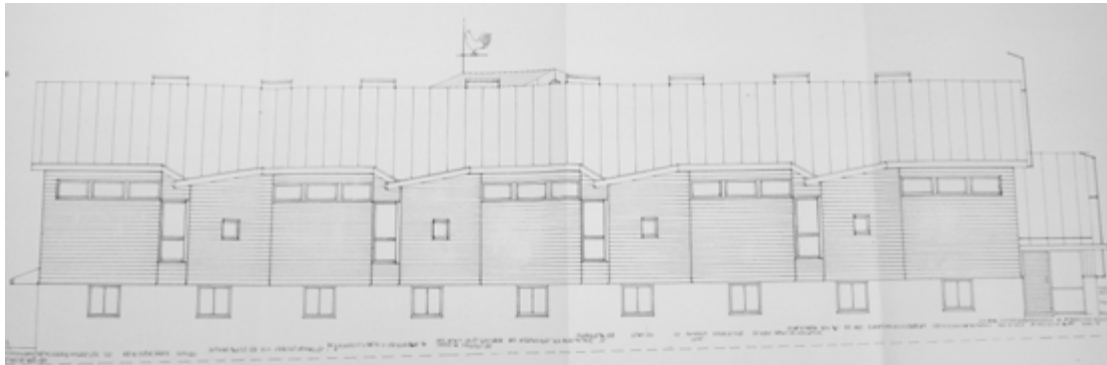
Kuva 16. Kirjaston sali on pitkänmallinen, ja siihen tuo dynaamisuutta vihreällä ja valkoisella lattiapinnoitteella luotu raidoitus.

Kuva 17. Kirjastosalin erkkeri-ikkunat avaavat näkymiä kohti länttä. Yläikkunat tuovat myös valoa päätilaan.

Kuva 18. Näkymä kirjastosalista lainaustiskille sekä henkilökunnan työtiloihin. Sisäpinnoissa on käytetty tiilimuurausta. Huonetila erottuu kirjastosalista mutterimaisen muotonsa ja viiston alakaton ansiosta.

Kuva 19 ja 20. Kirjastosali avajaisten aikaan. (Punkalaitumen kirjaston arkisto.)

Kuva 21 ja 22. Punkalaitumen alkuperäiset lupapiirustukset. Ylhäällä eteläjulkisivu ja alhaalla pohjoisjulkisivu. (Punkalaitumen kunnan rakennusvalvonnan arkisto, Matti Huusari 1984.)

Kirjalliset lähteet

Heininen, Juho. (1926) Piirteitä Punkalaitumen menneiltä ajoilta. Punkalaitumen kirjakauppa.

Kulttuurituotannon ja maisemantutkimuksen laitos. Satakunnan museo. (2009) Eri aikakausien arkkitehtuuri satakunnan kunnantaloissa. Saatavilla [27.6.2023] <https://kultmais.utu.fi/kunnantalot/vanh.html>

Niemelä, Jari. (1989) Punkalaitumen historia 1721–1985. Punkalaitumen historiatoimikunta.

Punkalaitumen kirjaston arkisto.

Punkalaitumen kunnan rakennusvalvonnan arkisto, Matti Huusari 1984.

Vanhat kartat -sivusto. Saatavilla [4.9.2023] <https://vanhatkartat.fi>

Suulliset lähteet

Vainio-Köpi, Jenni. Kirjastonhoitaja. Kohdekäynti 27.6.2023.

Paija, Päivi. Hyvinvointisuunnittelija. Kohdekäynti 27.6.2023.

Kuva 1. Pälkäneen pääkirjasto kuvattuna idästä Kehätien puolelta.

Kuva 2. Pälkäneen pääkirjasto sijaitsee Kehätien varressa, sijainti osoitettu taustakartalla keltaisella. (MML Paikkatietoikkuna 2023.)

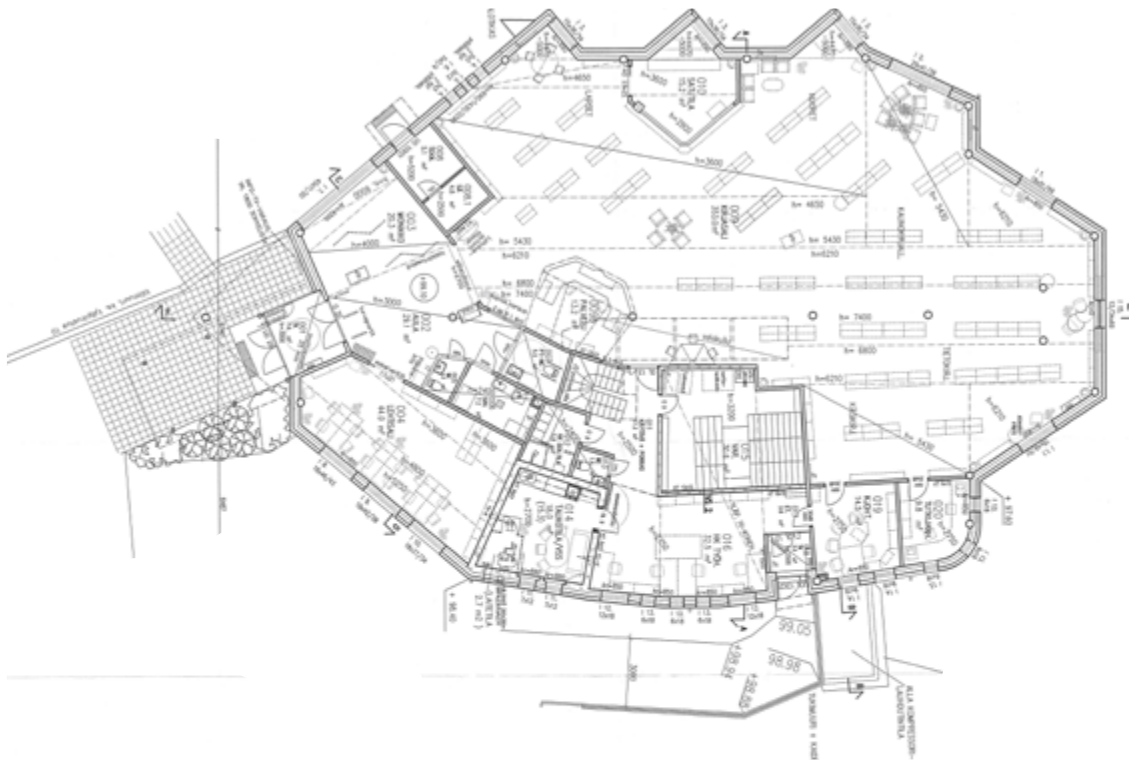

Kuva 3. Kirjaston koillispuolella sijaitsee kunnantalo. Ortoilmakuvassa kirjasto osoitettu keltaisella pisteellä. (MML Paikkatietoikkuna 2023.)

Kuvaus

Punatiilinen ja muodonannoltaan dynaaminen Pälkäneen pääkirjasto Arkki sijaitsee Lahdentien lounaispuolella Pälkäneen kunnantalon vieressä. Vuonna 2008 valmistunut, arkkitehti Esko Ranttilän suunnittelema rakennus on Pälkäneen kirjastotoimelle ensimmäinen varta vasten kirjastoksi suunniteltu rakennus. Se on postmodernistisen leikittelevä, jonka ulkoasussa näkyy yhtäältä runsas muotokieli ja toisaalta punaisen tiilen ja punaisen saumoituksen monoliittinen ilme.

Inventointinumero	2023/0014
Kunta	Pälkäne
Kylä / Kaupunginosa	Onkkaala
Rakennusten lukumäärä	1
Inventointipäivämäärä	20.6.2023
Kiinteistötunnus	.635-424-1-383
Osoite	Kehätie 4, 36600 Pälkäne
Kohdetyyppi	kirjasto
Nykyinen käyttö	kulttuuri, vapaa-aika
Alkuperäinen käyttö	kulttuuri, vapaa-aika
Rakentamisaika	2008 (valmistumisvuosi)
Korjausvuodet	-
Suunnittelija	arkkitehti Esko Räntilä, Suunnittelutalo S. Anttila Oy
Rungon muoto	epäsäännöllinen
Kerrosluku	1 + ullakko
Perustus	betoni
Runko	betoni
Vuoraus	punatiili
Katemateriaali	saumattu musta pelti
Katon muoto	satula

Kuva 4. Pälkäneen pääkirjasto Arkin pohjapiirustus. Sisäänkäynti kuvassa vasemmalta ja lukusali sen vieressä oikealla. Kirjastosali kuvassa ylhäällä ja henkilökunnan tilat alhaalla. (Pälkäneen kunnan rakennusvalvonnan arkisto, Esko Räntilä 2006.)

Historia

Kirjastotoimen historia

Kirjastotoiminta alkoi Pälkäneellä jo vuonna 1851 (Vuorensola 1988, 281). Kirjasto aloitti toimintansa arkkitehti C. L. Engelin suunnittelemassa, vuonna 1839 valmistuneessa Pälkäneen kirkon sakaristossa. Kirjat siirrettiin 1880-luvulla kyläkirjastoille. (Heikkilä 2023.) Pääasiassa kirjasto palveli kuitenkin vain rippikoululaisia, ja Pälkäneen ompelu- ja keskusteluseura perustettiin vuonna 1880 laajentamaan kirjaston toimintaa. Vuoden 1883 lopulla kirjaston kokoelma käsitti 138 teosta. Seura perusti lukusalit Onkkaalaan, Ruokolaan, Mälkiään ja Salmentaakse. (Vuorensola 1988, 281.)

Ompeluseuran pitämä kirjasto lopetti toimintansa seuran lakkauttamisen myötä vuonna 1913 (Vuorensola 1988, 491). Lapsille sopivat kirjat luovutettiin Onkkaalan kansakoululle. Aikuisten kirjat säilytettiin mahdollisesti perustettavaa kansan kirjastoa varten. (Heikkilä 2023.) Pälkäneen kirjastoseura perustettiin vuosikymmenen lopulla, ja kirjasto aloitti toimintansa vuonna 1920. Kirjaston perustana oli ompeluseuran kirjakokoelma ja vuonna 1921 kirjasto sai käyttöönsä tilat Nuijantalolta Onkkaalasta. Uusi kirjastolaki pyrki kirjastolaitosten kunnallistamiseen ja kirjasto aloittikin toimintansa kunnan alaisuudessa vuonna 1929. Palveluja kehitettiin myös muualla kuin Onkkaalassa. (Vuorensola 1988, 491–492.)

Yhteiskoulun muuttaessa Nuijantaloon kirjasto siirrettiin monien vaiheiden jälkeen lopulta vuonna 1954 Onkkaalan kansakoulun entiseen keittolaan. Tilakysymys ratkesi vasta vuonna 1964 paloaseman laajenuksen myötä, jolloin kirjasto sijoitettiin vuokratiloihin sen toiseen kerrokseen. (Vuorensola 1988, 641–642.) Tilat olivat valtionapunormeihin nähden ylimitoitettut, eikä kirjasto saanut koko huoneistoa omaan käyttöönsä (Wigell 1994, 117). Kirjastotoiminta säilyi näissä tiloissa aina uuden kirjaston valmistumiseen saakka 2008. Pääkirjasto Arkki valmistui ja otettiin käyttöön vuonna 2008. Se on pysynyt alkuperäisessä asussaan niin sisä- kuin ulkotiloiltaan, sillä merkittäviä muutoksia rakennukseen ei ole tehty.

Pälkäneen alue liittyy olennaisesti myös kirjapainotaidon ja lukutaidon opettamisen historiaan: isovihan aikana kirjapainot eivät toimineet Suomessa, ja lukemisen opetteluun soveltuvat kirjat loppuivat. Paikallinen papisto pyysi apua Pälkäneellä asuneelta kirjanpainaja Daniel Medelplanilta, joka kaiversi puulaatoille aapisen vuonna 1719 mahdollistaen lukutaidon opetteluun myös sodan aikana. (Pälkäneen verkkosivut 2023; Nissilä ym. 1972, 580.) Myös Pälkäneen kirjastossa näkyy Medelplaniin liittyvä historia esimerkiksi hänen nimeään kantavan lukusalin muodossa.

Rakennuspaikan ja rakennuksen historia

Rakennuspaikka on ollut rakentamatonta 1970-luvulle saakka: 1950- ja 1960-luvuilla paikalla on ollut Tiililän peltoa. Kirjaston eteläpuolella sijaitseva koulu on rakennettu 1950-luvulla. Kirjaston sijaintipaikalle on 1970-luvulla rakennettu rakennus, joka on sittemmin purettu. Uusi valtatie 12 rakennettiin 1970-luvulla.

Kirjastoon ei ole toteutettu merkittäviä muutoksia valmistumisensa jälkeen.

Ympäristö ja pihapiiri

Pälkäneen pääkirjasto sijaitsee Lahdentien eteläpuolella Onkkaalassa. Kirjasto seisoo vapaasti maisemassa ja sen pääsisäänkäynti sijoittuu etelän puolelle. Rakennuksen länsipuolelle sijoittuu paikoitusalue, ja pohjoisesta rakennus rajautuu puistoon ja skeittiparkkiin. Pälkäneen urheilukenttä sijaitsee kirjaston vieressä lännessä.

Kirjaston luoteispuolella Kehätien varressa sijaitsee 1980-luvulla rakennettu kunnantalo. Kirjaston kaakkoispuolella sijaitsee vuonna 2018 avautunut liikuntakeskus Kostia-areena. Kostia-areenan vieressä sijaitsee 1950-luvulla rakennettu koulurakennus, jossa toimii Pälkäneen lukio ja Kostianvirran yhtenäiskoulun yläluokat.

Kirjaston pääsisäänkäynnin edusta on laatoitettu ja kirjastoa kiertää luonnonkivistä tehty kiveys sokkelin vieressä. Paikoitusalue on asfaltoitu ja puiston puolella rakennus rajautuu nurmialueeseen, jossa kasvaa erilaisia havu- ja lehtipuita. Pää- ja henkilökunnan sisäänkäynnin yhteydessä on myös istutuksia.

Kuva 5. Pälkäneen kirjaston pääsisäänkäynnissä korostuu arkkitehtuurin monimuotoisuus ja erilaiset aiheet.

Kuva 6. Kirjaston itäjulkisivu Kehätien suunnalta. Betonivalumuuri johdattaa henkilökunnan sisäänkäynnille.

Kuva 7. Rakennuksen pohjoisjulkisivulla on kirkkoarkkitehtuuria muistuttava pyöreä ikkuna. Rakennuksen julkisivu on polveileva ja kattolapetta korostaa sen muotoa mukailevat, yläreunasta viistetyt ikkunat.

Kuva 8. Pääsisäänkäynti sijoittuu eteläosaan, jossa kattolappeet muodostavat terävän kulman.

Kuva 9. Kirjaston pääsisäänkäynnin vieressä pysäköintialuetta kohti on punatiilinen holvikaari, joka on tarkoituksella kallellaan.

Kuva 10. Rakennuksen ikkunavalikoimaan kuuluu sekä suuria että pieniä ikkunoita: linna-arkkitehtuurista kenties inspiroituneet ikkuna-aukot sijoittuvat rakennuksen länsipuolelle.

Kuva 11. Pälkäneen pääkirjaston lainaussali.

Ulkoasu

Pälkäneen pääkirjasto on punatiilinen, vapaamuotoinen rakennus, jonka taitekatto muodostaa rakennukselle lennokkaan ilmeen. Rakennuksen julkisivut ovat muuratut punatiilistä punaisin saumoin, mikä luo rakennukselle yksiaineisen vaikutelman. Rakennuksen ikkunamaailma on rikas ja vaihteleva. Kirjastoon liittyy postmodernistisen leikitteleviä muotoaiheita, esimerkiksi pääsisäänkäynnin yhteydessä paikoitusalueelle johtava kaareva portti, joka ei ole symmetrinen vaan kallellaan toiselle reunalleen. Samoin pohjoisjulkisivun pienistä, erimuotoisista ikkunoista koostuva kokonaisuus on ilmeisesti saanut vaikutteita linnoitusmaaisista ampuma-aukoista.

Räystäiden alaosat ovat valkoiseksi maalattua puuta, ja valkoista laudoitusta on käytetty myös rakennuksen länsijulkisivun yläikkunoiden yhteydessä. Valkeita ovat myös rakennuksen ikkunan karmi- ja puiteosat sekä vesikatolta nouseva, lanterniinia muistuttava kattolyhdyn uloke, joka muodostaa rakennukselle näkyvän ja kirkkoarkkitehtuuria muistuttavan torniaiheen.

Rakennuksen pääsisäänkäyntiä korostaa korkealle kurottuvan vesikaton taitteiden teräväkulmainen liitos ja näkyvissä olevat liimapuupalkit. Sisäänkäynnille johtaa lasilla katettu päätykolmioiden sarja, jonka kanssa samansuuntainen punatiilimuuri sisältää kirjastokyltin.

Sisätilat

Kirjaston päätila on korkea ja avara lainaussali, joka avautuu ulkotiloihin erilaisin ikkuna-aukokuksin sekä kattoikkunoin. Rakennuksen alakatto nousee viuhkamaisesti ylös. Salissa on punertava muovimatto sekä riippuvalaisimet. Salissa on huonekaluentisöijä Kittä Puhakan marmoroimat pilarit, joihin on kirjailtu Pälkäneellä syntyneiden, vaikuttaneiden tai Pälkäneestä vaikuttuneiden kirjailijoiden teosten katkelmia (Lahtinen 2010, 349).

Rakennuksessa on huomattavia yhtäläisyyksiä Virtain kirjaston kanssa, joka on myös arkkitehti Esko Röntin suunnittelema. Rakennuksen alakatto porrastuu korkeammaksi kohti kattolyhtyä ja valkea alakatto vastaa materiaaliltaan ja ulkoasultaan Virtain kirjastoa. Samoin kirjaston pintamateriaalit, esimerkiksi siniset seinät sekä opastekyltit, ovat samanlaiset kuin Virtain kirjastossa.

Kirjastot vastaavat toisiaan myös tilajaon peruseriaatteelta: kirjaston pääsisäänkäynnin yhteyteen on avattu kulkuyhteys lehtienlukusaliin, joka on alaslaskettavalla metalliverholla erotettavissa muusta kirjastosalista. Kirjastosali on puolestaan avara, ja sen vierustalle sijoitetut henkilökunnan tilat ovat yhteydessä tilaan ikkunoiden kautta. Samoin asiakaspalvelualueen kate kiinnittyy henkilöstön tiloihin. Molemmissa kirjastoissa korkea, kattolyhdyin varustettu kirjastosali muodostaa rakennuksen arkkitehtuurin kannalta keskeisimmän ja vaikuttavimman tilan.

Kirjaston lastenosastoon liittyy tiskin tavoin muuhun saliin avautuva satunurkkaus. Kalusteet ovat pyörin liikuteltavissa, ja tilojen muunneltavuus mahdollistaakin kirjaston erilaisen tapahtumatoiminnan.

Keskeiset muutokset ja säilyneisyys

Kirjasto on säilyttänyt alkuperäisen asunsa eikä siihen ole toteutettu merkittäviä muutoksia.

Kuva 12. Kirjaston lehtienlukusali avautuu kohti kaakkoa suurin ikkunoin.

Kuva 13. Lehtienlukusalissa toistuu samanlainen porrastuva alakatto kuin lainaussalissa.

Kuva 14. Linaussalissa aukeaa pitkiä näkymiä, jonka päätteessä on lähes alttarimainen pyöreä ikkuna.

Kuva 15. Pavelupiste ja sen takana kattoikkunat.

Kuva 16. Kirjastossa erilaiset kulmat pinnoissa ja näkymissä luovat dynaamisen vaikutelman myös sisätiloihin.

Kulttuurihistorialliset arvot

Rakennushistoriallinen arvo	arkkitehtoninen
Historiallinen arvo	sivistyshistoria
Ympäristöarvo	maisemallisesti keskeinen sijainti
Arvojen perustelu	Pälkäneen pääkirjasto Arkki edustaa 2000-luvun laadukasta kirjastoarkkitehtuuria, joka ilmentää rikasta aihevalikoimaa pysyen kuitenkin selkeäpiirteisenä. Kirjastossa on nähtävissä postmodernistisia, leikitteleviä ja muista rakennustypologioista lainaavia aiheita. Rakennus on säilynyt eheänä kokonaisuutena niin julkisivuiltaan kuin sisätiloiltaan kalustukseen saakka.
Arvoluokka	1

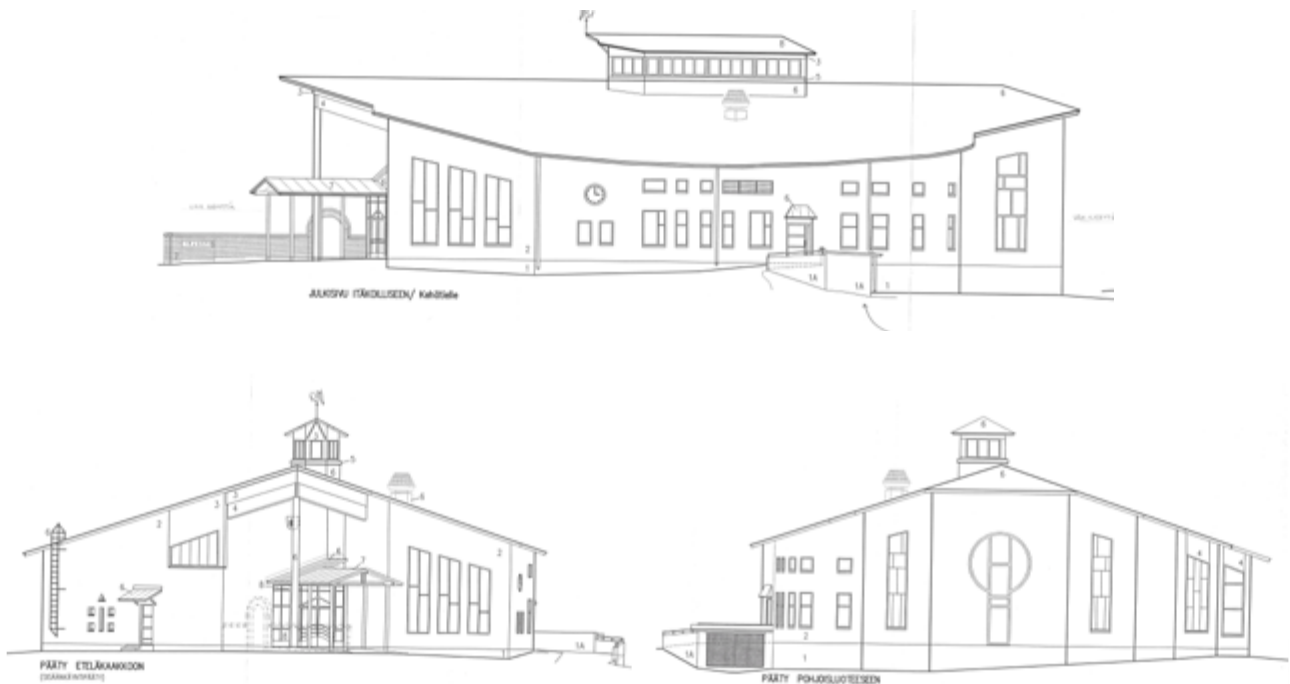

Kuva 17. Kirjaston alakatto avautuu viuhkamaisesti kattoikkunasta alaspäin.

Kuva 18. Lainaustiskissä toistuu pilareiden graafinen ilme. Taustalla pääsisäänkäynti ja laskettava punainen portti.

Kuva 19. Kirjaston kattolyhdystä lankeaa valoa lainaussaliin, liimapuupalkit ja sininen sävy tuovat pehmeän vaikutelman.

Kuva 20. Kirjaston pohjoisjulkisivulla on pyöreä ikkuna, joka toimii yhtenä näkymäpäättteenä lainaussalissa.

Kuvat 21-23. Pälkäneen pääkirjasto Arkin alkuperäiset rakennuslupapiirustukset: julkisivut itäkoilliseen Kehätielle, kaakkoon ja pohjoisluoteeseen. (Pälkäneen kunnan rakennusvalvonnan arkisto, Esko Ranttilä 2006.)

Kirjalliset lähteet

Heikkilä, Seija. (2023) Pälkäneen kirjaston vaiheita. Diaesitys.

Lahtinen, Mikko. (2010) Kirjastojen maa. Tampere: Vastapaino.

Nieminen, E. 2018. Saatavilla [20.6.2023] <https://yle.fi/a/3-10404998>

Nissilä, Viljo. Virkkala, K. Huurre, Matti. Suvanto, Seppo. Koukkula, Tuomo. (1972) Pälkäneen historia. Pälkäne: Pälkäneen kunta.

Pälkäneen verkkosivut. 2023. Daniel Medelplan. Saatavilla [20.6.2023] <https://www.palkane.fi/kulttuuri-ja-vapaa-aika/kulttuuri/kostianvirta/daniel-medelplan>

Pälkäneen kunnan rakennusvalvonnan arkisto. Alkuperäiset rakennuslupapiirustukset, Esko Ranttilä 2006.

Vanhat kartat -sivusto. Saatavilla [9.8.2023] <https://vanhatkartat.fi>

Vuorensola, Hannu. (1988) Pälkäneen historia 2. Pälkäne: Pälkäneen kunta.

Wigell, Vieno. (1994) Kirjastoelämää – yli neljä vuosikymmentä. Helsinki: Kirjastopalvelu Oy.

Suulliset lähteet

Heikkilä, Seija. Kirjastotoimenjohtaja. Kohdekäynti 20.6.2023.

Kuva 1. Ruoveden kirjaston itäjulkisivu.

Kuva 2. Ruoveden kirjasto Kuruntien ja Urheilutien varressa yhtenäiskoulun yhteydessä, sijainti osoitettu taustakartalla keltaisella. (MML Paikkatietoikkuna 2023.)

Kuva 3. Kirjasto sijoittu tontin kaakkoisosaan. Ortoilmakuvassa kiinteistön raja keltaisella viivalla, kirjastorakennus keltaisella pisteellä. (MML Paikkatietoikkuna 2023.)

Kuvaus

Ruoveden kunnankirjasto sijaitsee Ruoveden yhtenäiskoulun yhteydessä omissa rakennuksessaan. 1950-luvulla rakennettua koulua laajennettiin 1970-luvulla, jolloin pihapiiriin sijoitettiin myös kirjasto. Kirjaston suunnitteli Antti Ilveskoski (arkkitehtitoimisto Jaakko Ilveskoski) ja se valmistui vuonna 1975. Kirjasto on yksikerroksinen ja sen julkisivut ovat tiiltä, betonia ja vihreäksi maalattua vaneria. Kirjasto on peruskorjattu vuosien 2000–2003 aikana, suunnittelijana arkkitehti Seija Hirvikallio arkkitehti Lasse Kosunen Oy:stä. Kirjaston alkuperäinen tasakatko on muutettu aumakatoksi 1980-luvulla. Kirjasto on säilyttänyt alkuperäistä 1970-luvun ilmettään sekä julkisivuissa että sisätiloissa erityisesti kirjastosalin ulkoseinissä.

Inventointinumero	2023/0015
Kunta	Ruovesi
Kaupunginosa	Ritoniemi
Rakennusten lukumäärä	1
Inventointipäivämäärä	15.8.2023
Kiinteistötunnus	.702-418-1-238; .702-418-1-665
Osoite	Urheilutie 4, 34600 Ruovesi
Kohdetyyppi	kirjasto
Nykyinen käyttö	kulttuuri, vapaa-aika, kokoontuminen
Alkuperäinen käyttö	kulttuuri, vapaa-aika, kokoontuminen
Rakentamisaika	1975 (valmistumisvuosi)
Korjausvuodet	1986 tasakaton muutos aumakatoksi 2000-2003 peruskorjaus 2020 katemateriaalin muutos huopakatteeksi
Suunnittelija	arkkitehti Antti Ilveskoski / arkkitehtitoimisto Jaakko Ilveskoski peruskorjaus arkkitehti Seija Hirvikallio / arkkitehtitoimisto Lasse Kosunen Oy
Rungon muoto	suorakaide
Kerrosluvu	1 + ullakko
Perustus	betoni
Runko	tiili
Vuoraus	punatiili, betoni, vaneri
Katemateriaali	huopa
Katon muoto	auma

Kuva 4. Ruoveden kunnankirjaston pohjapiirustus peruskorjauksen yhteydessä. Sisäänkäynti kuvassa alhaalla vasemmalla, henkilökunnan tiloja oikealla entisessä asunto-osassa. Kirjastoauton halli oikealla alhaalla. (Ruoveden kunnankirjaston arkisto.)

Historia

Kirjastotoimen historia

Ruoveden ensimmäinen lainakirjasto perustettiin vuonna 1863: merkittävät säätyhenkilöt – rovasti J. W. Durchman, tilanomistaja A. Aminoff sekä metsäherra A. Lindeman – tekivät aloitteen kirjaston perustamisesta (Ruovesi 1934). Kirjasto sijaitsi aluksi kirkon sakastissa, josta se siirrettiin pian kanttori Peltoselle Poukkaan. (Vesänen & Kontio 1994, 441–442.) Sieltä kirjasto siirtyi kansakoulun tiloihin.

Kirjasto siirtyi seurakunnalta kunnan kirjastolaitokseksi vuonna 1897 (Ruovesi 1953). Vuonna 1916 Kirkonkylän kirjastosta tuli kantakirjasto. Kirjakokoelma siirrettiin tällöin uuteen ajanmukaisempaan huoneeseen kunnantalolle. (Vesänen & Kontio 1994, 441–442.) Jokainen kuntalainen sai maksuttoman lainaoikeuden (Ruovesi 1934). Kunnantalolla kirjasto toimi läpi 1920-luvun, ja siirtyi vuonna 1935 säästöpankille ja vuonna 1938 Kaukola-nimiseen huvilaan. (Vesänen & Kontio 1994, 441–442.) Säästöpankin tiloissa kirjastolle saatiin ensimmäinen käsikirjasto ja lukusali (Ylinen 2003).

Ruoveden kirkonkylän kirjasto sijaitsi sotien jälkeen Kaukolan huvilassa 1–2 huoneessa. Vuonna 1948 kirjasto siirtyi Iltamäen vanhan kiinteistön kahteen kamariin, ja se sai lisähuoneen samasta rakennuksesta kymmenen vuotta myöhemmin. (Hernesniemi 1991, 291.) Kirjasto siirtyi Honkamäkeen ekonomi Heimo Koiviston taloon vuoden 1964 keväällä (Ruovesi 1963; Ruovesi 1964). Kirjaston olot eivät kuitenkaan vielä olleet tyydyttävät: kouluhallitus patisti kuntaa etsimään kirjastolle ajan vaatimuksia vastaavat tilat. Kirjasto sai vuonna 1975 oman rakennuksensa sekä kirjastoauton. (Hernesniemi 1991, 291.) Kirjaston tilat kymmenekertaistuivat: 60-neliöisistä Honkamäen kiinteistöistä siirryttiin 600-neliöisiin omiin tiloihin (Ruovesi 1995). Kirjaston suunnitelmia laati aluksi arkkitehti Jaakko Ilveskoski, mutta hänen poikansa Antti Ilveskoski jatkoi kirjaston suunnittelua (Ruoveden kunnankirjaston arkisto, Ruovesi 1976a). Rakentamisesta vastasi rakennusliike M. Ruhala. (Ruovesi 1975.) Rakennus valmistui vuonna 1975 ja sen vihkiäisiä vietettiin helmikuussa 1976 (Ruovesi 1976b). Samaan aikaan otettiin käyttöön ensimmäinen kirjastoauto (Ylinen 2003).

Enimmillään Ruoveden kirjastolla oli 15 sivukirjastoa (Hernesniemi 1991, 291). Ensimmäinen kyläkirjasto avattiin Visuvedelle jo vuonna 1874. Kyläkirjastot lakkautettiin vuoden 1975 hankitun kirjastoauton myötä Visuveden kirjastoa lukuun ottamatta, joka lakkautettiin vuonna 1992. (Ylinen 2003.) Ruovesi hankki Virtain kanssa yhteisen kirjastoauton vuonna 2004 (Suomenselän sanomat 2004).

Rakennuspaikan ja rakennuksen historia

Kirjasto sijaitsee yhtenäiskoulun kanssa samalla tontilla. Ritoniemen tilan omistajat lahjoittivat hehtaarin suuruisen tontin yhtenäiskoulun rakentamista varten vuonna 1952 (Hernesniemi 1991, 270).

Kirjaston tasakatto vaihdettiin aumakatoksi vuonna 1986 vesivaurioiden vuoksi (Ruovesi 1986). Kate muutettiin mineriitistä huopakatteeksi vuonna 2020 (Tuomainen 2020). Myös alkuperäinen kokolattiamatto vaihdettiin 1980-luvun lopulla laattalattiaan (Dahlbacka ym. 2001, 703).

Kirjaston siirtämistä harkittiin vuonna 1996, mutta kirjasto päädyttiin säilyttämään entisellä paikallaan (Ruovesi 1996). Kirjasto peruskorjattiin vuosien 2000 ja 2003 aikana. Kirjasto laajeni talonmiehen asuntoon, ja henkilökunnan vanhat työtilat yhdistettiin yleisötiloihin. Remontti jatkui kalusteiden uusimisella vuoteen 2003 saakka. (Ylinen 2003.)

Ympäristö ja pihapiiri

Kirjasto sijaitsee yhtenäiskoulun pihapiirissä, vajaan kilometrin päässä Ruoveden keskustasta. Koulu on valmistunut vuonna 1954 ja sen on suunnitellut arkkitehti Bertel Strömmer. Koulu laajennettiin vuosina 1961–1962 sekä uudemman kerran vuosina 1974–1975, jolloin koulun yhteyteen rakennettiin myös kirjasto. (Hernesniemi 1991, 270–271.)

Kirjasto sijaitsee mäntymetsässä avaralla paikalla Kuruntien länsipuolella. Kirjasto ja koulun alkuperäisosa rajaavat kirjaston pohjoispuolelle välituntipihan. Koulun ja kirjaston läheisyydessä sijaitsee myös päiväkotijonon alue sekä ElmoNet Areena -jäähalli, urheilukeskus ja ulkokuntosali. Kirjaston eteläpuolelle jää rintamamiestalojen alue.

Kuva 5. Ruoveden kirjasto sijaitsee yhtenäiskoulun pihapiirissä. Koulun alkuperäisosa on 1950-luvulta, kirjaston rakentamisen yhteydessä koulua laajennettiin julkisivuiltaan kirjastoa vastaavilla rakennuksilla.

Kuva 6. Kirjaston eteläjulkisivussa on entiseen talonmiehen asuntoon johtava ovi, joka nykyisin johtaa henkilökunnan työtiloihin. Julkisivussa on myös kirjastokyltti, ilmeisesti 1980-luvulta.

Kuva 7. Kirjaston pääsisäänkäynti on järjestetty lipan alta.

Kuva 8. Kirjaston länsijulkisivussa on pääsisäänkäynnin lisäksi myös kirjastoauton tallinovi.

Kuva 9. Pohjoisjulkisivu on umpinainen, siinä näkyy tiilen ja vaalean betonin vuorottelu. Koululaisten taideteoksia on ripustettu julkisivuun.

Kuva 10. Itäjulkisivussa näkyy ruudukkomainen sommittelu: vihreät vaneripaneelit, ikkunat ja tuuletussäleiköt muodostavat betonipilasterein erotetun toisteisen rytmin julkisivuun.

Kuva 11. Näkymä kirjaston lainaussaliin pääovilta. Vasemmalla näkyy tiiliseinää, hyllyjen takana vihreän ja keltaisen paneloinnin rytmittämä itseinää.

Ulkoasu

Kirjasto on yksikerroksinen, suorakaiteen muotoinen rakennus. Sen pääsisäänkäynti on rakennuksen länsipuolelta koulurakennuksen vierestä, metallisen, pellitetyn lipan alta. Länsijulkisivu on punatiilinen ja se jakautuu ruutuihin valkoisin betonipilasterein. Tummapuiset ikkunat on ryhmitelty pareittain kapean tuuletusikkunan molemmin puolin, valkoiset tiilikoristeet erottavat ikkunat toisistaan. Kirjastoauton tallinovi on julkisivun reunassa.

Rakennuksen itäjulkisivussa betonipilasterit jakavat julkisivun myös ruutuihin, joissa kussakin on kaksi kaksiruutuista ikkunaa. Ikkunoiden vieressä on ikkunankorkuiset, vaaleat tuuletussäleiköt. Ikkunoiden ja säleikköjen alapuolella on vihreäksi maalatut vanerit. Ikkunapuitteet sekä vanerien kehykset ovat tummanruskeaa puuta, minkä luomassa graafisessakin ruudukkoaiheessa voi nähdä hienoisia viitteitä modernistiseen De Stijl -suuntaukseen.

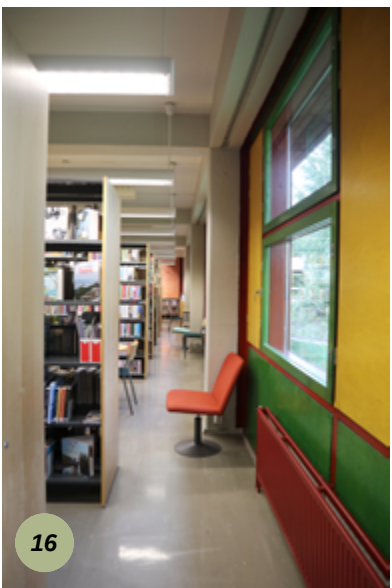
Rakennuksen päätyjulkisivut ovat olleet aukottomat eteläjulkisivun talonmiehen asunnon sisäänkäyntiä lukuun ottamatta. Eteläjulkisivuun avattiin uusi ikkuna 2000-luvun peruskorjauksen yhteydessä. Pohjoisjulkisivu on edelleen umpinainen, ja siihen on ripustettu koululaisten tekemiä maalauksia ilmeisesti 2010-luvun alussa (Ruovesi 2013).

Kirjastoon on vaihdettu aumakatto, joka on muuttanut kirjaston matalaa yleisilmettä. Kirjaston ulkoasu vastaa koulun laajennusta, joka on suunniteltu samaan aikaan: vihreät ja punatiiliset julkisivupinnat luovat keskenään yhtenäisen mutta 1950-luvun koulun rapatulle julkisivulle kontrastisen parin.

Kirjaston ulkoseinässä on alun perin ollut valaistu kirjastokyltti, josta on ilmeisesti 1980-luvulla jouduttu luopumaan. Kirjasto-kirjaimet koristavat nyt päätyjulkisivuja.

Sisätilat

Kirjaston pääasiallinen tila, lainaussali avautuu heti sisäänkäynniltä. Rakennuksen 1970-luvun ilme näkyy erityisesti ulkoseinien sisäpinoissa: pohjoisjulkisivun tiilipinta luo saliin lämpimän tunnelman, ja ikkunoiden keltaiset ja vihreät vanerit sekä tummanruskeiden puitteiden sävy maailma on kirjaston sisätilojen

alkuperäisintä antia. Kirjaston pitkä itäjulkisivu jatkuu läpi lainaussalin, joskin se peittyi sitä kohtisuoraa vasten asetettujen hyllyjen taakse. Linaussalin keskiosa sen sijaan on jätetty avoimeksi ja sitä rajaavat kantavat, neliskanttiset betonipilarit. Tila on kalustettu pyörällisin hyllyin, jolloin tilaa voidaan hyödyntää erilaisiin tapahtumiin. Tiski on sijoitettu sisäänkäynnistä oikealle kulman taakse, ja sitä on vuosien saatossa uusittu monta kertaa.

2000-luvun alussa toteutetussa peruskorjauksessa kirjaston tilajärjestelyjä muutettiin: talonmiehen asunto muutettiin henkilökunnan työtiloiksi, mitkä siirtyivät pois länsijulkisivulta vapauttaen tilaa laajenevalle kirjastosalille. Alkuperäisiä henkilökunnan tiloja erottavaa tiiliseinää purettiin ja lainaussali laajeni ulkoseinälle saakka lehtilukusalin muodossa. Palvelutiskin takana oleva henkilökunnan entinen kahviotila muutettiin työskentelytilaksi ja sen viereen sijoitettiin asiakastyöhuone. Linaustiskin takana säilyivät myös henkilökunnan sosiaali- ja wc-tilat.

Entiseen talonmiehen asuntoon sijoitettiin henkilökunnan työ- ja taukotilat kuitenkin niin, että seinämuutoksia ei juuri tehty. Tiloista avattiin kaksi ovea kirjastosalin puolelle. Kirjavarastoon saatiin liukuhyllyt, jotka pienensivät tilantarvetta ja tilaa pienennettiin siten, että kulmaan saatiin toteutettua ryhmätyöskentelyä ja kokouksia palveleva huone. Kirjastoauton talli pysyi entisellä paikallaan, samoin asiakas-wc:t sekä sisäänkäynti.

2000-luvun alussa toteutetun peruskorjauksen yhteydessä uusittiin myös ilmastointi, sähköt sekä valaistus. Myös kirjaston kalustus uudistettiin: kirjastosalin avaran salin keskelle sijoitettiin harmaita valaisimia, ja hyllyt vaihdettiin. Kirjahyllyt ovat vaaleaa puuta, lasten- ja nuortenosastoilla aikuistenosaston hyllyjä matalampia. Kirjastossa on alun perin ollut kokolattiamatto, joka on vaihdettu jo 1980-luvun lopulla. Peruskorjauksen yhteydessä lattiamateriaaliksi valittiin muovilaatta. Ulko-ovet sekä tuulikaapin ovet karmeineen ovat punaista metallia. Ovet on hiljattain vaihdettu vastaavanlaisiin, hieman pienempiruutuisiin ikkunoiltaan.

Keskeiset muutokset ja säilyneisyys

Kirjaston ulkoasu on kattomuutoksia ja eteläjulkisivun uutta ikkuna-aukkoa lukuun ottamatta säilynyt huomattavan alkuperäisenä. Erityisen arvokas piirre on itäjulkisivun jäsentely ja materiaalivalinnat. Rakennuksen katto on muutettu aumalliseksi jo vuonna 1986 ja katemateriaali huovaksi vuonna 2020.

Peruskorjauksessa kirjaston tilajäsentelyä on muutettu paremmin aikaa vastaavaksi: kirjasto laajeni asunto-osaan mahdollistaen yleisötilojen muokkaamisen ja lisäämisen. Peruskorjauksessa kirjasto on ajanmukaistettu mutta olennaisimmat 1970-luvun piirteet on säilytetty, erityisesti materiaalivalinnat julkisivuissa ja sisätiloissa. Kirjaston kokoelman karsiminen ja tilojen avartaminen mahdollistavat joustavamman käytön, mutta toimivat myös huonekorkeudeltaan matalan tilan eduksi.

Edellisen sivun valokuvat:

Kuva 12. Kirjaston varastotilaa pienennettiin 2000-luvun peruskorjauksessa, jolloin saatiin tilaa pienryhmähuoneelle.

Kuva 13. Kirjastosalin keskiosa on avara ja kalusteiden siirrettävyyden vuoksi joustavasti hyödynnettävissä eri käyttötarkoituksiin. Vasemmalla näkyy tutkijanhuoneeseen johtava ovi sekä linaustiski.

Kuva 14. Lastenosasto on sijoitettu kirjaston koillisnurkkaan: vasemmalla päätyjulkisivun tiilipinta ja itäjulkisivun ikkunaseinä, jota on jäsennetty murretuin värein.

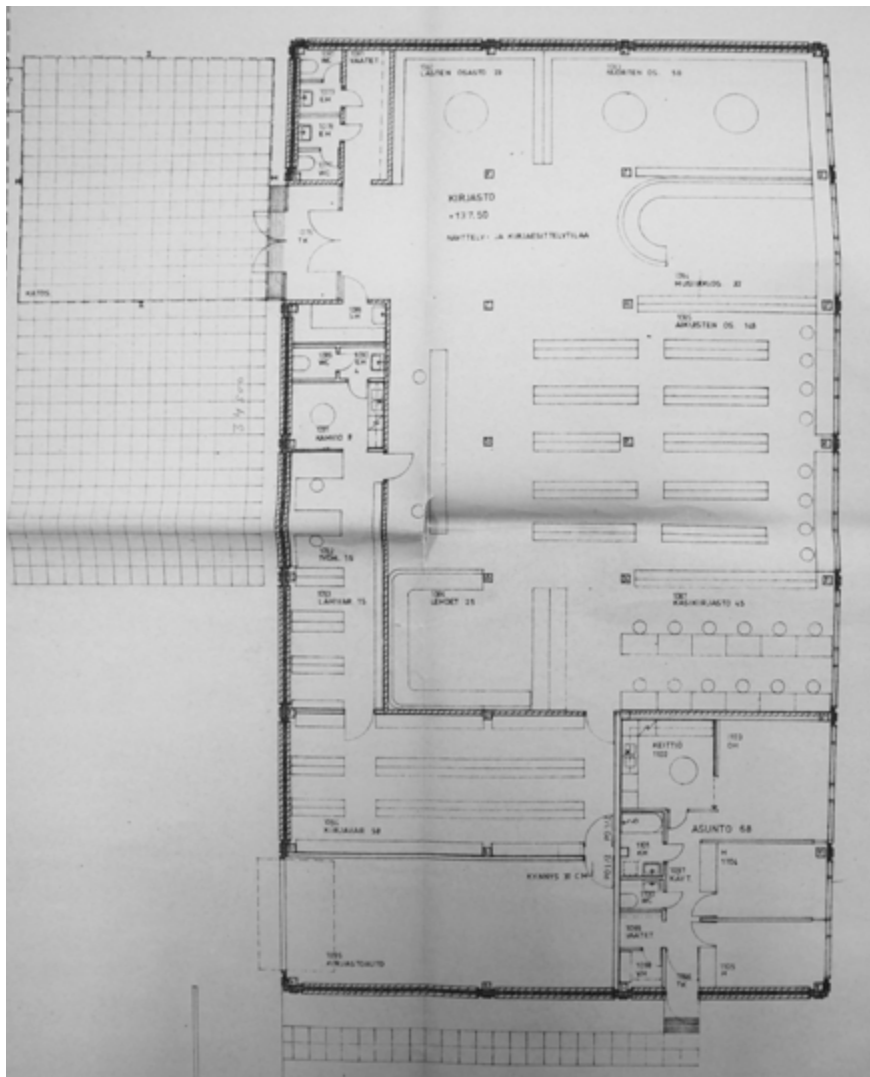
Kuva 15. Kirjaston pääsisäänkäynti ja linaustiski.

Kuva 16. Ulkoseinän vierustalla on kapea käytävä.

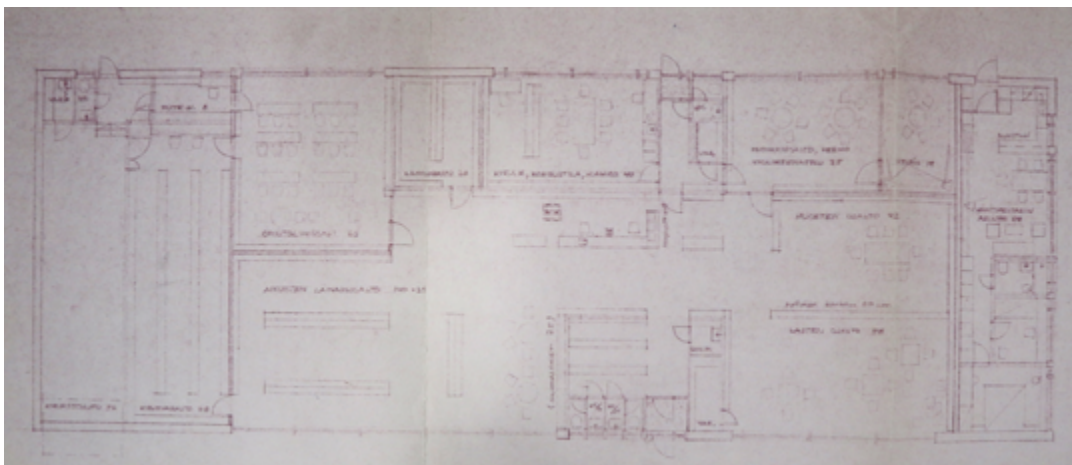
Kuva 17. Kirjastosalia laajennettiin 2000-luvun peruskorjauksessa: lehtisali jää kuvassa oikealle. Tiiliseinää purettiin, jolloin saatiin lisätilaa yleisötiloihin.

Kulttuurihistorialliset arvot

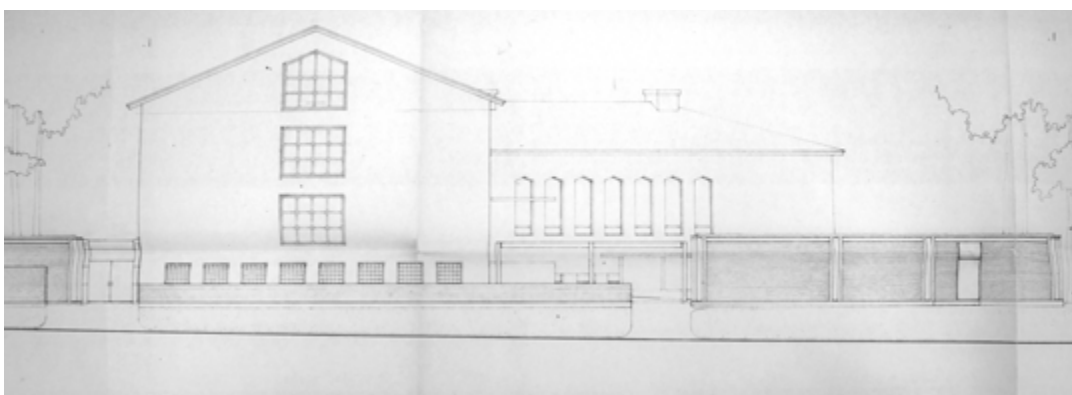
Rakennushistoriallinen arvo	arkkitehtoninen
Historiallinen arvo	sivistyshistoria
Ympäristöarvo	maisemallisesti keskeinen sijainti
Arvojen perustelu	Ruoveden kunnankirjasto edustaa Pirkanmaalla suhteellisen harvinaista 1970-luvun kirjastoarkkitehtuuria, joka on säilyttänyt olennaiset ominaispiirteensä. Peruskorjaus on toteutettu onnistuneesti 1970-luvulle tyypilliset piirteet huomioiden ja niitä korostaen.
Arvoluokka	1

Kuva 18. Ruoveden kunnankirjaston alkuperäinen pohjapiirustus. (Ruoveden kunnan rakennusvalvonnan arkisto, arkkitehtitoimisto Jaakko Ilveskoski 1974.)

Kuva 19. Luonnos kirjaston pohjapiirustuksesta vuodelta 1973. Piirustuksen on allekirjoittanut arkkitehti Jaakko Ilveskoski. (Ruoveden kunnankirjaston arkisto.)

Kuva 20. Ruoveden kunnankirjaston alkuperäinen lupapiirustus eteläjulkisivusta. (Ruoveden kunnan rakennusvalvonnan arkisto, arkkitehtitoimisto Jaakko Ilveskoski 1974.)

Kuva 21. Piirustus Ruoveden kunnankirjaston itäjulkisivusta, rakennuslupa kattomuutoksesta. (Ruoveden kunnankirjaston arkisto, piirtäjä tuntematon 1986.)

Kirjalliset lähteet

Dahlbacka, Carol. Eriks, Stig. Kurikka, Antti. Vierikko, Veikko. (toim.) (2001) Kotiseutumme Juupajoki-Kuorevesi-Mänttä-Ruovesi-Vilppula 2000–2001. Kruunupyö: Botnia-Foto.

Hernesniemi, Oiva. (1991) Ruoveden historia 1939–1989. Ruoveden kunta.

Lahtinen, Mikko. (2010) Kirjastojen maa. Tampere: Vastapaino.

Ruoveden kunnankirjaston arkisto.

Ruoveden kunnan rakennusvalvonnan arkisto. Alkuperäiset lupapiirustukset, arkkitehtitoimisto Jaakko Ilveskoski 1974.

Ruovesi. (1934) 'Ruoveden kunnan kirjastolaitos. Toimintakertomus vuodelta 1933' julkaisussa Ruovesi 10.1.1934.

Ruovesi. (1953) 'Ruoveden kunnan kirjasto' julkaisussa Ruovesi 21.4.1953.

Ruovesi. (1963) 'Ruoveden kantakirjasto muuttaa' julkaisussa Ruovesi 31.12.1963.

Ruovesi. (1964) 'Ruoveden pääkirjasto uusissa suojissa' julkaisussa Ruovesi 14.1.1964.

Ruovesi. (1975) 'Peruskoulun yläasteen uudet koulutilat ja kunnan kirjastotilat valmiit' julkaisussa Ruovesi 3.9.1975.

Ruovesi. (1976a) 'Koulu ja kirjasto uusissa tiloissa' julkaisussa Ruovesi 11.2.1976.

Ruovesi (1976b) 'Peruskoulun yläasteen ja kirjaston rakennusten vihkiäiset' julkaisussa Ruovesi 11.2.1976.

Ruovesi. (1986) 'Pääkirjasto sai uuden aumakaton' julkaisussa Ruovesi 3.4.1986.

Ruovesi. (1995) 'Kirjastotaloa juhlietaan runoin ja näyttelyin' julkaisussa Ruovesi 5.10.1995.

Ruovesi. (1996) 'Alakoulu pois alakylästä ja kirjasto uusiin tiloihin?' julkaisussa Ruovesi 3.10.1996.

Ruovesi. (2013) 'Kirjasto on kaikkien tila' julkaisussa Ruovesi 4.12.2013.

Suomenselän sanomat. (2004) 'Virtain ja Ruoveden yhteinen kirjastoauto aloitti toimintansa' julkaisussa Ruovesi 26.8.2004.

Tuomainen, Irina. (2020) 'Poliklinikan toiminnat väistötiloihin Attendo Armakseen. Remontti myös kirjastolla' julkaisussa Ruovesi 26.8.2020.

Vanhat kartat -sivusto. Saatavilla [16.8.2023] <https://vanhatkartat.fi>

Vesänen, Pentti. Kontio, Kimmo. (1994) Ruoveden historia 1865–1939.

Ylinen, Outi. (2003) 'Kirjaston historia pähkinänkuoressa' julkaisussa Ruovesi 10.12.2003.

Suulliset lähteet

Ylinen, Outi. Kirjastonjohtaja. Kohdekäynti 15.8.2023.

Kuva 1. Mouhijärven kirjasto kuvattuna etelästä.

Kuva 2. Mouhijärven kirjasto sijaitsee Uotsolantien eteläpuolella vanhan koulurakennuksen vieressä. Sijainti osoitettu taustakartalla keltaisella. (MML Paikkatietoikkuna 2023.)

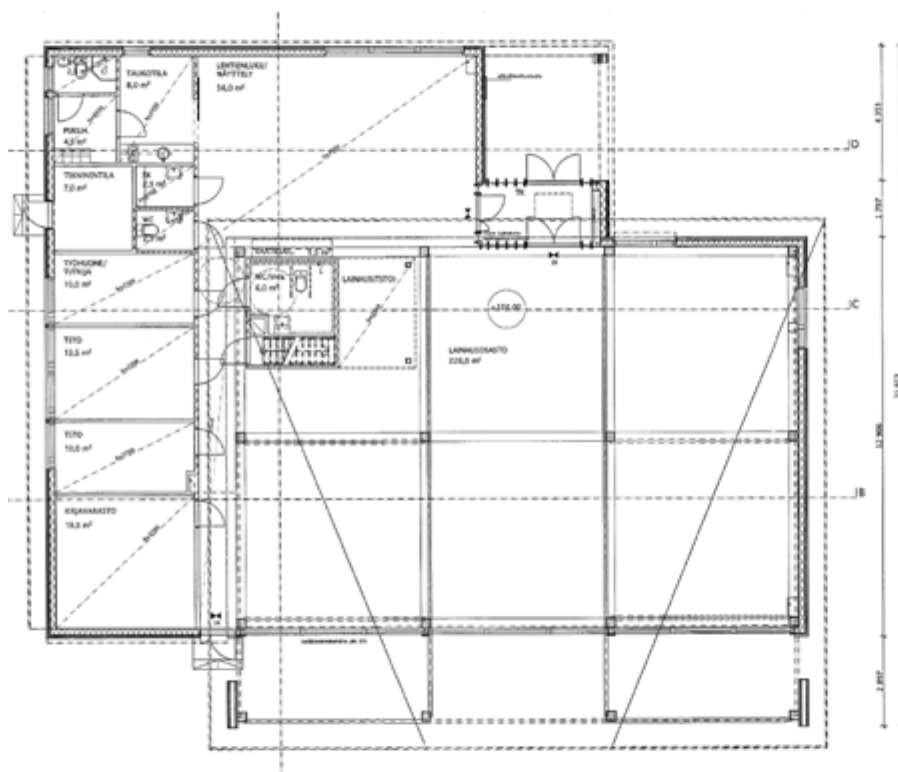
Kuva 3. Kirjasto sijoittu tontin pohjoisosaan. Ortoilmakuvassa kiinteistön raja keltaisella. (MML Paikkatietoikkuna 2023.)

Kuvaus

Mouhijärven kirjasto sijaitsee Uotsolassa, entisen Mouhijärven kunnan keskustaajamassa. Kirjasto luo uuden kiintopisteen nytemmin hiljentyneeseen kyläkeskukseen. Rakennus on valmistunut vuonna 2007 ja sen suunnittelusta järjestettiin opiskelijakilpailu Tampereen teknillisen yliopiston arkkitehtuurin laitoksella. Kilpailun voitti Sanna Iltanen, joka jatkoi rakennuksen toteutussuunnittelua.

Kirjasto on rakenteiltaan ja julkisivuiltaan puinen. Kadunpuoleiselta julkisivultaan se on hillityn särmiömäinen, ja sen pääjulkisivuna näyttäytyy lounaaseen avautuva julkisivu, joka saa dynaamisen muotonsa käännetyn harjakaton lappeiden muodonnosta.

Inventointinumero	2023/0016
Kunta	Sastamala
Vanha kunta	Mouhijärvi
Kylä	Uotsola
Rakennusten lukumäärä	1
Inventointipäivämäärä	20.7.2023
Kiinteistötunnus	.790-510-2-1
Osoite	Uotsolantie 56, 38460 Sastamala
Kohdetyyppi	kirjasto
Nykyinen käyttö	kulttuuri, vapaa-aika
Alkuperäinen käyttö	kulttuuri, vapaa-aika
Rakentamisaika	2007 (valmistumisvuosi)
Korjausvuodet	-
Suunnittelija	arkkitehti Sanna Iltanen / arkkitehdit Ahlström Oy
Rungon muoto	monikulmainen
Kerrosluku	1
Perustus	betoni
Runko	rankorakenne
Vuoraus	puuverhous (hienosahattu kuusi)
Katemateriaali	bitumikermi
Katon muoto	käännetty harjakatto

Kuva 4. Mouhijärven kirjaston pohjapiirustus. Sisäänkäynti kuvan yläosasta, kirjastosali alhaalla. Aputiloja jäsennetty riviksi kuvan vasemmassa laidassa. (Sastamalan kaupungin rakennusvalvonnan arkisto, Sanna Iltanen 2006.)

Historia

Kirjastotoimen historia

Mouhijärven kirjastotoiminnan historian voidaan katsoa alkaneen vuonna 1861, jolloin pappismies David Skogman perusti kirjaston kirkon sakastiin lahjoitusten turvin (Säteri 2007, Valtonen 2008, Mäkinen 2005, 16). Kirkko huolehti opetuksesta ja lukutaidosta lukukinkereiden muodossa (Yli-Paattikoski 1976, 184).

Kirjasto alkoi 1980-luvulla toimia koulun tiloissa Uotsolan keskustassa. Kirjasto sijaitsi samalla tontilla kuin nykyinen kirjasto, ja se ehti toimia 27 vuotta silloisissa, koulukäyttöön suunnitelluissa tiloissa ennen uuden kirjastorakennuksen valmistumista. (Pesonen 2009.) Ilmeisesti vanhimman puukoulun lounaispuolella sijainnut rakennus rakennettiin vuonna 1940 ja se on ollut puuvuorattu, harjakattoinen ja vaaleansininen (Dahlbacka ym. 2007, 461).

Rakennuspaikan ja rakennuksen historia

Kirjaston paikalla sijaitsi vanha puurakenteinen sauna (Pesonen 2009). Ennen sitä kirjaston tontti on ilmeisesti ollut rakentamaton.

Mouhijärven kirjaston suunnittelusta järjestettiin vuonna 2004 Tampereen teknillisen yliopiston arkkitehtuurin laitoksella opiskelijakilpailu puurakentamisen erikoiskurssiin liittyen. Kurssi järjestettiin yhdessä Mouhijärven kunnan sekä WoodFocus Oy:n kanssa (Pesonen 2009). Kilpailun voitti Sanna Iltanen ehdotuksellaan Pirunnyrkki. Iltanen jatkoi suunnittelua, ja rakennus toteutuikin hyvin samanlaisena kuin kilpailuehdotusvaiheessa. Kustannussyistä lasipintoja jouduttiin kuitenkin karsimaan: ehdotuksessa kadunpuolen julkisivut olisivat erityisesti korkeamman massan suhteen olleet suurimmaksi osaksi lasiset. Kirjaston tilajaottelu säilyi kuitenkin hyvin samankaltaisena ehdotukseen nähden.

Rakennesuunnittelusta vastasi Asko Keronen. Rakennus valmistui vuonna 2007.

Ympäristö ja pihapiiri

Mouhijärven kirjasto sijaitsee Uotsolan kylässä, joka on määritetty Pirkanmaan maakunnallisesti arvokkaaksi rakennetuksi kulttuuriympäristöksi. Pitkänomaiseen palvelutaajamaan lukeutuvat koulukeskus, liikerakennuksia, meijeri, kutomo ja terveysasema. (Pirkanmaan maakunnallisesti arvokkaat rakennetut kulttuuriympäristöt 2016, 144.)

Kirjaston kaakkoispuolella sijaitsee Mouhijärven ensimmäinen kansakoulu, joka on rakennettu vuonna 1879. Kyseisessä puurakennuksessa koulu toimi vuoteen 1953 asti, jolloin valmistui uusi koulurakennus pihan toiselle puolelle. (Peltonen 1997; Dahlbacka ym. 2007, 462.) Kivirakenteinen koulu on sittemmin purettu.

Kirjastoa vastapäätä tien toisella puolella sijaitsee vuonna 1900 rakennettu puurakennus, joka on toiminut liikerakennuksena ja osuuspankkina (Peltonen 1997). Nykyään rakennuksessa toimii lounaskahvila Signe. Kyseisen rakennuksen pohjoispuolelle on valmistunut vuonna 2022 ympärivuorokautisen palveluasumisen yksikkö, Esperin Hoivakoti Iltala. Hoivakodin ja Signen länsipuolella on tiilijulkisivuinen, kaksikerroksinen rakennus 1990–2000-luvulta, jossa toimii vakuutusyhtiö sekä parturikampaamo.

Uotsolantiellä kirjastosta koilliseen on punatiilinen, kaksikerroksinen Osuuspankin rakennus, joka on rakennettu 1980-luvulla. Sen vieressä on yksikerroksinen tiilirakennus, sekin todennäköisesti 1980-luvulta. Kirjaston länsipuolella on todennäköisesti 1950-luvulla rakennettu, harjakattoinen kaksikerroksinen rakennus, jossa on yksikerroksinen siipi.

Kirjaston itäpuolella sijaitsee pysäköintialue, samoin lounaispuolella. Itäpuolella kasvaa vaahteroita. Kirjaston eteläpuoli avautuu avarana pihana, jossa kasvaa suuri koivu. Kirjaston lounaisjulkisivu on sisäänvedetty siten, että rakennuksen edustalle jää koko julkisivun pituinen terassi. Kirjaston kaakkoispuolella vanhan puukoulun edustalla on leikkikenttä.

Kuva 5. Mouhijärven eteläjulkisivuun dynaamisen muodon luovat keskelle taittavat kattolappeet. Rakennuksen julkisivu on lasinen koko kirjastosalin kohdalta.

Kuva 6. Kirjasto kuvattuna lännestä. Rakennuksen massa koostuu kahdesta erikorkuisesta osasta. Matalamman osan vesikatto on reunakorotettu, mikä lisää seinäpinta-alaa päätyjulkisivuissa.

Kuva 7. Kirjaston aputilat on sijoitettu luoteisjulkisivulle.

Kuva 8. Sisäänkäynti kirjastoon on suunniteltu matalamman osan kautta.

Kuva 9. Kirjaston julkisivu Uotsolantien suunnalta on vaatimattomampi lounaan dynaamiseen julkisivuun verrattuna. Rakennus koostuu kahdesta särmöstä, jonka korkeimmassa osassa on klerestorioikkunat.

Kuva 10. Kirjaston lehtilukusalin ikkunat kohti katua.

Kuva 11. Mouhijärven kirjaston päätila avautuu suoraan sisäänkäynniltä. Oikealla näkyy asiakaspalvelupiste. Puupinnat ja viherkasvit luovat tilaan kutsuvan ja lämpimän tunnelman.

Ulkoasu

Mouhijärven kirjaston pohjoisjulkisivu Uotsolantien suuntaan on laatikkomainen, ja sen massa koostuu kahdesta sisäkkäin asetetusta, eri korkuisesta särmiöstä. Kirjastosali hahmottuu massasta korkeampana, aputilat matalampana osana. Matalamman osan katto on reunakorotettu: seinät nousevat vesikattopin-taa korkeammalle luoden katujulkisivulle korkeamman vaikutelman. Korkeammassa osassa on klerestoriomaiset yläikkunat matalamman osan yli. Ylin osa on harmaata liimapuupalkistoa, joka muuttuu kirjaston eteläjulkisivussa hallitsevaksi osaksi.

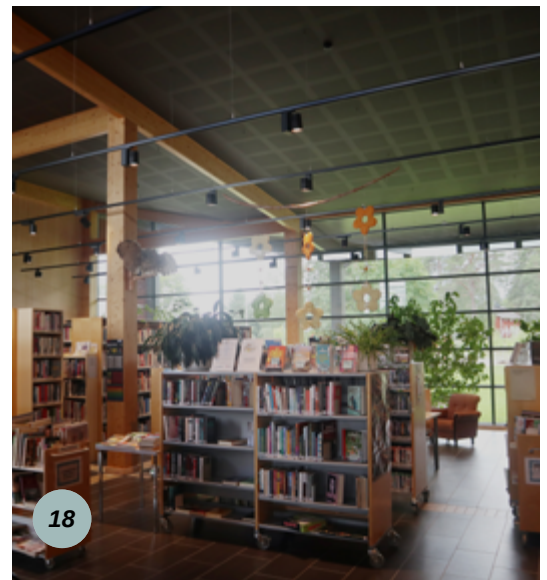
Rakennuksen lounaisjulkisivu on lasiseinäinen ja kattopinnasta sisäänvedetty. Liimapuupalkit ja pilarit kannattelevat rakennusta, ja katon alle jää julkisivun pituinen terassi. Kattomuoto on käännetty harja, jossa kallistus on kohti rakennuksen keskilinjaa.

Kirjaston julkisivumaailma on hyvin erilainen lounaan suuntaan verrattuna muihin suuntiin. Muut julkisivut ovat punertavan ruskeaa pystypanelointia, mikä luo kirjastolle vivahteen punamultaisesta perinnerakentamisesta. Kirjaston julkisivuja jakaa vaakasuuntainen listoitus, joka yhtyy ikkunoiden puitejakoon. Julkisivuja on aukotettu korkein kapein ikkunoin.

Kirjaston sisäänkäynti on järjestetty kadun puolelta ja se on upotettu matalamman osan sisään, portaat ja luiska johtavat kirjaston vaaleapuiselle ovelle. Sisäänkäynnin vieressä on korkea ikkuna.

Sisätilat

Noin 350 neliömetrin kokoisen kirjaston päätila, lainaussali, avautuu suoraan sisäänkäynniltä. Tila on korkea ja se avautuu lounaan suuntaan lasiseinällä. Lisäksi salista on korkeat ikkunat kohti koillista ja kaakkoa, sekä kadunsuuntainen yläikkunarivi. Liimapuupalkkirakenteet ovat osa rakennuksen interiööriä. Puupinnat on jätetty näkyviin, mikä luo tilaan lämpimän tunnelman. Sisätilat on valkaisupetsillä käsiteltyä kuusipanelointia.

Kirjaston henkilökunnan tauko-, sosiaali- ja työtilat on jäsennetty huoneriviksi rakennuksen länsireunalle. Erillisiksi huoneiksi on sijoitettu myös kirjavarasto, satuhuone sekä yleisökäytössä oleva työskentelypiste. Aputilat on paketoitu yhteen jättäen kirjastosalin avaraksi kokonaisuudeksi. Käytävätilaa ei myöskään juuri ole. Sisäänkäynnistä oikealle jää lainaustiski ja sen viereen lehtienlukusali, joka avautuu kohti Uotsolantie-tä.

Kilpailuehdotukseen nähden toteutuneessa rakennuksessa tiskin sijaintia, wc-tiloja sekä ilmanvaihtokonehuoneen paikkoja muutettiin. Ilmanvaihto päädyttiin toteuttamaan siten, ettei läpivientejä vesikatolle tarvittu.

Yleisötiloihin on sijoitettu runsaasti viherkasveja, jotka luovat kirjastoon erityisen tunnelman. Kalustuksen runsauden vuoksi tila on paikoin ahdas. Hyllyt on sijoitettu kohtisuoraan seinää vastaan.

Keskeiset muutokset ja säilyneisyys

Rakennukseen ei ole toteutettu merkittäviä muutoksia valmistumisensa jälkeen.

Kulttuurihistorialliset arvot

Rakennushistoriallinen arvo	arkkitehtoninen
Historiallinen arvo	sivistyshistoria
Ympäristöarvo	maisemallisesti keskeinen sijainti
Arvojen perustelu	Mouhijärven kirjasto edustaa kunnianhimoista ja korkeatasoista puuarkkitehtuuria niin rakenteiltaan kuin verhoukseltaan. Rakennus on pienen kylätaajaman mittakaavassa erityisen merkittävä julkinen rakennus.
Arvoluokka	2

Edellisen sivun valokuvat:

Kuva 12. Kirjaston lainaussalissa näkyvät katon liimapuupalkistot.

Kuva 13. Käytävätila on pyritty suunnittelussa minimoimaan. Vasemmalla wc-tilat, oikealla rinnakkain järjestetyt henkilökunnan tilat sekä erilliset yleisötilat: satuhuone sekä työskentelypiste.

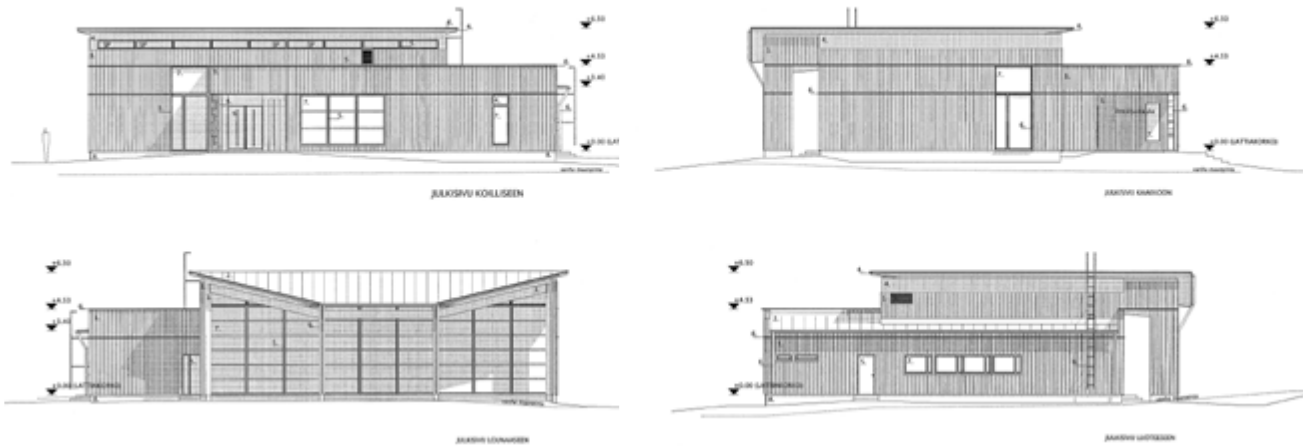
Kuva 14. Kirjaston hyllyt ovat vaaleasävyiset ja korkeahkot. Lattia on laatoitettu.

Kuva 15. Kirjaston erikoisuus on valtava huonekasvikokoelma. Kuva asiakaspalvelupisteeltä lehtilukusalista otettuna.

Kuva 16. Lehtienlukusalissa voidaan järjestää monenlaisia tapahtumia. Se on yhteydessä lainaussaliin, mutta sijaitsee rauhallisessa kulmauksessa.

Kuva 17. Kirjaston pääsisäänkäynti. Oikealla näkyvät kahteen suuntaan avautuvat korkeat ikkunat sekä yläikkunarivistö.

Kuva 18. Kirjaston lainaussalin tilavaikutelmaan vaikuttavat puuverhouksen lisäksi säntillinen hyllyjärjestely, liimapuupalkit, tumma alakatto sekä valaisinrivistöt.

Kuvat 19-22. Mouhijärven kirjaston julkisivupiirustukset. (Sastamalan kaupungin rakennusvalvonnan arkisto, Sanna Iltanen 2006.)

Kirjalliset lähteet

Dahlbacka, Carol. Eriks, Stig. Kurikka, Antti. Önkki, Seija. (toim.) (2007) Kotiseutumme Hämeenkyrö-Mouhijärvi-Viljakkala 2002–2003. Kruunupyy: Botnia-Foto.

Iltanen, Sanna. (2007) Mouhijärven kirjasto julkaisussa Puu 2/2007, s. 10–13.

Mäkinen, Ilkka. (2005) 'Nokian (vanhan Pirkkalan kirjaston ja kirjastoelämän alkuvaiheet 1920-luvun alkuun yleisistä kirjastohistoriallisesta näkökulmasta' teoksessa Harjulta tuulee. Nokian kirjastolaitos 150 vuotta. Toim. Nummelin, Airi. Nokian kaupunki, s. 9–22.

Peltonen, Tarmo. (1997) Vammalan-Mouhijärven kulttuuriympäristöjen kehityshanke. Rakennetun ympäristön selvitys.

Pirkanmaan maakunnallisesti arvokkaat kulttuuriympäristöt. (2016). Pirkanmaan liitto. Saatavilla https://maakuntakaava2040.pirkanmaa.fi/sites/default/files/raku_27052016.pdf

Pesonen, Maria. (2009) Mouhijärven kirjasto. Tampereen teknillisen yliopisto, arkkitehtuurin laitos. Esa print.

Sastamalan kaupungin rakennusvalvonnan arkisto, rakennuslupapiirustukset. Sanna Iltanen 2006.

Säteri, Ville. (2007) Valoisa kirjasto keräsi kiitosta. Paikallissanomat elokuu 2007.

Valtonen, Arja (2008). Mouhijärven kirjasto. Esitysmoniste 28.11.2008.

Vanhat kartat -sivusto. Saatavilla [17.8.2023] <https://vanhatkartat.fi>

Yli-Paattikoski, Martta. (1976) 'Mouhijärvi' teoksessa Kotiseutuni Pirkanmaa. Toim. Ahrner, Leif, Lahtinen, Martti. Öhling, Mats. Suomen maakuntajulkaisu Oy, s. 179–185.

Suulliset lähteet

Sillanpää, Sari. Kirjastonjohtaja. Kohdekäynti 20.7.2023.

Venäläinen, Tiina. Kirjastovirkailija. Kohdekäynti 20.7.2023.

Kuva 1. Sastamalan pääkirjaston pääjulkisivu kuvattuna Sillankorvankadun suunnasta rakennuksen länsipuolelta. Pääsisäänkäynti on rakennuksen keskivaiheilla, vasemmalla kirjastoauton halli ja oikealla kirjastosalin ikkunoita.

Kuva 2. Sastamalan pääkirjasto sijaitsee Vammalassa, Vammaskosken pohjoisrannalla Sillankorvankadun varrella, sijainti osoitettu taustakartalla keltaisella. (MML Paikkatietoikkuna 2023.)

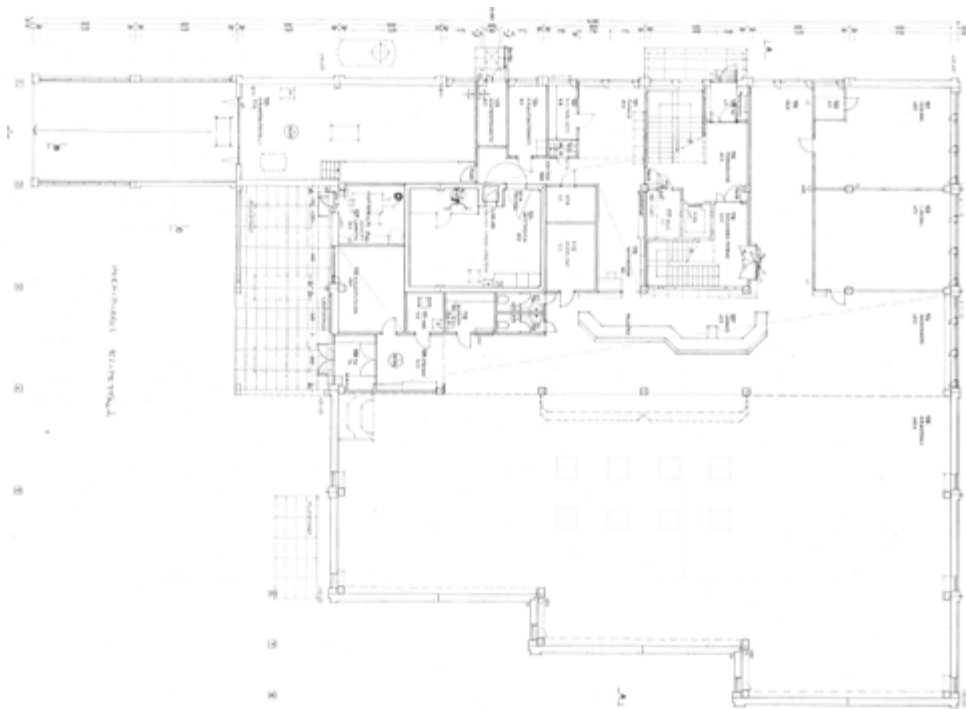

Kuva 3. Kirjaston sijainti ortoilmakuvassa. (MML Paikkatietoikkuna 2023.)

Kuvaus

Sastamalan pääkirjasto, alun perin Vammalan kirjasto, sijaitsee Vammalan keskustaajamassa Vammaskosken pohjoisrannalla. Kaksikerroksisen, tiilivuoratun rakennuksen ovat suunnitelleet arkkitehdit Pentti Lehtiluoto ja Antero Roini. Kirjistorakennus on valmistunut ja otettu käyttöön vuonna 1988. Rakennus on hillityn monumentaalinen.

Inventointinumero	2023/0017
Kunta	Sastamala
Vanha kunta	Vammala
Kaupunginosa	Sastamala
Rakennusten lukumäärä	1
Inventointipäivämäärä	20.7.2023
Kiinteistötunnus	.790-9-1-3
Osoite	Sillankorvankatu 1, 38210 Sastamala
Kohdetyyppi	kirjasto
Nykyinen käyttö	kulttuuri, vapaa-aika, kokoontuminen
Alkuperäinen käyttö	kulttuuri, vapaa-aika, kokoontuminen
Rakentamisaika	1988
Korjausvuodet	-
Suunnittelija	arkkitehdit Pentti Lehtiluoto ja Antero Roini / arkkitehtitoimisto Pentti Lehtiluoto Ky
Rungon muoto	monikulmainen
Kerrosuku	2 + ullakko
Perustus	betoni
Runko	betoni
Vuoraus	tiililaatta
Katemateriaali	pelti
Katon muoto	satulakatto reunakorotuksin

Kuva 4. Sastamalan pääkirjaston pohjapiirustus rakennuksen ensimmäisestä kerroksesta. Kuvan alaosassa porrastuva kirjastosali, yläosassa kirjaston henkilökunnan tiloja sekä kotiseutukokouksen ja lehtisalin tilat. (Sastamalan kaupungin rakennusvalvonnan arkisto, arkkitehtitoimisto Pentti Lehtiluoto Ky 1986.)

Historia

Kirjastotoimen historia

Tyrvään pitäjässä kirjasto perustettiin vuonna 1852. Sen perusti nimismies P. W. Gallén, joka keräsi varoja kirjastolle seuranäytelmän tuloilla ja myöhemmin lukukinkerien avulla. (Mäkinen 2005, 15–16.)

Kirjasto oli sijoitettuna vuosina 1923-1926 Seuratalon tarjoiluhuoneeseen, josta se siirrettiin kansakoulun tiloihin. 1940-luvulla kirjasto siirrettiin Molariuksen talon liikehuoneeseen ja vuosikymmenen lopussa kauppalan omistaman Uitontalon yhteen asuinhuoneeseen. Vuonna 1955 kirjasto pääsi varta vasten kirjastoksi suunniteltuun huoneistoon. (Allinniemi 1963.)

Uuden kirjastorakennuksen suunnittelu alkoi virallisesti vuonna 1978, ja nykyinen kirjasto valmistui kymmenen vuotta myöhemmin. Kirjastorakennus sai kuusinkertaiset tilat vanhoihin torin laidalla sijainneisiin tiloihin nähden. (Salonen 1987.)

Rakennuspaikan ja rakennuksen historia

Kirjaston tontti sijoittuu täyttömaalle: rantaviivaa on muokattu 1970- ja 1980-luvuilla. Tontti on ollut rakentamaton ennen kirjaston sijoittamista paikalle.

Ympäristö ja pihapiiri

Kirjasto sijaitsee vanhalla Tyrvään alueella, joka liitettiin Vammalan kauppalaan vuonna 1955. Vammalasta tuli kuntaliitosten myötä Sastamala vuonna 2009. (Heinilä & Kirveslahti 2019.) Pääkirjasto sijaitsee Vammalan ydintaajaman pohjoispuolella tiiviin keskusrakenteen ulkopuolella. Lähiympäristö on puistomaista ja kirjasto liittyy osaksi rantamaisemaa. Kirjaston luoteispuolella sijaitsee vuosina 1913-1915 rakennettu Vammaskosken silta sekä vuonna 1855 rakennettu Tyrvään kirkko. Kirkon alue on valtakunnallisesti merkittävää rakennettua kulttuuriympäristöä (Museovirasto 2009). Kirjasto sijoittuu noin kahden kilometrin päähän 1500-luvulla rakennetusta Pyhän Olavin kivikirkosta. Alueella on sijainnut teollisuustoimintaa: tiilitehdas sekä vaneritehdas. Kirjaston koillispuolella sijaitsee Tyrvään vanha pappila. Rantaa on täytetty 1970- ja 1980-luvuilla, ja kirjasto sijoittuukin täyttömaalle.

Kirjaston kaakkoispuolella Asemakadun suunnassa on vuonna 1951 rakennettu Tyrvään meijerirakennus, jossa ovat sittemmin toimineet Vammalan käsi- ja taideteollisuusoppilaitoksen kivi- ja kirjansidontaosastot. Kirjaston pohjoispuolella sijaitsevan Sastamalankadun varrella on 1900-luvun alkupuolella rakennettuja pientaloja sekä Tyrvään käsi- ja taideteollinen oppilaitos 1950-luvulta. Lisäksi Sastamalankadun varressa sijaitsee 1950-1970-lukujen asuinrakennuksia. (Heinilä & Kirveslahti 2019.) Kirjaston läheisyydessä sijaitsee myös vanha pappila. Kirjaston alue lukeutuu Pirkanmaan maakunnallisesti arvokkaan rakennetun kulttuuriympäristön rajaukseen osana Vammalan keskustan aluekokonaisuutta, meijerirakennus kirjaston vieressä on listattu rakennuskulttuurin ydinalueeksi. (Pirkanmaan maakunnallisesti arvokkaat rakennetut kulttuuriympäristöt 2016, 146-147.)

Rakennuksen lähiympäristö on puistomaista, enimmäkseen nurmialuetta. Rannassa sijaitsevat kirjaston vuokraveneet. Kirjaston edessä sijaitsee kuvanveistäjä Pertti Mäkisen veistos Uittomiehen kosinta vuodelta 1992. Kirjaston eteläjulkisivussa kasvaa villiviiniköynnös ja sisäänkäynnin edustalla on havukasveja ja istutuksia.

Ulkoasu

Sastamalan pääkirjaston on kaksikerroksinen, pohjamuodoltaan rikottu suorakulmio ja vaaleankeltaisilla tiilillä vuorattu rakennus, joka seisoo ilmapasti rantamaisemassa. Kirjastoauton halli rajaa rakennuksen L-kirjaimen muotoon, ja sisäänkäynti on järjestetty massojen risteyskohdasta tasakattoisen, kolmiomaisten kattolyhtyjen koristaman lipan alta. Rakennus näyttäytyy modulaarisena: tiilien reliefimäinen, pilastereiksi jäsennelty pinta rajaa rakennuksen julkisivun toisteiseksi, jossa vuorottelevat pystyikkunoiden ja toisen

5

6

7

8

9

10

Kuva 5. Kirjastoauton halli ja henkilökunnan tilat on sijoitettu kirjaston pohjoispuolelle.

Kuva 6. Kirjastosali porrastuu kohti länttä avaten tilasta näkymiä ulos. Köynnöskasvillisuus on liittynyt osaksi rakennuksen ulkoarkkitehtuuria.

Kuva 7. Kirjistorakennuksen aputiloja on sijoitettu kahteen kerrokseen kirjasto pohjoispuolelle, mikä näkyy rannanpuoleisessa itäjulkisivussa ikkunasommitelusta. Vasemmalla näkyy talonmiehen asunnon parveke.

Kuva 8. Lainaussali avautuu korkein ikkunoin kohti rantaa.

Kuva 9. Pääsisäänkäynti, vasemmalla kirjastoauton halli ja oikealla lainaussalia. Kirjaston reunakorotettu katto tuo muutoin laatikkomaiseen massoitteeluun dynaamisuutta.

Kuva 10. Pääsisäänkäynnin katoksessa on kolmionmalliset, savulasiset kattoikkunat.

Kuva 11. Sastamalan pääkirjaston lainaussali kuvattuna henkilökunnan taukotilasta.

kerroksen pienempien ikkunoiden sarjat. Kirjaston julkisivu saa graafisen ilmeen tummanruskeiden ikkunankarmien ja valkoisten puiteosien kontrastisuudesta. Laminoitujen savulasien käyttö yhdistettynä vaaleaan tiililaattaan lisää graafisuutta, tiilen ladonnan suunnanvaihtelut rytmittävät julkisivua. Reunakorotettu vesikatko luo rakennukselle dynaamisen muodon.

Rakennuksen eteläjulkisivu kohti Asemakatua on ikkunaton, julkisivun sahalaitamainen porrastus avaa näkymät länteen jättäen järvenpuoleisen itäjulkisivun ehjäksi. Rakennuksen julkisin tila, lainaussali, on asemoitu korkeiden ikkunoiden yhteyteen, aputilat on sijoitettu kahteen kerrokseen rakennuksen pohjois-sivulle. Pohjoisjulkisivu onkin selkeästi sekundäärinen henkilökunnan sisäänkäynteineen. Rakennuksen itäjulkisivussa kohti järveä on parveke, joka liittyy alun perin talonmiehenasuntoon. Julkisivut ovat hyvin alkuperäisessä kunnossa ja rakennus on edustava esimerkki 1980-luvun arkkitehtuurista.

Sisätilat

Rakennuksen päätila on kaksikerroksinen kirjastosali, joka avautuu sisäänkäynnistä heti oikealla. Rakennuksen porrastettu julkisivu avaa näkymiä itä-länsisuunnassa ja luo sisätilaan taskumaisia tiloja. Kirjastosalissa näkyy alkuperäinen 1980-luvun ratkaisu niin lattiapinnoissa – ruskeat keraamiset laatat ja mosaiikkiparketti – sekä kiintokalusteissa kirjastohyllyissä sekä niihin kiinteästi asennetuissa valaisimissa. Myös tilajärjestely hyllyjen osalta on säilynyt alkuperäisenä, sillä hyllyjä ei integroidun valaistuksen vuoksi ole siirretty. Sisäkatossa toistuu rakennuksen graafisuus: tummat betonipalkit yhdistettynä vaaleaan akustointilevyyn kiinnittävät katseen korkean tilan kattoon. Kirjaston sisustussuunnittelusta on vastannut arkkitehti Kaisa Harjanne (Tyrvään sanomat 1987).

Kirjastosali on säilynyt huomattavan alkuperäisenä lukuun ottamatta lainaustiskiä. Lajitteleva lainausautomaatti on lisätty muutamia vuosia sitten ja se on rajattu tilasta kevyin mutta kiintein sermein. Kirjaston pohjoispuolelle, sisäänkäynniltä tullessa vasemmalle, jäävät henkilökunnan tilat ja muut oheistilat. Tutkijanhuone sijoittuu sisäänkäynnin viereen, taaempaan sijaitsee hiljaisena lukutilanakin palveleva kotiseutukokoelman tila.

12

13

14

15

16

Kuva 12. Sastamalan pääkirjasto lastenosastolla satunurkkaus on avaruusraketissa.

Kuva 13. Näkymä lainaussalista. Kirjasto tiloja on sijoitettu myös toiseen kerrokseen, jotka avautuvat lainaussaliin parvekemaisilla lasiulokkeilla.

Kuva 14. Kirjaston kalustus ja pintamateriaalit ovat suurimmaksi osaksi alkuperäiset. Kirjastosali avautuu korkein, kapein ikkunoin kohti rantapuistoa, yläikkunat tuovat myös valoa mutta mahdollistavat hyllyjen sijoittamisen myös seinää vasten.

Kuva 15. Kirjaston alakatto saa graafisen ilmeensä tummista palkeista ja valkeista akustiikkapaneeleista.

Kuva 16. Kirjaston lehtilukusali sekä kotiseutukokoelma sijoittuvat matalampaan osaan. Henkilökunnan tilat jäävät kuvassa vasemmalle. Tumma ovi johtaa portaikkoon ja yläkerran tiloihin.

Rakennuksen toisessa kerroksessa on henkilökunnan työskentely-, sosiaali- ja taukutiloja, kirjavarasto sekä monitoimitila Lizelius-sali, joka on erotettavissa kahdeksi tilaksi paljeseinin. Toiseen kerrokseen on sijoitettu myös talonmiehen asunto, joka on tällä hetkellä lähinnä musiikkiopetuskäytössä. Kirjaston toisesta kerroksesta avautuu hienot näkymät alas kirjastosaliin, ja salista katsottuna toisen kerroksen ikkunat on korostettu ruskein, parvekemaisiin rakentein.

Kirjasto edustaa sekä sisä- että ulkotiloiltaan käytännönläheistä mutta korkeatasoista arjen modernismia, joka on säilynyt hyvin alkuperäisessä 1980-luvun asussaan. Kirjastosalin sisustuksessa ja uusissakin kalustehankinnoissa on onnistuttu säilyttämään suurelta osin valmistumisajan henki. Toteutetut muutokset, kuten tiski ja palautuspiste, ovat palvelleet ajanmukaistamista ja ovat suhteellisen kevyitä.

Keskeiset muutokset ja säilyneisyys

Rakennus on huomattavan ehyenä säilynyt kokonaisuus. Julkisivuihin ei ole tehty merkittäviä muutoksia. Sisätilojen tilajäsentely on säilynyt huomattavan alkuperäisenä. Kirjastosali edustaa valmistumisen aikaista arkkitehtuuria jopa kalustusta myöten.

Aiemmat inventoinnit

Sastamalan rakennetun kulttuuriympäristön täydennysinventoinnissa kirjasto on tunnistettu paikallisesti arvokkaaksi kohteeksi (luokka 2):

”Kaupunkikuvallisesti keskeisellä sijainnilla Rautaveden rannassa sijaitsevalla kirjastorakennuksella on sivistyshistoriallista arvoa. Arkkitehtuuriltaan rakennus edustaa 1980-luvun postmodernismia ja on säilyttänyt hyvin aikakaudelleen tyypilliset piirteet, kuten monumentaalisuus, monikulmaisuus ja tiilijulkisivu.” (Heinilä & Kirveslahti 2019.)

Kulttuurihistorialliset arvot

Rakennushistoriallinen arvo	arkkitehtoninen
Historiallinen arvo	sivistyshistoria
Ympäristöarvo	maisemallisesti keskeinen sijainti
Arvojen perustelu	Sastamalan pääkirjasto on ehyt kokonaisuus, joka on erityisen hyvin säilynyt 1980-luvun kirjastoarkkitehtuurin edustaja. Kirjastosalin tilallisuus välittyy ulkotilaan korkein ikkunoin. Rakennuksen julkisivumateriaalit, sävy maailma ja massoittelemisen modulaarisuus ja mittasuhteet edustavat korkeatasoista kirjastoarkkitehtuuria.
Arvoluokka	1

Kuvar 17 ja 18. Sastamalan pääkirjaston länsi- ja itäjulkisivut (Sastamalan kaupungin rakennusvalvonnan arkisto, arkkitehtitoimisto Pentti Lehtiluoto Ky 1986).

Kirjalliset lähteet

Allinniemi, Leino. (1963) Katsaus kirjaston vaiheisiin Vammalassa. Tyrvään seudun Museo- ja kotiseutuyhdistyksen julkaisuja XXXVI. Vammala: Vammalan kirjapaino.

Heinilä, Maritta. Kirveslahti, Maria. (2019) Sastamalan rakennetun kulttuuriympäristön täydennysinventointi, Sastamalankatu, Sillankorvankatu, Uittomiehenkatu. Sweco.

Heiskanen, Jari. (2004) Vammala: keskustan osa-yleiskaava-alueen kulttuuriympäristöinventointi. Pirkanmaan maakuntamuseo.

Mäkinen, Ilkka. (2005) 'Nokian (vanhan Pirkkalan kirjaston ja kirjastoelämän alkuvaiheet 1920-luvun alkuun yleisistä kirjastohistoriallisesta näkökulmasta' teoksessa Harjulta tuulee. Nokian kirjastolaitos 150 vuotta. Toim. Nummelin, Airi. Nokian kaupunki, s. 9–22.

Museovirasto. (2009) Valtakunnallisesti merkittävät rakennetut kulttuuriympäristöt: Vammalan kirkko. Saatavilla [21.7.2023] http://www.rky.fi/read/asp/r_kohde_det.aspx?KOHDE_ID=2273

Pirkanmaan maakunnallisesti arvokkaat rakennetut kulttuuriympäristöt. (2016) Pirkanmaan liitto. https://maakuntakaava2040.pirkanmaa.fi/sites/default/files/raku_27052016.pdf

Salonen, Marita. (1987). Valmis ennen joulua. Vammala saa uuden kirjastotalon. Aamulehti 26.11.1987.

Sastamalan kaupungin rakennusvalvonnan arkisto. Alkuperäiset rakennuslupapaperit, arkkitehtitoimisto Pentti Lehtiluoto Ky 1986.

Tyrvään sanomat. (1987) 'Kirjaston teksteihin ei tunnu heruvan rahaa'. 7.5.1987.

Vanhat kartat -sivusto. Saatavilla [21.7.2023] <https://vanhatkartat.fi>

Suulliset lähteet

Sillanpää, Sari. Kirjastonjohtaja. Kohdekäynti 20.7.2023.

Kuva 1. Hervannan toimintakeskuksen kirjistorakennus. Kirjaston tilat sijoittuvat pääosin toiseen kerrokseen.

Kuva 2. Hervannan kirjasto sijoittuu osaksi toimintakeskuksen kokonaisuutta, sijainti osoitettu taustakartalla keltaisella. (MML Paikkatietoikkuna 2023.)

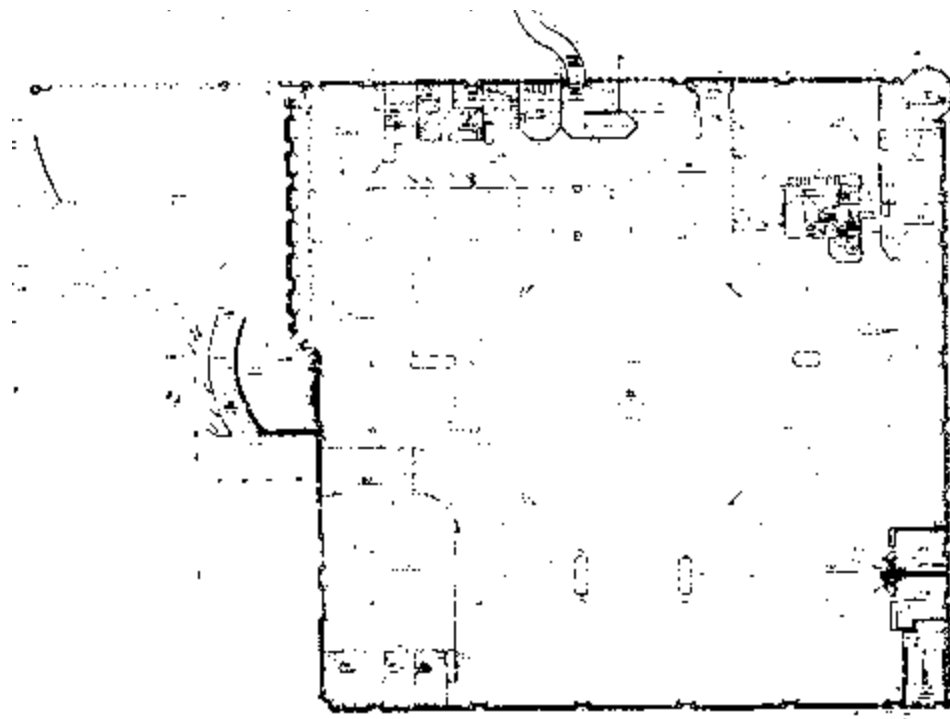

Kuva 3. Kirjistorakennuksen sijainti ortoilmakuvassa, rakennus yhdistyy terveyskeskukseen katosrakenteella. (MML Paikkatietoikkuna 2023.)

Kuvaus

Hervannan kirjasto sijoittuu osaksi Hervannan toimintakeskustasta, johon lukeutuu kirjaston lisäksi kaksi muuta rakennusta: terveysasema sekä elokuvateatteri. Hervannan kirjaston pääasialliset tilat sijoittuvat rakennuksen toiseen kerrokseen. Rakennuskokonaisuutta määrittelevät yksiaineiselta vaikuttavat punatiilliseinät, jotka veistosmaisesti kaartuvat korkeiden räystäidensä avulla julkisivulinjan yli. Rakennuksen ovat suunnitelleet arkkitehdit Raili ja Reima Pietilä ja se on osa suunnittelijoidensa luomaa Hervannan keskustan julkisten rakennusten kokonaisuutta. Rakennus valmistui vuonna 1989.

Inventointinumero	2023/0018
Kunta	Tampere
Kaupunginosa	Hervanta
Rakennusten lukumäärä	3
Inventointipäivämäärä	17.8.2023
Kiinteistötunnus	.837-65-7136-1
Osoite	Insinöörinkatu 38, 33720 Tampere
Kohdetyyppi	kirjasto
Nykyinen käyttö	kulttuuri, vapaa-aika, kokoontuminen, majoitus ja ravitsemus
Alkuperäinen käyttö	kulttuuri, vapaa-aika, kokoontuminen, liike-elämä, palo- ja pelastus, hallinto
Rakentamisaika	1989 (valmistumisvuosi)
Korjausvuodet	2003-2004 kirjastotilojen laajennus katutasoon (lehtisali, tietotori) 2005 nuorisotilojen muutos 2015 ensimmäisen kerroksen tilamuutokset
Suunnittelija	arkkitehdit Raili ja Reima Pietilä 2003–2005 Mauri Niemi, Tampereen tilakeskus 2015 arkkitehdit Mikko Suominen ja Pia-Mari Kilpimaa / arkkitehtitoimisto Lasse Kosunen Oy
Rungon muoto	epäsäännöllinen
Kerrosuku	2 + ullakko
Perustus	betoni
Runko	betoni
Vuoraus	punatiili
Katemateriaali	huopa
Katon muoto	tasa; kupoli

Kuva 4. Hervannan kirjaston pohjapiirustus toisessa kerroksessa. Keskellä kirjastosali suihkulähteineen, henkilökunnan tilat oikeassa ylänurkassa, tutkijanhuoneita ja hiljainen lukusali vasemmassa alanurkassa. Käärmeterassi kuvassa vasemmalla. (Tampereen kaupungin digitaalinen arkisto, Raili ja Reima Pietilä 1986.)

Historia

Kirjastotoimen historia

Vuonna 1948 Hervanta sai pienen lainausaseman, joka sijoitettiin koulun yhteyteen (Kalske 2011, 40). Hervannan kirjasto aloitti Ahvenisjärven koulun tiloissa vuonna 1975 (Wacklin 2011, 70). Suunnittelijana toimi arkkitehtitoimisto Harry W. Schreck & kumppanit (Hakanen & Vanha-aho 2023).

Se muutti kuusi kertaa suurempiin tiloihinsa Hervannan toimintakeskukseen, jossa tilat avattiin yleisölle maaliskuussa 1989 (Wacklin 2011, 85). Hervannan kirjaston koivuhyllyt aiottiin huutokaupata, mutta ne lahjoitettiin vuonna 1989 Messukylän kirjastolle sen muuttaessa uusiin tiloihin Takahuhtiin (Alajoki & Saarikko 1997, 54).

Hervannasta tuli Tampereen kaakkoisen alueen aluekirjasto vuonna 2005 (Hakanen & Vanha-aho 2023).

Rakennuspaikan ja rakennuksen historia

Ajatus Hervannasta, Tampereen kaupunkirakenteen ulkopuolelle sijoittuvasta satelliittikaupunginosasta, syntyi Tampereen yleiskaavasunnitelmassa 1966. Vuonna 1967 järjestetyn arkkitehtuurikilpailun voitti arkkitehti Aarno Ruusuvuoren ehdotus, johon sisältyi suunnitelma julkisten rakennusten keskusakselistasta. (Museovirasto 2009.) Tampereen asemakaavaosastolla vuonna 1975 valmistunut Hervannan yleissuunnitelma mukaili Ruusuvuoren suunnitelman kokonaisrakennetta ja liikenne- ja viestintäratkaisuja. Kuitenkin betoninharmaan ja kaavamaisen laatikkoarkkitehtuurin vastapainoksi kaivattiin vehreyttä ja julkisia rakennuksia, joita suunnittelemaan kutsuttiin kansainvälisesti menestynyt arkkitehtipariskunta Raili ja Reima Pietilä (Murtojärvi 2023, 9, 11.) Pietilät olivat ehdottaneet Hervannan julkisten rakennusten arkkitehtuuriksi tiilestä muurattuja rakennuksia, jotka sitoisivat Hervannan osaksi Tampereen punatiilisen tehdasarkkitehtuurin perintöä (Pietilä 1978). Pietilät suunnittelivatkin Hervannan keskusakselin kaikki keskeiset julkiset rakennukset: Hervannan liikekeskuksen, Hervannan kirkon ja vapaa-aikakeskuksen sekä Hervannan toimintakeskuksen eli kirjaston, terveyskeskuksen ja elokuvateatterin 1970- ja 1980-lukujen kuluessa (Murtojärvi 2023, 16).

Toimintakeskukselle osoitettiin tontti jo vuonna 1974 valmistuneessa asemakaavassa (Ala-Uotila 2019, 12). Pietilöiden julkisista rakennuksista ensimmäisenä valmistuivat seurakunta- ja vapaa-aikakeskus vuonna 1979. Toimintakeskuksen suunnittelu käynnistyi vuonna 1978, ja Pietilät tekivät ekskursion Roomaan, jossa kylpyläraunioihin tutustuminen herätti uudenlaisia ajatuksia tilienkäyttötäpoihin. (Pietilä ja Pietilä 1989, 30.)

Hervannan toimintakeskus vihittiin käyttöön toukokuussa 1989 ja kirjaston avajaisia vietettiin jo muutamaa kuukautta aiemmin (Murtojärvi 2023, 66). Vastaavana mestarina toimi Teuvo Toivonen (Pietilä ja Pietilä 1989, 33). Toimintakeskukseen kuuluivat kolme itsenäistä rakennusta: elokuvateatteri sekä useita toimintoja sisältäneet terveyskeskus ja kirjastorakennus. Kirjastorakennuksessa sijaitsi alun perin itse kirjastotoiminnan lisäksi myös paloasema, poliisiasema, nuorisokeskus, diskoteekki sekä kaksi pienliiketilaa (Murtojärvi 2023, 22). Kirjasto sijoitettiin toiseen kerrokseen, koska palo- ja poliisiasema tarvitsivat suoran yhteyden katutilaan (Ala-Uotila 2019, 12).

Vuonna 1999 kortistolaatikot poistettiin tietokonepäätteiden tieltä. Päätepytämällä suunniteltiin yhdessä Raili Pietilän ja Eevaliisa Vaskon kanssa. (Hakanen ja Vanha-aho 2023.) Paloasematoiminnan siirtyminen uuteen paloasemarakennukseen vuonna 2003 vapautti tiloja muille toiminnoille: esimerkiksi kalustohalliin sijoitettiin ravintolatoimintaa. Poliisiaseman tilat siirrettiin rakennuksen koilliskulmaan entisen paloaseman majoitus- ja sosiaalitilojen paikalle, ja kirjasto puolestaan laajeni uuden lehtienlukusalin ja tietotorin muodossa vanhoihin poliisiaseman tiloihin. (Murtojärvi 2023, 38; Wacklin 2011, 87.) Tilat avautuivat yleisölle toukokuussa 2004. Tietotorin henkilökunnalle remontoitiin tilat alakertaan kokoushuoneeseen. (Hakanen ja Vanha-aho 2023.)

Vuonna 2011 palvelupisteitä uudistettiin ja keskitettiin lähelle sisäänkäyntiä. Kirjastosalin näyttelytilaa ympäröinyt aita poistettiin, lajitteleva palautusautomaatti otettiin käyttöön ja lainausautomaatteja lisättiin. (Hakanen ja Vanha-aho 2023.) Lehtisali ja tietotori siirrettiin vuonna 2021 takaisin kirjaston päätilojen yhteyteen toiseen kerrokseen, ja katutasen tiloihin sijoitettiin kokoustilat Reima ja Raili, jotka avattiin asiakaskäyttöön vuonna 2023.

Ympäristö ja pihapiiri

Hervannan toimintakeskus muodostaa yhdessä kauppakeskus Duon, Hervannan kirkon ja vapaa-aikakeskuksen kanssa Hervannan keskusalueelle tunnistettavan, matalakerroksisen ja tiilijulkisivuisen hahmon. Pietilöiden suunnittelema keskusalue hahmottuu kontrastina Hervannan muutoin korkealle ja materiaaliltaan betoniselle rakennuskannalle. Pietilöiden suunnittelemat Hervannan julkiset rakennukset edustavat suunnittelijoidensa persoonallista, paikallisuutta korostavaa suunnittelua.

Jalankulun ja ihmisen mittakaavan huomioivat rakennukset leikittelevät muotokielellään kutsuen ihmisiä tutkimaan rakennusten väliin jääviä tiloja. Hervannan toimintakeskuksen polveileva julkisivumuotoilu, kaarevat ja tilaa ylhäältä rajaavat korkeat räystääsaiehet ja toisen kerroksen sillat kirjaston ja terveyskeskuksen välillä luovat mielenkiintoista ulkotilaa. Pietilöiden tavoitteena olikin luoda kokonaisuus, joka yhdistyy lähialueen viheralueisiin ja sitoutuu luonnonpaikkaan.

Kirjastorakennuksen toiseen kerrokseen, diskoteekin päälle sijoittuu Käärmeterassiksi nimetty ulkotila, johon on suunniteltu myös kiinteää kalustusta. Arkkitehtuurikokonaisuudessa on huomioitu myös ulkovalaistus. Alueen maisemakokonaisuus palkittiin Puutarhaliiton ja Suomen betoniteollisuuden keskusjärjestön jakamalla Vuoden ympäristöpalkinnolla vuonna 1991 (Murtojärvi 2023, 30).

Tärkeä ulkotilojen sarja linkittyy toimintakeskuksen ja vapaa-aikakeskuksen väliin jäävään puistoon, Runoilijan aukioon, jonne on sijoitettu kuvanveistäjä Laila Pullisen suunnittelema maareliefi ja viisimetrisen pronssiveistos Muusa (Ala-Uotila 2019, 16; Murtojärvi 2023, 30).

Toimintakeskuksen itäpuolelle sijoittuu Hervannan sisäisen liikenteen pääväylänä toimiva Insinöörinkatu. Etelässä kirjastorakennusta rajaa kevyenliikenteenväylä, lännessä Valtaraitti. Toimintakeskuksen itäjulkisivu on vedetty sisään katulinjasta alun perin palo- ja poliisiaseman autojen tilatarpeen vuoksi. Nykyisin kyseisellä aukiolla on ravintola- ja torikojuja. Itäpuolelle on myös sijoitettu alkuperäiseen kompositioon kuuluva jätekatos, jota on täydennetty Molok-jättesäiliöllä.

Toimintakeskuksen pohjoispuolella sijaitsee Taito Uusitalon suunnittelemat kaksi rakennusta vuosilta 1983 ja 1985. Länsipuolella sijaitsevat Pietilöiden suunnittelemat, 1970-luvun lopussa valmistuneet Hervannan kirkko sekä vapaa-aikakeskus. Itäpuolella sijaitsee Pietilöiden suunnittelema kauppakeskus Duon vanha osa, joka valmistui vuonna 1978 ja jota laajennettiin itäpuoleltaan vuonna 2007. (Murtojärvi 2023, 16–17.)

Edellisen sivun valokuvat:

Kuva 5. Hervannan kirjastorakennuksen itäjulkisivu. Kirjaston päätilat on sijoitettu toiseen kerrokseen. Oikealla näkyvä sisäänkäynti johtaa nykyisiin kokoustiloihin, aiemmin paikalla sijaitsivat lehtisali ja tietotori. Itäjulkisivulla on myös viitteitä palolaitoksen kalustohallin suurista oviaukoista.

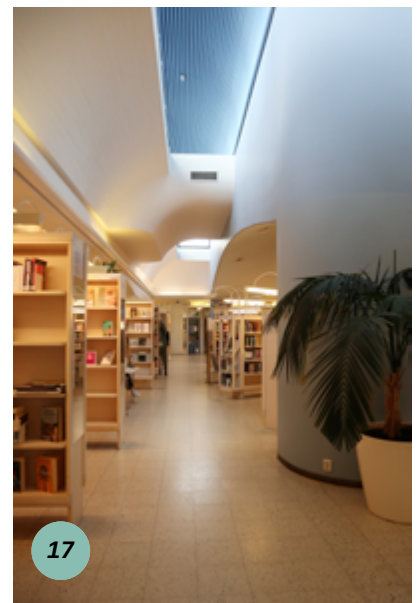
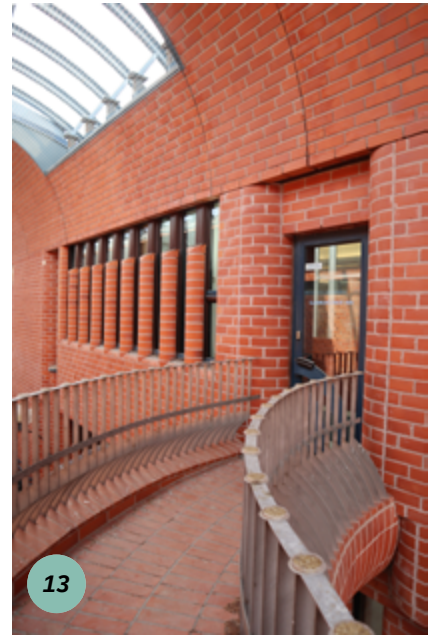
Kuva 6. Kirjastorakennuksen eteläjulkisivua. Kaarevat tiilet muodostavat ikkunan karmeihin pehmeitä muotoja. Rakennukselle tunnistomaista on matalien ja korkeampien, kapeiden ikkunoiden vuorottelu. Pilasteriaiheet tuovat ikkunoiden kanssa linnoitusmaista vaikutelmaa.

Kuva 7. Toimintakeskukseen kuuluu vasemmalle jäävän kirjastorakennuksen lisäksi oikealla näkyvä terveyskeskus. Pietilöiden luomat ”tilaurat” johdattavat jalankulkijan rakennusten välisiin ulkotiloihin, kaartuvat räystääsaiehet sulkevat tilan ylhäältä.

Kuva 8. Kirjastorakennukseen liittyy niin kutsuttu Käärmeterassi, joka on sijoitettu alapuolisen diskoteekin kattokupolin päälle. Terassi rajautuu kallioon, jonka vieritse kulkee myös kapeat portaat. Terassi on reunustettu muuratulla aidalla, jossa tiiliosat vuorottelevat.

Kuva 9. Käärmeterassilta avautuu kirjastosaliin yhteys, joka ei kuitenkaan ole käytössä. Terassilla on muurattuja penkkejä sekä sinisestä teräksestä taivutettu, kaareva pinnakaide.

Kuva 10. Näkymä Insinöörinkadulta. Katolla näkyy vesikatolle johtava porrashuone. Rakennuksen itäpuolen edusta on valmistumisensa aikaan palvellut palo- ja poliisilaitoksen toimintaa, sittemmin siinä toimii torimainen aukio.

Ulkoasu

Reima Pietilä esitteli Hervannan toimintakeskukseen liittyviä suunnitteluperiaatteita Arkkitehti-lehden artikkelissa vuonna 1978. Keskusakselin suunnittelun taustalla vaikuttaneita "ajatussikermiä" oli viisi: "rakennusten tilaura", "suomalainen vaihtoehto", "postmoderni tiili", "ihmisen mitalla" ja "luonnollinen rakennus". (Pietilä 1978, 58–61.)

Hervannan julkisten rakennusten kokonaisuudessa tilojen soljuvuus ja rakennuksen suhde luonnonmuotoihin on toiminut suunnittelun lähtökohtana. Kirjasto rajautuu länsipuoleltaan kallioon, joka on suunniteltu osaksi rakennuksen ulkotila Käärmeterassia. Pietilöiden ajatuksena oli luoda ns. "tilaura" eli rakennusten välillä kulkevia reittejä, jotka houkuttelisivat kulkijaa kohtaamaan toinen toisensa ja kokemaan elämyksiä astumatta rakennusten sisälle. Niin kutsutut "miinusrakennukset" luovat elämyksellisiä ulkotiloja rakennusten välille. Pietilöille "luonnollisen rakennuksen" luominen merkitsi rakennusta, joka nousisi luonnonmuodoista ja muodostuisi osaksi maisemaa - Käärmeterassi ja maanmuotojen ottaminen osaksi rakennusta liittääkin kirjastorakennuksen osaksi paikkaansa. (Murtojärvi 2023, 18–19; Pietilä 1978, 58–59.)

Pietilät käyttivät betonirunkoisten rakennusten ulkoverhoiluun paikalla muurattua tiiltä: "postmoderni tiili" tarkoitti Pietilöille rakentamisen tuotantotavan ja käsityöläisyyden perinteen jatkamista teollisellakin aikakaudella. Käsityö ikään kuin kuoruttaa rakennuksen ja luo siihen inhimillisen kosketuksen. Yhtenä Pietilöiden suunnitteluperiaattena oli myös luoda ihmisille soveltuva ja miellyttävä kulttuurirakennusten sarja, jossa ihminen toimii rakentamisen mittakaavan lähtökohtana. Hervannan keskusakselin kahden kerroksen korkuiset rakennukset eroavatkin massiivisesta asuntotuotannosta, joka määrittelee Hervannan asuinrakennuksia. Pietilät pyrkivät haastamaan kansainvälistä modernistista suunnittelua, joka oli juurtunut osaksi suomalaista arkkitehtuuria. He pyrkivät löytämään vaihtoehtoja aikakauden suunnitteluratkaisuille liittämällä Hervannan rakennukset paikalliseen rakennusperinteeseen. Vaikutteet näkyvät paitsi punatiiliviittauksina Tampereen teollisuusperintöön myös erilaisiin muotoaiheisiin, joihin inspiraatiota on haettu myös vanhojen eurooppalaisten kaupunkien arkkitehtuurista sekä Lähi-Idästä. (Pietilä 1978, 58–61.)

Edellisen sivun valokuvat:

Kuva 11. Näkymä kirjastorakennuksen ja terveyskeskuksen yhdistävältä ilmasillalta kohti länttä. Rakennusten kaartuvat räystääsaiehet rajaavat ulkotilaa.

Kuva 12. Näkymä kirjastorakennuksen ja terveyskeskuksen yhdistävältä ilmasillalta kohti itää. Kaarevat räystääsaiehet jatkuvat kaariaiheeksi.

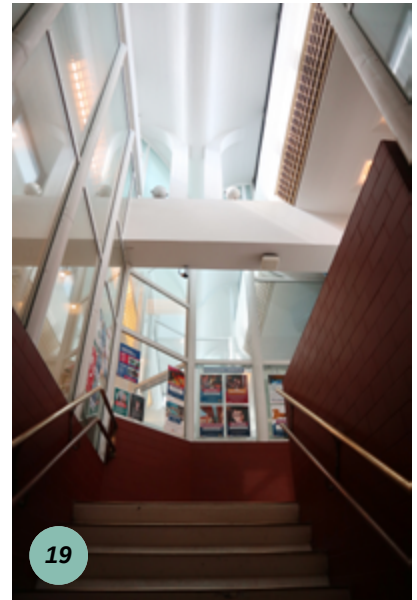
Kuva 13. Siltarakenne mutkittelee orgaanisesti. Sisäänkäyntiä reunustavat pyöreät pilasterit, sama toistuu ikkunoiden väleissä.

Kuva 14. Kirjastorakennus kuvattuna lännestä. Vasemmalla käärmeterassi ja kallio, johon rakennus liittyy. Pietilöiden ajatuksena oli luoda "luonnollisia rakennuksia", jotka kohoaisivat suoraan luonnosta ja maastonmuodoista.

Kuva 15. Rakennuksen yksi tunnuspiirre on kaartuvat räystääsaiehet. Pintaan on jätetty aukkoja, josta näkyy betonirakenne.

Kuva 16. Kirjastosalin keskellä on kupolimainen rakenne, joka rajaa osan lainaussalista sisäänsä. Sen seinät on maalattu vaaleansinisiksi.

Kuva 17. Näkymä kirjastosalista. Kattolyhdyt tuovat kirjastosaliin pehmeää ylävaloa, siniset ritiläkatot ja vaaleat pinnat heijastavat sitä.

Kirjastorakennuksen ulkoasu vastaa muiden toimintakeskuskokonaisuuteen kuuluvien rakennusten ulkoasua. Rakennuksen julkisivu on paikalla muurattua tiiltä, jolla on luotu pehmeitä muotoja pilasteriaiheisiin sekä räystäisiin. Rakennuksen tunnusomaisena piirteenä ovatkin korkealle kohoavat ja kaartuvat räystääsaiheet, jotka myös sitovat toimintakeskuksen eri rakennukset visuaalisesti toisiinsa ja korostavat rakennuksen inhimillistä mittakaavaa. Julkisivuissa leikitellään kapeiden ja korkeiden sekä matalien ja leveiden ikkunoiden rytmyyksellä, jotka luovat rakennukseen linnamaistakin vaikutelmaa.

Kirjastorakennuksen ja terveystakeskuksen välillä on ilmasilta toisessa kerroksessa, joka luikertaa ulkotilan yli. Kirjaston pääsisäänkäynti on sijoitettu siltayhteyden vierestä ja se on ulotettu julkisivupinnasta ulos messinki-lasi-rakenteella. Vanhat paloaseman kalustohallin ajo-ovet on muutettu vuonna 2003 teräslasielementeiksi (Murtojärvi 2023, 40).

Kirjastorakennuksen koilliskulmassa on torniaihe, johon on alun perin ensimmäisessä kerroksessa ollut sijoitettu ns. valistustila, joka on liittynyt korttelipoliisin toimistoon. Sittenkin kyseissä tilassa on kokoustilan istuskelualue. Toisessa kerroksessa on kirjaston henkilökunnan taukotila. Kirjastorakennuksen länsipuolelle sijoittuu Käärmeterassi, joka rajautuu kallioon. Kallion ja rakennuksen vierustalta kohoavat kapeat portaat terassille, josta avautuu laajoja näkymiä ympäristöön. Käärmeterassi on sijoitettu diskoteekin kattokupolin päälle.

Muurauksessa on käytetty erikoistiliä, yhteensä 24 erilaista tiilityyppiä (Murtojärvi 2023, 26). Punatiiltä rytmittää siniseksi maalatut teräspinnakaiteet muun muassa ilmasillassa sekä Käärmeterassin yhteydessä. Lisäksi rakennuksen erityispiirteenä on muuratut penkit kirjaston toisen kerroksen edusterassilla. Ulkotilat on päällystetty betonirouhelaatoilla, elokuvateatterin ja terveystakeskuksen väliin jää suuri laatoitettu aukioalue.

Edellisen sivun valokuvat:

Kuva 18. Kirjastosalin kupolin alla on suihkulähde. Inventointikäynnillä suihkulähde oli poissa käytöstä.

Kuva 19. Kirjaston sisäänkäynniltä katutasosta noustaen portaat toiseen kerrokseen. Kuvassa aaltoilevat muodot ja rikas kattomaailma.

Kuva 20. Näkymä kirjastosalin perältä kohti keskusosaa. Kirjaston kupoli on maalattu siniseksi, valkoiset kaaret kurottuvat käytävän yli.

Kuva 21. Alakatoissa on käytetty sinistä verhousta, kattolyhtyjen jyrkät palkkirakenteet heijastavat valkoisina valoa. Kirjaston kalustusta on vuosien varrella uudistettu.

Kuva 22. Vasemmalla kuvassa näyttelysermit. Sininen alakatto kiertää neliönmallista kirjastosalia.

Kuva 23. Asiakaspalvelupiste on uudistettu, takana kaarevan sermin takana lajitteleva palautusautomaatti sekä henkilökunnan työtilat. Tältä osin kirjaston ilme on muuttunut paljon alkuperäisestä.

Seuraavan sivun valokuvat:

Kuva 24. Rakennuksen kaakkoiskulmassa sijaitseva porrashuone kaarevine muotoineen, pinnakaiteineen ja kolmiomaisine ikkunoineen.

Kuva 25. Kattolyhdyistä lankeaa pehmeä valo kirjastosalin.

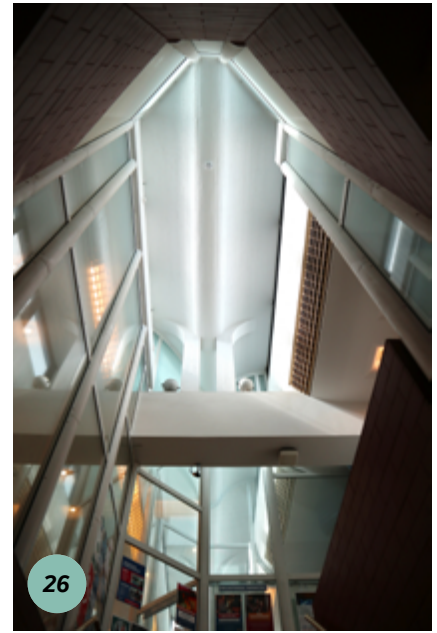
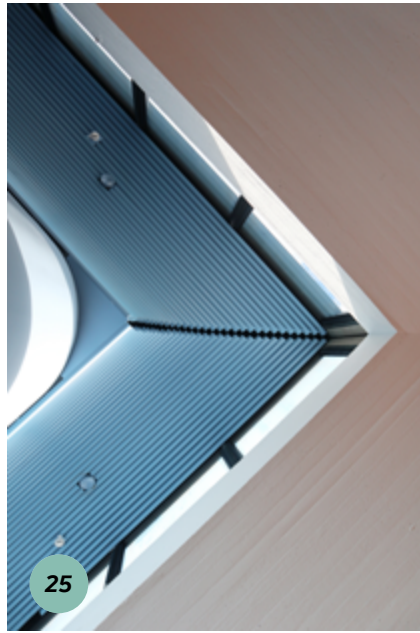
Kuva 26. Pääportaikon kattomaailma.

Kuva 27. Henkilökunnan taukotilat ovat alkuperäisessä paikassaan torniosassa.

Kuva 28. Musiikki- ja lastenosastolla on vielä alkuperäisiä kalusteita. Taustalla näkyy musiikkihuone.

Kuva 29. Kokoustila Reima avautuu omalla sisäänkäynnillään ulos. Paikalla on aiemmin sijainnut lehtienlukusali ja tietotori, alun perin korttelipoliisin tiloja.

Kuva 30. Entinen käsikirjasto on nykyään hiljainen lukusali, jossa on alkuperäisiä, Pietilöiden pehmeälinjaisia kalusteita. Taustalla tutkijanhuoneita sekä Hervanta-kokoelman huone.

Sisätilat

Kirjaston tilat sijoittuvat toiseen kerrokseen. Sisäänkäynti on rakennusmassan keskeltä, josta nousee toiseen kerrokseen, jossa kirjastosali avautuu asiakaspalvelupisteeseen.

Kirjastosalin keskellä on kupolimainen rakenne, jonka kaareva sisäpinta on muuta kattopintaa matalammalla. Kyseinen elementti luo kirjaston sisätilaan vaikuttavan kiinnepohjan. Kupolin viertä reunustaa kattolyhyt, jotka tuovat epäsuoraa valoa kirjastosaliin. Vaaleansinistä kupolia maalattiin useaan kertaan ennen lopullisen sävyn löytämistä. Sekä kupolia että sen alle sijoitettua suihkulähdettä olivat inspiroineet Pietilöiden kokemukset Lähi-idän arkkitehtuurista. (Hakanen ja Vanha-aho 2023; Murtojärvi 2023, 18.)

Kirjahyllyt reunustavat säteittäin suihkulähdettä. Muut kirjastosalin osastot on sijoitettu keskiosan ympärille. Lastenosasto jää idänpuoleiselle julkisivulle ja sen vieressä on musiikkiosasto äänieristettyine huoneineen. Kuunteluhuoneet toistavat Metson kanssa samaa ideaa kaksoiseinäisistä huoneista.

Salin länsipäässä on lehtisali sekä tietotori, joka oli teknisten vikojen vuoksi inventointihetkellä poissa käytöstä. Lehtisaliin on sijoitettu mittatilaustyönä tehdyt, Pietilän kalusteideoita jäljentävät uudet hyllyt. Salin perällä lounaiskulmassa on hiljainen lukusali, johon liittyy Hervanta-kokoelman tila sekä kaksi työhuonetta. Lukusali on alun perin toiminut käsikirjastona, muut huoneet tutkijanhuoneina.

Henkilökunnan tilat on sijoitettu toisen kerroksen sisäänkäynnin ja asiakaspalvelupisteeseen viereen. Palvelutiskiä on uudistettu, ja lajitteleva palautusautomaatti on rajattu tilasta erilleen kaarevin sermein. Henkilökunnan erilliset työ-, tauko- ja sosiaalitalat sijoittuvat rakennuksen koilliskulmaan. Toimistotiloina on suurehko avotoimisto sekä erillisiä työhuoneita. Taukotila on sijoitettu rakennuksen kulmaan, jossa on torniaihe.

Alimmassa kerroksessa on alun perin sijainnut korttelipoliisin tiloja putkineen sekä paloaseman tiloja kalustohalleineen. 2000-luvun alkupuolella tilat osoitettiin kirjaston lehtilukusaliksi ja tietotoriksi, joihin oli erilliskäynti. Tilat kuitenkin kutsuivat häiriökäyttäytymistä, ja ne muutettiin takaisin toiseen kerrokseen vuonna 2021. Nyt tilat ovat luento- ja kokoussalikäytössä. Alimpaan kerrokseen sijoittuu kokoustilojen ja kirjaston varaston ja henkilökunnan työtilojen lisäksi ravintolatilaa sekä nuorisotilat.

Hervannan kirjaston sisätiloissa on paljon samaa kuin pääkirjasto Metson tiloissa, ja sitä onkin tituleerattu Pikku-Metsoksi. Tiloissa toistuu sininen ja valkoisen sävyt. Sisätilojen väliseinissä on yläikkunarivit, jotka tuovat valoa tiloista toiseen. Kirjaston kalustusta on uudistettu vuosien varrella, ja kalustuksesta on tullut osittain epäyhtenäinen. Alkuperäiset hyllykalusteet aikuistenosastolla ovat valkokuultomaalattuja, lastenosastolla sinisensävyisiä.

Kirjastoa kiertää yläikkunanauha sekä kapeat, matalammalle ulottuvat pystyikkunat. Lattiat ovat kirjastosalissa mosaiikkibetonia, sivutiloissa korkkia ja muovimattoa. Alakatot ovat pääosin mineraalivillalla täytettyjä peltiritiläkattoja, wc-tiloissa on puurimakattoja.

Keskeiset muutokset ja säilyneisyys

Ensimmäiseen kerrokseen entisiin korttelipoliisin tiloihin sijoitettiin 2003–2004 aikana kirjaston tietotori ja lehtienlukusali. Poliisin tilat siirtyivät entisiin paloaseman tiloihin. Vuonna 2021 kyseiset toiminnot muuttivat takaisin alkuperäisille paikoilleen kirjaston toiseen kerrokseen. Niiden paikalle maantasokerrokseen sijoitettiin kokoustilat Raili ja Reima. Lisäksi ensimmäisessä kerroksessa on kirjavarasto sekä henkilökunnan työtiloja.

Kirjaston toiseen kerrokseen on tehty ei-luvanvaraisia muutoksia vuonna 2011, mistä ei ole piirustusaineistoa saatavilla. Tällöin on uusittu tiskejä sekä henkilökunnan sosiaalituloja ja näyttelytilaa rajaava kaide on purettu (Ala-Uotila 2019, 23; Hakanen ja Vanha-aho 2023).

Julkisivut ovat säilyneet pääosin hyvin alkuperäisessä asussaan. Rapautumista ja kulumista on kuitenkin havaittavissa, erityisesti Käärmeaterassin alueella.

Aiemmat inventoinnit

Hervannan keskusakseli on arvotettu valtakunnallisesti merkittäväksi rakennetuksi kulttuuriympäristöksi (Museovirasto 2009).

Hervannan toimintakeskuksen rakennukset on suojeltu 18.12.2002 hyväksytyssä asemakaavassa suojelu-merkinnällä sr-8: ” Rakennustaiteellisesti arvokas ja kaupunkikuvan säilymisen kannalta tärkeä rakennus. Rakennusta ei saa purkaa. Rakennuksessa suoritettavien korjaus- ja muutostöiden tulee olla sellaisia, että rakennuksen rakennustaiteellisesti arvokas ja kaupunkikuvan kannalta merkittävä luonne säilyy.”

Tampereen kantakaupungin rakennuskulttuuri 1998 -julkaisussa Pietilöiden Hervantaan suunnittelemaat julkiset rakennukset on listattu luokkaan RM II, valtakunnallisesti merkittävä. Kirjastorakennuksen osalta mainitaan monimuotoiset tiilijulkisivut, räystääsaiheet, Laila Pullisen Muusa-veistos sekä Branderin kahvilan nuorisotiloihin siirretty sisustus.

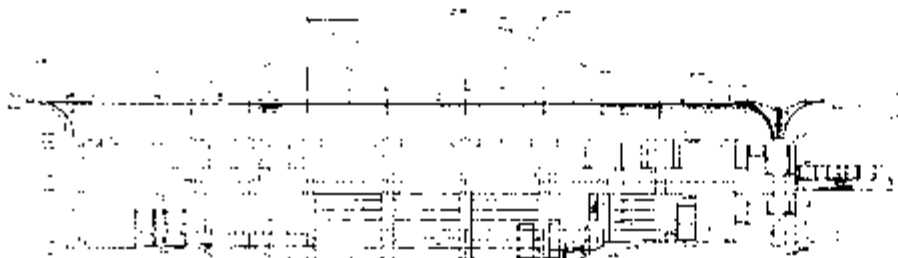
Hervannan kirjastosta on toteutettu rakennushistoriallinen selvitys vuonna 2023. Selvityksen on laatinut arkkitehti Marjukka Murtojärvi Neva Arkkitehdeilta. Kyseisessä selvityksessä käsiteltiin kirjastorakennuksen lisäksi elokuvateatterirakennus. Toimintakeskuskokonaisuuteen kuuluu myös terveystakeskus, josta rakennushistoriallinen selvityksen on laatinut Anna-Leena Lehto vuonna 2014.

Kulttuurihistorialliset arvot

Rakennushistoriallinen arvo	arkkitehtoninen rakennustekninen
Historiallinen arvo	sivistyshistoria
Ympäristöarvo	maisemakokonaisuus maisemallisesti keskeinen sijainti
Arvojen perustelu	Hervannan kirjasto edustaa maisemallisesti keskeistä rakennuskokonaisuutta, joka on tunnettujen arkkitehtien tuotantoa. Rakennus edustaa rakennustaiteellisesti ja rakennusteknisesti kunnianhimoista suunnittelua ja on säilyttänyt hyvin ominaispiirteensä julkisivujensa ja keskeisimpien kirjastotilojen osalta.
Arvoluokka	1

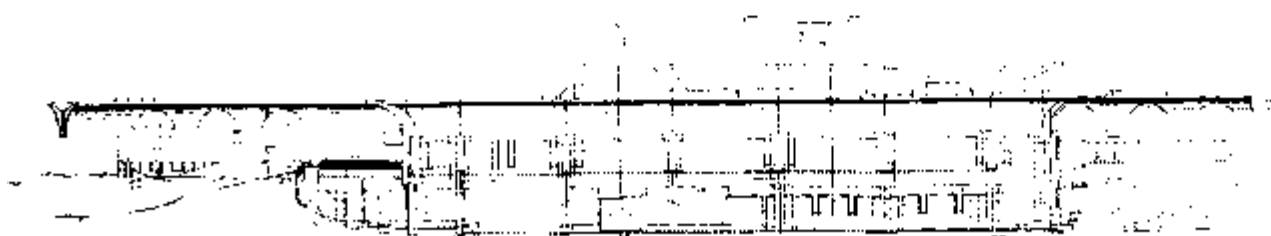
Kuva 31. Alkuperäinen länsijulkisivupiirustus. (Tampereen kaupungin digitaalinen arkisto, Reima ja Raili Pietilä 1984.)

Kuva 32. Alkuperäinen itäjulkisivupiirustus. (Tampereen kaupungin digitaalinen arkisto, Reima ja Raili Pietilä 1984.)

Kuva 33. Alkuperäinen pohjoisjulkisivupiirustus. (Tampereen kaupungin digitaalinen arkisto, Reima ja Raili Pietilä 1984.)

Kuva 34. Alkuperäinen eteläjulkisivupiirustus. (Tampereen kaupungin digitaalinen arkisto, Reima ja Raili Pietilä 1984.)

Kirjalliset lähteet

Alajoki, Jaana. Saarikko, Taina. (1997) Messukylän kirjaston historia 1865–1995. Lahjakirjoista kirjastoksi. Tampere: Tampereen kaupunginkirjasto, Pirkanmaan maakuntakirjasto.

Ala-Uotila, S. (2019) Monikulttuurinen kirjasto - Raili ja Reima Pietilän suunnitteleman Hervannan kirjaston kehityssuunnitelma. Diplomityö: Tampereen yliopisto. Saatavilla [31.5.2023] <https://urn.fi/URN:NBN:fi:ty-201905101573>

Hakanen, Liisa. Vanha-aho, Ulla-Maija. (2023) Hervannan kirjaston historiaa -koonti. Sähköpostiviesti 7.9.2023.

Kalske, Marja. (2011) Ahlmanin koululta Aleksille. Lempäälän kirjasto 1861–2011. Lempäälän kunnan kirjastopalvelut.

Murtojärvi, Marjukka. 2023. Hervannan toimintakeskus. Kirjasto- ja elokuvateatterirakennukset. Rakennushistoriallinen selvitys. Arkkitehtitoimisto Neva.

Museovirasto. (2009) Valtakunnallisesti merkittävät rakennetut kulttuuriympäristöt. Hervannan keskusakseli. Saatavilla [31.5.2023] http://www.rky.fi/read/asp/r_kohde_det.aspx?KOHDE_ID=1248

Pietilä, Reima. (1978) 'Hervannan läntinen keskusta-akseli' julkaisussa Arkkitehti 5–6/1978, s. 58–61.

Pietilä, Reima. Pietilä, Raili. (1989) 'Hervannan toimintakeskus' julkaisussa Arkkitehti 8/1989, s. 30–35.

Tampereen kantakaupungin rakennuskulttuuri 1998. Tampereen kaupungin ympäristötoimi kaavoitusyksikkö julkaisuja 2/98. Tampere 1998.

Tampereen kaupungin digitaalinen arkisto, asemakaava 18.12.2002.

Tampereen kaupungin digitaalinen arkisto, rakennuslupapiirustukset.

- Raili ja Reima Pietilä Arkkitehdit, 1984 ja 1986.
- Tampereen tilakeskus, Mauri Niemi, 2003.

Wacklin, Matti. (2011) Kaikkien sielujen apteekki. Tampereen kaupunginkirjasto 150 vuotta. Tampere: Tampereen kaupunginkirjasto – Pirkanmaan maakuntakirjasto.

Suulliset lähteet

Manninen, Kati. Kirjastovirkailija. Kohdekäynti 17.8.2023.

Pohjola, Sirpa. Kirjastovirkailija. Kohdekäynti 17.8.2023.

Vilenius, Suvi. Palvelupäällikkö. Kohdekäynti 17.8.2023.

Kuva 1. Kaukajärven kirjaston pääsisäänkäynti kuvattuna pohjoisesta.

Kuva 2. Kaukajärven kirjasto sijaitsee Käätymäkadun varrella Juvan päiväkodin kanssa samassa rakennuksessa, sijainti osoitettu taustakartalla keltaisella. (MML Paikkatietoikkuna 2023.)

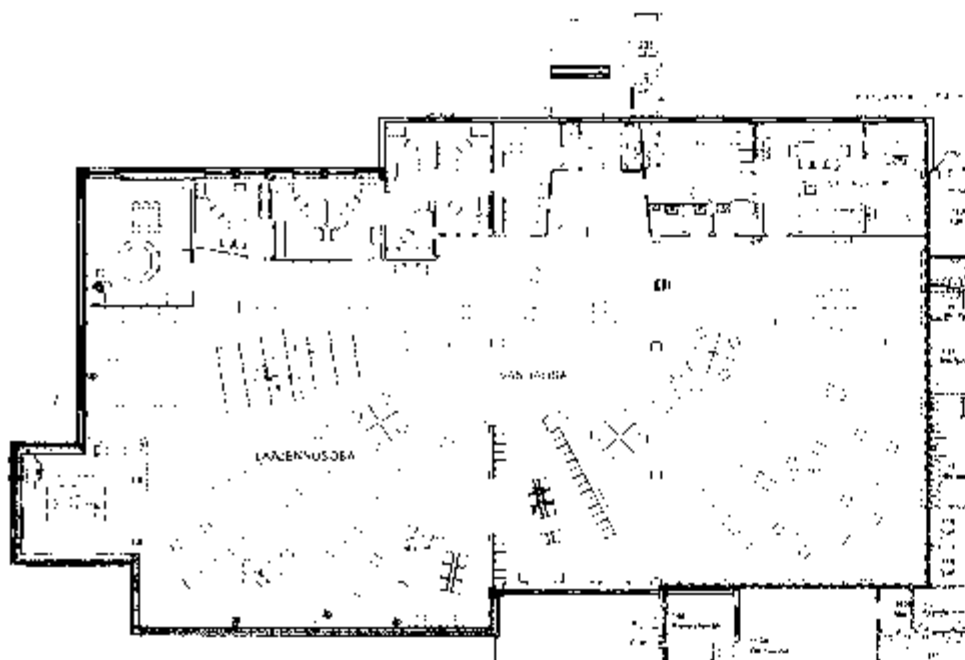

Kuva 3. Rakennuksen sijainti ortoilmakuvassa, kirjaston tilojen likimääräinen rajautuminen osoitettu sinisellä. (MML Paikkatietoikkuna 2023.)

Kuvaus

Kaukajärven kirjasto toimii Juvan päiväkodin kanssa samassa rakennuksessa, sen länsipäädyssä Juvankadun itäpuolella. Rakennus on valmistunut vuonna 1978 ja kirjastoa on laajennettu vuosien 2006–2007 aikana. Alkuperäisenä suunnittelija on toiminut arkkitehtitoimisto Knuuti & Schreck, laajennuksen on suunnitellut arkkitehti Mika Suihko. Rakennus on yksikerroksinen, kirjasto-osaltaan vaaleankeltainen. Päiväkoti on vuorattu vuonna 2014 vihreänsävyisin kuitusementtilevyin, mikä luo kirjastolle ja päiväkodille erillisenolaiset luonteet.

Inventointinumero	2023/0019
Kunta	Tampere
Kaupunginosa	Kaukajärvi
Rakennusten lukumäärä	1
Inventointipäivämäärä	18.7.2023
Kiinteistötunnus	.837-60-5851-17
Osoite	Käätykatu 6, 33710 Tampere
Kohdetyyppi	kirjasto
Nykyinen käyttö	kulttuuri, vapaa-aika, hoito
Alkuperäinen käyttö	kulttuuri, vapaa-aika, hoito
Rakentamisaika	1978 (valmistumisvuosi)
Korjausvuodet	päiväkodin itäosan laajennus 1999 peruskorjaus ja kirjaston laajennus 2006–2007 sisäilma- ja rakennesaneeraus, julkisivumuutokset 2014
Suunnittelija	arkkitehtitoimisto Knuuti & Schreck peruskorjaus ja laajennus 2006-2007 arkkitehti Mika Suihko / arkkitehtuuritoimisto Seppo Kangasniemi Oy sisäilma-, rakenne- ja julkisivukorjaukset 2014 arkkitehti Mikko Suominen, arkkitehtitoimisto Lasse Kosunen Oy
Rungon muoto	monikulmio
Kerrosluku	1 + ullakko
Perustus	betoni
Runko	betoni
Vuoraus	vaaleankeltainen betoni, profiloitu teräspeltti kuitusementtilevy (päiväkoti)
Katemateriaali	huopa
Katon muoto	loiva satula, loiva pulpetti

Kuva 4. Kaukajärven kirjaston pohjapiirustus. Alkuperäinen osa oikealla, laajennusosa vasemmalla. Henkilökunnan tilat kuvan yläosassa, tiski keskellä. (Tampereen kaupungin digitaalinen arkisto, Mikko Suominen 2014.)

Historia

Kirjastotoimen historia

Kaukajärven sivukirjasto perustettiin vuonna 1978 Juvankadun varteen moderniin rakennukseen (Alajoki & Saarikko 1997, 43). Kirjasto on siis toiminut koko historiansa ajan samassa rakennuksessa, sillä aiemmin Kaukajärven palvelut olivat olleet kirjastoauton varassa (Wacklin 2011, 72).

Kaukajärven kirjastoa uudistettiin ja laajennettiin, ja kirjasto avattiin uudelleen yleisölle vuonna 2007 (Wacklin 2011, 74).

Rakennuspaikan ja rakennuksen historia

Kaukajärvi oli Tampereen ensimmäinen lähiö, jonka ensimmäiset kerrostalot valmistuivat 1960-luvun puolivälissä. Vuosikymmenen lopulla aloitti toimintansa koulu. Lähikirjaston saaminen uuteen lähiöön ei ollut itsestäänselvyys, ja kirjastoa jouduttiinkin odottamaan 1970-luvun loppuun. Kirjasto-päiväkodin tontti on ollut rakentamaton.

Ympäristö ja pihapiiri

Kaukajärven koulu vuodelta 1969 sijaitsee kirjastorakennuksen pohjoispuolella urheilukenttineen. Kiinteistön itäpuolella sijaitsee Kaukajärven vapaa-aikatalo, ulkokuntosali sekä lentopallokenttä. Kirjastorakennus on muuta rakennuskantaa matalampi ja pitkänomaisena rakennuksena se rajaa Isoniitynpolkua yhtyen vapaa-aikatalon julkisivulinjaan. Rakennuksen eteläpuolella sijaitsee aidoin rajattu päiväkodin ulkoilu- ja leikkikenttä, länsipuolella paikoitusalue sekä Juvan grillin pieni rakennus.

Ulkoasu

Kaukajärven kirjasto sijoittuu Juvan päiväkodin yhteyteen rakennuksen länsipäätyyn. Julkisivuiltaan rakennus on keltaista betonielementtiä. Kirjaston erottaa päiväkodista seinäke, joka on rakennettu peruskorjaus- ja laajennustyön yhteydessä. Pystyyn nostettua kirjaa muistuttava seinäke on julkisivuiltaan valkeaa betonia, sen etupuoli on ruosteenruskeaa terästä, jonka takaa kohoavat portaat ilmeisesti tekniseen tilaan. Seinäkkeeseen on kiinnitetty kirjaston kyltti.

Rakennus edustaa 1970-luvun käyttöarkkitehtuuria, jonka julkisivut ovat hillityt. Kirjaston 2000-luvun laajennuksen myötä kirjasto on saanut uutta ilmettä myös ulkoasuunsa. Laajennus sijoittuu rakennuksen länsipuolelle, josta se avautuu suurin maisemaikkunoin kohti etelää. Ikkunoiden päällä on aurinkosäleiköt. Alkuperäisessä osassa on yläikkunanauhat etelän ja pohjoisen suuntiin. Ikkunasommittelma erottaa uuden osan vanhasta, vaikka laajennus jatkaakin saumattomasti julkisivumateriaaleiltaan alkuperäisosa.

Kaukajärven kirjasto on saanut päiväkodin siivestä erillisen roolin, julkisivumateriaalimuutoksen myötä. Kirjaston sivustalle asennettiin ilmeisesti routaeristystä inventoinnin toteuttamishetkellä.

Sisätilat

Kirjastotilat avautuvat pääsisäänkäynniltä lainausosastolle. Sisäänkäynniltä katsottuna vasemmalle jää kirjaston alkuperäinen osa, jonne sijoittuu lainaussali sekä henkilökunnan sosiaali- ja taukutiloja sekä varastotila. Alkuperäisosan lainaussali on remontoitu laajennuksen yhteydessä, ja takaseinä on maalattu 2000-luvun kirjastosuunnittelulle suhteellisen yleisellä vaaleansinisellä sävyllä. Kirjahyllyt on asemoitu vinottain avaten pitkiä näkymiä tilassa. Hyllyn päädyt ovat puiset, levyt metalliset. Julkisivuissa on sekä etelä- että pohjoispuolella ylänauhaikkuna. Salin katto on todennäköisesti akustolevyä, katossa on ilmanvaihtoputkistoa. Seinille on integroitu hyllyjen päälle valaistus, josta valo lankeaa lappeen alta pehmeästi. Katossa on taiteilija Petri Kiviniemen teos Red Line, joka käsittää kaksi punaista lentokoneveistosta.

Alkuperäisosan läntinen julkisivulinja on ollut porrastettu sahalaitamaiseen muotoon. Laajennusosaan on sijoitettu lehtilukusali, lasten- ja nuortenosa sekä satunurkkaus Satula. Lisäksi pohjoisjulkisivulle on si-

Kuva 5. Kaukajärven kirjasto kuvattuna koillisen suunnalta. Vasemmalla näkyy päiväkodin vihertävää julkisivua.

Kuva 6. Kirjaston pääsisäänkäynti on korostettu valkoisella seinäkkeellä, joka muistuttaa pystyyn nostettua kirjaa. Sen kautta on porrasyhteys ullakolle tai vesikatolle.

Kuva 7. Kirjaston laajennusosassa on alkuperäistä massoitteita muistuttava porrastus. Vasemmalla näkyy lainausosaston ikkuna.

Kuva 8. Laajennusosassa on suuret ikkunat kohti etelää, päällä metallinen aurinkosäleikkö.

Kuva 9. Kirjaston alkuperäinen osa oikealla, laajennusosa vasemmalla. Laajennuksessa toistuu vaakamallinen ikkunasommittelu.

Kuva 10. Päiväkoti kuvattuna pohjoispuolelta. Julkisivu on verhoiltu uudelleen vuoden 2014 suunnitelmien mukaan, jolloin päiväkotia on saanut selkeästi kirjastosta erottuvan ilmeen.

joitettu henkilökunnan työhuonetiloja puuverhotun väliseinän taakse. Rakennuksen koillisnurkassa olevassa satutilassa on kulmaikkuna.

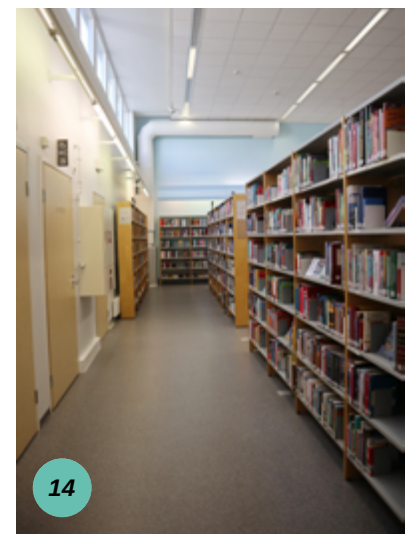
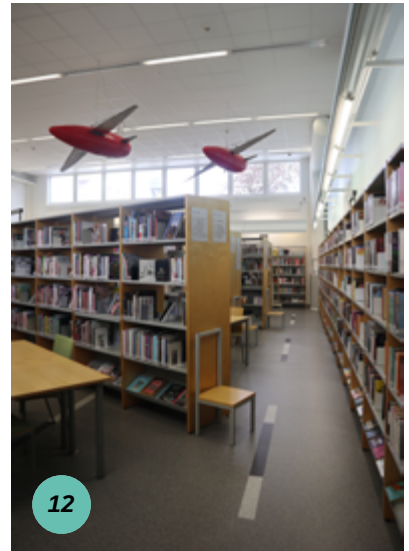
Kirjastosaliin rajattiin monikäyttöisyyttä lisättävä sali, joka on avattavissa lehtisalin puolelle. Lisäksi lounaiskylässä sijaitsee kokoustila, joka toimii myös väestönsuojana.

Keskeiset muutokset ja säilyneisyys

Kaukajärven kirjasto on säilyttänyt 1970-luvun ominaispiirteensä lähinnä alkuperäisen lainaussalin korkeassa tilassa ja julkisivumateriaaleissa. Kirjasto-osaa rakennuksesta on laajennettu ja peruskorjattu vuosien 2006–2007 aikana, jolloin kirjaston sisätilat on uudistettu ja laajennusosan ikkuna-aukotus on ottanut julkisivuissa hallitsevamman roolin.

Kulttuurihistorialliset arvot

Rakennushistoriallinen arvo	arkkitehtoninen
Historiallinen arvo	sivistyshistoria
Ympäristöarvo	-
Arvojen perustelu	Kaukajärven kirjasto edustaa 1970-luvun kirjastosuunnittelua, joka on säilyttänyt osan ominaispiirteistään laajennuksen ja peruskorjauksen jälkeenkin. Kirjasto edustaa tavanomaista käyttöarkkitehtuuria.
Arvoluokka	3

Edellisen sivun valokuvat:

Kuva 11. Kuva kirjaston alkuperäisestä osasta. Kirjastosali on korkea tila, jonka päätyseinä on maalattu vaaleansiniseksi. Tilassa on taiteilija Petri Kiviniemen teos Red Line.

Kuva 12. Kirjastosalissa on pohjoisen ja etelän suuntiin yläikkunarivi. Valaisimet on sijoitettu lipan alle kirjahyllyjen yläpuolelle.

Kuva 13. Kirjahyllyt on sijoitettu vinottain tilaan nähden, mikä avaa tilaan näkymiä. Kalustuksella on lisätty lukija työskentelypisteitä hyllyjen lomaan.

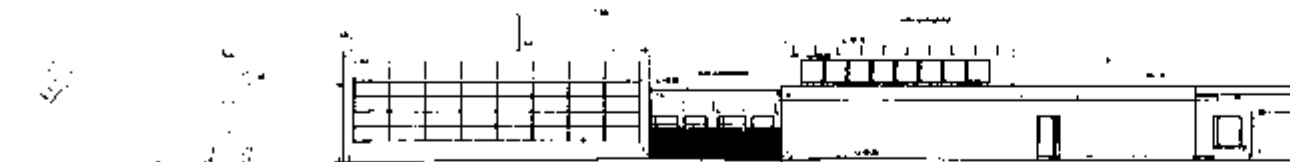
Kuva 14. Näkymä alkuperäisen kirjastosalin pohjoispuolelta, jossa käynnit asiakas-wc-tiloihin sekä henkilökunnan taukutiloihin. Takaseinällä ilmanvaihtoputkistoa.

Kuva 15. Asiakaspalvelupisteen yläpuolella on kaareva valaisin. Sisäänkäynnin edustalle on sijoitettu lainaus- ja palautusautomaatit.

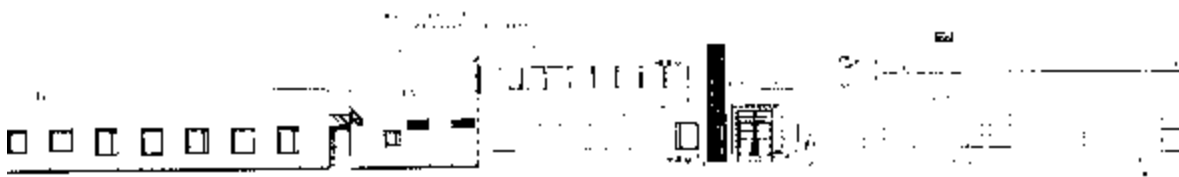
Kuva 16. Näkymä laajennusosasta. Taustalla lehtisalin suuret ikkunat, oikealla tilasta rajattu monitoimitali, jossa järjestetään erilaisia kokoontumisia.

Kuva 17. Laajennusosan länsipäässä on ikkuna. Lasten- ja nuortenosaston hyllyt ovat matalampia, mikä avaa näkymiä tilan yli. Oikealla ikkunallisen väliseinän takana henkilökunnan työhuonetiloja, takana lasiseinäinen satutila. Vasemmalla kokoontumistilan lasiseinää.

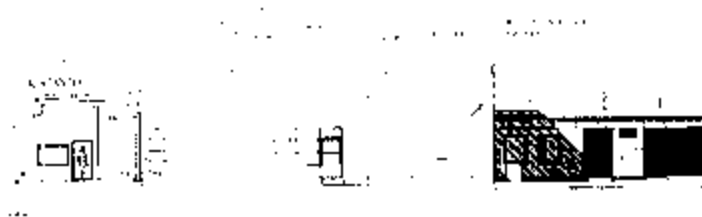
Kuva 18. Satutilassa on keltaiseksi maalattu seinä sekä kulmaikkuna.

Kuva 19. Kaukajärven kirjaston eteläjulkisivu laajennuksen jälkeen. Laajennusosa vasemmalla, alkuperäinen osa jää oikealle. Rakennus jatkuu päiväkodin tiloina. (Tampereen kaupungin digitaalinen arkisto, Mika Suihko, 2006.)

Kuva 20. Kaukajärven kirjaston pohjoisjulkisivu päiväkodin julkisivumuutoksen lupakuivissa. Kirjasto jää oikealle. (Tampereen kaupungin digitaalinen arkisto, Mikko Suominen, 2014.)

Kuva 21. Kaukajärven kirjaston länsijulkisivu päiväkodin julkisivumuutoksen lupakuivissa. Kirjaston laajennusosa ja sisäänkäynnin seinäke teksteineen. (Tampereen kaupungin digitaalinen arkisto, Mikko Suominen, 2014.)

Kirjalliset lähteet

Alajoki, Jaana. Saarikko, Taina. (1997) Messukylän kirjaston historia 1865–1995. Lahjakirjoista kirjastoksi. Tampere: Tampereen kaupunginkirjasto, Pirkanmaan maakuntakirjasto.

Kaukajärvi-osauskunta. (2023) Kaukajärven alueen historiaa [verkkoinfo]. Saatavilla [5.9.2023] <https://kaukajarviok.fi/kaukajarvi-osauskunta/historia/>

Tampereen kaupungin digitaalinen arkisto, rakennuslupapiirustukset.

- arkkitehtitoimisto Knuuti & Schreck, 1976.
- arkkitehti Mika Suihko / arkkitehtuuritoimisto Seppo Kangasniemi Oy, 2006.
- sisäilma-, rakenne- ja julkisivukorjaukset 2014 arkkitehti Mikko Suominen, arkkitehtitoimisto Lasse Kosunen Oy, 2014.

Vanhat kartat -sivusto. Saatavilla [23.8.2023] <https://vanhatkartat.fi>

Wacklin, Matti. (2011) Kaikkien sielujen apteekki. Tampereen kaupunginkirjasto 150 vuotta. Tampere: Tampereen kaupunginkirjasto – Pirkanmaan maakuntakirjasto.

Suulliset lähteet

Mustila, Ulla. Kirjaston johtaja. Kohdekäynti 18.7.2023.

Kuva 1. Koivistonkylän kirjaston pääsisäänkäynti kuvattuna Antilankujan suunnalta.

Kuva 2. Koivistonkylän kirjasto sijaitsee Koiviston koulurakennusten yhteydessä, sijainti osoitettu taustakartalla keltaisella. (MML Paikkatietoikkuna 2023.)

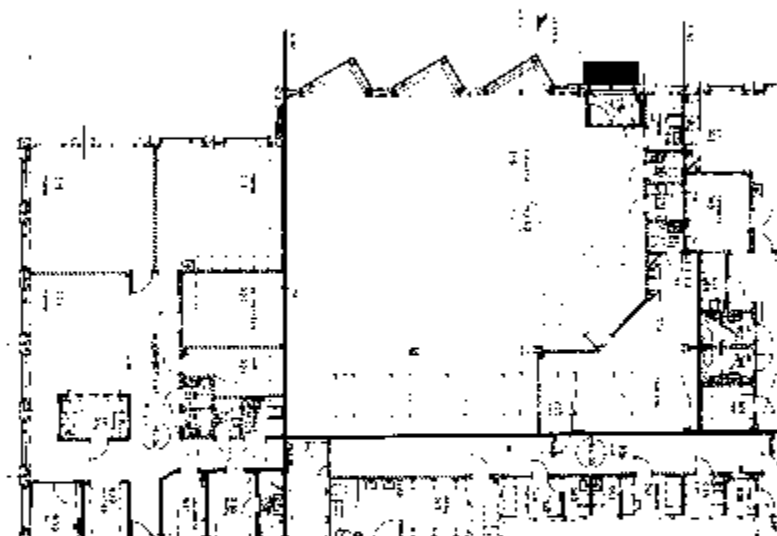

Kuva 3. Rakennuksen sijainti ortoilmakuvassa, kirjaston tilojen likimääräinen rajautuminen osoitettu sinisellä. (MML Paikkatietoikkuna 2023.)

Kuvaus

Koiviston koulu käsittää vanhan, vuonna 1929 valmistuneen koulurakennuksen sekä uuden, vuonna 1985 valmistuneen rakennuksen, jossa toimii sekä Koivistonkylän kirjasto että nuorisokeskus. Kirjasto sijaitsee omassa siipimäisessä osassaan rakennuksen länsipäässä. Rakennus on valmistunut vuonna 1985 ja sen on suunnitellut arkkitehti Olavi Suvitie. Se on keltatiilinen, rinteeseen porrastuva matalahko rakennus. Kirjasto remontoitiin sisätilojensa osalta vuonna 2016, suunnittelijana arkkitehti Antti Moisala.

Inventointinumero	2023/0020
Kunta	Tampere
Kaupunginosa	Koivistonkylä
Rakennusten lukumäärä	3
Inventointipäivämäärä	19.7.2023
Kiinteistötunnus	.837-312-5366-36
Osoite	Lehvänkatu 9, 33820 Tampere
Kohdetyyppi	oppilaitos
Nykyinen käyttö	opetus, kulttuuri, vapaa-aika, kokoontuminen
Alkuperäinen käyttö	opetus, kulttuuri, vapaa-aika, kokoontuminen
Rakentamisaika	1985 (valmistumisvuosi)
Korjausvuodet	2000 koulun pohjoisosan laajennus (suunnitteluvuosi) 2016 kirjaston peruskorjaus
Suunnittelija	arkkitehti Olavi Suvitie 2000 laajennus, arkkitehti Pekka Timola / arkkitehtitoimisto Stenvall-Timola-Varhi Oy 2016 kirjaston peruskorjaus, arkkitehti Antti Moisala / arkkitehtitoimisto MY Oy
Rungon muoto	monikulmio
Kerrosluku	1–2
Perustus	betoni
Runko	betoni
Vuoraus	tiililaatta tiili (2000-luvun laajennus)
Katemateriaali	huopa
Katon muoto	tasa pulpetti (2000-luvun laajennus)

Kuva 4. Koivistonkylän kirjaston alkuperäinen pohjapiirustus. Sisäänkäynti oikealla ylhäällä, henkilökunnan työtilat vinon seinän takana oikeassa kulmassa. Rakennuksen muita tiloja alhaalla ja vasemmalla. (Tampereen kaupungin digitaalinen arkisto, Olavi Suvitie 1984.)

Historia

Kirjastotoimen historia

Hatanpään liittyessä Tampereen kaupunkiin vuonna 1920 kuusi vuotta aiemmin perustettu koulupiirin kirjasto muutti Koivistonkulmalle (Alajoki & Saarikko 1997, 63). Hatanpään piirikirjastosta tulikin Koiviston piirikirjasto (Wacklin 2011, 36). Kirjasto sijoitettiin yksityiskotiin. Kirjastosta muodostettiin Koivistonkulman eli Koiviston piirikirjasto. Kirjasto sai vuonna 1929 Koivistonkylän kansakoululta 65 m²:n huoneen. Kirjaston tilat pienenivät merkittävästi vuonna 1936, ja sama tila toimi kouluhoitajattaren vastaanottohuoneena sekä tyttöjen käsityösuojana. (Alajoki & Saarikko 1997, 63–64.) Kirjasto suljettiin yleisöltä joksikin aikaa vuonna 1940 koulun majoittaessa sotilaita. (Alajoki & Saarikko 1997, 33).

Kuntaliitoksen myötä Koivistonkulman piirikirjastosta tuli Koivistonkylän sivukirjasto vuonna 1947. Jo vuonna 1940 kirjastonhoitaja ehdotti, että koulun kellarissa sijaitsevan saunan pukutila kunnostettaisiin kirjastoksi. Tähän ei heti suostuttu, mutta kirjasto muutti saunakamariin maaliskuussa 1953. Kellarista kirjasto muutti vuonna 1958 Viljapellontie 10:stä vuokrattuun huoneistoon, ja lisätilaa saatiin vuonna 1962. (Alajoki & Saarikko 1997, 64.)

Kirjasto muutti uusiin tiloihin Koiviston koulun lisärakennukseen Lehvänkadulle 245 m²:n tiloihin. Kirjasto avattiin yleisölle 22.9.1986. (Alajoki & Saarikko 1997, 64.)

Rakennuspaikan ja rakennuksen historia

Vanhojen karttojen perusteella rakennuspaikka on ollut peltoa. Koivistonkylän koulu on rakennettu vuonna 1929. Se on arkkitehti A. E. Eräsen suunnittelema klassistinen koulurakennus, jota ryhdyttiin saneeraamaan 1980-luvun puolivälissä. (Siiri-tietokanta 2023.) Tällöin sen länsipuolelle rakennettiin uusi koulurakennus, joka käsitti myös kirjaston. Kirjasto otettiin käyttöön vuonna 1986. Uudemman koulurakennuksen paikalla on sijainnut ilmeisesti pientaloja, jotka on purettu 1980-luvulla.

Koulurakennusta laajennettiin pohjoispuolelta 2000-luvun alussa, jolloin koulu sai lisää luokkahuonetiloja. Laajennuksen suunnitteli arkkitehti Pekka Timola arkkitehtitoimisto Stenvall-Timola-Varhi Oy:stä.

Kirjaston sisätiloja remontoitiin vuonna 2016 arkkitehti Antti Moisalan suunnitelmien mukaan. Kirjaston sisäpinnat uudistettiin täysin tässä yhteydessä, mutta varsinaista tilajäsentelyä ja väliseinäratkaisuja ei muutettu. Samoin julkisivut säilyivät alkuperäisenkaltaisena.

Ympäristö ja pihapiiri

Koiviston koulu käsittää kolme rakennusta: vanhan, 1920-luvulla rakennetun klassistisen koulurakennuksen sekä 1980-luvun uudemman koulurakennuksen sekä pienemmän, alun perin asunnoksi suunnitellun rakennuksen tontin koillisosassa.

Lähiympäristö on pientalojen aluetta. Noin sadan metrin päässä koulusta länteen sijaitsee Koivistonkylän päiväkotit. Päiväkoti on sijainnut aiemmin 1980-luvulla rakennetun koulurakennuksen tiloissa.

Ulkoasu

Kirjaston sijoittuu vuonna 1985 valmistuneeseen koulurakennuksen länsipäätyyn, jossa kirjastolla on oma itsenäinen luonteensa erityisesti katetun sisäänkäynnin ja kolmen metalliverhotun erkkeri-ikkunansa ansiosta. Julkisivu on keltaista tiililaattaa, jota on jäsennetty kolmiulotteiseksi pinnaksi pilasterimaisin aihein. Ikkunan puite- ja karmiosat ovat tummanruskeaa puuta ja lipassa ja erkkerieissä harmaanruskeaa metallia. Rakennus on kirjaston kohdilta yksikerroksinen, ja se porrastuu kahteen kerrokseen Lehvänkatua itään päin. Rakennusta on laajennettu 2000-luvun alussa vaaleamman keltaisella osalla pohjoispuolella.

Kuva 5. Koivistonkylän kirjasto sijaitsee Koiviston koulun vuonna 1985 valmistuneessa rakennuksessa, joka porrastuu rinteeseen kahdella kerroksella.

Kuva 6. Kirjasto sijoittuu rakennuksen länsipäähän, Lehvänkadun ja Antilankujan risteykseen. Kirjaston tilat jäävät kuvassa vasemmalle puuston taakse.

Kuva 7. Kirjaston sisäänkäynti on järjestetty Antilankujan puolelta.

Kuva 8. Koulurakennus kuvattuna pohjoisesta. Kirjaston tilat sijoittuvat kuvassa oikealla näkyvään osaan. Rakennusta laajennettiin 2000-luvun alussa pulpettikattoisella, vaaleammalla tiilellä muuratulla osalla, joka näkyy kuvassa vasemmalla.

Kuva 9. Kirjaston pääsisäänkäynti on erotettu lipalla. Rakennuksen julkisivupintaa elävöittää reliefimäinen pinta ja ladonnanvaihtelut.

Kuva 10. Kirjaston julkisivun näyttävien elementtien sarja, joka avaa näkymiä sisätiloista kahden suuntaan kolmiomaisten muotojensa avulla.

Kuva 11. Koivistonkylän kirjaston päätila saa valoa lännen suuntaan avautuvista erkkeri-ikkunoista.

Sisätilat

Kirjaston sisätilat ovat kompaktit: sisäänkäynniltä avautuu lainaussali. Suoraan sisäänkäyntiä vastapäätä on asiakaspalvelupiste, jonka takana on kulmaan sijoitettu henkilökunnan työ- ja taukotila.

Kirjaston sisätilat uudistettiin täysin vuonna 2016 arkkitehti Antti Moisalan suunnitelmien pohjalta. Vanhat korkeat hyllyt vaihdettiin vaaleampiin. Kirjaston sisätiloissa toistuu vihreä, koivikosta inspiroitunut väri sekä kolmiomainen muoto. Lainaussalin katossa on vihreillä levyillä rajattuja monikulmioita kattoikkunoiden ja valaisinten ympärillä, mitkä luovat kirjastoon näyttävän elementin. Lattian kokolattiamatossa on sekä vihreiden kolmioiden rytmittämää kuviota että yksiväristä harmahtavan sävyä.

Kirjastosalissa on erillinen lastenosasto, jossa on verhoiluliike Vartiaisen arkkitehti Antti Moisalan suunnitelmien mukaan valmistama satunurkkaus. Lastenosaston kautta on kulku koulun tiloihin, jotka ovat kirjaston tiloja hieman ylempänä. Salissa onkin muutaman askelman nousu koulun tilojen korkotasoon. Ennen remonttia kulku koulun tiloihin oli henkilökunnan tilojen kautta.

1980-lukulaisuus näkyy sisätiloissa lähinnä sisäänkäynnissä sekä alkuperäisissä ikkunoissa. Tilajäsentely on alkuperäinen, pinnat ja kalustus on uusittu täysin raikkaalla 2010-luvun sisustuksella.

Keskeiset muutokset ja säilyneisyys

Rakennus on säilyttänyt 1980-lukulaisten ulkoasunsa. Rakennusta on laajennettu 2000-luvulla, mikä erottuu alkuperäisosasta selkeästi, joskin materiaali ja mittakaava toistavat alkuperäistä suunnittelua.

Kirjaston sisätilat on uudistettu täysin 2016 remontissa.

Kulttuurihistorialliset arvot

Inventointi on koskenut sisätilojen osalta vain kirjaston tiloja. Inventoinnissa on huomioitu kirjaston tilat, ja arvottaminen koskee vain kirjastoa osana 1980-luvun koulurakennusta.

Rakennushistoriallinen arvo	arkkitehtoninen
Historiallinen arvo	sivistyshistoria
Ympäristöarvo	-
Arvojen perustelu	Koivistonkylän kirjasto sijoittuu osaksi 1980-luvun koulurakennusta, joka on edustava, julkisivuiltaan hyvin säilynyt esimerkki aikakautensa rakentamisesta. Kirjasto on sijoitettu osaksi koulun länsipäätä, jossa sillä on suhteellisen itsenäinen roolinsa. Kirjaston tilat on remontoitu 2010-luvulla käyttötarkoitustaan paremmin vastaavaksi, jolloin alkuperäinen ilme sisätiloissa on muuttunut. Tilojen remontointi on suunniteltu ja toteutettu korkeatasoisesti.
Arvoluokka	3

Edellisen sivun valokuvat:

Kuva 12. Koivistonkylän kirjaston sisätiloissa toistuvat vaalean ja harmaan sävyt, joihin kontrastia on haettu vihreän eri sävyistä. Lastenosaston takaa on pääsy koulun tiloihin.

Kuva 13. Lastenosastolla on puunrunkoa imitoiva satunurkkaus, joka on teetetty mittatilaustyönä verhoiluliike Vartiiaisella.

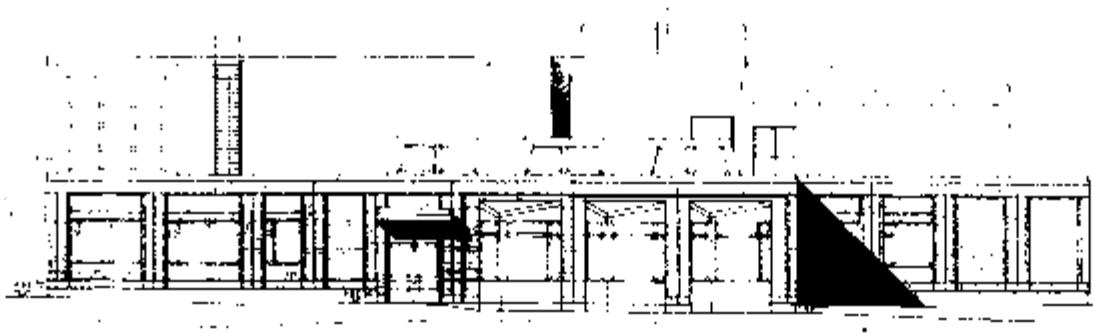
Kuva 14. Henkilökunnan tilat on sijoitettu takahuoneeseen asiakaspalvelupisteen taakse. Tiski on kevytrakenteinen sähköpöytä, jonka etupaneelit toistavat kolmiomaista kuviota.

Kuva 15. Näkymä kirjastosalista. Vaaleat hyllyt ja alakatto sekä harmaa takaseinä luovat kirjastoon harmonisen vaikutelman.

Kuva 16. Kirjaston pääsisäänkäynti ja erkkeri-ikkunat, joissa toistuvat tummanruskeat puitteet osana 1980-lukulaista ilmettä.

Kuva 17. Näkymä kirjaston lastenosastolle. Pilari jakaa tilan, korkoero on huomioitu muutamalla porraskelmalla. Seinien värityksen ero luo tilaan rytmiä, vihreät koteloinnit valaisinten ja kattoikkunoiden ympärillä luovat tilasta mielenkiintoisen.

Kuva 18. Kirjastosalin erkkeri-ikkunat ovat alkuperäisin osa kirjaston sisätiloissa.

Kuva 19. Koiviston koulun alkuperäinen rakennuslupapiirustus, jossa kirjaston pääjulkisivu luoteesta. (Tampereen kaupungin digitaalinen arkisto, Olavi Suvitie 1984.)

Kirjalliset lähteet

Alajoki, Jaana. Saarikko, Taina. (1997) Messukylän kirjaston historia 1865–1995. Lahjakirjoista kirjastoksi. Tampere: Tampereen kaupunginkirjasto, Pirkanmaan maakuntakirjasto.

Tampereen kaupungin digitaalinen arkisto, rakennuslupapiirustukset.

- arkkitehti Olavi Suvitie, 1984.
- arkkitehti Pekka Timola / arkkitehtitoimisto Stenvall-Timola-Varhi Oy, 2000.

Siiri-tietokanta. Koiviston koulu. Saatavilla [23.8.2023] <http://siiri.tampere.fi/displayObject.do?uri=http://www.profium.com/archive/ArchivedObject-FDC1C2A5-5304-A290-FA23-D8C04E773C67>

Vanhat kartat -sivusto. Saatavilla [23.8.2023] <https://vanhatkartat.fi>

Wacklin, Matti. (2011) Kaikkien sielujen apteekki. Tampereen kaupunginkirjasto 150 vuotta. Tampere: Tampereen kaupunginkirjasto – Pirkanmaan maakuntakirjasto.

Suulliset lähteet

Saine, Reetta. Kirjastonhoitaja. Kohdekäynti 19.7.2023.

Sahlander, Taina. Kirjastopalvelupäällikkö. Kohdekäynti 19.7.2023.

Kuva 1. Messukylän kirjaston pääsisäänkäynti kuvattuna kaakosta.

Kuva 2. Messukylän kirjasto sijaitsee Takahuhdin koulun yhteydessä, sijainti osoitettu taustakartalla keltaisella. (MML Paikkatietoikkuna 2023.)

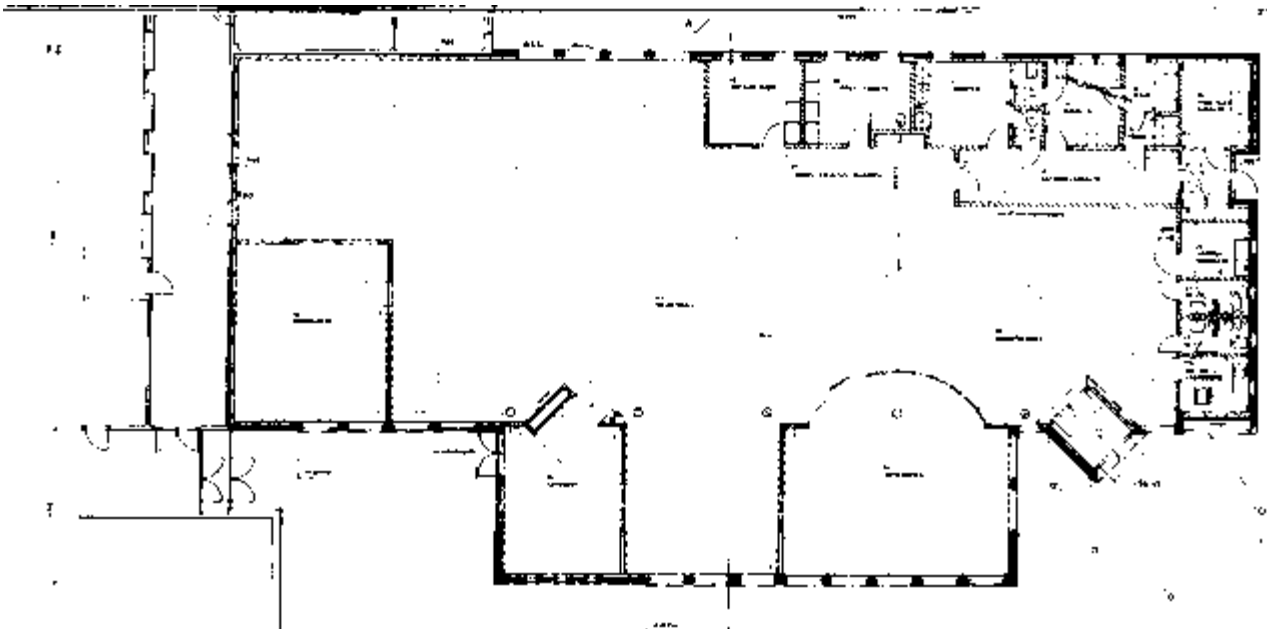

Kuva 3. Rakennuksen sijainti ortoilmakuvassa, kirjaston tilojen likimääräinen rajautuminen osoitettu sinisellä. (MML Paikkatietoikkuna 2023.)

Kuvaus

Messukylän kirjasto sijaitsee Tampereen Pappilan kaupunginosassa, Takahuhdin yläkoulun yhteydessä omassa siivessään. Koulurakennus on rakennettu 1960-luvulla ja sen alkuperäisosan on suunnitellut arkkitehti Aarne Ervi. Koulua on laajennettu 1980- ja 1990-lukujen taitteessa, kirjasto on ajateltu jo tässä vaiheessa sijoitettavaksi osaksi koulurakennusta. Kirjastolaajennus toteutui kuitenkin vasta 1990-luvun lopussa. Laajennuksen suunnitteli Mikko Uotila ja se valmistui vuonna 1999. Rakennus on valkoista pesu-betonia, ja kirjaston sisäänkäynti on korostettu kulmaukseen ovaalinmuotoisella lipalla.

Inventointinumero	2023/0021
Kunta	Tampere
Kaupunginosa	Pappila
Rakennusten lukumäärä	2
Inventointipäivämäärä	28.7.2023
Kiinteistötunnus	.837-28-5590-3
Osoite	Hintsankatu 1, 33560 Tampere
Kohdetyyppi	oppilaitos
Nykyinen käyttö	opetus, kulttuuri, vapaa-aika, kokoontuminen
Alkuperäinen käyttö	opetus, kulttuuri, vapaa-aika, kokoontuminen
Rakentamisaika	1963 (valmistumisvuosi)
Korjausvuodet	1989-1990 koulun laajennus ja perusparannus 1999 kirjaston laajennus
Suunnittelija	arkkitehti Aarne Ervi 1989-1990 laajennus arkkitehti Aarne Heino 1999 kirjaston laajennus arkkitehti Mikko Uotila / arkkitehtitoimisto Aarne Heino Ky
Rungon muoto	monikulmio
Kerrosluku	1-3
Perustus	betoni
Runko	betoni
Vuoraus	hienokiviaineksinen valkobetoni
Katemateriaali	kumibitumikermi
Katon muoto	tasa

Kuva 4. Messukylän kirjaston pohjapiirustus. Sisäänkäynti oikeassa alanurkassa, kirjastosali levittäytyy kuvan keskelle. Lehtilukusali ja lasten satusoppi kuvassa alhaalla, vasemmassa kulmassa erillinen lukusali. Henkilökunnan tilat ylhäällä, wc-tilat oikealla. (Tampereen kaupungin digitaalinen arkisto, Mikko Uotila 1996.)

Historia

Kirjastotoimen historia

Messukylän kirjaston alkuketkeksi katsotaan vuosi 1865, jolloin lastenopettaja Karoliina Bergman Orivedeltä lahjoitti Messukylään 72 hengellisen kirjan kokoelmansa. Kirjasto on ilmeisesti toiminut 1870-luvulla Messukylän seurakunnan virkaatekevän kappalaisen luona. (Alajoki & Saarikko 1997, 8–9.) Messukylä sai Bergmanin lahjoituksen todennäköisesti siksi, että sillä oli Ahlmanin koulun ansiosta enemmän lukutaitoisia kuin Orivedellä (Wacklin 2011, 76).

Lainakirjaston historiassa tapahtui merkittävä käänne vuonna 1913, kun kunnanvaltuusto päätti perustaa kantakirjaston sekä viisi kiertävää piirikirjastoa Aitolahden, Kirkonkylän, Vehmaisten, Järvensivun ja Hatanpään koulupiireihin (Alajoki & Saarikko 1997, 17). Vuonna 1928 voimaan astunut kansankirjastolaki ammattimaisesti kirjaston toimintaa valtion tarkastusten sekä valtionavun myötä (Alajoki & Saarikko 1997, 23–24). Kirjasto on 1900-luvun alkuvuosikymmeninä toiminut yksityishenkilöiden luona sekä luokkahuoneessa koululla. Kirjasto muutti vuonna 1927 valmistuneeseen kiviin koululuon, jonka tiloissa se toimi vuoteen 1935 saakka. Tällöin kirjasto muutti kirkon viereen ns. Vilksmanin taloon. (Alajoki & Saarikko 1997, 27–28.) Kirjasto siirtyi vuonna 1939 valmistuneeseen työväentalon yläkertaan vuonna 1940 ja pysyi työväentalossa seuraavat 50 vuotta (Alajoki & Saarikko 1997, 29–30).

Messukylän kirjastosta tuli Tampereen sivukirjasto Messukylän yhdistyessä Tampereen kaupunkiin vuonna 1947 sotavuosien jälkeen. Suunnitelmissa oli tuolloin uusi hallintorakennus, johon olisi sijoitettu myös kirjastolle ajanmukaiset tilat. Uutta rakennusta ei kuitenkaan tuolloin toteutettu, vaan kirjasto jatkoi työväentalossa. Vuonna 1953 tosin kirjaston tiloja uudistettiin ja laajennettiin työväentalossa niin, että kirjasto käsitti koko yläkerran. (Alajoki & Saarikko 1997, 35–36, 42.)

1980-luvulle tultaessa kirjaston tilat alkoivat osoittaa toimimattomuutensa: toisessa kerroksessa sijaitsevat tilat eivät olleet esteettömät, rakennus kaipasi korjausta ja tilat olivat käyneet ahtaiksi ja sijaintikin oli syrjäinen. Kirjastolle päätettiin rakentaa tilat Messukylän lukion ja Ristinarkun yläasteen yhteyteen, ja piirustukset tilattiin arkkitehtitoimisto Arne Heinolta. Kirjasto oli tarkoitus rakentaa yhtä aikaa koulun laajennuksen kanssa: koulu laajennettiin, mutta lama vei kirjaston. (Alajoki & Saarikko 1997, 48–51.)

Vuonna 1989 kirjasto muutti Messukylän työväentalolta Takahuuhdinkatu 102:een vanhan pankkisalin tiloihin. Sijainninvaihto herätti keskustelun myös kirjaston nimestä: uudisrakennusta oli suunniteltu Ristinarkun kirjastona, kaupunginosa oli puolestaan Pappila ja alue tunnetaan Takahuhtina. Kuitenkin koko Tammerkosken itäpuolinen Tampere on entistä Messukylää, ja perinteisestä nimestä ei luovuttukaan. (Alajoki & Saarikko 1997, 52–55.)

Vuonna 1995 kirjaston suunnittelu koulun laajennusosaksi jatkui. Ulla-Maija Ijäksen kymmenen vuoden takaisista suunnitelmista jouduttiin karsimaan sata neliötä, ja kirjaston piirustukset jouduttiin laatimaan uudestaan. Arkkitehtitoimisto säilyi samana mutta uudet suunnitelmat laati Mikko Uotila. Kirjaston toteutuminen oli jo lähellä, mutta vuoden 1996 talousarviosta kirjasto jäi lopulta pois. (Alajoki & Saarikko 1997, 59.) Kirjaston rakentaminen aloitettiin vuoden 1998 syksynä ja kirjaston avajaisia vietettiin syyskuussa 1999 (Sonninen 1999).

Rakennuspaikan ja rakennuksen historia

Takahuuhdin koulu ja siinä toimiva Messukylän kirjasto sijaitsevat entisen Jankan peltoalueella, joka on ollut rakentamatonta vielä 1960-luvulla. 1960-luvulla on rakennettu oppikoulun ensimmäinen, läntisin osa. Koulua laajennettiin 1980-luvun lopulla. Kirjastolle oli jo vuoden 1988 rakennuspiirustuksissa varattu paikka, mutta kirjaston rakentaminen toteutui vasta vuonna 1999.

Kirjastoon ei ole toteutettu suuria muutoksia valmistumisensa jälkeen. Kirjastossa lehtienlukusali on ollut erotettuna harmain seinäkkein, jotka ovat olleet kiinni katossa kolmiomaisin tuin (Wacklin 2011, 81).

Kuva 5. Messukylän kirjastoa rakennetaan: sisäänkäynnin laatoitus on valmis kesäkuussa 1999. (Messukylän kirjaston arkisto.)

Kuva 6. Askosta tilatut tuolit ovat tulleet, muut irtokalusteet vielä puuttuvat elokuussa 1999. Kuvassa näkyy alkuperäinen punainen asiakaspalvelutiski. (Messukylän kirjaston arkisto.)

Kuva 7. Tiedonhakupaikka 2.9.1999. (Messukylän kirjaston arkisto.)

Ympäristö ja pihapiiri

Koulurakennuksen eteläpuolella puistoalueen muodostaman suojavaöhyökkeen takana kulkee Sammon valtatie. Koulun pohjoispuolella on rivitaloja, länsipuolella vastavalmistuneita, 6–7-kerroksisia kerrostaloja sekä matalampia, 1970-luvun lopulla valmistuneita, lamellimaisia pienkerrostaloja.

Koulun yhteydessä sijaitsee leikki- ja pelikenttiä. Koulun ympäristö on nurmialuetta, koulun sisäpihatuskuissa on pienehköjä lehti- ja havupuita.

Ulkoasu

Koulurakennus on matalahko, maastonmuotoihin mukautuva rakennus, jonka massoittelu pohjaa atriumtyyppisten sisäpihojen rajaamiseen eri siipien välille, jotka toimivat puistomaisina viheralueina osana rakennusta. Rakennus on valkoista pesubetonia.

Kirjaston julkisivumaailma on yhteneväinen muun rakennuksen ulkoilmeeseen. Se kuitenkin hyödyntää myös 1990-lukuun viittaavia elementtejä, esimerkiksi lasitiiltä, kirkkaampaa väritystä, ilmavaa metallimarkiisia sekä kevyttä, leikkitelevääkin lipparakennetta. Kyseiset ratkaisut luovat kirjastolle selkeämmän oman roolin suhteessa muuhun rakennukseen.

Sisäänkäynti on järjestetty siipiosan kulmasta ja vinottain sijoitettu lippa metallisine kannatinrakenteineen rajaa edustalleen selkeän sisäänkäyntialueen. Kirjaston lastenosasto erottuu julkisivusta värikkäin lasitiilin, jotka muodostavat pienimittakaavaisen ikkunasommitelman.

Sisätilat

Messukylän kirjaston kirjastosali on avara ja avautuu suoraan sisäänkäynniltä. Kirjastosalin päävärinä toimivaa harmaata on elävöitetty kirkkaankeltaisella sävyllä, joka toistuu sisäänkäynnin laatoituksessa, pilareissa, alakattopaneelin sivuosassa sekä lastenosastolle johtavan rakenteen aumamallisessa kattaessa. Kirjastosali on korkeahkoa tilaa, joka saa valoa sekä etelän että pohjoisen suunnista suurin ikkunoin. Sisäänkäynnistä heti vasemmalla on lehtienlukusali, sen vieressä puolestaan nuortenosasto ja erillisessä tilassa oleva lastenosasto. Salin perällä on alun perin käsikirjastona toiminut erillinen tila, joka tällä hetkellä palvelee monipuolisesti kokoustilana sekä hiljaisena lukutilana. Aikuisten kirjallisuus on sijoitettu salin perälle. Täältä on myös kulku koulun tiloihin.

Asiakaspalvelupiste on sijoitettu sisäänkäynnin eteen. Sermi erottaa palvelupisteen taakse jäävät henkilökunnan työ-, tauko- ja sosiaalityilat. Kirjaston henkilökunnan sisäänkäynti on sijoitettu itäsivustalle. Sisäänkäynnin oikealla puolella on vierekkäin yleisöwc-tilat. Metallinen näyttelysermi rajaa wc-tilat erilleen muusta salista.

Kirjaston tilat hahmottuvat selkeinä. Henkilökunnan tilojen käydessä riittämättömiksi on lisää työskentelytilaa järjestetty tiskialueen taakse sermin suojiin. Kalustus on 1990-luvulta hyllyjä ja kyltitystä myöten. Tampereen vanhasta kirjastotalosta on tuotu muutamia kalusteita, jotka on sijoitettu lastenosastolle ja lehtilukusaliin.

Keskeiset muutokset ja säilyneisyys

Kirjaston tilat ovat säilyneet hyvin alkuperäisessä kunnossaan. Kirjaston kiintopisteenä toiminut punainen tiski on poistettu käytöstä, mikä on muuttanut tilan luonnetta. Kirjastosiiven ulkoasu on säilyttänyt ominaispiirteensä.

Kulttuurihistorialliset arvot

Messukylän kirjasto sijoittuu osaksi 1960-luvulta alkaen rakentunutta koulurakennusta. Kirjastolla on oma, 1990-lukulainen luonteensa osana omaa siipeään. Kirjaston sisätilat sekä ulkoasu on säilyttänyt rakentamisaikaisen ilmeensä. Inventointi on käsittänyt kirjasto-osan, ja vaikka se ottaa huomioon kirjaston suhteen muuhun rakennukseen, ei muita sisätiloja ole inventoitu tässä yhteydessä.

Rakennushistoriallinen arvo	arkkitehtoninen
Historiallinen arvo	sivistyshistoria
Ympäristöarvo	maisemakokonaisuus
Arvojen perustelu	Messukylän kirjasto on osa 1960-luvulta kerroksellista mutta ulkoasultaan hyvinkin yhteneväistä koulurakennusta. Kirjastolla on oma roolinsa suhteessa muuhun rakennukseen tuoden ilmi julkisen luonteensa osana koulutoimintaa. Kirjaston ulkoasu erityisesti detaljiikaltaan on edustava esimerkki 1990-luvun rakentamisesta ja siinä on vivahteita postmodernismiin erityisesti sisäänkäynnin jäsentelyssä.
Arvoluokka	2

Edellisen sivun valokuvat:

Kuva 8. Messukylän kirjasto kuvattuna etelästä. Kirjaston julkisivu jatkaa koulun vaalean betonin luomaa ilmettä, mutta siinä on selkeästi nähtävissä 1990-lukulaisia piirteitä esimerkiksi metallisten aurinkosäleikköineen ja lasitiilen käytön suhteen.

Kuva 9. Kirjastosiiپی kuvattuna idästä. Kirjaston henkilökunnan sisäänkäynti on sijoitettu tälle seinustalle. Vasemmalla näkyy kirjaston pääsisäänkäynnin lippi.

Kuva 10. Kirjaston pohjoisjulkisivu rajautuu sisäpihalle. Pienemmät ikkunat ovat työntekijöiden huoneiden, suuremmat puolestaan lainaussalin ikkunoita.

Kuva 11. Kirjastokyltti valkoista karkearakeista betonielementtipintaa vasten.

Kuva 12. Kirjaston pääsisäänkäynti kuvattuna kaakon suunnalta. Kirjaston pääsisäänkäynti erottuu keltaisena laattareunuksena. Kirjaston muut julkisivut sointuvat saumattomasti koulun muihin julkisivuihin, sisäänkäynnin käsittely luo sille oman itsenäisemmän luonteensa.

Kuva 13. Kirjaston ovaalinmuotoinen lasilippa, jota metalliset pilarit ja palkki kannattelevat, luovat postmodernismiin viittaavan ilmeen kirjastolle.

Edellisen sivun valokuvat:

Kuva 14. Kirjaston sisäänkäynnissä toistuu sekä ulko- että sisäpuolella keltainen laatoitus.

Kuva 15. Lastenosastolla on yhdeksän neliruutuista lasitiili-ikkunaa. Lastenosastolla ja lehtilukusalissa on Tampereen vanhalta kirjastosalilta muutamia vanhoja tuoleja.

Kuva 16. Lastenosasto on oma erillinen tilansa. Kulku kirjastosalista lastenosastolle tapahtuu talomaisen rakennelman kautta, jossa on keltainen kate.

Kuva 17. Kirjaston päätilassa toistuvat harmaan sävyt. Kuvassa oikealla uusittu tiski, vasemmalle jää aikuisenosaston kirjahyllyjä.

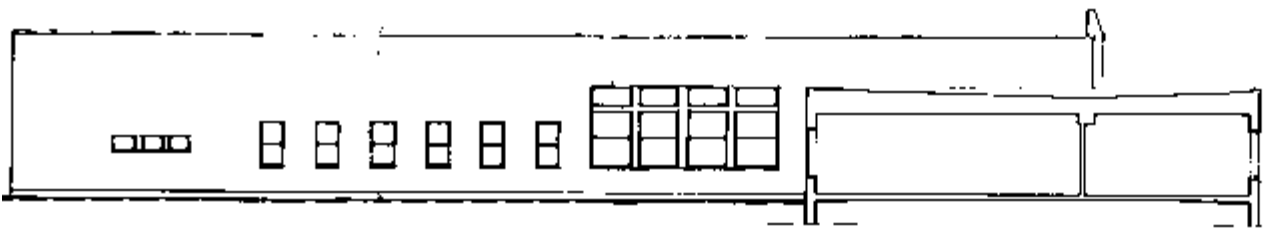
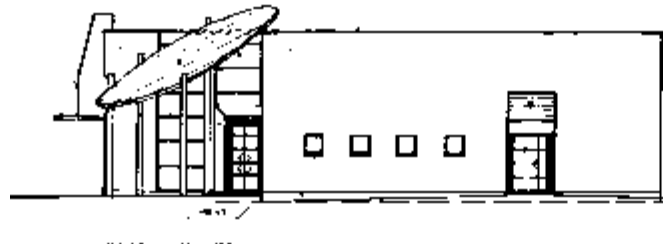
Kuva 18. Päätila on avoin ja korkea. Keltaiset pilarit sekä keltaisella korostettu pääsisäänkäynti sekä lastenosaston kate liittävät värimaailmaltaan kirjaston sisä- ja ulkotilat toisiinsa.

Kuva 19. Lehtienlukusali on sijoitettu pääsisäänkäynnin viereen. Kaarevassa tangossa on ollut ennen ilmavat seinäjakolementit. Lehtilukusali avautuu korkealla ikkunalla kohti etelää.

Kuva 20. Näkymä kirjastosalista. Vasemmalle jää henkilökunnan työ- ja taukutiloja sermin taakse. Takana näkyy näyttelyseinä, joka erottaa wc-tilat salista.

Tämän sivun valokuva:

Kuva 21. Näkymä kirjastosalista: oikealla asiakaspalvelupiste, vasemmalla lehtienlukusali. Salin perällä on alun perin käsikirjastoksi suunniteltu tila, joka toimii nykyään monikäyttöisenä kokoontumistilana.

Kuvat 22 - 24. Messukylän kirjaston julkisivupiirustukset kaakkoon, lounaaseen ja koilliseen. (Tampereen kaupungin digitaalinen arkisto, Mikko Uotila 1996.)

Kirjalliset lähteet

Alajoki, Jaana. Saarikko, Taina. (1997) Messukylän kirjaston historia 1865–1995. Lahjakirjoista kirjastoksi. Tampere: Tampereen kaupunginkirjasto, Pirkanmaan maakuntakirjasto.

Messukylän kirjaston arkisto.

Tampereen kaupungin digitaalinen arkisto, rakennuslupapiirustukset

- Aarne Ervi 1961.
- Aarne Heino 1988 ja 1990.
- Mikko Uotila / arkkitehtitoimisto Aarne Heino Ky 1996.

Sonninen, Lotta. (1999) 'Hopealle hoitava Messukylän kirjasto avasi ovensa asiakkaille'. Lehtileike 14.9.1999, julkaisu ei tiedossa. Messukylän kirjaston arkisto.

Vanhat kartat -sivusto. Saatavilla [23.8.2023] <https://vanhatkartat.fi>

Wacklin, Matti. (2011) Kaikkien sielujen apteekki. Tampereen kaupunginkirjasto 150 vuotta. Tampere: Tampereen kaupunginkirjasto – Pirkanmaan maakuntakirjasto.

Suulliset lähteet

Kappas, Tuulia. Kirjastonjohtaja. Kohdekäynti 28.7.2023

Kuva 1. Tampereen pääkirjasto Metso kuvattuna kaakosta Hämeenpuistosta.

Kuva 2. Metso sijaitsee Hämeenpuiston, Puutarhakadun, Pirkankadun ja Mustanlahdenkadun rajaamassa korttelissa, sijainti osoitettu taustakartalla keltaisella. (MML Paikkatietoikkuna 2023.)

Kuva 3. Rakennuksen sijainti ortoilmakuvassa. (MML Paikkatietoikkuna 2023.)

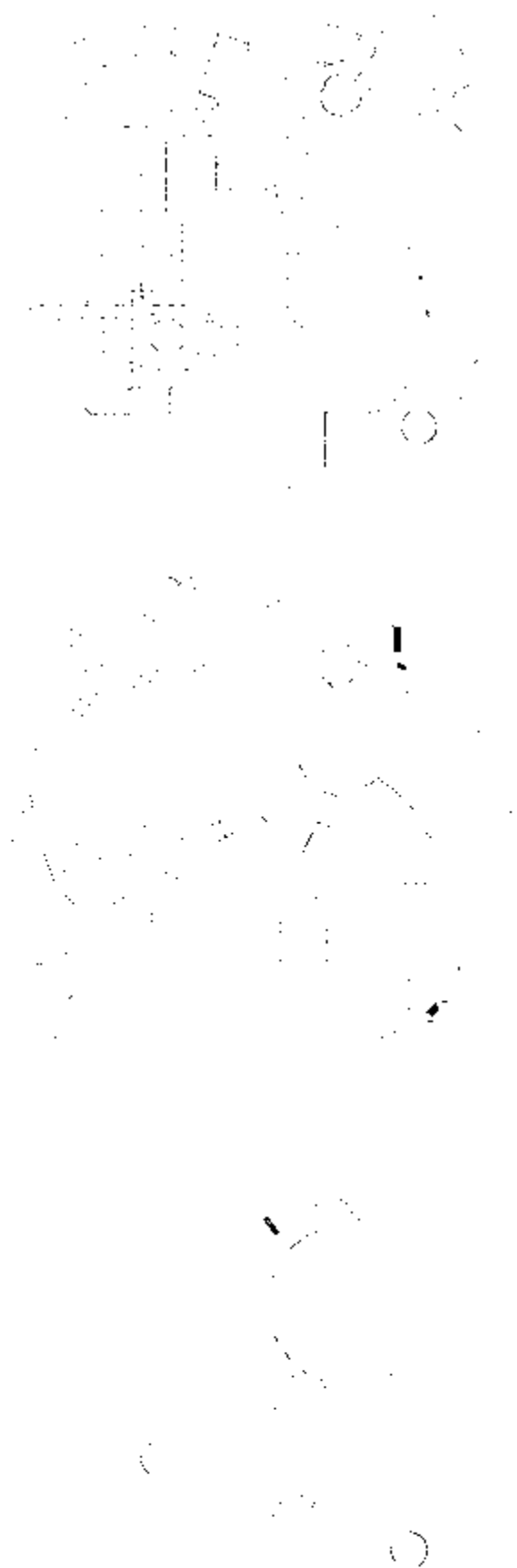
Kuvaus

Tampereen pääkirjasto Metso sijaitsee Amurin kaupunginosassa Hämeenpuiston, Pirkankadun, Mustalahdenkadun ja Puutarhakadun rajaamassa korttelissa. Pääkirjasto on rakennettu vuosien 1983–1986 aikana ja sen ovat suunnitelleet arkkitehtuurikilpailun ehdotuksellaan "Soidinkuvat" voittaneet arkkitehdit Raili ja Reima Pietilä. Metso on graniitti- ja kupariverhottu rakennus, jonka polveileva, kiertyvä muotokieli ja väritys mukailevat metsoa. Pääkirjasto edustaa Pietilöiden uniikkia arkkitehtuurinäkemystä, jolla on kansainvälisesti tunnustettu asema.

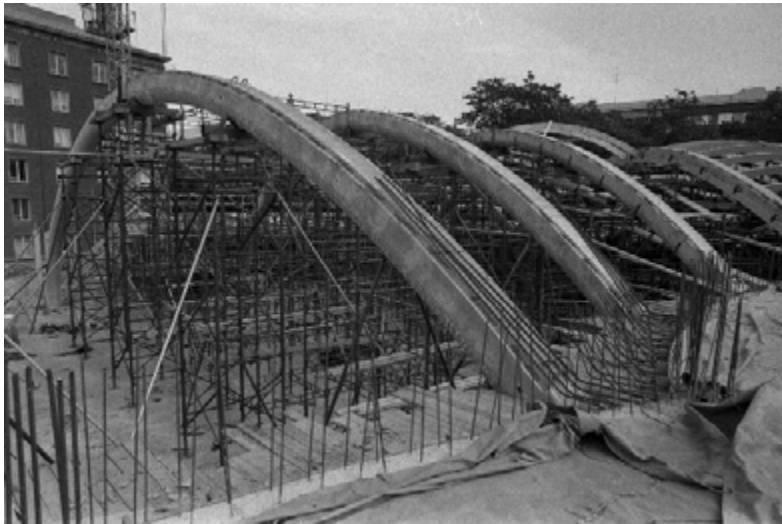
Inventointinumero	2023/0022
Kunta	Tampere
Kaupunginosa	Amuri B
Rakennusten lukumäärä	1
Inventointipäivämäärä	19.7.2023
Kiinteistötunnus	.837-105-69-7
Osoite	Pirkankatu 2, 33210 Tampere
Kohdetyyppi	kirjasto
Nykyinen käyttö	kulttuuri, vapaa-aika, kokoontuminen
Alkuperäinen käyttö	kulttuuri, vapaa-aika, kokoontuminen
Rakentamisaika	1986 (valmistumisvuosi)
Korjausvuodet	1992 (suunnitteluvuosi) Muumimuseon sijoitus 2011-2012 peruskorjaus I-vaihe 2015-2017 peruskorjaus
Suunnittelija	arkkitehdit Reima ja Raili Pietilä (alkuperäinen suunnittelu, 1992 muutos) peruskorjaus, I vaihe, 2011-2012 arkkitehti Petri Kontukoski, sisustus-suunnittelu Jukka Mäki peruskorjaus, II-III vaiheet 2015-2016 arkkitehti Marko Suutarla, sisustussuunnittelu Maija Perhe / arkkitehtitoimisto Lasse Kosunen Oy
Rungon muoto	epäsäännöllinen
Kerrosluku	3
Perustus	betoni
Runko	betoni
Vuoraus	viborgiitti-rapakivi, kupari
Katemateriaali	kupari, huopa
Katon muoto	tasa, kupoli

Kuva 4. Pääkirjasto Metson betonikaarien kannattelema kirjastosali on vaikuttava tila. Kirjahyllyt valaisimineen ovat Pietilöiden suunnittelemat.

Kuvat 5 - 7. Metson pohjapiirustukset: ylimpänä pohjakerros, keskelle pääkerros ja alimpana parvikerros. (Tampereen kaupungin digitaalinen arkisto, Marko Suutarla 2015.)

Kuva 8. Metso rakennettiin vuosien 1983-1986 aikana. Kuvassa kaarilementtien kiinnitystä. (Ikka Laitinen, Tampereen museot.)

Kuva 9. Metson katon valumuotit. (Ikka Laitinen, Tampereen museot.)

Kuva 10. Valmistunut Metso vuonna 1986. (Teuvo Kanerva, Museovirasto.)

Historia

Kirjastotoimen historia

Tampereen kirjastolaitoksen juurina voidaan pitää vuonna 1837 perustettua Sällskapet för Låne Bibliotheket i Tammerfors stad -yhdistystä, joka tosin toimi vain muutaman vuoden. Kirjaston kokoelma käsitti pääsääntöisesti suomalaista hengellistä kirjallisuutta, jota oli lahjoittanut muun muassa paperitehtaanjohtaja K. C. Frenckell. Säätyläisten kirjasto lopetti toimintansa vuonna 1844. (Wacklin 2011, 11.)

Lainakirjasto perustettiin Seurahuoneella vuonna 1861 ja sen toiminta on jatkunut katkeamatta 150 vuotta lukuun ottamatta 3,5 vuoden taukoa 1860-luvulla nälkävuosien ja rahapulan takia. Kirjaston ensimmäisestä sijainnista ei ole tietoa, mutta se muutti Kuninkaankadun ja Puuvillatehtaankadun kulmauksen huonokuntoiseen rakennukseen 1860-luvun lopulla. (Wacklin 2011, 14–16.)

Kirjasto sijoitettiin nälkävuosien sulun jälkeen 1870-luvun alussa Kauppakadulle, josta se muutti suurempiin tiloihin vastavalmistuneeseen Aleksanterin kansakouluun vuonna 1875. Vuonna 1886 Tampereella toimi jo kahdeksan kirjastoa, muun muassa raittiusseuran kirjasto, villa- ja paperitehtaan kirjasto sekä VPK:n kirjasto. Lainakirjasto muutti vuonna 1877 Kuninkaankadun ja Puutarhakadun kulmaukseen Hammarénin taloon, jonka yhteyteen saatiin myös lukusali. Lainakirjasto muutti vuonna 1891 Puutarhakadun ja Hämeenpuiston kulmaan. (Wacklin 2011, 19–22, 29.) Kirjasto toimi näissä nahkatehtailija Salmisen tiloissa Puutarhakatu 23:ssä runsaat kolmekymmentä vuotta. Kirjasto sai käyttöönsä lisää tilaa samasta rakennuksesta vuonna 1910. (Wacklin 2011, 35.) Kirjastoon perustettiin vuonna 1921 yleinen lainausosasto sekä erilliset lasten- ja nuortenosastot. Tiloissa oli avohyllyt, joista lainaajat saivat itse valita kirjansa. (Wacklin 2011, 42–43.) Lainakirjaston nimi muutettiin kansankirjastoksi vuonna 1891, ja vuonna 1921 puolestaan kaupunginkirjastoksi (Wacklin 2011, 35, 42).

Uudelle kirjastotalolle alettiin etsiä tonttia jo vuonna 1897. Kaupunginarkkitehti Lambert Petterson teki alustavat luonnokset kirjastorakennuksesta vanhan kirkon puistoon. Asia ei lukuisista yrityksistä edennyt kunnanvaltuustossa. Maailmansodan tuoma inflaatio oli myös syönyt kaupungin kirjastorakennukselle varaaman rahaston arvon. Kenkätehtailija, vuorineuvos Emil Aaltonen piti kansansivistystyötä arvossa, ja vuoden 1918 sodan jälkeen hän lahjoitti kirjaston rakentamiselle miljoonaa markkaa vuonna 1919. Tontiksi ehdotettiin Ratinanmäkeä, mutta lopulta rakennuspaikaksi päätettiin Tampereen teatterin ja Frenckellin välinen tontti vuonna 1921. (Wacklin 2011, 44–52.)

Kirjastotalo valmistui vuonna 1925 arkkitehtuurikilpailun tuloksena Toivo ja Jussi Paatelan suunnittelemana. Rakennus mukaili amerikkalaisen kirjaston ihannetta kattovalon ja pilariston osalta. Rakennuksessa oli valmistumisensa jälkeen kirjaston lisäksi valtuustosali, taidenäyttelysali sekä työväenopisto. (Wacklin 2011, 53–54.)

Keskustelu uuden kirjastotalon rakentamisesta käynnistyi vuonna 1974, kun kaupunginhallitus asetti virkamiestoimikunnan valmistelemaan huonetilaohjelmua uudelle pääkirjastolle. 1920-luvun kirjastotalo oli käynyt pieneksi ja vanhanaikaiseksi. Uusia tiloja kaavailtiin Frenckellin vanhaan tehdaskiinteistöön, mutta lopulta päädyttiin uudisrakennukseen. Metson nykyinen kortteli varattiin kirjastolle. (Wacklin 2011, 135.)

Kirjastorakennuksen suunnittelusta avattiin suunnittelukilpailu vuonna 1978, ja 120 ehdotusta keränneen kilpailun voittaja julkistettiin kaupungin 200-vuotisjuhluvuonna. Raati valitsi yksimielisesti Raili ja Reima Pietilän ehdotuksen ”Soidinkuvat”. Pääkirjasto Metso valmistui vuonna 1986 (Wacklin 2011, 76).

Rakennuspaikan ja rakennuksen historia

Korttelissa sijaitsi vuonna F. L. Caloniuksen vuonna 1884 suunnittelema kivitalo, jota kutsuttiin Kaipion taloksi. Sen vieressä sijaitsi niin kutsuttu Hermeksen talo Pirkankadun ja Mustalahdenkadun kulmassa. Lisäksi Hämeenpuiston ja Puutarhakadun kulmassa sijaitsi vuonna 1874 rakennettu puurakennus, jossa toimi Tampereen Suomalainen Klubi. Kyseiset rakennukset purettiin Metson rakennuksen tieltä. (Hirvikallio 2014, 6.)

Metson tontilla sijaitsi vuonna 1898 arkkitehti Lambert Pettersonin suunnittelema puurakennus, jossa oli toiminut pitkään Ruotsalainen klubi. Korttelissa oli myös tiilirakenteinen höyryvoimala, jossa oli toiminut

Kuva 11 (vasemmalla). Metson pääaula kirjaston avajaisissa 21.8.1986. (Raija Grahn, Tampereen museot.)

Kuva 12 . Metson aula ja kattokupoli vuonna 1987. (Raija Grahn, Tampereen museot.)

myös veneenveistämö ennen sen purkamista. Korttelin historia oli moninainen: siinä ehti ennen kirjaston valmistumista toimia Suomalaisen klubin lisäksi vahtimestareiden klubi, kauppapilaitos, ammattikoulu, vapaamuurarit, kirjapaino, eläinsairaala, balettikoulu, verstastoimintaa, kansakoulujen tarkastajien toimisto, antiikkiliike ja huoltoasema. (Wacklin 2011, 136–137.)

Kirjasto sijaitsi vanhan kirkon vieressä, mutta tilat alkoivat käydä riittämättömiksi kirjastotoiminnan muuttuessa (Kosunen 2011). Uusi tontti löytyi Hämeenpuiston ja Pirkankadun kulmasta, ja suunnittelusta järjestettiin arkkitehtuurikilpailu vuonna 1978. Kilpailun voittivat Raili ja Reima Pietilä omaperäisellä ehdotuksellaan ”Soidinkuvat”. (Hirvikallio 2014, 7.) Kirjasto mukaili metsoa, jonka nokka sijoittuu pääsisäänkäynnin kohdalle ja kirjasalii jää pyrstösulkien ja työtilat siipien alle (Hirvikallio 2014, 10). Reima Pietilän mukaan metso oli esillä arkkitehtitoimistossa, kun rakennusta suunniteltiin, ja sen rintasulista etsittiin eri yksityiskohtien väritystä (Wacklin 2011, 150).

Metson peruskivi muurattiin syksyllä 1983. Kirjastohallin kannatinkaaret olivat elementtejä, jotka koottiin puolikkaista, muutoin kirjasto rakennettiin pitkälti paikallavalettuna (Hirvikallio 2014, 10; Johansson ym. 2008, 120). Kirjaston rakentaminen oli vaativa urakka, ja siinä käytettiin sekä perinteisiä että uusia rakentamismenetelmiä. Kaaria valettiin moderneilla lasikuitumuoteilla. Tampereen kaupungin talonrakennusviraston omana työnä toteutettu rakennus valmistui kuukausia etujassa ja alitti budjetin 15 miljoonalla markalla. (Wacklin 2011, 138–144.)

Kirjasto otettiin käyttöön maaliskuussa 1986, yleisölle se avattiin saman vuoden elokuussa. Viivästyminen johtui sähköalan lakosta, joka viivytti välttämättömiä viimeistelytyöitä. (Wacklin 2011, 150, 159.) Metso valittiin vuoden betonirakenteeksi vuonna 1985, rakennusalan kehittämisvaltuuskunta Rakeva palkitsi rakennuksen kirvesmiehet (Wacklin 2011, 150–151).

Metsoon jätettiin 1500 neliötä rakentamatonta tilaa mahdollista laajentumista ajatellen (Wacklin 2011, 14). Alun perin rakennuksesta osoitettiin tilat luonnontieteelliselle museolle, oppimateriaalikeskukselle, työväenopiston toiminnalle sekä kulttuuritoimen valokuvauslaboratoriolle (Hirvikallio 2014, 5).

Vanhan kirjastotalon viereen, Frenckellin vanhaan kattilahuoneeseen sijoitettiin vuonna 1973 lehtisali, joka jatkoi toimintaansa myös pääkirjasto Metson valmistuttua (Wacklin 2011, 30, 69). Lehtisali siirtyi Metson tiloihin vuonna 2016.

Ympäristö ja pihapiiri

Metso sijaitsee Hämeenpuiston varressa, joka on Pohjoismaiden pisin yhtenäinen puistokäytävä. Jo Arkkitehti C. L. Engelin laatimassa asemakaavassa vuodelta 1830 esitetyn esplanadin oli tarkoitus toimia palokatkona kaupungin uuden ja vanhan osan välillä. (Museovirasto 2023a.)

Kirjaston lounaispuolella sijaitsee vuosien 1879–1881 aikana rakennettu uusgoottilainen Aleksanterin kirkko, joka sijaitsee Pyynikin kirkkopuistossa vanhan hautausmaan paikalla (Museovirasto 2023b). Kirjaston pohjoispuolella sijaitsee vuonna 1934 rakennettu, arkkitehti Jaakko Tähtisen suunnittelema Puistolinnan kuusikerroksinen tiilirakennus. Kirjaston länsipuolella Mustanlahdenkadulla sijaitsevat vuosina 1937 ja 1959 rakennetut asuinkerrostalot.

Hämeenpuiston itäpuolella sijaitsevat Bertel Strömmerin suunnittelema Tuulensuun rakennus 1920-luvun lopulta sekä arkkitehti Georg Henrikssonin funkisrakennus Hjortin talo vuodelta 1937. Kirjaston pohjoispuolella sijaitsee jugendrakennus Laivayhtiön talo vuodelta 1908 ja pohjoismaista klassismia edustava Länsipuiston talo vuodelta 1928. (Museovirasto 2023a.)

Pietilöiden kilpailuehdotuksessa oli Mustanlahdenkadun puoleiselle pihalle esitetty vesiallas, joka myöhemmässä suunnitteluvaiheessa poistettiin lisääntyneiden autopaikkamäärien vuoksi. Myös kirjastoauton lastauslaituri muutti länsijulkisivua. Puutarhakadun ja Hämeenpuiston kulmaan sijoitettiin oleskeluaukio. Tonttia kiertää massiivinen graniittiaita, pihalle on istutettu tuijia ja vuorimäntyjä. Pihaa on päällystetty sekä kivilaatoilla että pulterikivillä. Autopaikotusalue on asfaltoitu. (Hirvikallio 2014, 10, 17.)

Ulkoasu

Pääkirjasto Metso on muodonannoiltaan plastinen kokonaisuus, jonka julkisivut ovat viborgiitti-rapakiveä sekä kuparia. Rapakiveä on käytetty pohjakerroksen julkisivun alaosassa, muut julkisivut ovat pystysuuntaan saumoitettua kuparia. Kaarevat räystäösosat alapintoineen sekä katto ja kupoli ovat myös verhoiltu kuparilla. Kupari on kemiallisesti puhdistettu 99,5 prosenttisesti, joten se ei muutu vihreäksi vaan saa ajan mittaan mustansinisen sävyn, joka toistaa Metson höyhenpuvun sävyä (Pietilä 1987, 15). Linausosaston kohdalla vesikattopinta on huopakatettu, tasakattopinnat ovat hiekkapintaisia. Kirjaston kattokupoli on kallistettu Maan akselin mukaisesti 16 astetta (Hirvikallio 2014, 10).

Kirjaston pääkerros on toinen kerros, johon nouseaan edusportaikon kautta. Viborgiittiportaatt sekä kivetty, julkisivulinjaa mukaileva luiska johdattavat kirjaston pääoville, jotka ovat teräslasiovia kaarevin metalliputkivetimin. Portaiden pieliin on sijoitettu kivirakenteisia istutusaltaita. Pääsisäänkäynnin vieressä olevassa lasisessa vitriiniosassa on Eila Hiltusen metallinen veistos ”Veden alla” vuodelta 1960.

Ensimmäinen kerros on sisäänvedetty toisen kerroksen julkisivulinjasta, ja ensimmäisen kerroksen tilat avautuvat ikkunoin maaston laskiessa pohjoista kohti. Alakatto on puurimoitettu. Ikkunoiden puupuitteet ovat verhoiltu messinkilevyillä ulkopinnoiltaan. Länsijulkisivulle sijoittuu huollon tiloja sekä paikotusalue. Kirjastoauton lastausovet ovat patinoitunutta kuparilevyä.

Seuraavan sivun valokuvat:

Kuva 13. Metso nähtynä Hämeenpuiston suunnalta. Kirjastoa ympäröi graniittiaita, ja Puutarhakadun puolella on pieni oleskelualue.

Kuva 14. Ensimmäinen kerros on sisäänvedetty, ja toisen kerroksen alle jää julkisivun muotoa mukaileva, rimoitettu käytävätila.

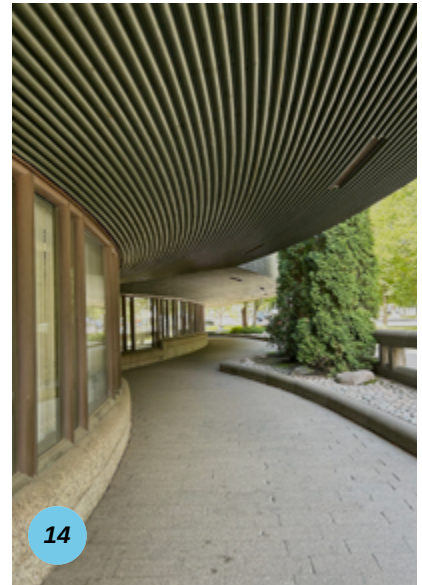
Kuva 15. Pääsisäänkäynnille johtaa pääportaikon lisäksi julkisivua myötäilevä viborgiittiluiska.

Kuva 16. Metson pääsisäänkäynti. Lasisessa erkkerissä sijaitsee Eila Hiltusen taideteos.

Kuva 17. Metson polveileva kaareva julkisivu ja sitä ympäröivä aita sekä kasvillisuus.

Kuva 18. Metson koillispuolen julkisivua. Alaspäin kaartuvat räystäät, ikkunanauha ja rapakivijulkisivu jakavat julkisivupintaa horisontaalisesti.

Kuva 19. Kupolimaisen kattomaailman korkotasot vaihtelevat. Käsittely estää kuparia patinoitumasta vihreäksi.

Kuvat 20 (vasemmalla). Kirjasali kuvattuna kolmannen kerroksen parvekkeelta.

Kuvat 21. Metson sininen kattokupoli ja kaiteen istutuslaatikoista kurottavat viherkasvit.

Sisätilat

Kirjaston keskeisenä tilallisena ideana on ollut kiertyvä liike, josta kirjasto saa myös pyöreän, virtaavan muotonsa. Kirjastossa on käytetty paljon metaforia: esimerkiksi kierreportaiden spiraaliliike kuvaa Reima Pietilän mukaan maailmankaikkeuden kehitystä. (Pietilä 1987, 15.)

Metson pääkerros sijoittuu toiseen kerrokseen, jonne nouseaan sisäänkäynnin edusportaikkoa pitkin. Sisäänkäynti avautuu 13 metriä korkeaan aulatilaan, joka yhdistää toisen kerroksen ja parvikerroksen toisiinsa kaarevalla portaikolla.

Kirjaston kaikkiin kerrokseen on sijoitettu sekä yleisö- että henkilökunnan tiloja. Toinen kerros palvelee pääasiallisena kerroksena, ja kirjasalit sijoittuvat kyseiseen kerrokseen, rakennuksen itäosaan, josta ne avautuvat kohti Hämeenpuistoa. Lasten- ja nuortenosasto on sijoitettu kirjasaliin saavuttaessa oikealle ja aikuisten kirjallisuus vasemmalle. Nuortentilaa uudistetaan syksyllä 2023. Kirjasalia rytmittävät betoniset, valkoiseksi maalatut kaaret, joiden alle hyllyt on sijoitettu. Lastenosaston hyllyt ovat matalampia ja ne on kuultomaalattu vihreiksi. Aikuistenosaston hyllyt ovat valkeat ja niihin on integoitu kirjanselät valaisevat lamput.

Kirjasalin takaosassa on Pirkanmaa-kokoelma sekä esiintymislava. Toiseen kerrokseen on sijoitettu myös hiljainen tila sekä luku- ja työskentelytilaa, joka jää sisäänkäynnistä katsottuna vasemmalle, vahtimestareiden tilojen taakse. Henkilökunnan tiloja on sijoitettu rakennuksen pohjoisosaan, osa työhuoneista on sijoitettu kirjasalin vierustalle sekä lastenosaston yhteyteen. Lisäksi toisessa kerroksessa on kirjastoauton varasto- ja lastaustila.

Kolmas, parvimainen kerros levittyy keskiaulan ympärille. Avoimessa tilassa sijaitsee kahvila, joka avautuu eri ilmansuuntiin. Tilan keskiössä on vino kattokupoli. Kolmanteen parvikerrokseen sijoittuu kahvilan lisäksi myös lehtisali sekä musiikkiosasto. Musiikkihuoneet on rajattu muusta tilasta ääntä eristävällä kaksoislasi-seinillä, joissa on pyöreät puupuitteet. Musiikkiosaston yhteyteen on vastikään tehty luovan tekemisen makerspace-tilat Soundi ja Visio Lehtisalien tila on alun perin ollut luentosalikäytössä, ja lehtisali on sijoitettu tälle paikalle vuonna 2016 peruskorjauksen yhteydessä.

Yleisötilojen lisäksi kirjastossa on laajat henkilökunnan tilat ja varastotilat. Suurempi henkilökunnan työtilojen kokonaisuus on sijoitettu päällekkäin toiseen ja kolmanteen kerrokseen. Kolmannen kerroksen musiikkiosaston viereen sijoittuu henkilökunnan työhuoneita, mukaan lukien kirjastopalvelujohtajan työtila, jonka yhteydessä on kirjasaliin avautuva parveke.

Alimmassa kerroksessa, aulatilan alla sijaitsee pyöreä Lehmus-sali, joka on saanut 2010-luvun peruskorjauksessa uuden ilmeen. Puurimoitettu, aaltoileva väliseinä sekä vihreä kokolattiamatto akustoivat tilaa, jossa on vanha kasetoitu alakatto. Tilassa on alun perin sijainnut luonnontieteellinen museo. Pohjakerroksessa sijaitsee hiljainen tila sekä lukuisia erikokoisia kokoontumistiloja sekä suuremmille että pienemmille

ryhmille. Tilat avautuvat leveään käytävätilaan lasiovin ja -seinin. Näyttelytila kiertää pyöreää Lehmus-salia. Peruskorjauksen myötä pohjakerrokseen sijoitettiin Lehmus-salin lisäksi salit Kuusi, Pihlaja ja Tammi, luentsaleista Kanerva ja Kaarna olivat jo aiemmin kokoustilakäytössä.

Yleisötilojen lisäksi alimmassa kerroksessa on sekä henkilökunnan tiloja että suuret varastotilat, jotka palvelevat kaikkia Tampereen kirjastoja. Henkilökunnan taukotilat sekä entinen henkilöstöravintolan tila keittiöineen sijaitsee alimmassa kerroksessa. Ylimpään ullakkokerrokseen on sijoitettu lukusalin parvi sekä kaksi iv-konehuonetta.

Metson sisätilan värit toistavat Suomen luonnon värejä: metsänvihreää, taivaansinistä, lumenvalkoista. Vihreiksi kuultokäsitellyt ikkunapuitteet ja kalusteet symboloivat puun runkoja ja siniset verhoilukankaat metsän kukkia. (Hirvikallio 2014, 32.)

Ovet ovat pääosin viilupintaisia laakaovia tai puisia lasiovia. Lisäksi peruskorjattuihin tiloihin erityisesti alimmassa kerroksessa on lisätty valkoisia lasiovia, joissa on messinkiset potkupellit. Alakatot ovat pääsääntöiset Lautex-kattoja. Ikkunoiden puiteosien sisäpinnat ovat vihreäksi petsattuja ja pyöristettyjä. Ilmanvaihtoputket on kätetty kantavien kaarirakenteiden ja alakattojen väliin (Hirvikallio 2014, 29).

Pietilät suunnittelivat lähes kaikki kirjaston kiinto- ja irtokalusteet lukuun ottamatta varastojen teräs- ja liukuhylyjä. Kirjasalin kirjahyllyt kiinteine valaisimineen, kuuntelutuolit ja kiinteät asiakastuolit verhoiltuna sinisellä pellavakankaalla sekä vihreiksi kuultokäsitellyt kalusteet muun muassa henkilökunnan tiloissa ja lastenosastolla ovat Pietilöiden suunnittelemia. (Hirvikallio 2014, 28.) Sitten kalustusta on uusittu ja täydennetty uusilla kalusteilla. Kalustus kuitenkin jatkaa kirjaston alkuperäistä henkeä sävy maailmaltaan ja detaljoinniltaan. Esimerkiksi valkoiseksi kuultokäsitellyt puukalusteiden nurkkia on pyöristetty ja niissä on messinkisiä osia.

Keskeiset muutokset ja säilyneisyys

Kirjasalin alkuperäiset kortistolaatikot on poistettu, ja lainautiski ja lainaustoimisto on muuttunut palvelualueeksi, ja kirjastolle hankittiin lajitteleva palautusautomaatti vuosien 2011-2012 korjauksen aikana. Myös musiikkiosastoa uudistettiin tässä yhteydessä. (Hirvikallio 2014, 28; Helén 2022.)

Alimpaan kerrokseen sijoitettiin 1990-luvun alussa Muumimuseo ja -myymälä, jolloin valmistumisen aikaista rakentamaton tilaa otettiin käyttöön. Vuoden 2015 peruskorjauksen myötä varastoa laajennettiin ja tilaan sijoitettiin nykyiset luentosalitilat. Samassa yhteydessä pohjakerroksen työhuoneiden määrää myös lisättiin. Talotekniikka uusittiin vuosien 2015-2017 peruskorjauksessa. Lajitteleva palautusautomaatti vaihdettiin itsepalvelupalautusalueeksi vuoden 2018 lopussa. (Helén 2022.)

Kirjaston julkisivut ovat säilyneet hyvin alkuperäisinä, samoin pihatilat. Suurin muutos pihaa koskien on vuonna 1999 Puutarhakadun varteen sijoitettu nestejäähdytinkatos (Hirvikallio 2014, 48).

Myös kirjasali on kalustusta myöten säilynyt hyvin alkuperäisinä. Peruskorjauksen yhteydessä kirjaston pohjakerrosta muutettiin vastaamaan monipuolistuvaa kirjastokäyttöä: vanhat museotilat muutettiin luentosali-, kokous- ja ryhmätyötiloiksi. Alakerran interiöörin ilme onkin muuttunut merkittävästi, mutta peruskorjauksessa on onnistuneesti säilytetty rakennuksen omaleimainen ilme niin materiaalivalinnoissa kuin seinä-, ovi- ja väli-ikkunaratkaisuisissa.

Aiemmat inventoinnit

Tampereen kantakaupungin rakennuskulttuuri 1998 -inventoinnissa pääkirjasto Metso on todettu valtakunnallisesti merkittäväksi.

Metson rakennushistoriaselvityksessä todetaan kirjastolla olevan niin kaupunkikuvallisia, arkkitehtonisia, toiminnallisia, rakenteellisia kuin henkilöhistoriallisiäkin arvoja (Hirvikallio 2014, 57–61).

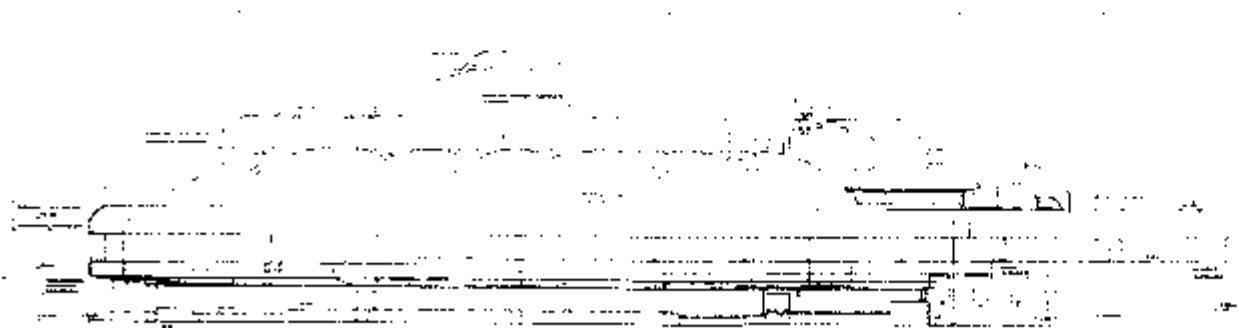
Metso on osa Hämeenpuiston valtakunnallisesti merkittävää rakennetun kulttuuriympäristön rajausta (Museovirasto 2023a).

Kulttuurihistorialliset arvot

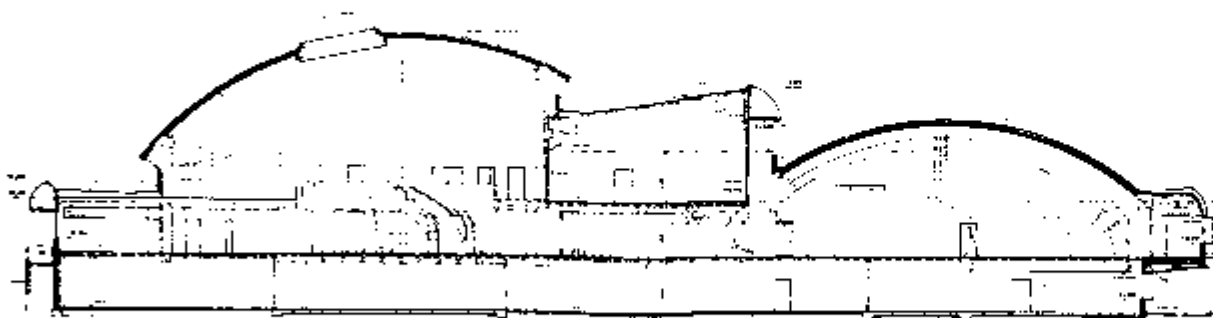
Rakennushistoriallinen arvo	arkkitehtoninen, rakennustekninen
Historiallinen arvo	sivistyshistoria
Ympäristöarvo	maisemallisesti keskeinen sijainti
Arvojen perustelu	Metso edustaa poikkeuksellista 1980-luvun modernistista arkkitehtuuria. Tunnettujen arkkitehtien rakennus ilmentää suunnittelijoidensa omaleimaista otetta. Kirjasto on rakennusteknisesti urauurtava. Sen ulkoasu on säilyttänyt hyvin ominaispiirteensä, samoin pääasialliset sisätilat ovat säilyneet kalustusta myöten alkuperäisenä. Vuosina 2015–2017 toteutettu peruskorjaus on tehty rakennuksen arvoja kunnioittaen.
Arvoluokka	1

Kuva 22. Metson eteläjulkisivu. (Tampereen kaupungin digitaalinen arkisto, Raili ja Reima Pietilä Arkkitehdit 1982.)

Kuva 23. Metson pohjoisjulkisivu. (Tampereen kaupungin digitaalinen arkisto, Raili ja Reima Pietilä Arkkitehdit 1982.)

Kuva 24. Metson leikkauspiirustus. (Tampereen kaupungin digitaalinen arkisto, Raili ja Reima Pietilä Arkkitehdit 1982.)

25

26

27

28

Tämän sivun valokuvat (pohjakerros):

Kuva 25. Metson pohjakerrokseen on peruskorjauksen yhteydessä remontoitu auditoriotila. Tila on alun perin ollut luonnontieteellinen museo. Katossa kasetointi, joka on ollut maalattu myös violetiksi.

Kuva 26. Näkymä pohjakerroksesta. Leveä käytävä, näkymät ympäröiviin luentosalitiloihin sekä vaaleaksi maalattut puupaneloinnit luovat tilasta valoisan. Alin kerros on uusittu peruskorjauksen yhteydessä.

Kuva 27. Luentosalitiloissa on vielä alkuperäisiä kalusteita, sininen alakatto on myös alkuperäinen.

Kuva 28. Henkilökunnan taukotila on saanut uudet kalusteet peruskorjauksen yhteydessä.

Seuraavan sivun valokuvat (pääkerros):

Kuva 29. Metson pääsisäänkäynti messinkiovineen. Aulapalveluiden tilat jäävät sisäänkäyntien viereen.

Kuva 30. Kirjasalin pöytäryhmät ovat alkuperäiset. Taustalla näkyvät ikkunat lehtisaliin.

Kuva 31. Kirjasalin viereen on sijoitettu henkilökunnan työtiloja. Vinot kattoikkunat avautuvat kohti kirjasalia. Alkuperäisissä, vihreiksi petsatuissa hyllyissä on vanhoja teoksia.

Kuva 32. Pohjakerroksen aulan käytävää. Siniset Lautex-alakattot ovat alkuperäiset. Vihreäksi kuultokäsittellyt ovet ja pyöristetyt ikkunanpuitteet ovat omaleimaisia ratkaisuja.

Kuva 33. Lastenosaston kuunteluistuinten verhoilu on sininen, suuret ikkunat avautuvat kohti Hämeenpuistoa. Alakattomaailma on monimuotoinen.

Kuva 34. Kirjasalin lastenosaston hyllyt ovat vihreäksi käsitellyt, muut hyllyt ovat valkoisia.

Kuva 35. Lastenosaston perällä on satuhuone, joka avautuu holvin muotoa mukailevien yläikkunoidensa kautta sekä kirjasaliin että sisäänkäynnille. Yläikkunarivin rytmittämän seinän takana on henkilökunnan työtiloja.

36

37

38

39

Tämän sivun valokuvat (parvikerros):

Kuva 36. Parvikerroksessa sijaitsee lehtisali. Peruskorjauksen yhteydessä messingillä detaljoidut, vaaleaksi kuulutomaalatut kalusteet jatkavat pyöristetyn rimoituksen avulla Pietilöiden alkuperäistä ideaa.

Kuva 37. Musiikkiosaston alkuperäiset kuuntelu- ja soittuhuoneet ja kaksoisseinäratkaisu.

Kuva 38. Vino kattokupoli ja näkymä kahvilasta kohti musiikki- ja lehtiosastoja.

Kuva 39. Sinisen katon alle on sijoitettu kierreportaikko sekä kahvila, jonka tiski on sijoitettu orgaanisen katoksen alle.

Seuraavan sivun valokuvat:

Kuva 40. Lastenosaston kiintokalustesohva.

Kuva 41. Henkilökunnan tiloissa on vielä alkuperäisiä kalusteita.

Kuva 42. Musiikkiosaston hyllyt ja integoitu valaistus.

Kuva 43. Näkymä lehtisalin ikkunasta kohti kirjosalia. Arkkitehtoninen moninaisuus, avautuvat näkymät ja tilojen virtaaminen ovat Pietilöiden suunnittelun rikkaus.

Kuva 44. Näkymä kirjasalista kohti lehtisalin ikkunoita.

Kuva 45. Metsossa on kolme eriväristä portaikkoa kerrosten välillä. Betonipinnat taipuvat orgaaniseen muotokieleeseen.

Kuva 46. Kaarevat kattoikkunat tuovat valoa tiloihin.

40

41

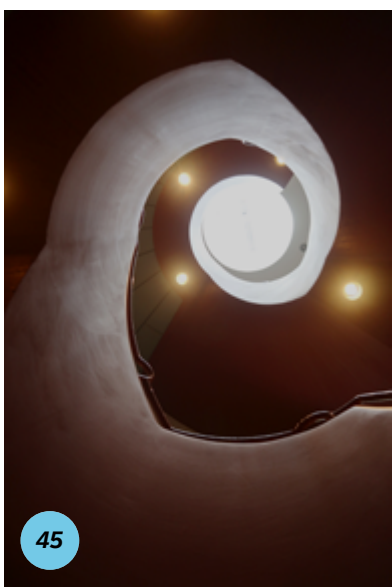
42

43

44

45

46

Kirjalliset lähteet

Grahn, Raija. Valokuvat 1986 ja 1987. Tampereen museot.

Helén, Maarit. (2022) Pääkirjasto Metso tutuksi. Osa 1. Arkkitehtuuria ja historiaa. Video. Saatavilla <https://www.youtube.com/watch?v=jcJrEWCYVdU>

Hirvikallio, Seija. (2014) Tampereen pääkirjasto metso. Rakennushistoriallinen selvitys ja dokumentointi.

Johansson, Eriika. Paatero, Kristiina. Tuomi, Timo. (toim.) (2008) Raili ja Reima Pietilä. Modernin arkkitehtuurin haastajat. Suomen rakennustaiteen museo.

Kanerva, Teuvo. Valokuva 1986. Museovirasto. Finnan digitaalinen kuva-arkisto.

Kosunen, Lasse. (2011) Tampereen pääkirjasto Metso. Rakennusinventointi.

Laitinen, Ilkka. Valokuvat 1983-1986. Tampereen museot.

Museovirasto. (2023a) Kulttuuriympäristön palveluikkuna. Hämeenpuisto. Saatavilla [29.8.2023] http://www.rky.fi/read/asp/r_kohde_det.aspx?KOHDE_ID=4502

Museovirasto. (2023b) Kulttuuriympäristön palveluikkuna. Aleksanterin kirkko. Saatavilla [29.8.2023] https://www.kyppi.fi/palveluikkuna/rapea/read/asp/r_kohde_det.aspx?KOHDE_ID=200600

Pietilä, Reima. (1987) 'Kolme projektia: kolme mahdollista suunnittelutapaa', julkaisussa Arkkitehti 2/1987, s. 14–23.

Tampereen kantakaupungin rakennuskulttuuri 1998. Tampereen kaupungin ympäristötoimi kaavoitusyksikkö julkaisuja 2/98. Tampere 1998.

Tampereen kaupungin digitaalinen arkisto, rakennuslupapiirustukset.

- Raili & Reima Pietilä Arkkitehdit 1982 ja 1992.
- Marko Suutarla / Arkkitehtitoimisto Lasse Kosunen 2015.

Vanhat kartat -sivusto. Saatavilla [4.9.2023] <https://vanhatkartat.fi>

Wacklin, Matti. (2011) Kaikkien sielujen apteekki. Tampereen kaupunginkirjasto 150 vuotta. Tampere: Tampereen kaupunginkirjasto – Pirkanmaan maakuntakirjasto.

Suulliset lähteet

Sahlander, Taina. Kirjastopalvelupäällikkö. Kohdekäynti 19.7.2023.

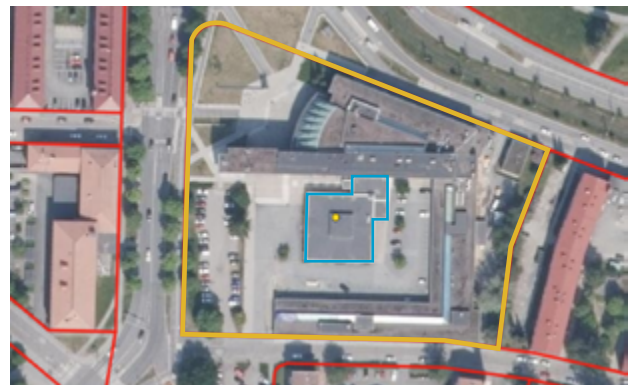
Hannu, Pirjo. Tietopalvelusihteeri. Kohdekäynti 19.7.2023.

Kuva 1. Sampolan kirjaston pääsisäänkäynti kuvattuna lännestä. Vasemmalla näkyy Sampolan työväenopistorakennus, jonka laajennusosaan kirjasto sijoittuu.

Kuva 2. Sampolan kirjasto sijaitsee Sampolan työväenopiston laajennusosassa Kalevan puistotien, Kaskikadun ja Sammontien rajaamalla alueella, sijainti osoitettu taustakartalla keltaisella. (MML Paikkatietoikkuna 2023.)

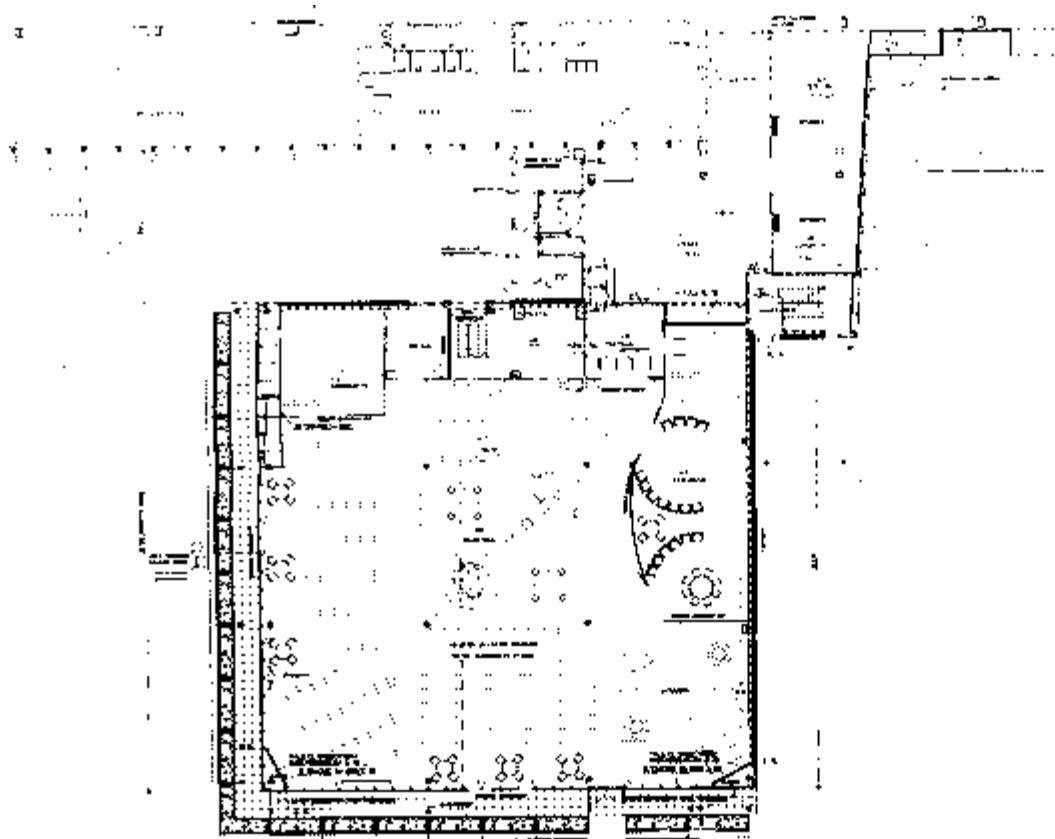

Kuva 3. Sampolan kiinteistön sijainti ortoilmakuvassa, kirjaston tilojen likimääräinen sijainti osoitettu sinisellä. (MML Paikkatietoikkuna 2023.)

Kuvaus

Sampolan kirjasto sijaitsee vuonna 1962 valmistuneen Sampolan työväenopisto- ja koulurakennuksen laajennusosassa, joka valmistui vuonna 2002. Kirjastolaajennuksen suunnitteli arkkitehti Matti Silvennoinen. Kirjasto on pohjaltaan neliönmallinen, sen julkisivut jatkavat Sampolan alkuperäisosan ilmettä, mutta erottuvat lasisin etelä- ja pohjoisjulkisivuin.

Inventointinumero	2023/0023
Kunta	Tampere
Kaupunginosa	Liisankallio
Rakennusten lukumäärä	1
Inventointipäivämäärä	19.7.2023
Kiinteistötunnus	.837-120-416-1
Osoite	Sammonkatu 2, 33540 Tampere
Kohdetyyppi	kirjasto
Nykyinen käyttö	kulttuuri, vapaa-aika, kokoontuminen, opetus
Alkuperäinen käyttö	kulttuuri, vapaa-aika, kokoontuminen, opetus
Rakentamisaika	2003 (valmistumisvuosi)
Korjausvuodet	-
Suunnittelija	arkkitehti Matti Silvennoinen
Rungon muoto	neliö
Kerrosluke	kellari + 1 + ullakko
Perustus	betoni
Runko	betoni
Vuoraus	rappaus, teräs, lasi, polttomaalattu alumiini
Katemateriaali	ei tiedossa
Katon muoto	tasa

Kuva 4. Sampolan kirjaston pohjapiirustus. Kirjastolaajennus on pohjaltaan neliömäinen: oikealla lukusali kaarevine seinineen, lastenosasto oikeassa alanurkassa. Lainaustiski on kuvasta poiketen sijoitettu vasten seinää lähelle henkilökunnan työtiloja. (Tampereen kaupungin digitaalinen arkisto. Rakennuslupapiirustukset, Matti Silvennoinen 2002.)

Historia

Kirjastotoimen historia

Sampolan kirjastoksi vuonna 2003 nimensä vaihtanut Tammelan sivukirjasto aloitti toimintansa vuonna 1922 osuusliike Voiman Talossa, Tammelan puistokatu 27:ssä. Pääkirjaston jälkeen se oli Tampereen toinen toimipiste ja ensimmäinen sivukirjasto. Tammelan kirjasto syntyi tehdaskaupunginosaan, jossa aluksi kirjastoa hallinnoi kirjastoseura. (Wacklin 2008, 139; Järvelin 2003; Keskinen 2003.) Tammelaan oli saatu kaupungin kolmas lehtienluskusali kuitenkin jo 15 vuotta ennen kirjaston perustamista (Järvelin 1998).

Tammelan kirjasto toimi Tammelan koulun uudemman rakennuksen päädyssä vuosina 1957–2003. Lokakuussa 1958 Tammela sai Suomen yleisten kirjastojen ensimmäisen musiikkiosaston. (Järvelin 2003.)

Vuonna 2000 esitettiin Tammelan kirjaston sijoittamista osaksi Sampolan yläasteen ja työväenopiston yhteyteen. Uuden rakennuksen suunnittelijaksi valittiin sama arkkitehtitoimisto, Matti Silvennoinen Oy, joka oli suunnitellut Sampolan peruskorjauksen. (Järvelin 2003.) Uuden rakennuksen myötä kirjaston tilat kasvoivat 2,5-kertaiseksi (Hokka-Ahti 2003). Uusi kirjasto avattiin Minna Canthin päivänä vuonna 2003 (Keskinen 2003), tietotori avattiin saman vuoden syksyllä (Vasara 2003).

Rakennuspaikan ja rakennuksen historia

Kirjasto sijaitsee Sampolan työväenopiston laajennusosassa. Vuonna 1957 Tampereen työväenopistolle alettiin suunnitella uutta sijoituspaikkaa, ja paikaksi valikoitui tontti Kalevan puistotien, Sammonkadun ja Kaskitien välistä. Vuonna 1958 järjestetyn arkkitehtuurikiilpailun voittajaehdotuksen laativat arkkitehdit Timo Penttilä ja Kari Virta. Rakennus valmistui vuonna 1962 ja se on massoitteeltaan viuhkamainen. Palkintolautakunta keksi rakennukselle Sampola-nimen. (Tampereen kantakaupungin rakennuskulttuuri 1998, 2000; Hirvikallio 2008, 4.)

Ympäristö ja pihapiiri

Sampolan rakennuskokonaisuuden pohjoispuolella sijaitsee Itsenäisyydenkadun, Kalevan puistotien ja Teiskontien sekä siitä haarautuvan Sammonkadun risteysalue. Pohjoispuolella sijaitsee 1950-luvun alussa rakennetut Kalevan tornit, jotka on suunnitellut arkkitehti Harry W. Schreck. Sammonkatu ja Teiskontie rajaavat väliinsä Liisanpuiston, jossa kohoaa vuonna 1966 käyttöön vihitty Kalevan kirkko. Raili ja Reima Pietilän suunnittelema monumentaalinen kirkko on toteutettu liukuvalutekniikalla ja se on keskeisenä näkymäpäättteenä Itsenäisyydenkadun suunnasta. (Tampereen kantakaupungin rakennuskulttuuri 1998, 198–199.)

Itsenäisyydenkadun ja Kalevan puistotien kulmassa on useita arkkitehti Bertel Strömmerin 1930- ja 1940-luvuille ajoittuvia funkis-lamellikerrostaloa (Jaakola 2022). Rakennusten eteläpuolella sijaitsee punatiilinen, vuonna 1955 valmistunut Kalevan lukio, jonka on suunnitellut arkkitehti Jaakko Ilveskoski (Kalevan lukio 2023).

Sampolan eteläpuolella Kaskitien varressa sijaitsee rappauspintaisia lamellikerrostaloja, jotka rakennettiin ensimmäisinä Kalevan laajasta asuinkerrostalojen sarjasta. Kaleva rakentui 1940-luvulta 1960-luvun alkuun, alkuvaiheen suunnittelijoina muun muassa Jaakko Tähtinen, Bertel Strömmer, P. Salomaa, Harry W. Schreck ja Alvar Aalto. Kalevan kirkko ja kaupunginosa ovat valtakunnallisesti merkittävää rakennettua kulttuuriympäristöä. (Museovirasto 2009.)

Ulkoasu

Sampolan kirjasto on sijoitettu Sampolan rakennuksen sisäpihalle omaan laajennusosaansa, joka niveltyy pohjoispuoleltaan lasiosalla päärakennukseen. Pohjaltaan neliönmallinen kirjasto on matalahko rakennus, jonka julkisivumaailma jatkaa Sampolan rakennuksen valkeaa rappausta. Rakennuksen arkkitehti Matti Silvennoinen tavoitteli laajennusosaan tasapainoista suhdetta varsinaiseen Sampolan rakennukseen sekä muodoltaan, sijoitukseltaan että julkisivumateriaaleiltaan (Hokka-Ahti 2003).

Kirjaston länsi- ja pohjoisjulkisivut ovat lasiset. Sekä etelä- että länsijulkisivut on sisäänvedetty siten, että pilareiden kannatteleva katos luo eteläpuolelle arkadikäytävän, jota istutukset rajaavat. Julkisivuissa on metallinen aurinkosäleikkö, joka jakaa horisontaalisesti rakennuksen kahteen kerrokseen. Värimaailma on ikkunan puiteosissa sekä pilareissa harmaa.

Kuva 5. Sampolan kirjastorakennus kuvattuna länneestä. Kirjastolle johdattavat kahteen suuntaan aukeavat, matalat portaat. Kirjaston julkisivu on lasinen, arkadin kehystäjä. Yläosan rappausosa sovittaa rakennuksen Sampolan rakennuksen nauhaikkunasommittelman.

Kuva 6. Kirjasto kuvattuna idästä. Itäjulkisivu on sekundäärinen.

Kuva 7. Kirjaston eteläjulkisivu on vastaavanlainen länsijulkisivun kanssa lasi- ja arkadiaiheeltaan.

Kuva 8. Etelä- ja länsijulkisivuissa on taitelija Teija-Tuulia Aholan teos "Avautuminen".

Kuva 9. 1960-luvulla valmistunut Sampolan työväenopistorakennus on säilynyt hyvin alkuperäisenä. Kirjasto jää kuvassa sen taakse, eikä kilpaile monumentaalisen rakennuksen kanssa.

Kuva 10. Sampolan kirjaston kirjastosali käsittää lähes yhtenäisen, pohjaltaan neliönmallisen tilan. Kattolyhty tuo keskitilaan valoa.

Lasisten julkisivujen alaosassa on taiteilija Teija-Tuulia Aholan kirjainaiheinen teos ”Avautuminen”, joka on toteutettu hiekkapuhallus- ja painotekniikalla. Aholaa inspiroivat teoksessa ajatus, 28 suomenkielistä aakkosta ovat kaiken kirjallisuuden lähtökohta. (Keskinen 2003.)

Rakennuksen itäpuoli on sulkeutuneempi. Henkilökunnan sisäänkäynti on osoitettu katoksen alta, ja lehtienlukusalin kohdalla avautuu neliömäisten yläikkunoiden sarja. Rakennuksen pääsisäänkäynti on järjestetty rakennuksen pohjoisosaan sijoittuvasta nivelosasta, joka liittyy kirjaston tilat osaksi korkeampaa Sampolan rakennusmassaa. Pääsisäänkäynti on lännen puolelta. Sisäänkäynti on esteetön, kauempana pihalla on matala edusportaikko, joka avautuu kahteen suuntaan. Rakennuksen sisäänkäyntien edustat on laatoitettu, muu ympäristö on asfaltoitu.

Sisätilat

Sampolan kirjaston yleisötilat sijoittuvat pääosin maantasokerrokseen. Kirjaston pääsisäänkäynti on lasisesta nivelosasta, joka avautuu aulaan. Aulan takaseinällä on tietotori, joka on rajattu tilasta lasiseinin. Aulassa on myös näyttelyvitriinejä. Alun perin tietotori on käsittänyt aulassa suuremman tilan, sittemmin se on jaettu tietotorin lisäksi Tekomo-tilaksi, jossa on monipuoliseen käsillä tekemiseen liittyvää välineistöä, kuten ompelukone, saumuri, vinyylileikkuri ja 3D-tulostimia.

Varsinainen kirjastosali on neliönmallinen tila, joka on suurimmaksi osaksi yhtenäistä tilaa. Sen keskellä on 6,5 metriä korkea aukio, jonka päällä on neljään suuntaan avautuva kattolyhty. Kirjaston asiakaspalvelutiski on sijainnut alun perin salin keskiosassa, sittemmin se on siirretty lähemmäs sisäänkäyntiä ja henkilökunnan tilojen läheisyyteen.

Lehtienlukusali sijoittuu saliin tullessa vasemmalle, ja se on rajattu kirjastosalista kaarevin, siirrettävin lasiseinin. Lehtilukusalissa on viisi neliönmallista yläikkunaa, puiset lehtihyllyt sekä mustat riippuvalaisimet. Lehtisalissa on myös tietokonepisteitä.

11

12

13

14

15

16

Kuva 11. Kirjastosali avautuu ympäristöön lasiseinin. Aholan taideteos on keskeinen osa rakennusta sekä sisä- että ulkopuolelta.

Kuva 12. Kirjastosalin sävy maailma on hyvin hillitty. Hyllyt muodostavat ikkunan vierelle lukunurkkauksia.

Kuva 13. Lehtienlukusalissa on kaarevat lasiseinät sekä pienet yläikkunat.

Kuva 14. Kirjastosalin keskellä kohoaa kattolyhtyjen valaisema keskustila.

Kuva 15. Lastenosaston kiintopiste on talomainen satuhuone, joka rajaa lastenosaston muut tilat ahtaiksi.

Kuva 16. Kirjastorakennuksen pääsisäänkäynti vasemmalla, tietotori lasiseinän takana vasemmalla. Käynti kirjastoon jää kuvan ottajan taakse.

Kirjastosali on lasipintainen etelä- ja länsisuuntaan ja ikkunan ääreen on sijoitettu erilaisia kalusteryhmiä. Kirjahyllyt ovat BTJ:n harmaita perusmetallihyllyjä, joissa on koivupintaiset päädyt. Hyllynpäätyopasteet on tilattu Tampereen Opaste-mestareilta. Yleisötilojen lattia on punaruskeaa laattaa, tilan keskellä vaaleampaa laattaa. Materiaalivalinnoissa korostuvat lasi ja teräs, sävy maailma on hillitty ja maanläheinen, mihin on haettu alun perin kontrastia kirkaansävyisillä kangaspäällysteisillä tuoleilla.

Lastenosasto on sijoitettu kirjaston kaakkoisnurkkaan. Lastenosaston hyllyt ovat pyörällisiä, ja tila voidaan muuttaa esimerkiksi katsomoksi. Lastenosaston keskelle on sijoitettu mökkimäinen, 16-neliöinen satutila, jonka lattiataso nousee muutaman askelman. Satutila on osittain paneloitu siniseksi ulkopuoleltaan ja siinä on lapekatto. Lasten- ja aikuistenosastojen nurkkiin on sijoitettu sinisellä laatoituksella päällystetty pieni koroke. (Keskinen 2003.)

Kirjastosalin luoteispäässä on alun perin sijainnut käsikirjastotila, joka palvelee nykyään kalustukseltaan luokahuonemaisena hiljaisena lukusalina. Tilassa järjestetään ryhmäkäyntejä ja siellä kokoontuu kirjaston lukupiiri. Takaseinällä on Tammerkosken lukion opiskelijan lopputyönään tekemä seinämaalaus.

Maantasokerrokseen asiakaspalvelupisteen taakse on sijoitettu henkilökunnan työtiloja, joista on kulku yhteys alempaan kerrokseen. Johtajanhuoneesta on tehty aineiston käsittelytila. Alempaan kerrokseen on sijoitettu lisää sekä työhuonetiloja että henkilökunnan tauko- ja sosiaalitulat. Taukotila on rajattu lasitiiliseinällä avotoimistosta. Alakerroksessa on myös kirjaston varastotila.

Lisäksi alakerroksessa on ilmeisesti alun perin työväenopiston liikuntasalina toiminut Marjatta-sali sekä työväenopiston Severi-sali. Alakerrassa on myös pitkäaikaisen kirjastojohtaja Ritva Järvelinin mukaan nimetty Ritva-sali, joka on kirjaston ainoa varattavissa oleva tila. Lisäksi alakerroksessa on ilmanvaihtokonehuone. Asiakas-wc:t on sijoitettu alakerrokseen, niissä on sinivihreiksi kuultomaalatut laakaovet. Alakerrokseen johtava porrashuone sijoittuu tietotorin vierelle, ja se avautuu suurin ikkunoin kahteen suuntaan.

Kellaritilaan sijoittuvat tilat saavat valoa valokuiluista, jotka on sijoitettu alakattoon julkisivujen vierelle. Henkilökunnan työtilojen lattiat ovat kirsikanväristä laminaattia, neuvottelu- ja sosiaalituloissa muovimattoa.

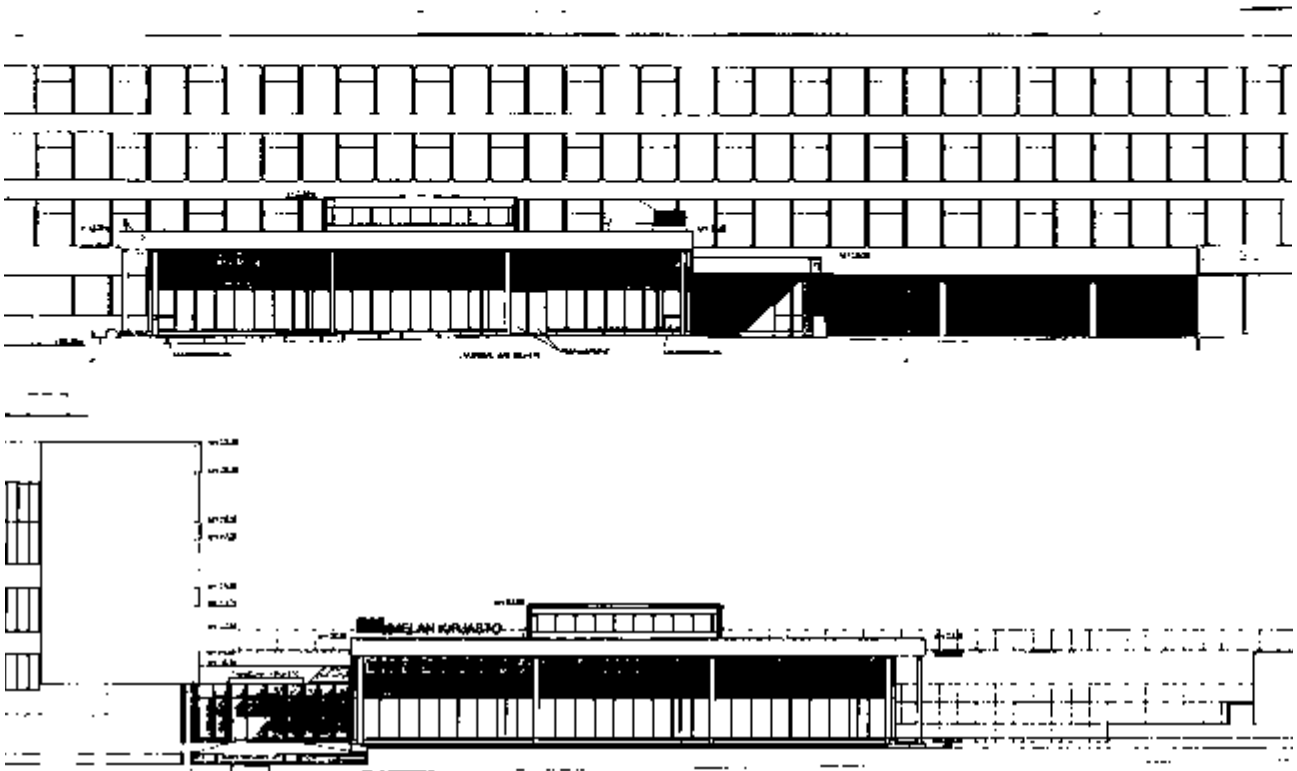
Keskiset muutokset ja säilyneisyys

Kirjastoon ei ole toteutettu suuria tilallisia tai rakenteellisia muutoksia. Alkuperäinen käsikirjastotila on toiminnoiltaan muutettu sittemmin hiljaiseksi lukutilaksi. Alkuperäisellä paikallaan toimivaa tietotoria on pienennetty ja sen viereen on sijoitettu Tekomo-tila.

Kulttuurihistorialliset arvot

Tässä inventoinnissa tarkastelu on rajattu koskemaan vain Sampolan kirjasto-osaa. Kirjastolaajennusta on tarkasteltu suhteessa päärakennuksen ulkoasuun, mutta sisätilojen osalta on inventoitu vain kirjaston tilat.

Rakennushistoriallinen arvo	arkkitehtoninen
Historiallinen arvo	sivistyshistoria
Ympäristöarvo	maisemakokonaisuus
Arvojen perustelu	Sampolan kirjasto on harmonisesti sovitettu monumentaalisen työväenopistorakennuksen laajennukseksi. Rakennus jatkaa alkuperäisen osan arkkitehtuuria hienovaraisesti luoden siihen kuitenkin alisteisen, uuden kerrostuman lasijulkisivuillaan ja pienemmällä mittakaavallaan. Kirjasto ei kuitenkaan edusta merkittävää kirjastoarkkitehtuuria, vaan sen asema itsenäisenä kirjastorakennuksena on hyvin väistyvä.
Arvoluokka	3

Kuvat 17 ja 18. Sampolan kirjaston etelä- ja länsijulkisivut. (Tampereen kaupungin digitaalinen arkisto, Matti Silvennoinen 2002.)

Kirjalliset lähteet

Hirvikallio, Seija. (2008) Sampola. Rakennushistoriallinen selvitys.

Hokka-Ahti, Ritva. (2003) Valoa ja avaruutta uudessa Tammelan kirjastossa. Sampolan kirjaston arkisto.

Jaakola, Juha. (2022) Bertel Strömmer – Tampereen arkkitehti. Tampere: Tampereen historialliset museot.

Järvelin, Ritva. (1998) 'Tammelan kirjaston alkuvaiheista. 75 vuotta kirjastopalvelua Tammelassa' julkaisussa Tammerkoski 1/1998, s. 4–7.

Järvelin, Ritva. (2003) Sampolan kirjasto -esitelmä 22.9.2003. Sampolan kirjaston arkisto.

Kalevan lukio. (2023) Koulun historia [verkkoaineisto] Saatavilla [6.9.2023] <https://www.kalevanlukio.com/toiminta/koulun-historia>.

Keskinen, Sirkka Liisa. (2003) 'Sampolan uusi kodikas kirjasto' julkaisussa Tammerkoski 5/2003, s. 6–7.

Museovirasto. (2009) Kalevan kirkko ja kaupunginosa. Saatavilla [6.9.2023] http://www.rky.fi/read/asp/r_kohde_det.aspx?KOHDE_ID=1253

Tampereen kantakaupungin rakennuskulttuuri 1998. Tampereen kaupungin ympäristötoimi kaavoitusyksikkö julkaisuja 2/98. Tampere 1998.

Tampereen kaupungin digitaalinen arkisto. Rakennuslupapiirustukset, Matti Silvennoinen 2002.

Vasara, Päivi. (2003) 'Kaunis, avara ja valoisa kirjastosali' julkaisussa Moro 16.1.2003.

Wacklin, Matti. (2008) Tammela. Tarinoita torin kulmilta. Tampere: Tampereen tammelalaiset.

Suulliset lähteet

Stavén, Sylvia-Kiddha. Palvelupäällikkö. Kohdekäynti 19.7.2023.

Kuva 1. Vesilahden kirjasto Lähteen pääjulkisivu kaakosta, Rautialantien suunnasta kuvattuna.

Kuva 2. Vesilahden kirjasto sijaitsee Rautialantien varressa, sijainti osoitettu taustakartalla keltaisella. (MML Paikkatietoikkuna 2023.)

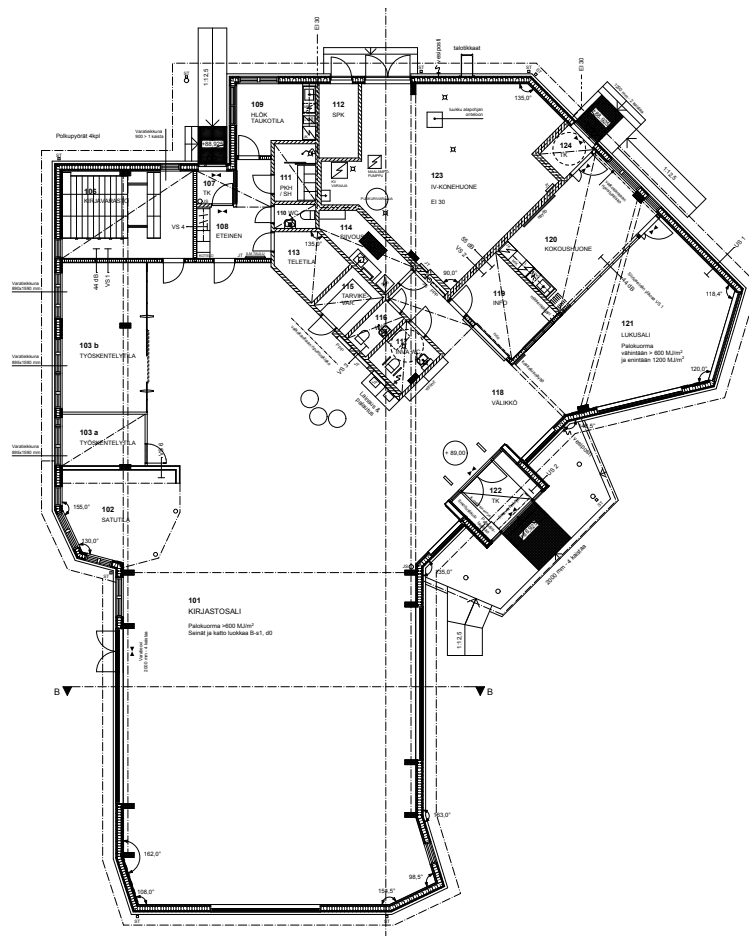

Kuva 3. Vesilahden kirjasto sijainti ortoilmakuvassa. (MML Paikkatietoikkuna 2023.)

Kuvaus

Vesilahden kirjasto sijoittuu Rautialantien pohjoispuolelle. Se on vuonna 2018 käyttöön otettu rakennus, jonka kuusipuinen tummempi julkisivuväri yhdistyy kirjaston tunnusvärinä toistuvaan violetinsiniseen. Kirjaston on suunnitellut arkkitehtuuritoimisto Maarit ja Aarni Holttinen.

Inventointinumero	2023/0024
Kunta	Vesilahti
Kaupunginosa	Kirkonkylä
Rakennusten lukumäärä	1
Inventointipäivämäärä	15.6.2023
Kiinteistötunnus	.922-431-6-40
Osoite	Huhtatie 7, 37470 Vesilahti
Kohdetyyppi	kirjasto
Nykyinen käyttö	kulttuuri, vapaa-aika, kokoontuminen
Alkuperäinen käyttö	kulttuuri, vapaa-aika, kokoontuminen
Rakentamisaika	2018 (valmistumisvuosi)
Korjausvuodet	-
Suunnittelija	arkkitehtuuritoimisto Maarit ja Aarni Holttinen
Rungon muoto	monikulmio
Kerrosluku	1
Perustus	betoni
Runko	rankorakenne
Vuoraus	kuusipaneeli, vaakalaudoitus
Katemiaaali	bitumihuopa
Katon muoto	harja

Kuva 4. Vesilahden kirjasto Lähteen pohjapiirustus. Sisäänkäynti kuvassa oikealla, lukusali siitä yläoikealla. Kirjastosaali kuvan alaosassa, ylhäällä henkilökunnan työ- ja taukutiloja. (Vesilahden kunnan rakennusvalvonnan arkisto, arkkitehtuuritoimisto Maarit ja Aarni Holttinen 2016.)

Historia

Kirjastotoimen historia

Vesilahden kirjaston perustamisesta on osittain ristiriitaista tietoa: se kerrotaan perustetun vuonna 1857 kappalainen G. Hackstedtin toimesta kinkereiden rahalahjoitusten turvin (Mäkinen 2005, 16). Toisaalta kerrotaan, että lainakirjasto perustettiin jo kaksikymmentä vuotta aiemmin, vuonna 1837 (Hakkila 1946, 81). Vuonna 1871 kuntakokous vahvisti säännöt Vesilahden lainakirjastolle (Arajärvi 1985, 627). Jo vuosisatoja aiemmin säätyläisillä oli omia kirjastoja, esimerkiksi Gabriel Kurjen kirjasto 1680-luvulta (Arajärvi 1985, 566).

Vesilahdella kirjastolla oli pitkään kaksi toimipistettä: pääkirjasto kirkonkylällä ja Narvan sivukirjasto, joka lakkautettiin vuonna 2014. Kirkonkylän kirjasto toimi pitkään Vesilahden ensimmäisen kansakoulun puurakennuksessa, josta se muutti vuonna 1980 kirjastoksi saneerattuun, alun perin vuonna 1969 valmistuneeseen eläinlääkärin toimitaloon Tapolaan. (Punkari 2005–2016; Lahtinen 2010, 354.)

Kirjaston suunnittelu käynnistyi syyskuussa 2015 ja rakentaminen aloitettiin seuraavan vuoden kesäkuussa. Rakennuksen avajaisia vietettiin toukokuussa 2018.

Rakennuspaikan ja rakennuksen historia

Kirjaston rakennuspaikka on Ainomäkeä, jolla on sijainnut pappilan peltoa. Tontilla ei ole ollut rakennuksia. Ennen kirjaston rakentamista tontti on kuulunut viereisen kaupan tonttiin, josta se on ostettu ja lohkottu kirjastolle.

Kirjastossa ei ole tehty suuria muutoksia valmistumisensa jälkeen. Suurin muutos matkailuneuvonnan päättymisen myötä vapautunut asiakaspalvelupiste, jonka kirjasto otti vuoden 2020 aikana käyttöön.

Ympäristö ja pihapiiri

Kirjasto sijaitsee Vesilahden kirkonkylän tuntumassa, uuden palvelukeskittymän yhteydessä Rautialantien varressa. Kirjaston vieressä koillispuolella sijaitsee päivittäistavarakauppa ja apteekki yhteisessä rakennuksessa sekä kylmäasema. Rautialantien varressa sijaitsevat myös vuonna 1999 rakennettu paloasema kirjaston kaakkoispuolella (Dahlbacka ym. 2006, 622) ja kauempana luoteessa päiväkotit, urheilukenttä ja yhtenäiskoulu.

Kirjaston luoteispuolella muutaman sadan metrin päässä sijaitsee pappila, joka on sijainnut paikalla jo 1700-luvulta. Pappilan puinen asuinrakennus on vuodelta 1871, pihapiiriin kuuluu apurakennuksia. Alue kuuluu valtakunnallisesti merkittävään maisema-alueeseen. (Tiusanen 2003.)

Lähiympäristö on avaraa ja hyvin väljästi rakennettua. Rakennukset ovat matalia ja sisältävät julkista tai kaupallista toimintaa. Ympäristöstä avautuu laajoja näkymiä maalaisseutumaiseen maisemaan. Kirjasto sovituuikin peltomaisemaan tumman kuusijulkisivunsa turvin, sillä etenkin etelän suunnalta kirjasto sulautuu lähes osaksi maalaismaisemaa latoineen.

Ulkoasu

Vesilahden kirjasto on puinen rakennus, joka saa dynaamisen muotokielensä vaihtelevasta lapekatosta. Julkisivussa vuorottelevat kuusilaudoituksen tumma puun sävy sekä violetinsiniset ikkunan karmit ja puitteet. Rakennuksen ikkunamaailma on monimuotoinen: pääjulkisivussa on yksi pyöreä ikkuna, suorakulmiomallisia ikkunoita sekä katon muotoa jäljitteleviä, ylhäältä viistettyjä ikkunoita. Ikkunat viestivät korkeasta sisätilasta ja luovat julkisen tilan tuntua, joka on luettavissa julkisivusta. Pääjulkisivulle on sijoitettu kirjaston nimikyltti ja tunnus.

Kirjaston pääsisäänkäynti on korostettu pilarein kannatetulla lipalla, jonka päälle on sijoitettu vaakamalliset ikkunat. Kirjaston pariovissa ja palautusluukussa toistuu sininen sävy. Pääsisäänkäynnin eteen on laatoituksella muodostettu kirjaston avonaista kirjaa kuvaava tunnus. Piha on muutoin asfaltoitu. Rakennuksessa on lyhyet räystäävät, joiden kannattimet on jätetty näkyviin. Kirjaston pohjoispuolelle sijoittuu parkkialue, josta on käynnit sekä henkilökunnan tiloihin, lämpö- ja sähköpääkeskukseen että kokoustilaan.

5

6

7

8

9

Kuva 5. Vesilahden kirjasto Lähteen pääjulkisivussa on kirjaston nimikyltti sekä tunnus, avoin kirja.

Kuva 6. Kirjaston pohjoispuolelle on sijoitettu erillissisäänkäynti kokoustilaan sekä huoltotiloja.

Kuva 7. Lainaussalin päätyikkunat avautuvat Rautialantielle.

Kuva 8. Kirjaston violetinsiniset ikkunanpuitteet erottuvat tummasta julkisivusta. Kuva kirjaston länsipuolelta.

Kuva 9. Vesilahden kirjaston pääsisäänkäynti on katettu lipalla. Sen edustalla on laatoituksella muodostettu kirjaston tunnus. Julkisivumaailmaa elävöittää rikas ikkunasommittelu.

Kuva 10. Näkymä kirjaston pääsisäänkäynniltä. Lastenosastoon liittyy satunurkkaus, takana oikealla näkyy henkilökunnan työtilat. Alkuperäiset asiakaspalvelupisteet ovat pyörin siirrettävissä. Vasemmalle jää lainaussali.

Sisätilat

Rakennuksen päätila on suuri ja avara kirjastosali, joka avautuu heti pääsisäänkäynnistä sisään astuttaessa. Kirjastosali levittäytyy rakennuksen keskeltä kohti eteläpäättä, ja se avautuu kolmeen ilmansuuntaan. Runsaan huonekorkeuden ja ikkunapinta-alan ansiosta tila on valoisa ja avara. Kirjaston värityksessä toistuvat puunsävyt sekä violettein taitettu sininen. Kirjastosalin tilantuntuun vaikuttaa sininen alakattopinta, joka mukailee kattorakenteen taitemuotoa. Valkoiset ilmanvaihtoputket korostuvat sinistä alakattoa vasten. Kirjaston pääsisäänkäynnin edessä on kirjaston alkuperäiseksi asiakaspalvelupisteeksi erikseen suunnitellut pöytäkalusteet, jotka ovat sähköisesti korkeussäädettävät. Nykyinen asiakaspalvelupiste sijoittuu kuitenkin erilliseen tilaan, joka sijaitsee pääsisäänkäynnin oikealla puolella. Tiskin rulo-osa avataan kirjaston palveluaukioloaikoina.

Kirjaston lastenosaston satunurkkaus on korostettu omalla sinisellä alakatollaan. Tila on yhteydessä muihin kirjastosaliin mutta se on oma nurkkauksensa, jossa on liikuteltavia, tekstiilipintaisia kalusteita. Satunurkkausta koristavat kirjaston kummien, Sinikka ja Tiina Nopolan Risto Räppääjä -aiheiset kuvitukset. Kirjaston henkilökunnan tilat sijoittuvat rakennuksen pohjoisosaan. Työhuonetilat on erotettu lasiseinällä, joka on alaosaan koristeltu kirjaston logolla varustetuilla teippauksilla pienen näkösuojan takaamiseksi. Tilassa ei kuitenkaan ole erillistä alakattoa, vaan se on seinien yläpuolelta yhteydessä kirjastosaliin. Alun perin henkilöstön työtilojen oli tarkoitus muodostua erillisistä työhuoneista, mutta suunnitteluvaiheessa erillishuoneet korvattiin yhteisellä avotilalla. Toimistotilan vieressä sijaitsee neuvotteluhuone, jossa on erillinen alakatto ja se on siten äänieristetympi esimerkiksi luottamuksellisia keskusteluja varten. Neuvotteluhuone on kuitenkin otettu työpistekäyttöön kunnan muille työntekijöille. Henkilöstön yksityisimmät tilat – tauko- ja sosiaalityöt – sijoittuvat umpioiven taakse. Samalla seinustalla sijaitsee myös kirjaston kirjavarasto, joka on asiakkaille avoin suuren vaihtuvuuden vuoksi. Lisäksi henkilöstön tilojen vieressä sijaitsee tarvikevarasto.

Kirjaston kalustus on varta vasten kirjastoon suunniteltu, ja kirjaston työntekijät ovat päässeet suunnittelemaan kirjastohyllyjä Puutyö Koskiset Oy:n kanssa. Hyllyihin on integroitu valaistus, jonka vuoksi hyllyjen sijoittaminen on pitänyt suunnitella etukäteen hyvin tarkasti. Kirjastosalin perimmäiset, korkeat hyllyt eivät ole siirrettävissä, mutta lähimpänä kirjaston sisäänkäyntiä ja lainauspisteitä olevat hyllyt ovat pyöriensä ansiosta liikuteltavissa. Lattia on polyuretaanipinoitetta.

Rakennuksen suunnittelussa onkin kiinnitetty huomiota muunneltavuuteen. Kirjaston pohjoispäähän sijoittuu erikseen varattavissa oleva kokoustila, jossa on oma sisäänkäyntinsä sekä keittiöpiste. Kokoustila on siirtoseinin varustettu ja avattavissa viereiseen lehtienlukusaliin. Yhdessä tiloja käytetäänkin erilaisten luentotilaisuuksien järjestämiseen.

Lehtienlukusalissa on vaihtuva-aiheisia näyttelyitä, ja tilassa olevien matalien hyllyjen kääntöpuolet toimivat ripustusalana tarvittaessa. Kirjastossa on kuvataiteilija Viljami Heinosen öljyvärimaalaus Aquarium Experiment I vuodelta 2022. Kirjaston pääoven edessä on tekstiilitaiteilija Jukka Vesterisen suunnittelema ryijy- ja tekstiiliteos ”Tieto-Tunne”, jonka on kutonut kutoja Reija Nylund. Vesterinen on suunnitellut myös kirjaston matot, joissa toistuu kirjaston kirja-aiheinen tunnus.

Keskeiset muutokset ja säilyneisyys

Vesilahden kirjastoon ei ole toteutettu suuria muutoksia.

Kulttuurihistorialliset arvot

Rakennushistoriallinen arvo	arkkitehtoninen
Historiallinen arvo	sivistyshistoria
Ympäristöarvo	maisemallisesti keskeinen sijainti
Arvojen perustelu	Vesilahden kirjasto edustaa 2010–2020-lukujen taitteen pienen kunkeskuksen korkeatasoista kirjastoarkkitehtuuria.
Arvoluokka	2

Edellisen sivun valokuvat:

Kuva 11. Kirjaston lehtienlukusali sijoittuu pääovilta katsottuna oikealle. Kuvassa vasemmalla näkyy siirtoseinä kokoustilaan, jonka saa avattua lehtienlukusaliin. Lehtienlukusalissa on myös vaihtuvia taidenäyttelyitä. Kuvassa takana näkyy lainaussali.

Kuva 12. Kirjaston sisätilat mukailevat vesikaton lappeiden muotoa. Henkilökunnan työtilat ovat lasiseinin erotettu yleisötilasta, mutta erillistä alakattoa työhuoneessa ei ole.

Kuva 13. Sisäänkäynniltä avautuu erillisessä huoneessa toimiva asiakaspalvelupiste.

Kuva 14. Kotiseutukokoelma on eroteltu ikkunaseinää vasten omaksi nurkkauksekseen.

Kuva 15. Näkymä kirjastosalista, joka avautuu kolmeen ilmansuuntaan suurin ikkunoin.

Kuva 16. Kirjaston kalustuksessa toistuvat vaalea puunsävy sekä vihreän ja sinisen sävyt. Kirjaston alakatto on sininen, josta ilmanvaihtoputkisto erottuu.

Kuva 17. Jukka Vesterisen suunnittelema ryijy- ja tekstiiliteos ”Tieto-Tunne” on tulijaa vastassa kirjaston pääsisäänkäynnin edessä.

Kuva 18. Näkymä kirjaston lastenosastolta kohti sisäänkäyntiä. Vasemmalla lehtienlukusali, asiakaspalvelupiste, oikealle jää lainaussali.

Kuva 19 - 22. Kirjaston alkuperäiset lupapiirustukset. Julkisivut itään, länteen, etelään ja pohjoiseen. (Vesilahden kunnan rakennusvalvonnan arkisto, arkkitehtuuri toimisto Maarit ja Aarni Holttinen 2015.)

Kirjalliset lähteet

Arajärvi, Kirsti. (1985) Vesilahden historia. Vesilahden seurakunta ja kunta.

Dahlbacka, Carol. Eriks, Stig. Kurikka, Antti. Hautala, Milja. Kokkonen, Pauli. (toim.) (2006) Kotiseutumme Lemppäälä-Vesilahti. Kruunupyö: Botnia-Foto.

Hakkila, Väinö. (1946) 'Muistelmia vuosisadan vaihteen molemmin puolin' teoksessa Vesilahti 1436–1946.

600-vuotisjuhlajulkaisu. Toim. Hakuni, Urho. Kahiluoto, Kalle. Nopola, Akseli. Poukka, Johannes. Vesilahti, s. 72–83.

Lahtinen, Mikko. (2010) Kirjastojen maa. Tampere: Vastapaino.

Mäkinen, Ilkka. (2005) 'Nokian (vanhan Pirkkalan) kirjaston ja kirjastoelämän alkuvaiheet 1920-luvun alkuun yleisistä kirjastohistoriallisesta näkökulmasta' teoksessa Harjulta tuulee. Nokian kirjastolaitos 150 vuotta. Toim. Nummelin, Airi. Nokian kaupunki, s. 9–22.

Punkari, Yrjö. (2006–2015) Vesilahden kirjallisten harrastusten ja kirjastojen historiaa. Saatavilla [24.7.2023] <https://www.narvasoft.fi/historia/arkisto/kirjhist.html>

Tiusanen, Pauliina. (2003) Kulttuuriympäristöselvitys, Pappilan asemakaava-alue.

Vanhat kartat -sivusto. Saatavilla [16.8.2023] <https://vanhatkartat.fi>

Vesilahden kirjaston verkkosivut. Saatavilla [15.6.2023] <https://www.vesilahdenkirjasto.fi/tilat-ja-laitteet/>

Vesilahden kunnan rakennusvalvonnan arkisto. Pääpiirustukset, arkkitehtuuri toimisto Maarit ja Aarni Holttinen 2015.

Suulliset lähteet

Höyssä, Marjo. Vastaava kirjastovirkailija. Kohdekäynti 15.6.2023.

Kuva 1. Virtain kaupunginkirjaston pääjulkisivu Rantatien ja Mäkitien risteyksestä kuvattuna.

Kuva 2. Virtain kaupunginkirjasto sijaitsee Rantatien ja Mäkitien risteyksessä, sijainti osoitettu taustakartalla keltaisella. (MML Paikkatietoikkuna 2023.)

Kuva 3. Virtain kaupunginkirjaston sijainti ortoilmakuvas-
sa. (MML Paikkatietoikkuna 2023.)

Kuvaus

Vuoden 1999 loppupuolella valmistuneen Virtain kaupunginkirjaston on suunnitellut arkkitehti Esko Räntilä. Kirjasto on maisemallisesti keskeinen rannesijaintinsa ja avoimen ympäristönsä vuoksi. Se on postmodernistinen kokonaisuus, jossa yhdistyvät erilaiset tornit, leikkitelevät ikkunamuodot lippoineen sekä kaariaiheet, klassistiseen viittaava keltainen rappaus ja lanterniini. Virtain kirjasto muistuttaa erityisesti sisätiloiltaan huomattavasti saman suunnittelijan myöhempää tuotantoa, Pälkäneen pääkirjasto Arkkia.

Historia

Kirjastotoimen historia

Virtain kirjastotoiminnan juuret ulottuvat vuoteen 1861, jolloin kirjasto on toiminut Virtain kappelissa. Erikoisuutena 1900-luvun alussa toimi lastenkirjasto, joka yhdessä monien kylien nuorisoseurojen kanssa toimi kimmokkeensa kunnallisen kirjaston perustamiselle. (Yli-Rajala 2002, 2–3.) Kunnallinen kirjasto aloitti toimintansa vuonna 1923. Aluksi kirjasto toimi kansakoulun eteisessä, sittemmin vanhassa postitalossa vuoteen 1975, minkä jälkeen kirjasto muutti koristeelliseen, Virtaintien varressa sijaitsevaan puurakennus ”Toivolaaan”, joka toimi ennen kirjastoa kunnantoimistona. Rakennus saneerattiin vuosien 1979–1981 aikana, jolloin kirjasto sai käyttöönsä myös yläkerran tilat. Kirjaston jälkeen vuonna 1999 rakennuksessa aloitti toimintansa musiikkiopisto Merikanto-opisto. (Dahlbacka ym. 2009, 349; Käppi 1998, 24; Yli-Rajala 2002.) Rakennuksessa oli kosteusongelmaa, jonka vuoksi osa kirjaston kellarissa sijainneista varastokirjoista jouduttiin hävittämään.

Kirjastorakennus on valmistunut loppuvuodesta 1999 ja avajaisia on vietetty tammikuussa 2000. Avajaisjuhlat järjestettiin 15. maaliskuuta 2000 (Yli-Rajala 2002, 34).

Rakennuspaikan historia

Virtain kirjaston paikalla on sijainnut Kankaanpään talon päärakennus, joka on rakennettu 1890-luvulla. Sittemmin siinä on toiminut Osuuskaupan leipomo. Alun perin nykyisen kirjaston ympäristö on ollut maatilamaisemaa aittoineen, navettoineen ja talleineen. Sittemmin päärakennuksessa on toiminut Osuuskaupan leipomo ja navetassa Osuuskaupan varasto, joka sittemmin muutettiin Renlundin rautakaupaksi, joka purettiin kirjastorakennuksen tieltä vuonna 1998. (Moisio 2008, 233–235.) Vielä 1960-luvulla alue on ollut pienimittakaavainen, lähinnä puutalojen aluetta (Käppi 1998, 24).

Kirjastorakennusta suunniteltaessa tonttivaihtoehtoja oli useita, ja kirjastoa suunniteltiin sijoitettavaksi johonkin olemassa olevista rakennuksista, muun muassa vanhaan meijeriin. Kirjasto päädyttiin sijoittamaan ns. Renlundin tontille. Syksyllä 1996 järjestettiin arkkitehtikilpailu kutsukilpailumuotoisena. Kilpailussa sekä ensimmäiseksi että toiseksi laaditut ehdotukset oli laatinut suunnittelutalo S. Anttila Oy. (Yli-Rajala 2002, 29.)

Rakennuksessa on alun perin toiminut myös Pirkanmaan ammattikorkeakoulu PIRAMK, jonka oma lainaustiski sekä informaation työtilat ovat sijainneet rakennuksen pohjoispäädyssä. Ammattikorkeakoulun lakkauttamisen myötä myös tilantarve poistui ja kirjaston oma toiminta laajeni kyseisiin tiloihin. Sittemmin tiloja on käyttänyt muun muassa kansalaisopisto.

Rakennus on säilynyt huomattavan alkuperäisessä kunnossa. Suurin muutos on tapahtunut vuonna 2019, kun kirjaston tilat palvelivat koulun väistötilana. Kirjastosalin pohjoisjulkisivulle ulottuvasta osasta erotettiin väliseinillä kaksi luokkahuonetta, jotka ovat pariovin yhteydessä toisiinsa. Kyseiset tilat palvelevat nykyään kirjaston oman toiminnan lisäksi esimerkiksi yleishyödyllisiä yhdistyksiä kokoustiloina, ja myös yksityishenkilöt sekä yritykset voivat vuokrata niitä erilaisten tilaisuuksien järjestämiseen.

Ympäristö ja pihapiiri

Kirjasto sijaitsee Mäkitien ja Rantatien risteyksessä Virtain keskustaaajamassa avoimella rakennuspaikalla. Kirjastorakennuksen itäpuolella sijaitsee vuonna 1940 valmistunut Osuuskaupan talo, jossa toimii tällä hetkellä ravintola Martinkarhu. Rakennusten välinen piha on puistomainen mutta osin jäsentymätön ja ränsistynyt.

Kirjaston lounaispuolella sijaitsee Virtain kirkko, joka on valmistunut vuonna 1774. Ensimmäinen kirkko 1600-luvulta on ilmeisesti sijainnut nykyisen kirkon pysäköintialueella. Kirjaston länsipuolella sijaitsee Virtain yhtenäiskoulu vuodelta 2021, kauempana liikuntahalli vuodelta 1987 sekä Virtain lukio ja ammattikoulu. Virtaintien varressa kirjastosta itään on päivittäistavarakauppa sekä Virtain kaupungintalo vuodelta 1975. Virtain kaupunginkirjasto sijaitsee Virtain keskustassa, joka on määritetty Pirkanmaan maakunnallisesti arvokkaaksi rakennetuksi kulttuuriympäristöksi. Kirjastoa ei ole mainittu erillisenä kohteena. (Pirkanmaan maakunnallisesti arvokkaat rakennetut kulttuuriympäristöt 2016, 232–233.)

5

6

7

8

Kuva 5. Virtain kirjaston pohjoisjulkisivulta on sisäisäänkäynti kirjastoon. Vasemmalla näkyy kirjastoauton autotalli sekä henkilökunnan sisäänkäynti. Julkisivussa on persoonallisia, pyöreitä ikkuna-aukkoja.

Kuva 6. Korkeiden ikkunoiden päällä on kaariaiheet, jotka tuovat rakennukseen klassistisen otteen.

Kuva 7. Ikkunoiden nokkamaiset lipat siivilöivät valoa pääjulkisivussa.

Kuva 8. Pääsisäänkäyntiä korostaa pyöreä torni, jonka alle johdattavat pyöreään muotoon kaartuvat portaat. Vaakasuuntainen punaisen ja valkoisen värin vuorottelu luovat rakennukseen korniisimaisen listoituksen yläosaan.

Kuva 9. Virtain kaupunginkirjaston pääsisäänkäynnin runsaus viestii rakennuksen julkisesta ja maamerkkimäisestä luonteesta.

Ulkoasu

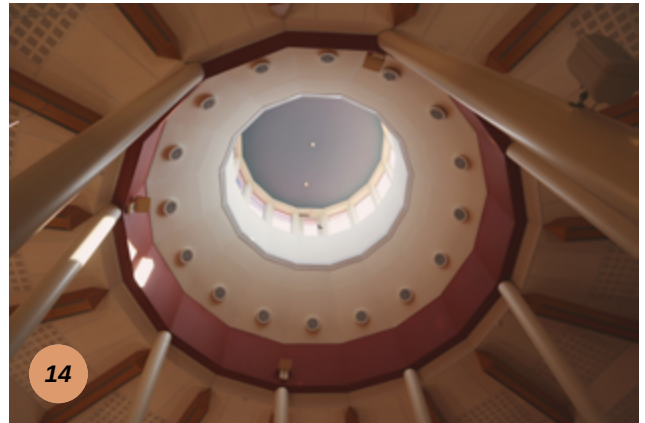
Virtain kirjasto edustaa postmodernistista kirjastoarkkitehtuurisuuntausta, jossa rakennuksessa näkyy pluralistinen arkkitehtuuri eri muotoaiheiden rohkeassa käytössä ja historiaan viittaavissa ja leikkisissä elementeissä. Pitkälle ympäristöön näkyvä kattolanterniini sekä pääsisäänkäynnin torniaihe luovat rakennukselle monumentaalisuutta. Keltainen hillitty rappaus ja kaariaiheet viittaavat klassistiseen arkkitehtuuriin, jota nokkamaiset metallimarkiisit, lasitiilen käyttö, kattokannattimet ja punaiset listoitukset vievät postmodernimpaan suuntaan.

Keltainen rappaus saa kirjaston sointumaan yhteen vanhaan osuuskaupan taloon, mikä muodostaa yhtenäisen ilmeen näille rinteeseen porrastuville rakennuksille kaupungintalolta nähtynä. Arkkitehti Esko Rantilän mukaan kirjasto jatkaa kyseisen rakennuksen arkkitehtuuria niin seinälinjaltaan, väritykseltään kuin kattomuodoltaankin pyrkien sopeutumaan kaupunkikuvaan ja haastavahkon tontin muotoihin (Rantilä 2000). Kirjasto onkin näkyvä elementti kaupunkikuvassa myös vanhan kirkon suunnalta.

Rakennuksen pihapiiri on osin villiintynyt, ja rakennuksen kaakkoispuolelta on kaadettu puita. Sisäänkäynti on rakennuksen pihassa huolitelluin osa istutuksineen. Rakennuksen pääsisäänkäynnin edessä sijaitsee kuvanveistäjä Timo Karan pronssiveistos ”Nuori Karhu”, joka lienee viittaus Virtain tunnetuimpiin henkilöihin lukeutuvasta, karhunkaataja Martti Kitusesta. Rakennuksen pohjoispuolella sijaitsee pysäköinti-alue, josta on ajoyhteys kirjastoauton halliin.

Sisätilat

Rakennuksen päätila on avara kirjastosali, jonka keskipisteenä toimii kattolyhtynä kohoava torni. Tila kiertyy pyöreän keskustan ympärille säteittäin asetetuin kattopalkein. Vesikattoa kannattelevat pilarit. Sisäänkäynti aukeaa suoraan saliin ja asiakaspalvelupisteelle. Lainaustiskillä on oma lippansa, joka ulottuu henkilökunnan työtiloista kohti salin keskustaa. Pyramidimaisen katoksen vastaparina on pääjulkisivulle sijoitetun lastenosaston satunurkkaus, joka on muodostettu omaksi huonetilakseen pulpettimaisella

katteella. Satunurkkaus näyttäytyy pääjulkisivussa lasitiilisenä erkkinä. Lehtisali sijaitsee rakennuksen sisäänkäynnin yhteydessä vasemmalla, lasten- ja nuorten osasto sijaitsee sisäänkäynnin toisella puolella.

Rakennus on säilynyt hyvin alkuperäisessä asussaan, suurimmat muutokset liittyvät väliseiniin: kirjaston länsijulkisivulle sijoitettiin kaksi toisiinsa yhdistettävissä olevaa luokkahuonetilaa, jotka suljettiin kirjastosalista omiksi tiloikseen. Tiloissa on porrastus, joka avaa tilat useampaan ilmansuuntaan. Perusmuodoltaan kirjasto on pyöreä, jota reunustaa kaksi kiilamaista, suorakaiteenmuotoista siipeä.

Entiset ammattikorkeakoulun tilat ovat suljettavissa kirjastosalista erilleen ja niihin on oma sisäänkäyntinsä. Nykyisin tiloja käytetään esimerkiksi yhdistystoiminnassa.

Kirjaston värimaailma on hillitty: sininen toistuu pilareiden alaosissa, lattian muovimatoissa ja joidenkin huoneiden sisustuksessa. Punertavan ruskeaa puuta on käytetty kirjahyllyissä ja laakaovissa. Seinien elävä väripinta on saatu aikaan laseerauksella eli kuultovärimaalauksella.

Henkilökunnan tilat on sijoitettu rakennuksen kaakkoisosaan. Kirjastonjohtajan huoneeseen on kaksi erillistä sisäänkäyntiä. Kotiseutuarkisto toimii väestönsuojan tiloissa. Omatoimiajan mahdollistamiseksi kirjaston henkilökunnan tiloja rajattiin väliseinillä hätäpoistumisreitien avaamiseksi yleisötiloista. Rakennuksen toisessa kerroksessa sijaitsee ilmanvaihtokonehuone.

Keskeiset muutokset ja säilyneisyys

Kirjasto on säilynyt huomattavan alkuperäisessä asussaan. Suurin muutos on tehty 2010–2020-lukujen taitteessa väliseiniä rakennettaessa kirjastosalin.

Edellisen sivun valokuvat:

Kuva 10. Virtain kirjastossa on Pälkänen kirjaston kaltaiset pyöreät ikkunat, joissa on suorakulmainen jalustaosa.

Kuva 11. Kirjaston pääsisäänkäynti aukeaa suoraan lainaussaliin. Kirjastosalin on ollut suljettavissa lehtisalin erilliskäyttöä varten, tosin nykyisin omatoimiaikana myös kirjastosalin on asiakkaiden käytössä.

Kuva 12. Kirjaston interiöörin vaikuttavin aihe on pyöreä, viuhkamaisesti kohti lanterniinia nouseva katto. Asiakaspalvelupisteen yläpuolella on pyramidimainen katos.

Kuva 13. Kirjaston osastojen kyltit ovat vastaavanlaiset kuin Pälkäneen kirjastossa. Sisätilassa näkyy tiilipintaa sekä liimapuupalkit.

Kuva 14. Kirkkomainen torni kattoikkunoineen on juhlava julkisen tilan elementti.

Kuva 15. Taustalla näkyvät pohjoisjulkisivun pyöreät ikkunat, edustalla omaperäiset puiset kirjahyllyt A-muotoisine päätyineen.

Kuva 16. Pilareiden alaosa on vaaleansinistä, mikä mukailee lastenosaston sinistä lattiaa. Taustalla näkyy satunurkkauksen pulpettikate ja asiakaspalvelupiste vasemmalla. Sisäänkäynti jää kuvassa oikealle.

Kuva 17. Henkilökunnan työtilat erottavissa väliseinissä on ikkuna-aukkoja lainaussaliin.

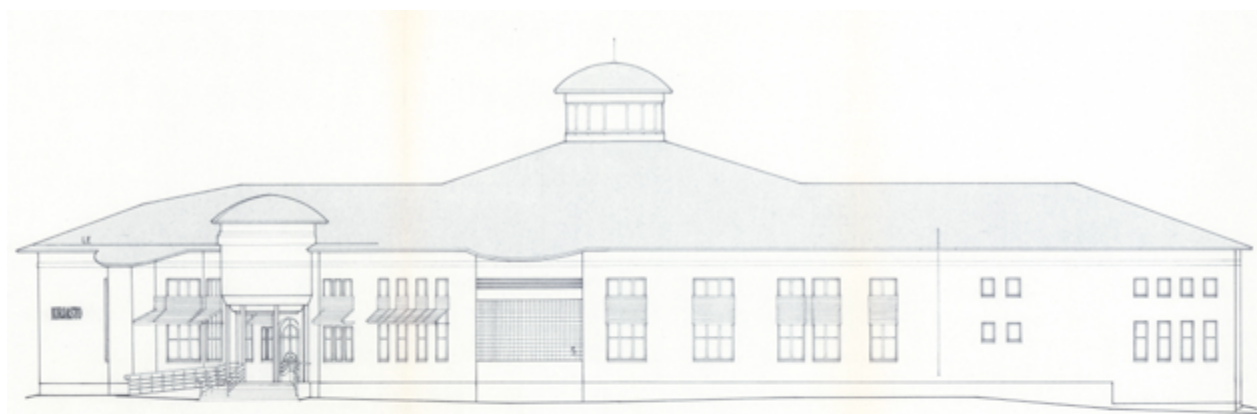
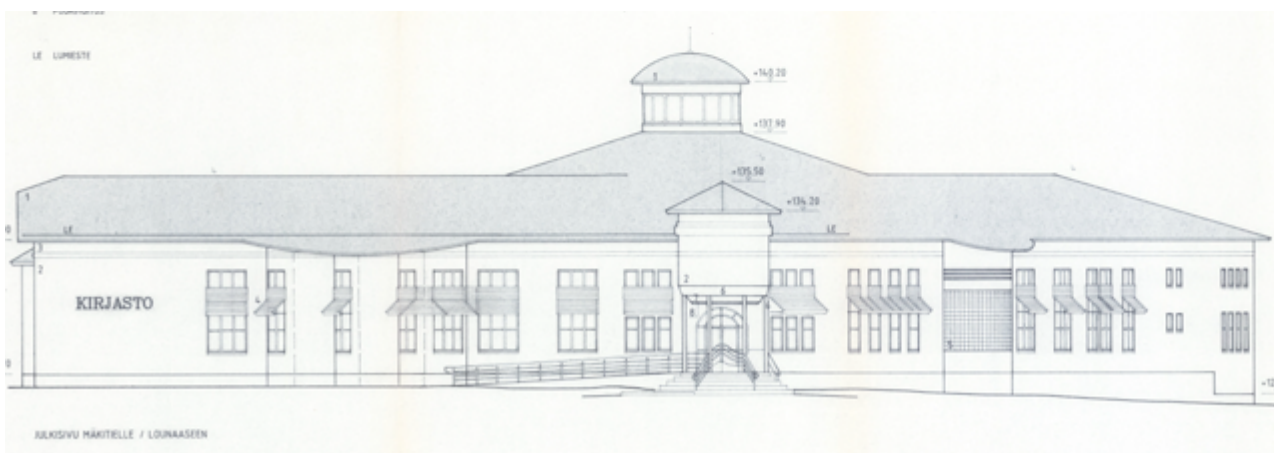
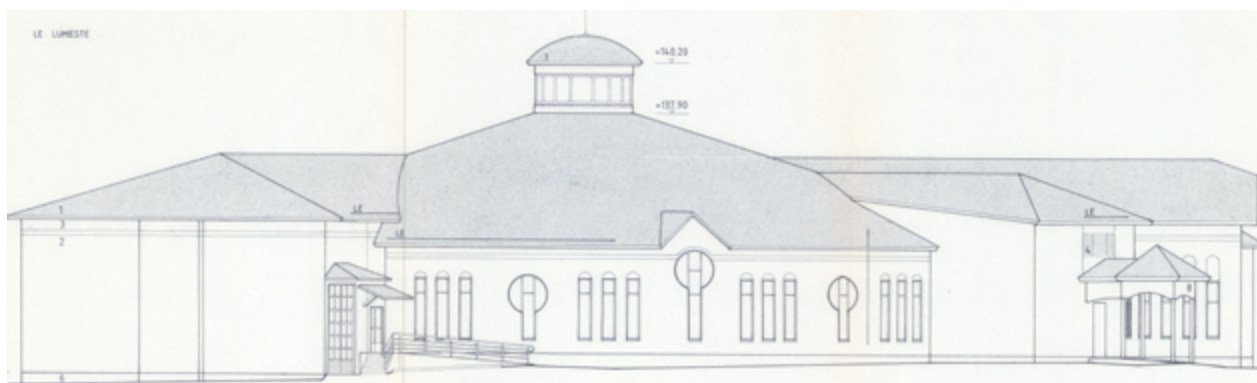
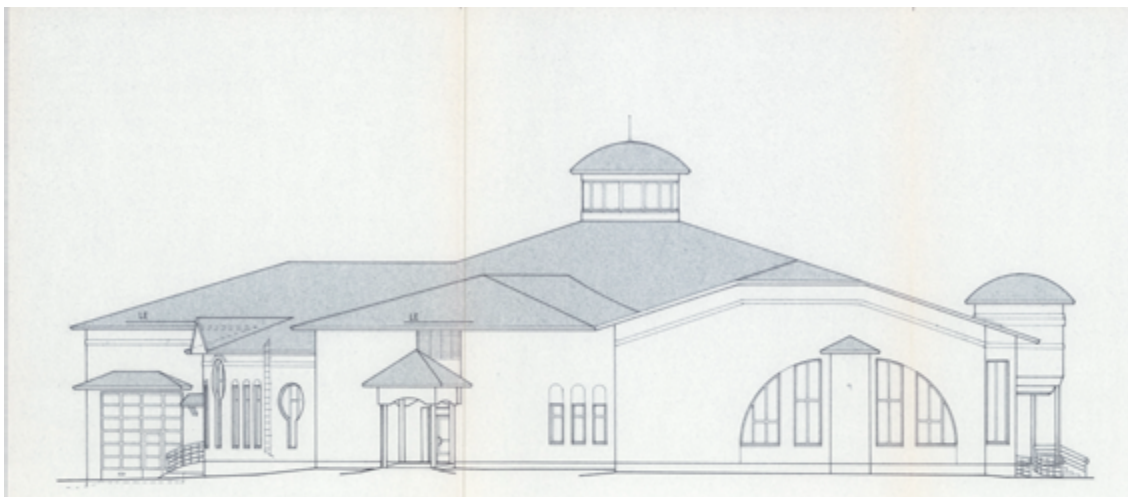
Kuva 18. Lastenosaston erityispiirre on lasitiilinen erkkeri, jonne on sijoitettu satunurkkaus.

Kuva 19. Virtain kaupunginkirjaston lainaussali, joka kiertyy ympyränmallisen kattoikkunan ympärille.

Kulttuurihistorialliset arvot

Historiallinen arvo	sivistyshistoria
Rakennushistoriallinen arvo	arkkitehtoninen
Ympäristöarvo	maisemallisesti keskeinen sijainti
Arvojen perustelu	Virtain kaupunginkirjasto edustaa korkeatasoista vuosituhannen vaihteen postmodernistista, historiaan viittaavilla aiheilla jäsennellyä arkkitehtuuria. Kirjastolla on kaupunkikuvallisesti keskeinen merkitys.
Arvoluokka	1

Kuvat 20 - 23. Julkisivut luoteeseen, koilliseen, lounaaseen ja kaakkoon. (Virtain kaupungin rakennusvalvonnan arkisto, Esko Röntilä / Suunnittelutalo A. Anttila Oy 1998.)

Kirjalliset lähteet

Dahlbacka, Carol. Eriks, Stig. Hautala, Milja. (toim.) (2009) Kotiseutumme Virrat – Ähtäri 2009. Vaasa: Oy Botnia-Foto Ab.

Käppi, Jyrki. (1998) Puutalojen Virrat. Tampereen yliopiston Virtain kulttuurintutkimusaseman raportti.

Moisio, Otto. (2008) Virtain raitti. Virrat: Virtain Seura ry.

Pirkanmaan maakunnallisesti arvokkaat rakennetut kulttuuriympäristöt. (2016) Pirkanmaan liitto. Saatavilla https://maakuntakaava2040.pirkanmaa.fi/sites/default/files/raku_27052016.pdf

Räntilä, Esko. (2000) Virtain kirjaston avajaiset 14. tammikuuta 2000. DVD. Pirkanmaan Ammattikorkeakoulu 2000.

Virtain seurakunta, Virtain kirkon vaiheita. Viitattu [18.7.2023] <https://www.virtainseurakunta.fi/kirkko-ja-tilat/virtain-kirkko/virtain-kirkon-historiikki-esko-rantila->

Vanhat kartat -sivusto. Saatavilla [21.8.2023] <https://vanhatkartat.fi>

Virtain kaupungin rakennusvalvonnan arkisto.

- Pääpiirustukset, Esko Räntilä / Suunnittelutalo S. Anttila Oy, 1998.
- Pääpiirustukset, Eija Kuokkanen / Suunnittelutalo PPG Oy, 2019.

Vuorenpää, Kauno. (1976) 'Virrat' teoksessa Kotiseutuni Pirkanmaa. Toim. Ahrner, Leif, Lahtinen, Martti. Öhling, Mats. Suomen maakuntajulkaisu Oy, s. 340–347.

Yli-Rajala, Tarmo. (2002) Virtain kirjastot 1861–2000.

Suulliset lähteet

Leo, Heidi. Va. kirjastotoimenjohtaja. Kohdekäynti 14.6.2023.

Kuva 1. Ylöjärven pääkirjasto Leija kuvattuna kaakosta Kuruntien suunnasta.

Kuva 2. Ylöjärven pääkirjasto sijaitsee Kuruntien ja Koivumäentien risteyksessä, sijainti osoitettu taustakartalla keltaisella. (MML Paikkatietoikkuna 2023.)

Kuva 3. Ylöjärven pääkirjaston sijainti ortoilmakuvassa. (MML Paikkatietoikkuna 2023.)

Kuvaus

Ylöjärven pääkirjasto Leija on vuonna 2002 valmistunut, rakennusarkkitehti Tero Harjunniemen suunnittelema rakennus. Pohjaltaan kolmiomainen, leijaa muistuttava rakennus sijaitsee Kuruntien ja Koivumäentien risteyksessä. Rakennus avautuu kohti Kuruntietä 80-metrinenä lasijulkisivuna. Kirjaston ulkohahmossa korostuvat pitkät julkisivut sekä materiaalin vaihtelut vanerista ohutrapattuun tiileen.

Inventointinumero	2023/0026
Kunta	Ylöjärvi
Kaupunginosa	Kirkonseutu
Rakennusten lukumäärä	1
Inventointipäivämäärä	1.8.2023
Kiinteistötunnus	.980-428-25-37
Osoite	Koivumäentie 2, 33470 Ylöjärvi
Kohdetyyppi	kirjasto
Nykyinen käyttö	kulttuuri, vapaa-aika, kokoontuminen
Alkuperäinen käyttö	kulttuuri, vapaa-aika, kokoontuminen
Rakentamisaika	2002 (valmistumisvuosi)
Korjausvuodet	2008 (suunnitteluvuosi) kattomuodon muutos käytävän päällä, kirjastokyltin asennus 2009 (suunnitteluvuosi) aurinkosuojaverho itäjulkisivulle
Suunnittelija	rakennusarkkitehti Tero Harjunniemi / arkkitehtuuritoimisto Teuvo Vastamäki Ky 2008 muutokset Mikko Heikkinen / A-Insinöörit 2009 muutokset rakennusarkkitehti Teuvo Vastamäki
Rungon muoto	kolmio
Kerrosluku	1-2
Perustus	teräsbetoni-laatta
Runko	betoni
Vuoraus	kuultorapattu tiili, sementtikuitulevy, petsattu vaneri, lasi
Katemateriaali	kermi
Katon muoto	käännetty harja; pulpetti

Kuva 4. Ylöjärven kirjaston pohjapiirustus. Kuvassa keskellä Avenue-käytävä, jonka vasemmalla puolella kirjastosali ja oikealla henkilökunnan siipi. Kirjastosalin yläosassa lehtienlukusali, jota rajaa työskentelytilojen rivi. (Ylöjärven kaupungin rakennusvalvonnan arkisto, Tero Harjunniemi 2001.)

Historia

Kirjastotoimen historia

Ylöjärvellä alettiin kerätä varoja kirjastoa varten rippilapsilta sekä muilta seurakuntalaisilta jo vuonna 1855, mutta kirjasto perustettiin vasta 14 vuoden kuluttua, vuonna 1869. Kirjaston perusti seurakuntasilta kerätyin varoin kappalainen A. Sadenius. (Mäkinen 2005, 15–16.) Viljakkalassa sekä Kurussa, jotka ovat kuntaliitosten myötä liittyneet Ylöjärveen, perustettiin kirjastot kappeleihin jo 1850- ja 1860-luvuilla (Werkko 1879, 89, 100).

Aluksi Ylöjärven kirjastoa hoiti kappalainen, sittemmin lukkari. Kirkolta kirjasto siirtyi vähitellen kunnan hoitoon, ja opettajat hoitivat kirjastoa kansakoulun alaisuudessa. Kirkonkylän kansakoulun kirjasto muutettiin vuonna 1905 kantakirjastoksi, ja se toimi vuonna 1888 valmistuneen koulutalon luokkahuoneessa (Hirvijärvellä 1969, 34). Ylöjärven pääkirjasto toimi 1940-luvulle saakka kansakoululla, josta se muutti Räikän pirttirakennukseen, niin kutsuttuun renkitupaan. Vuonna 1971 kirjasto hankki oman kirjastoauton. (Ylöjärven kirjaston arkistot; Riihikoski 2017, 29.)

Ensimmäinen varsinainen kirjastotalo Ylöjärvelle valmistui vuonna 1973 (Dahlbacka ym. 2005, 527). Rakennus käsitti käsikirjaston sekä lukusalin, sittemmin myös musiikkikirjaston. 1980-luvulla kirjaston tilat laajenivat sen saadessa käyttöönsä ravintola Puustellin tilat sekä vuonna 1994 postin tilat. (Ylöjärven kirjaston arkisto.) Uuden kirjastotalon hankesuunnitelma hyväksyttiin vuonna 1999. Vuonna 2000 järjestettiin kutsukilpailu, johon saatiin neljä ehdotusta. Kirjastotalo valmistui vuonna 2002.

Rakennuspaikan ja rakennuksen historia

Kirjaston tontti on kuulunut Pietilän kartanon maihin ja se on ollut vanhaa perunapeltoa. Kirjaston tontti pakkolunastettiin Pietilältä (Riihikoski 2017, 223). Kirjaston rakennuspaikalla on sijainnut lato ja vaja, jotka on purettu kirjastorakennuksen tieltä vuonna 2002.

Ympäristö ja pihapiiri

Kirjaston eteläpuolella, noin 300 metrin päässä sijaitsee vuonna 1850 valmistunut Ylöjärven kirkko, joka on restauroitu alkuperäiseen asuunsa vuonna 1997 (Dahlbacka ym. 2005, 532–533). Ylöjärven kirkko ympäristöineen lukeutuu Pirkanmaan maakunnallisesti arvokkaaseen rakennettuun kulttuuriympäristöön, kirjastorakennus ei kuulu varsinaiseen aluerajaukseen (Pirkanmaan maakunnallisesti arvokkaat kulttuuriympäristöt 2016, 250–251). Kirkkoa vastapäätä sijaitsee vuonna 1825 valmistunut, empiretyylinen Räikän talo sekä vuonna 2005 valmistunut Ylöjärven kaupungintalo. 1990-luvulla vanha Räikän talo oli suunnitelmassa purkaa ja paikalle sijoittaa virastotalon laajennus ja kirjastotalo, mutta pitkän oikeustaistelun jälkeen rakennus päätettiin säilyttää. Suojeleminen johti virastotalon suunnitelmista luopumiseen, ja kyseiset varat käytettiin muun muassa uuden kirjastotalo Leijan suunnitteluun. (Riihikoski 2017, 224; Holmström ym. n.d.)

Kirjaston pohjoispuolinen tontti on rakentamaton ja siihen on ollut suunnitteilla monitoimitalo jo vuosikymmenen ajan. Inventoinnin toteuttamishetkellä pohjoispuolelle rakennettiin Prisma-keskusta. Kirjaston lähiympäristössä sijaitsee 1970-luvulta alkaen rakentunutta pientaloaluetta, jonka rakennuskanta on pääosin 2000-luvulta. Kirjaston länsipuolella sijaitsee muutama uudehko kerrostalo.

Ulkoasu

Ylöjärven kirjasto Leija on kolmiomaiselta pohjamuodoltaan leijaa muistuttava rakennus. Sen julkisivut ovat moninaiset materiaaleiltaan: rakennuksessa on käytetty punertavaksi käsiteltyä vaneria, ohutrapattua tiiltä, kuitusementtilevyä sekä lasia. Sen pitkä, 80-metrinen lasijulkisivu avautuu kohti Kuruntietä. Kirjastorakennuksen halkaisee hieman korkeampi keskiosa, jonka molemmista päistä on sisäänkäynnit.

Pääsisäänkäynti on sijoitettu lounaaseen Koivumäentien puolelle. Kirjaston pihaa on jäsennetty erilaisin istutuksin ja laatoituksin, ja kirjaston sisäänkäynnin edustalla on vesiallas. Kirjaston pääsisäänkäynnin osoittaa valkea betoninen seinäke, käyntiovien päällä on musta, kuutiomainen ilmanvaihtokonehuone. ”Kirjasto”-irtokirjaimet on asennettu 2000-luvun lopussa.

Kuva 5. Ylöjärven kirjaston punaiseksi petsattua vanerijulkisivua rytmittävät erkkerimäiset ikkunat.

Kuva 6. Kirjaston lasinen julkisivu Kuruntien suuntaan on 80-metrinen.

Kuva 7. Kirjaston sisäänkäynti lounaan puolelta. Edustalla on vesiallas.

Kuva 8. Kirjaston kyltti on teräsbetonisessa seinäkkeessä, jossa on nähtävissä teräksen ruostumista. Sisäänkäynnin yläpuolella on musta, ilmanvaihtoa palveleva kuutio.

Kuva 9. Kirjastotilat jakaa keskikäytävä, jonka molemmista päistä on sisäänkäynnit. Kuvassa sisäänkäynti koillisen suunnasta. Valkealla pitkällä julkisivulla on henkilökunnan tiloja.

Kuva 10. Kirjaston länsiosa on takapihanomainen: kuvassa pitkä katettu autokatos sekä kirjastoauton talli.

Kuva 11. (vasemmalla) Ylöjärven kirjaston kirjastosali, vasemmalla asiakaspalvelupiste.

Kuva 12. Kirjastosalin hyllyt on asetettu vinottain julkisivuun nähden. Katon liimapuupalkit ja harmaat ilmanvaihtoputket erottuvat valkeasta alakatosta selkeinä.

Kirjaston lounaanpuoleista julkisivua rytmittävät kolmiomaiset erkkeriosat. Rakennuksen julkisivuissa on käytetty punaiseksi petsattua vaneria, jonka toistuva levytys luo kirjaston julkisivuun ruudukkomaisen aiheen.

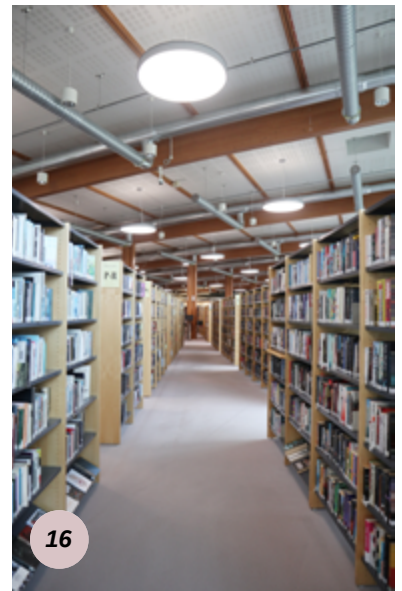
Kirjaston pohjoispuolen julkisivu on pitkä ja valkoinen, yläosassa toistuu punertava vanerilevytys. Henkilökunnan työtilojen pienimittakaavaisemmat ikkunat rytmittävät julkisivua. Lännen puolella rakennusta on sijoitettu kirjastoauton talli osaksi rakennusta sekä erillinen, pitkänomainen henkilökunnan autokatos.

Sisätilat

Kirjaston halki kulkee yhdyskäytävä "Avenue", joka liittää pitkänomaisen kirjaston koillis- ja lounaispuolet toisiinsa. Käytävän eteläpuolelle jää varsinaiset avoimet yleisötilat, pohjoisen puolelle henkilökunnan tilat sekä monitoimisali ja näyttelytilat. Kirjaston päätila, kirjastosali, avautuu korkeana pitkän, lasisen julkisivunsa kautta kohti Kuruntietä. Ikkunoissa on metalliset, leijana tukirakenteita muistuttavat detaljit. Kirjastosalin kantavana rakenteena ovat liimapuupalkit. Metalliset ilmanvaihtoputket hallitsevat liimapuupalkkien kanssa kirjaston tilallista ilmettä yhdessä lasijulkisivun kanssa. Kirjaston lasiseinä on muutoin yhtenäinen, mutta sen keskelle on sijoitettu julkisivussa puurimoituksella verhoittuna erottuva uloke, jossa on lastenosaston satunurkkaus. Sen tähtitaivaanomainen katto vaihtaa kuituvaloillaan väriä.

Kirjaston asiakaspalvelupisteen päällä on purjekankainen, leijaa imitoiva kate "Purje". Sen on suunnitellut rakennuksen suunnittelija Tero Harjunniemi ja toteuttanut Robert Bjurström Nebsails-purjeompelimesta. Kirjaston tiski on Pekka Koiviston suunnittelema ja se on tehty lämpökäsitellystä koivusta. Kirjastosali on suurimmaksi osaksi yhtä avaraa tilaa. Siitä on kuitenkin erotettu lehtienlukusali huoneiden sarjalla, joihin lukeutuu lususoppia sekä lehtivarasto. Lehtienlukusaliin on sijoitettu lava ja liikuteltavissa olevia kalusteita, jolloin se mahdollistaa monipuolisemman käytön. Lisäksi kirjastosalin peräseinälle on sijoitettu lasilla erotettuja kokous- ja vetäytymistiloja, joissa on kuitenkin puutteellinen ääneneristys.

Kirjaston henkilökunnan työ-, tauko- ja sosiaalitalat on sijoitettu kirjastosalista erotettuun pohjoispuolen siipeen. Lisäksi kirjastoauton talli on sijoitettu rakennuksen länsipäätyyn. Pääsisäänkäynnin yhteydessä on myös erillinen, noin 100 hengen kokoontumisen mahdollistava monitoimitila, joka avautuu siirtoseinin viereiseen näyttelytilaan. Kirjaston Avenue-käytävän lattia on Kurun graniittia, lainausosastolla Flotex-mattoa ja muualla muovimattoa. Hyllyt ovat BTJ-Kirjastopalvelujen hyllyjä, joiden päädyt ovat koivua ja hyllyt metallia.

Keskeiset muutokset ja säilyneisyys

Kirjastoon ei ole toteutettu suuria muutoksia. Vuosien 2008–2009 aikaan kirjaston pääsisäänkäynnille on asennettu kirjasto-sanan irtokirjaimet, yhdyskäytävän tasakatto on muutettu pulpettimalliseksi ja itäjulkisivuun on asennettu aurinkosuojaverho.

Kulttuurihistorialliset arvot

Historiallinen arvo	sivistyshistoria
Rakennushistoriallinen arvo	arkkitehtoninen
Ympäristöarvo	maisemallisesti keskeinen sijainti
Arvojen perustelu	Ylöjärven pääkirjasto edustaa 2000-luvun alun modernia lasiarkkitehtuuria. Rakennuksella on kaupunkikuvallisesti keskeinen rooli taajamassa.
Arvoluokka	2

Edellisen sivun valokuvat:

Kuva 13. Ylöjärven kirjaston lainaussali. Lastenosastoon liittyy satunurkkaus, joka erottuu lasisesta julkisivusta erkkeriulokkeena.

Kuva 14. Lasten satunurkkauksen kattomaailman tähtitaivas sekä porrastetut lukupaikat.

Kuva 15. Näkymä kirjastosalin koillisnurkkauksesta. Oikealla sinisen seinän taakse jäävät kokoustilat. Kotiseutukokoelma sijaitsee samalla seinustalla.

Kuva 16. Kirjastosalissa avautuu pitkiä näkymiä. Sävyt ovat maanläheiset ja yleisilme avarassa kirjastosalissa on hallimainen.

Kuva 17. Asiakaspalvelupisteen yli levittyä kirjaston nimestä muistuttava kate. Taustalla näkyy yhdyskäytävä Avenue sekä henkilökunnan työtilojen siipi.

Kuva 18. Näkymä yhdyskäytävästä. Tila on korkea, yläikkunarivit tuovat tilaan pehmeää valoa ja ristikkomaiset tukirakenteet muistuttavat leijän tukirankaa.

Tämän sivun valokuvat:

Kuva 19. Kirjaston lehtilukusali. Sinisen seinän takana sijaitsee lukusoppia sekä lehtivarasto.

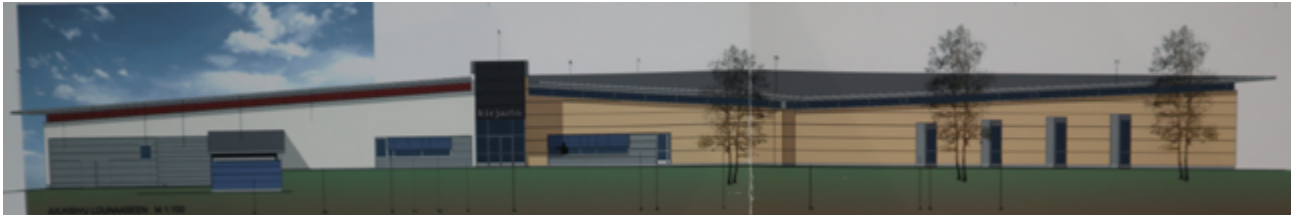
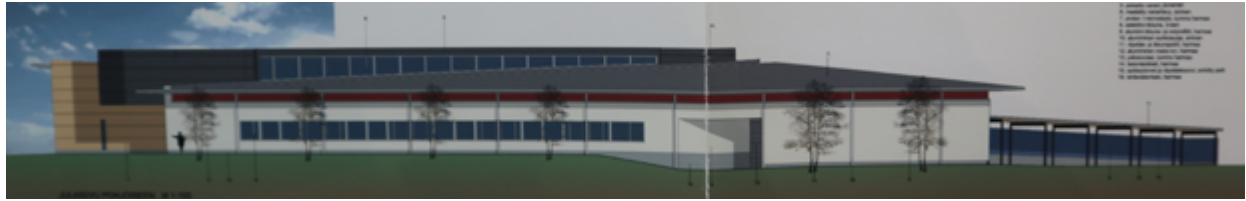
Kuva 20. Kirjaston lounaisjulkisivulla on erkereitä, jotka korostuvat harmaan verhoilun avulla kirjastosalin puolella.

19

20

Kuva 21 - 23. Ylöjärven kirjaston itä-, pohjois- ja lounaisjulkisivut. (Ylöjärven kaupungin rakennusvalvonnan arkisto, Tero Harjunniemi 2001.)

Kirjalliset lähteet

Dahlbacka, Carol. Stigs, Erik. Kurikka, Anna. Hautala, Milja. Önkki, Seija. (2005) Kotiseutumme Ylöjärvi. Kruunupy: Botnia-Foto.

Hirvijärvi, Marjatta. (1969) Yleinen kirjastotoimi Ylöjärvellä v. 1869–1968. Kirjasto-opin tutkielma, Tampere.

Holmström, Las. Hänninen, Paavo. Kunnas, Kirsi, Lehtimäki, Aatto. Mikkola, Juhani. Riihikoski, Helinä. Riihikoski, Urho. Syrjä, Jaakko. Vuorinen, Annikki. Väisänen, Harri. (toim.) (n. d.) Ylöjärven kulttuurihistoriallisesti arvokas keskusta. Räikän talon suojelu alkusysäyksenä uuden kirjastotalo Leijan syntyy. Lehtileikkeet vuosilta 1988–1993.

Mäkinen, Ilkka. (2005) 'Nokian (vanhan Pirkkalan kirjaston ja kirjastoelämän alkuvaiheet 1920-luvun alkuun yleisistä kirjastohistoriallisesta näkökulmasta' teoksessa Harjulta tuulee. Nokian kirjastolaitos 150 vuotta. Toim. Nummelin, Airi. Nokian kaupunki, s. 9–22.

Pirkanmaan maakunnallisesti arvokkaat kulttuuriympäristöt. (2016) Pirkanmaan liitto. Saatavilla https://maakuntakaava2040.pirkanmaa.fi/sites/default/files/raku_27052016.pdf

Riihikoski, Urho. (2017) Ylöjärven muuttuvat kasvot. Omakustanne.

Vanhat kartat -sivusto. Saatavilla [1.9.2023] <https://vanhatkartat.fi>

Werkko, K. (1879) Tietoja ja mietteitä Suomen kansa- ja lasten-kirjastoista ynnä lukuyhdistyksistä ja luennoista vuoteen 1875.

Ylöjärven kaupungin rakennusvalvonnan arkisto. Tero Harjunniemi / arkkitehtuuri-toimisto Teuvo Vastamäki 2001.

Ylöjärven kirjaston arkisto.

Suulliset lähteet

Nikkilä, Liisa. Kirjastotoimenjohtaja. Kohdekäynti 1.8.2023.

Mäkinen, Eija. Informaatikko. Kohdekäynti 1.8.2023.

PIRKANMAAN MODERNIT KIRJASTOT

Pirkanmaan maakuntamuseo 2023